

PROBLEMI

št. 6-7 (138-139), junij - julij 1974, letnik XII

mlád -a -o in -ó -l -é -á, *dol.* mládi -ega, *prim.* mlájši -a -e: ~a pride k hiši, staro in ~o ga gleda, ~ kruh, krompir, sneg, ~o vino, sonce, ~i mesec, ~a nedelja, po ~i luni, ~a kri, Mlada Nemčija [*šmer*], ~ kakor rosa; burja ima ~e, od ~ega = iz ~ega = od ~ih nog, let; mládek -dka -o: ~a trava *rahlo mlada*, mladje -à s = mladovje -à s = mladčje -a s: ~ poganja, mladóven -vna -o: ~o brstje, ~a krava; mládež -i ž → *mladina*

mládec -dca m, mládčev -a -o, mládčevski -a -o, mládčevstvo -a s

mladénič -a m, mladénka -e ž, mladéniški -a -o, mladéništvo -a s, mladénček -čka m, mladénčič -a m

mladéti -im *mlad postajati*, mladél -éla -o, mladénje -a s

mládica -e ž *poganjek*, *mlada rastlina ali žival*: košuta, svinja, riba, čebela, trava ~, vrbova ~ *mládika*

mládič -iča m 1. koza, lisica ima ~e, ~i v gnezdú, negoden ~, 2. *mlad panj*, mladíček -čka m, mladíški -a -o, mladíčen -čna -o: ~e koprive, mladíčnik -a m *prvi roj*

mládika -e ž: *divja ali nora* ~, *trtna* ~, mladíški -a -o, mladíčje -a s = mladíčevje -a s *poganjki*, *podrast*, mladíkav -a -o: ~ les, mladíkovina -e ž in mladíkovina -e ž *mlad les*; Mládika -e ž [*list, zavod*], mladíkar -ja m

mládina -e ž 1. *mladi ljudje*, 2. *zalega*, 3. *novina*, mladinski -a -o: ~i zbor, tisk, ~a progá, mladín -a m: staríni in ~i, mladíнец -nca m, mladínka -e ž, mladínstvo -a s; Mládina -e ž [*list*]

mláhav -a -o in mlaháv -áva -o *ohlápen*: ~ in neodločen človek, mláhavost -i ž in mlahávost -i ž

mláj -a m [*mesečeva mena*]: o ~u, mlájev -a -o: ~a luna, repa, setev

mláj -a m *grez v stoječi in tekoči vodi*

mlája -e ž *bot.*

mlájšati -am, mlájšanje -a s

mláj -a m [*obeljena smreka*]: ~e staviti, postavljati, mlájček -čka m *cvetno-nedeljska šiba*

mláka -e ž: piti iz ~e, iz ~e v lužo, ~ krvi, mlákast -a -o, mlákar -ja m 1. *prebivavec na mlaki*, 2. *polž*, mlákarica -e ž *zool.*, mlakúža -e ž, mlakúžen -žna -o, mlakúžnat -a -o: ~a tla, mlakúžast -a -o, mlakúžka -e ž *zool.*, mlakúžnica -e ž *voda iz mlakuže*, mlakúžar -ja m [*polž*]; Mláka -e ž *kr. l.*, v ~i, mláški -a -o, Mlákarji -ev m *mn.*

mlámol [-ol] -a m *star. prepád*

mlásk medm., mlásk mláska m, mláskati -am s *stal. poud.* in mláskáti -ám, mláskáj -ájte! mláskál -ála -o, mláskánje -a s: blato mlaska pod nogami, ~ pri jedi, pijači, z jezikom; mláskniti -nem, mláskív -a -o, mláskavec -vca m, mláskáč -a m, mláskót -óta m

mlátiti mlátim, mláti -íte! mlatéč -a -e, mlátil -íla -o, mláčen -a -o, mlátenje -a s in mláčenje -a s in mlátiti -im s *stal. poud.*: ~ na roko, na cepí, na stroj, s strojei., ~ žito, ~ prazno slamo, ~ kruh, ~ slovnico, ~ koga, ~ po kom, ~ okoli sebe; mlátev -tve ž in mlátva -e ž, mlát -i ž: iti v ~, priti

MLADINA RAZPRAVE LITERATURA

Problemi, št. 6-7 (138-139), junij-julij 1974, letnik XII.

Glavni urednik Franci Zagoričnik, odgovorni urednik Rastko Močnik, lektor Ifigenija Zagoričnik, tehnični urednik Milena Volarič. Uredniški odbor: Miha Avanzo, Matjaž Hanžek, Daniel V. Levski, Jure Mikuž, Rastko Močnik, Zlatko Naglič, Jure Perovšek, Matjaž Potrč, Marjan Pungartnik, Braco Rotar, Franci Zagoričnik in Slavoj Žižek.

To številko so uredili: Miha Avanzo, Rastko Močnik, Janko Tedeško in Franci Zagoričnik.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Soteska 10, tel. 20 487. Uradne ure vsak četrtek od 16. do 17. Tekoči račun 501-8-475/I z oznako: za Probleme. Cena posamezne številke 10 din, dvojne 10, celoletna naročnina 60 din, za inozemstvo 120 din.

Izdajata RK ZSMS in IO SS LVZ. Tisk Pomurski tisk, september 1974.

Revijo sofinancira KKS. To številko je sofinancirala tudi RK ZSMS. Revija je po sklepu republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-I/74 z dne 14. III. 1974 oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

K A Z A L O

- 1 Rastko Močnik: Uvodnik
- 14 Lev Milčinski: Pismo o socialni patologiji med mladimi
- 26 Marko Kerševan: Anketne raziskave in religioznost mladih
- 42 Braco Rotar: K vprašanju o sistematizacijah meščanske ideologije v družbenih vedah: antropologija in njen predmet
- 56 Zlatko Naglič, Ludvik Horvat: Ali so študentje zanalašč neuspešni?
- 68 Jadran Sterle: Industrijska kultura mladih
- 76 Samo Simčič: Cvetje pod modrim nebom
- 78 Louis Althusser: O reprodukciji produkcijskih odnosov
- 84 Rastko Močnik: Rotorika za mlade (po srcu)
- 90 Jože Dular: Problematika razvoja našega kmetijstva
- 94 Zoran Šoln: Mladi v krajevni skupnosti
- 97 Milan Bratec: Usmerjeno izobraževanje: kdaj?
- 101 Branko Caratan: Mlada generacija in njen politični angažma pri graditvi samoupravne socialistične družbe
- 112 Blaž Ogorevc: Afirmacije
- 115 Tomaž Kralj: 19 pesmi
- 119 Ivo Svetina: Botticelli
- 121 Denis Poniž: Med kamenjem ognji / med ognji vedomci
- 123 Ifigenija Zagoričnik: Drevesa so se takrat premikala in sem pomešala njihova imena
- 126 Majda Kne: 4 pesmi
- 131 Zlatko Naglič: Hubert
- 141 Vladimir Memon: Jutranje domine z biki
- 147 Janez Strehovec: Carmina occulta
- 149 Ivan Volarič Feo: 24 pesmi
- 152 Miha Avanzo: Hej, hej
- 154 Olga Cimerman: Faust v škripcih
- 173 Branko B. Novak: Postaja
- 187 Pavel Lužan: Živelo življenje Luka Dé

Kako je mogoče govoriti o **mladini**? Če hočemo odgovoriti na to splošno vprašanje, ga moramo najprej razcepiti na vsaj dve posebni vprašanji: 1. kakšne in katere so v tem zgodovinskem trenutku in družbenem prostoru tiste vrste govorjenja, ki se nanašajo na mladino, ki si mladino tako ali drugače jemljejo za svoj predmet; 2. kakšni so splošni pogoji, ki omogočajo, da o »mladini« sploh lahko govorimo — in kakšne posebne pogoje zahteva še povrh vsaka od teh različnih vrst govorjenja o mladini.

Prvo vprašanje zadeva tipologijo diskurzov o mladini; glavno merilo pri takšnem razvrščanju bi bili seveda različni načini, kako je »o« mladini mogoče govoriti, se pravi načini, kako ta pojem v različnih diskurzih »deluje« — s tem pa bi posebni predmet govorjenja »mladina« lahko povezali s splošno tipologijo diskurzov in ta posebna govorjenja razvrstili pod ustrezna zaglavja: znanstveni diskurz, filozofski diskurz, ideološki diskurzi... pesniški diskurz... itn. To pa nam tudi že pove, da lahko na prvo vprašanje kolikor toliko izčrpno odgovorimo šele, ko smo najprej že odgovorili na drugo vprašanje.

V tem zapisu seveda ne moremo biti tako temeljiti: želimo samo vpeljati to zbirko tekstov o »mladinski problematiki« — in zato moramo nekoliko osvetliti to temeljno vprašanje, na katero praktično in vsak po svoje že odgovarjajo spisi, ki jih uvajamo: z namenom, da bi to predstavitev brali **pred** njimi, jo pišem **po** njih.

Ker domnevamo, da je o mladini mogoče govoriti na različne načine — in ker bi radi osvetlili prav možnost za te razlike, ne moremo izhajati iz nikakršnega vnaprejšnjega pojma »mladina«: naša podmena vsebuje namreč trditev, da ni nedolžnih besed, da ni nevtralnih pojmov. Kako pa naj potem ugotovimo, kaj vse in kdo vse pravzaprav o mladeži govori? In kako smo potem sploh lahko postavili svoje začetno vprašanje?

Tu bi se lahko zatekli v naročje materinega jezika in proustodušno dejali, da o mladini pač govorijo tisti diskurzi, v katerih se pojavlja neka določena vrsta besed, izpeljanih iz pridevnika »mlad«. Težko bi zagrešili hujšo zmoto — in zlahka bi si s tem zaprli sleherno možnost, da svoje razmišljanje sploh nadaljujemo.

Toda sprijaznimo se za kak hip s takšno naivnostjo — prav zato, da bi pokazali, kako je nevzdržna; še več, ogledali si bomo, kako ta beseda deluje v vsakdanji govorici, kakor da bi takšen nevtralen medij za občevanje lahko obstajal.

Mogoče je pri besedah iz pomenskega polja mladosti najbolj presenetljivo to, da se ne morejo pojaviti v zvezi s prvo osebo sedanjega časa. Ali natančneje: če nemara le kdo reče »mlad sem«, je to — prej kakor kakršnokoli sporočilo o govorčevem dejanskem stanju — za poslušalca predvsem opozorilo na čustvene, psihološke, družbene itn. razsežnosti njunega skupnega položaja, svarilo, da se ta odnos zapleta. Takšna izjava ničesar ne sporoča, nanaša se na celotno izjavno situacijo in je polna vsakršnih implikacij, navadno v vrsti med prošnjo in sprenevedanjem: še več, taka izjava sama na sebi neposredno vpliva na to izjavno situacijo in vzpostavlja neko hierarhijo med osebki občevanja — pa naj jo hoče utrditi ali spodbijati. To velja pravzaprav tudi za zrcalno

nasprotje prve osebe — za drugo osebo sedanjika: koliko zaničljive blagohotnosti je v stavku: »Mlad si še...« S tem smo pri drugi »jezikovni« značilnosti teh besed: če se že ne pojavljajo prav vselej skupaj z nekim časovnim kazalcem, pa ga vsaj v veliki večini primerov tiho predpostavljajo; in če so časovni kazalci (vsaj v indoevropskih jezikih) pač nujno vsi linearno usmerjeni, v tej zvezi njihova usmerjenost zadobi pravi teleološki pomen in tako določajo neizbežno in neločljivo tudi »modus« — hkrati nezadostnost in usmerjenost k polnosti, ki bo prišla.

Prišla sama od sebe? v tistem procesu, ki poteka v nedoločljivi enotnosti biološkega in družbenega in ki ga izraža plemenita beseda »zorenje«? beseda, ki je enako uporabljiva za rastline (predvsem seveda za »kulturne« rastline) kakor za človeške mladiče — a je ne moremo izreči pri živali? ki torej zaobjema živo v njegovi nemi samoniklosti in v vrhuncu samozavedanja, a le na obeh skrajnostih, tako da briše, preskoči tisto nevarno sredino, ki v človeku predstavlja neljubo stran njegove naravne zasidranosti. — Nemara bi lahko prav v tej povezavi bolje doumeli tisto sicer za marsikoga mučno »občutenje narave«, ki je tako ljubo šolskim čtivom in v katerem se narava daje človeku le v topli razpoložljivosti geološkega in botaničnega sveta — z morebitnim dodatkom izbranih živalskih vrst, izbranih po merilih človekovega rasizma, ki si v njih išče le primerjavo za svojo veličino — tako ptice v letu, kvečjemu še insekti za zvočno spremljavo?

Potrpiamo z odgovori in si oglejmo to **pesniško** razsežnost mladosti — ki se nam je vrinila natančno tam, kamor se pesniško v pomenu umetelnega pač vselej vriva — na kraj, kjer se v govorico vpisuje hierarhija, poniževanje in nasilje, na kraj, kjer je govor vselej že začel praktično delovati, skratka, na kraj, kjer v govorjenju delujejo razlike, kjer govor dejavno utira različnost.

Začeli smo z opisovanjem besede v vsakdanji govorici in skoraj ugotovili, da zaznamuje nezadostni modus človeka, ki še ni, pa še bo — torej modus nezadostnosti, ki se **vselej**, ne glede na trenutnega skustvenega govorca, izreka s stališča in z merilom odraslega; da to nezadostnost, ki pa že sama v sebi vsebuje načelo svojega preseganja, ne le zaznamuje, temveč dejavno vzpostavlja, vzpostavlja tudi in še celo predvsem, če jo hoče nemara spodbiti, saj nekaj lahko v obzorju te besedne dialektike zanikaš samo, če tisto najprej priznaš (in to priznanje bo starcu vselej čisto zadostovalo, da blagohotno razume in torej spodreže tvojo mladostno zaletavost). — Potem ko smo se hoteli vprašati, ali ta nenavadna dialektika nemara ne temelji na biološkem načelu (torej na načelu tiste ideologije, ki trdi, da je v kali že v celoti »programirano« odraslo bitje — trditev, ki je nemara vredna razprave le v rastlinskem svetu, od koder ta ideologija z značilno prostodušnostjo črpa svoje klene metafore) — so v naš preudarek nenadoma vdrle nekakšne »pesniške« asociacije: asociacije, ki si jih lahko razlagamo le s tem, da je biološko podlago **takšnega** pojmovanja mladosti in mladinskosti mogoče razumeti le v prenesenem pomenu, torej z margino pesniške svobode. Če pa tisto, čemur smo rekli »vsakdanje« govorjenje o mladosti, brž ko ga zgrabimo za besedo, beži v **alibi** metaforičnega izražanja, se izgovarja na pesniškost in zase zahteva nekakšno svobodo — prav tam, ko bi moralo s karto na dan, je jasno, da je to lahko zgolj in samo

Ideološko pojmovanje mladinskosti. Vsak ideološki govor pa izraža in uveljavlja neke interese, koristi neke določene družbene skupine — v zadnji instanci: družbenega razreda. V interesu katerega razreda je torej, da mladino prikazuje, da mladino dopušča zgolj kot **biološko kategorijo**?

Toda nemara smo le enostransko opisali ta ideološki pojem mladosti — saj ne smemo domnevati, da je narava alibija, ki smo ga odkrili na njegovem dnu, popolnoma nepomembna. Meščanska ideologija izriva marsikaj »biološkega (natančneje: izriva marsikaj kot biološko), a vendar le nekaj tega v svobodo pesniške besede. Ni namreč res, da mladost vselej pomeni nekaj nezadostnega in v neki meri neresnega; če tako deluje na eni ravnini, denimo na ravnini pragmatičnih razmerij med posamezniki v sodobni (meščanski) družbi, lahko pričakujemo, da bo na neki drugi ravnini delovala drugače. (Ne da bi zato na tej drugi ravnini pomenila kaj drugega: denotacija ostane ista, temeljno biološka in s primesjo, če hočete, neresnosti: le konotacija se sprevrže v svoje nasprotje). Zakaj ta sodobna družba svoje ravnotežje zmerom vzdržuje v sebi sami (tako zelo, da je tako imenovana teorija ravnotežja v svojih sistemskih, »kibernetičnih«, »strukturalnih« oblikah postala celo ena njenih priljubljenih ideologij), vzdržuje na način preprostega zoperstavljanja dlakocepsko ločenih »nivojev« — in dlje ko so si te ravnine vsaksebi, globlja ko je njihova nezdružljivost, z večjo zanesljivostjo lahko sklepamo, da jo tisto, kar tako razstavlja, ogroža. Če ima torej drugi tečaj mladosti svoje sidrišče v pesništvu, tem nadomestku svetega v sodobni laični družbi — kaj bi nam lepše dokazovalo, kolikšna nevarnost se zanjo spleta v tem tako slabo opredeljenem, a že vnaprej na vse konce zategnjenem vozlišču, ki se imenuje mladina? — (In če pravimo vozlišče, hočemo s tem povedati, da gre za nekakšno križišče protislovij, za specifično mesto, ki ga v strukturi zaseda potem tisto, čemur rečemo »mladina« — in da je torej »nevarnost«, ki jo mladost pomeni za meščansko družbo, vsa in v celoti opredeljena s temi različnimi in neenakimi protislovji — da torej mladostnost sama na sebi nima nikakršne **neposredne** zveze z njo; mladost sama na sebi neposredno prav ničesar ne pomeni: njen »pomen« prihaja od mesta, ki ga — seveda nujno — ima v neki družbi. Tako je biološka kategorija opredeljujoča smo, kolikor nudi podlago za križišče protislovij, ki jo, potem ko se v njej že križajo, opredeljujejo v njenem pomenu).

Dni mojih lepša polovica... Če je mladost kot družbena kategorija le vreča, v katero trpajo posameznike pri teh in teh letih, torej le biološka kategorija — ali je lahko kot individualno-biografska kategorija kaj več kakor izmišljotina pesnikov, kakor sanje, ki si jih pripovedujejo odrasli in so »minule« le toliko, kolikor je ugasnilo upanje, da bi kdaj lahko postale resničnost?

Kot družbena kategorija pozna le iztrganega posameznika, ki dviga oči k svojemu dozorelemu vrstniku (v katerem se je **species** razcvela v samo sebe); kot individualna kategorija pozna samo obči pojem, ki ga bolj kakor kakšna iluzorična skupnost mladja vzpostavlja nostalgični pogled realne množice tistih, katerim ne sijejo več njene temne zarje. Odkor naj potem le prihaja famozni generacijski spopad, če se »moja generacija« konstituirala šele pri tridesetih? Da zanj ni pravzaprav nihče »kriv«, je pač klasičen

obrat, da se ostrina pa četudi moralična, čim zanesljiveje izrine iz obzorja te problematike; da pa vzroke za ta spopad prav vsi od žurnalistične dokse do tako imenovanih družbenih ved (čeprav razdalja seveda ni tolikšna, kolikršna se nemara komu zdi) iščejo in torej nahajajo v socio-psiho-fizio-...loških lastnostih mladih osebkov, je treba šteti za prav senzacionalen uspeh obravnavane ideologije.

Past, v katero ta ideologija lovi človeka kot posameznika, je več kakor prozorna: dokler je »še mlad« in ga marsikaj tišči, mu daje upanje, da bo odrasel in da bo tedaj...; ko odrase in ni nič bolje, mu ostane prevara, da je bil nekoč mlad in da je bilo takrat... Da pa ji ta zvijača uspeva, je več kakor tragično: je družbeno dejstvo. — Če človek kot posameznik v tej igri pač vselej zgubi — katera »družba« kot razred v njej dobiva?

— Noben otrok v tej družbi ne odrašča, da bi bil »mlad«; vsak pač raste, da bi bil »velik«: tojeeno od dejstev, ki se jih začne najprej zavedati. Četudi mu mladost tako ni cilj, niti prehoden ne, ga vendarle nanjo pripravijo: če drugače ne, tako da o njej molčijo.

Kaj je za dete lahko mladost drugega kakor stoletno spanje Trnuljčice, v katero je zasnula kot neveden otrok — in iz katerega se zbuja že poljubljena kneginja? Kako eelgantna je v tem otroškem mitu podoba vretena, v kateri se kri prve menstruacije meša z vbodom perforacije: kakšna dobesedno sekularna kondenzacija. Ene teh pravljličnih deklic so stare trinajst, druge šestnajst let — a prav bolešno se vpletajo te številke, ki otroku pač nič ne govorijo, ki pa toliko pomenijo odraslemu bajalcu. Svojo mladost prespijo ali prebijejo v kakem stolpu, nemara celo pri palčkih sredi pragozda — vselej se ta čas povezuje s podobo smrti, dokler ne pride kraljevič, pričakovan ali ne, z ljubeznivo krutostjo pravljličnega konca, ki tem punčkam diktira njihovo željo: »in imela sta veliko otrok«. Če je deklicam v pravljicah — in kdo bi se lahko slepil, da ti nadomestni miti otroka v nežnih letih ne vtirijo — pridržana pasivna vloga, pa so vendarle edine, ki so deležne prave iniciacije: (navidezne) smrti in ponovnega rojstva. Pripoveduje se o njihovem rojstvu — medtem ko kraljiči po navadi niso rojeni, kar pridejo že s svojim namenom: ni jih rodila ženska, in niso človeški, njihova pot je delo vesoljne nujnosti. Ker moškimi odrasti nemara sploh ni treba: za tiste otroke, ki sta jih imela, bo skrbela nekdanja pravljlična punčka, ona jih bo dojila in odložila, njej mora biti ta stvar z otroštvom jasna in zanjo dokončno pokopana. Kraljevič se lahko medtem junači pri drugih princeskah.

Glede na to, da je njegova naloga le produkcija sredstev za življenje, se pravi, v »klasični« kapitalistični produkciji industrijsko delo, lahko moškega življenje poteka v črti biološkega časa: on je tisti živi dodatek stroju, živo v najbolj surovi obliki, za katero je pomembno le krepljenje telesnih moči in duhovno zorenje. Tu je mladost le biološka kategorija v vsej svoji čistoti — nepopolna delovna zmožnost, danes vse bolj nezadostna poučenost, kar seveda po značilnem obratu lahko pomeni samo: nezadostna priučенost ideološkimi obrazcem, kako uporabljati obojne (telesne, duhovne) moči. (Opomba: velika meščanska opozicija natura/kultura se v pedagogiki, »vodenju dečkov«, premeni v nasprotje med nadarjenostjo in izučенostjo, kar navsezadnje čisto banalno ne

pomeni drugega, kakor cinično priznanje, da gre pri »vzgoji« le za kanalizacijo »naravnih moči«, za vtirjenje v kolesnice ideologije presežnega dela). Mladost se torej uresničuje kot manjša plača za isto delo — mlada delovna sila ni priznana za enakovredno, kakor mlada glava ne velja za zadosti preiščljeno — za zadosti zrelo, tj. obdelano, da bi ji bilo zaupati izvrševanje državljskih pravic.

— Ženski pa je, povrhu (saj lahko tudi »dela« in ima pri tem, danes povsem enakopravna, seveda enake pravice in ne-pravice kakor moški), zaupana predvsem reprodukcija vrste, in iz tega izvira njen poseben položaj: nekaj med patriarhalnim suženjstvom in fevdalno odvisnostjo (moški daje njej in njenemu zarodu svoje ime: odsoten iz reprodukcije vrste, tj. iz učlovečevanja človeškega mladiča, se v ta proces vpisuje s svojim imenom, tj. s svojo avtoriteto, odtrgano od samega procesa, ki ji je zato popolnoma podrejen: zato lahko, eventualno ženkljaje s »svojim« denarjem, v tem procesu, ki v njem ne sodeluje, opravlja vlogo agenta kapitala). Zato bo tudi ženska v to svojo vlogo vpeljana na arhaičen način, z mitom in iniciacijo — saj ona je vklenjena s krvno vezjo: celo njena alijsa, ki je pravno sicer pogodba enakopravnih (univerzalizirani ideološki videz temeljnega produkcijskega odnosa: pogodbe med delodajalcem in delojemalcem, kjer delojemalec dobi »resnično« vrednost svoje delovne sile, delodajalec pa njeno konkretno uporabno vrednost, ki prvo vselej presega), je dejanje, s katerim se zavezuje v tako rekoč »fevdalno« lojalnost — ki pa seveda v drugem družbenem okolju pomeni vse kaj drugega: eksploatacija tu praktično nima meja in celo zakon zelo obotavljivo posega v to »zasebno« področje (delitev dela v družini je tako rekoč sveta in nedotakljiva zasebna stvar zakoncev — kolikor ju v tem primeru sploh smemo pisati v dvojini: ta genitev je lahko samo množina — in tako pomeni zgodovinsko družbeno stanje, ali pa bi moral biti ednina, in bi zaznamoval očetno samovlado). Sicer pa tudi menda še nobena »sodobna« (tj. pofevdalna) družba na svetu materinstva ni priznala za produktivno delo: saj tudi ni, ker v družbi, ki jo obvladuje kapital, nobeno delo, ki ne ustvarja presežne vrednosti (ne glede na konkretno obliko) ne more veljati za produktivno. Da je eksploatacija v teh vmesnih oblikah najhujša, se razume samo na sebi (če parafraziramo Marxa). (Sodobna zaposlena ženska dela na teden poprečno po 40 ur za gospodinjstvo in družino: torej poleg redne zaposlitve opravlja še eno popolnoma enakovredno delo, za katero pa ni plačana in pri katerem uživa le pogodbene pravice, ki ji grede kot stranki v zakonski zvezi, nima pa nobene pravice, ki bi izvirala iz tega njenega dela.) — Kaže, da gre razvoj v drugo smer: da družba (država) vse bolj prevzema skrb za »reprodukcijo vrste«; če je v tem »osvobajanje ženske«, je seveda drugo vprašanje; vrh tega moramo upoštevati, da prav za te ustanove navadno zmanjka državnega denarja: kakor je navada tudi na nekaterih podobno problematičnih področjih (pri nas na primer zidava stanovanj) se tu potem spodbuja »privatna iniciativa« (kakor pri zasebni zidavi hiš) — s podaljševanjem porodniškega dopusta ipd. (Seveda je to pomemben dosežek ženskega in delavskega gibanja: toda dosežkov znotraj nekega okvira — ki sicer te okvire resda tudi načenjajo — ne gre zamenjevati z revolucijo temeljnih odnosov.) Ostane torej temeljno dejstvo, da otroka za zdaj lahko nauči govoriti edinole

mati: in »materin jezik« se bo imenovala tista najbolj nesramna ideološka dresura, iz katere bo vsak otrok, vsak mladenič ocenjen, in ki mu skuša — prek tako imenovane jezikovne kulture, s pomočjo velikanov nacionalne (meščanske) književnosti — vcepiti osnovne pogojne reflekse dobre delovne sile.

S pravljicami pripravlja meščanska družba žensko na podre-ditev in izkoriščanje: družbam, ki jih je uničila, lastni davnini ali kolonialni divjini krade odlomke, zgodbe posamičnih mitov in — na tem področju neozdravljivo jalova — iz njih spleta svoj evangelij ponižanja, trpljenja, presežnega dela. Zaman bo ta ali oni jezni kulturnik, zaskrbljeni socialni delavec žigosal kič in »presežene« vrednote: založbe bodo te zgodbe v nemško-uvoznih opre-mah še naprej izdajale, starši jih bodo darovali svojim otrokom — to avtentično mitologijo meščanske družbe, in kolikor v socia-lizmu ostajajo prvine, iz katerih se lahko poji meščanska ideolo-gija, bo prav ta prva duhovna hrana strupeno plodišče za repro-

Ob tako rekoč popolni odsotnosti iniciacijskih obredov, ki v dukcijo in restavracijo meščanskih idejnih »obrazcev«.

primitivnih (?) družbah spremljajo prehod iz enega starostnega razreda v drugi (tistih nekaj, kar jih je še ostalo, je skrajno dvo-umnih — ne le ker so »funkcionalizirani« in neposredno rabijo ka-kemu drugemu, delnemu in vselej zelo izrecnemu namenu — tem-več ker so tudi skrajno obrobni, potisnjeni v zasebnost ali skrajno osrednji, afirmirani v vsej svoji izključni občosti in brez sleher-ne individualne note; tu se seveda ne zavzemamo za to, da bi eno stran bolj »socializirali« in drugo bolj »individualizirali«: narobe, pokazati hočemo, da v družbi, ki jo opredeljuje distinkcija med individualnim in družbenim — ta je nastala z meščansko družbo — ni mogoča nikakršna prava iniciacija, kakršno poznajo skup-nosti, temelječe na »samoniklih« — krvnih in drugih — vezeh) — so se vendarle ohranili prežitki mitov, ki so k tem obredom »ne-koč« neposredno sodili: v drugem družbenem okolju in z drugačno vsebino: natančno v tistem obdobju človekovega življenja, ko dru-gače kakor z mitom zavesti ni mogoče obdelati — in natančno na tistem področju, kjer se v posameznikovi temeljni ekonomiji sple-ta tista preprežna vez, s katero se potem pripne na svoje mesto v splošni družbeni ekonomiji.

Značilno za meščansko družbo je, da hkrati, ko si vraščanje v družbo (ki je tu pač družba normalnih odraslih) predstavlja kot tako rekoč biološko dogajanje, doraščanje v stvarnosti spremeni v linearen proces, za katerega skrbi vrsta institucij, združenih v šolski in vzgojni sistem; posebnost tega procesa je, da je postopen in da iniciacijo neločljivo poveže z družbeno promocijo. Me-ščanska »iniciacija« je vselej promocija — promocija pa je inicia-cija v določen družbeni razred (nemara je tako pri vseh razrednih družbah — razen seveda pri razredih, ki niso »človeški« in torej takšnega obreda ne morejo poznati, npr. nekatere oblike suženj-stva): prav zato je za meščansko ideologijo mladost biološki po-jem, ker v meščanski družbi mladosti nasploh ni: so le mladi ljudje, podmladek za ta ali oni čisto določeni družbeni razred; kar jih družbi, ni nič družbenega; družbeno kot razredno jih raz-družuje; skupno jim je zgolj naključno število njihovih mladih let.

Če pa je šolski sistem, kakor pravi Althusser, prevladujoči, ideološki aparat, ki ga je ustvarila kapitalistična družbena forma-

cija — potem je seveda lahkoverno pričakovati, da bo padel že kar takoj, ko je zrevolucioniran temeljni produkcijski odnos (lastnina produkcijskih sredstev) in so tako, vsaj v načelu spodrezane njegove korenine. Narobe: kaj ne more postati oporišče za nasprotni udar, glede na to, da ideološka sfera lahko vpliva nazaj na družbeno bazo? Tu seveda ne mislimo na kak kadetski avanturizem: pač pa na tiho, počasno, neosebno, predirno in zato toliko uspešnejšo gangreno, ki se iz ene le delno samostojne posebne sfere širi naprej na druge sfere. Nobena šolska reforma tu ne more zaleči: samo revolucija, ker je treba spodbiti tako mesto šolskega sistema v procesu reprodukcije produkcijskih odnosov kakor njegov »notranji« ustroj. — Da je »šolljivost« ena redkih razločevalnih potez, ki jih po vsem povedanem lahko pripišemo mladini kot družbeni skupini v »sodobni« (kapitalistični) družbi, ne kaže samo na izjemno pomembnost šolskega aparata za sleherno današnjo družbo, še posebej za socialistično, ki ta aparat nujno podeduje od meščanske — pač pa nemara skriva tudi razlog za kronični spopad med tem aparatom in vanj vpeto mladino: kaj ni ta napad mladih na podedovane institucije kljub nujnim levičarskim izpadom eden od dragocenih detonatorjev za prelom na tem odločilnem področju?

Pri tem je že jasno, da sta »biološko« merilo in kriterij »šolljivosti« korelata: biološkost mladosti je samo negativ njene šolljivosti, nujnosti, da svojo naravno nezrelost izšola in kultivira. Na naravno mlado steblo bo šola zadrila kulturni cepič. Pri čemer se seveda šolski proces, po značilnem *qui pro quo*, misli na način naravnega procesa (ali vsaj na način, kakor se narava razvija za meščansko pamet: kot kontinuirano linearno zorenje) — medtem ko je »naravno« stanje čisto kulturno konvencionalno določeno: od 7 do 17 let (ali kaj podobnega, številke so stvar socialnega »konsenza«, tj. posledica dikatata prevladujočih produkcijskih sil in ustreznih odnosov). Mladinca je treba šolati zato, ker je kulturno insuficienten; kulturno insuficienten pa je zaradi svojega biološkega modusa: ko se začne šolanje, začneta kulturni in biološki proces potekati vzporedno, in se skupaj stekata v idealni uravnoteženi plod in sad obeh procesov, kjer njuna prispevka nista več ločljiva: v dozorelega odraslega. (Nemara bi morali v tej luči ponovno razložiti slovit »teorijo« o akceleraciji fiziološkega razvoja mladostnikov: kot postopno zginevanje tistih družbeno-zgodovinskih vzrokov, ki so v nekem določenem obdobju kapitalistične družbene formacije porajali specifično civilizacijsko »retardacijo« fiziološkega zorenja; vendar pa so vsi ti pojmi hudo nenatančni, saj predpostavljajo nekakšen »objektivni« čas človekovega organizma, ki naj bi bil čisto naraven in »nad« civilizacijskimi specifičnostmi). Značilno je seveda, da je otroštvo za to šolsko ideologijo čista divjina: čeprav v specifični ideologiji otroštva stvari ne potekajo drugače (struktura ideološkega diskurza je v bistvu ista), pa to kaže na delni antagonizem med družino in šolo — med zasebno in javno sfero.

— Referenčni okvir, v katerem smo si postavljali dosedanja vprašanja, je bila meščanska družba v svoji, denimo, klasični obliki; to seveda ni bila nikakršna poljubna domislica: ta družba namreč prinese klasične oblike »mladinske problematike« — in te obilke se v nekaterih posebnih sferah (šolstvo, vzgoja, ideologija v

ožjem pomenu, kultura, umetnost...) ohranijo še dolgo potem, ko je klasična oblika meščanske družbe že propadla, še celo potem, ko je socialistična revolucija že uničila ekonomske temelje same te družbe. Ker pa je naša želja, da bi spodbudili k analizi neenakega razvoja različnih družbenih ravni **po** socialistični revoluciji, moramo hkrati upoštevati tudi tiste preobrazbe, ki jih v našo problematiko vnaša tako imenovana postindustrijska družba (tj. po naše pozni kapitalizem, ki je prav v našem zgodovinskem trenutku izjemno ofenziven — ne nazadnje tudi na ideološkem področju).

Neposredni učinek sodobne avtomatske tehnologije v kapitalistični družbi je, da delovno silo v njeni »naturnosti« še bolj biologizira. V tem pomenu, da delavec res prinaša zgolj živo telesno podlago in mu je vse znanje (tisto, ki menda postaja pri sleherniku vse večje) dano »od družbe«, tj. diktirano z delovnim procesom; in da se ta biološki čas nenehno reproducira: delavec nikoli ne bo dozorel, v ritmičnih presledkih bo moral znova in znova skozi učni proces (vse hitrejši zastarevanje znanja, tj. tehnologije). Učna doba, prej ena redkih razločevalnih potez mladosti, se podaljšuje — v limiti čez celotno življenje. Ideologi sodobnega kapitalizma bi nas radi prepričali, da ima ta proces nekakšno zvezo z dviganjem splošne kulturne ravni: a kapital delavcu nikoli ni dal več »kulture« od tistega znanja, ki je bilo potrebno za eksploatacijo. Človekoljubi sodobne »civilizacije« nemara mislijo drugače — delajo isto. Posledica je, da se zdaj vsakdo čuti mlad — torej nezadosten. Prevladujoča moda je sicer vesela, ker je mladostna, kar v svoji dinamiki tudi ustreza proizvajalcem nepotrebni dobrin in vsaj tu rešuje problem hiperprodukcije — a zaman si sodobni delavec nadeva hipijska oblačila, pritisk se povečuje. Romantična nostalgija ni več mogoča, zgubilo se je še tistih nekaj razločevalnih potez, za katere se nam je zdelo, da opredeljujejo mladino, in njena dvojna (družbena/individualna) narava je shlapela: ideološka past očitno ne dela več. Toda na njeno mesto je prišlo tisto, kar navdaja z grozo študentske in sploh levičarske ideologije: kar je včeraj oblačila ekstremistična mladež, danes nosi višji srednji sloj, da se tako loči od srednjega (tj. univerzalnega) meščanstva, ki si bo isto nadelo jutri. Stvar ne ostaja pri oblačilih, a naj ta zgled zadostuje, saj je z vsem drugim (z »idejami«) enako — in poteka na prav ta vestimentarni način. Preobleke naj kar ostanejo v družini: samo da kako leto zorijo v omari; kar sin dovrže, naj skrbno shrani oče. Če levičarji danes v tem vidijo pobesneli imperializem kapitalizma in svojo nemoč, jim damo prav, a s temle poudarkom: to je **njihova** nemoč in besnilo imperializma v agoniji. Pred leti smo ob skušnjah revolucionarnega leta 1968 v takratni prilogi Probelmov razmišljali podobno kakor današnji levičarji: a le zato, da bi dognali, kako levičarstvo še pripada temu kapitalizmu in njegovemu imperializmu. Danes lahko v tej »deviaciji« vidimo tudi revolucionarno razsežnost — seveda v širšem obzorju razrednega boja.

Kakor je bila nekoč mladost privilegij tistih, ki jim ni bilo treba že od sedmega — ali trinajstega — ali petnajstega leta delati, ugodnost tistih, ki so lahko lovili mladostne ideale po gimnazijskih dvoriščih in univerzitetnih avlah (s svetohlinsko bolečino v srcu za tistimi davnimi in kratkimi časi, ko se je to lahko še

počelo na napoleonovskem polju slave) — je danes le še ena izmed demokratiziranih pravic, zato pa nihče nima pravice do zrele resignacije. Če se je mladost včasih še dalo kupiti z očetovim lisjaštvom, se zrelost plačuje z življenjem: kar so nekateri pisci že vedeli — v sijajno opravičilo današnjim pisunom, ki jim ni treba nikoli dorasti. Ki se ne smejo postarati, večni Rimbaudi, avantgardni subverzivci pri petintridesetih. Kar seveda ne pomeni, da ne držijo ogledala svojemu času: pripomnimo samo, da še preveč, in malo verjetnega radoznaleža, ki ga zanima ta zgodba, uprizorjena še za stopnico niže in z dobro desetletje mlajšimi igralci, napotimo na drugo polovico tega snopiča.

— Do množične vpeljave strojev, torej v času pred kapitalistično industrijo, so otroci v delovnem procesu lahko opravljali le obrobna in pomožna dela, mladeniči so bili vajenci in so v varnem objemu cehovskega razmerja napredovali do pomočnika — njihovo doraščanje je bilo vpeljevanje v skrivnosti obrti in naturno dozorevanje ni bilo ločljivo od kulturnega uvajanja; stroj potegnejo v industrijo množico delavstva, zahtevajo manj posebnega znanja in starostne razlike zanje niso več toliko pomembne: začnejo zaposlovati vse mlajše delavce, prav do otrok — in izkoriščanje postaja tako katastrofalno, da ga mora država omejiti: prvi časi kapitalističnega mašinizma grozijo fizično iztrebiti proletariat, pobesnelo privatno inicijativo mora omejiti meščanska država v samem interesu vladajočega razreda. Bolj ko se razvija strojna tehnologija, manj je vredna delavčeva osebna kvalifikacija, ceni se kvečjemu prilagodljivost, ki pa ni toliko posameznikova odlika kolikor obča nujnost (čeprav jo bodo sto let pozneje merili z raznimi testi posameznikove »intelligenčnosti«) — in kdo bi potem še štel leta, ki krivijo delavčev hrbet: s stališča kapitala je pomembno pač **živo** delo, in v tej luči se cenijo njegove lastnosti, med njimi tudi biološka starost ali mladost. Tisto, kar je v tej zadnji besedi morebiti evforičnega, je vse zunaj delovnega procesa — torej tudi pridržano razredom, ki se jim z delom ni treba ukvarjati drugače kakor na način prekladanja, obračanja njegovega denarnega kristala, kvečjemu še na način vodenja ali, moderneje, »organiziranja«. Poetična mladostna zarja izbrancev je tako negativ noči, v kateri živi množica: temna zarja.

Ko se pozneje v drugi polovici 19. stoletja ta težnja obrne in razvoj tehnologije spet spodbuja usposabljanje delavca, se zdi, da se pravica do mladosti vendarle demokratizira: biološko ne-merilo se umakne edinemu sodobnemu družbenemu kriteriju za mládost, možnosti, da se osebek vključi v proces šolanja. V prvem času seveda na način pridobivanja ozke kvalifikacije (in je »splošna« izobrazba spet privilegij vladajočih razredov), pozneje pa, ko avtomatska tehnologija delo intelektualizira in spet zahteva prožno prilagodljivost, tokrat na višji ravni nekakšne intelektualne gibčnosti (hitro prisvajanje novih tehnik, obrazcev itn.) — na način »splošne kulture«, tako da postajajo vse širši sloji deležni »kulture« vladajočega razreda. Temu pravijo postindustrijska družba in kulturni dvig množic: in kakor je kapitalizem fizično proizvedel lastnega grobarja, ga zdaj začinja (vsaj začinja!) tudi teoretično usposabljanje — ali, natančneje: ga seznanja s svojo razredno kulturo in mu tako daje podlago, da se sam usposobi in to kulturo revolucionira. Toda ko smo tako že skorajda držali nekaj

oprijemljivega, s čimer opredeliti mladino, se nam ta pojem spet razpoči kakor mehurček: zdaj so vsi mladi (vsaj po edinem družbenem merilu — »šolljivosti«). Prej nihče, zdaj vsi: prej mladost privilegij, zdaj privilegij zrela starost.

Pa vendar je prav ta čas prinesel najbolj množična in najbolj revolucionarna mladinska gibanja v zgodovini kapitalizma: predvsem gibanja, ki se nemara sploh prvič družbeno prikazujejo kot mladinska. — Toda kdo jih tako prikazuje: da ni ta predstava samo zapoznel ideološki in torej dvakrat napačen refleks tiste stare meščanske družbe, ki se je že dolgo tega sama pokopala in ki zdaj išče krivca v nevezgojeni mladini (pozabljač seveda, kakor običajno, da gojenec potrebuje vzgojitelja in da mora vzgojitelj sam biti vzgajan).

Ideologi sodobne meščanske družbe skušajo misliti to dogajanje v okviru vdora marginalnih skupin na družbeno prizorišče, vdora, ki da je značilen za postindustrijsko družbo in ki naj bi govoril o njeni nerepresivni, heterogeno strukturirani naravi. Ta teorija natančno izraža željo sistema: sistem poznega kapitalizma si želi, da bi se stvar dogajala kot vdor obrobnih skupin, rad bi, da bi šlo samo in zgolj za njegovo razširjanje in notranjo strukturacijo (za »implozijo«) — in na vso moč si prizadeva, da bi dogajanje vklebil v obrazce, ki ustrezajo tej njegovi predstavi in tej njegovi želji: zakaj le tako lahko obstane kljub kontradikcijam, ki ga razdirajo. To je način, kako se lahko (še) upira: da požira in požira lahko samo na natančno določen način: na način **homogenizacije**. Svojemu staremu kolesju skuša podaljšati življenje s to mlado hrano — in izdelal si je mogočno predelovalno masinerijo, ki naj homogenizira tisto, kar zanj nikoli ne more biti nič drugega kakor smrtni strup: od televizije, radia in tiska do šolskega in vzgojnega sistema, od političnega sistema in razredne »umetnosti« kot posebno uspešnega ideološkega aparata (morebiti tudi za »izvoz«) do oborožene represije...

Kar razglašajo za možnost nove svobode, je nujnost starega zatiranja; ko ni več belih lis na zemljevidu kolonizacije, se imperializem loti domače divjine: telesa, ki ga ne vklepajo več spona mehanskega dela, družbenih getov, kamor med pederaste, intelektualce, »blazneže« in otroke cvetja neuspešno potiska tudi jekleno pest proletariata. In med temi marginalnimi skupinami tudi mladostnikov. Ker se jih tako loteva, pač nujno briše prav tisto, kar vsako izmed teh skupin povezuje v skupino, kar jo zadržuje na robu »družbenega sistema« in kar jo slednjič v nekem trenutku požene na sredino družbenega prizorišča: »spregleduje« njihovo specifičnost. Kakor bi pri ameriških črncih to specifičnost nemara lahko iskali v posebni povezavi protiimperialističnega nacionalizma z razrednim bojem, v spoju, značilnem za naše stoletje (primer za to je tudi jugoslovanska revolucija), in bi morali pri homoseksualcih seči na čisto drug nivo in specifičnost iskati v permisivnosti sodobne buržoazne družbe, katere srkalna moč kaže le na temeljno nesposobnost, da bi še zadržala razkrajajoča jo protislovja — tako bi pri mladini bržčas lahko ugotovili, da je njena specifičnost v tem, da nima specifičnosti. (In strukturalna analiza nas je nemara doslej le naučila, da tudi v negativni opredelitvi vidimo opredelitev — če ne celo opredelitev **par excellence**). Stvarna podlaga mladostniškega upora je danes splošna kriza šolskega in

vzgojnega sistema kot prevladujočega ideološkega aparata meščanske družbe — in če je glavno »sodobno« merilo za mladino »šolljivost«, je pač jasno, da njeno gibanje nosi kontradikcija, ki je vsekakor globlja kakor kakršnekoli umišljene značilnosti mladinske psihologije. To velja — nemara še toliko bolj — tudi za mladostnike, ki so že vključeni v delovni proces: saj se vajencu njegova mladost kaže predvsem v tem, da ima njegova delovna sila nižjo ceno — ker se mora pač še »učiti«. Tako da naj bi z neplačanim delom plačeval svojo tehnično-ideološko »obdelavo«.

Zasedba fakultete ima tako z mladostništvom prav toliko zveze, kolikor je ima rudarska stavka z, denimo, štiridesetletništvom. Zato je tudi »študentsko gibanje« notranje raznorodno, tako da bi o njem pravzaprav le z veliko površnostjo lahko govorili v ednini: saj »izraža« vrsto neenakih protislovij, v katerih isti člani nimajo vselej enakih vlog. Na eni strani študentski interesi niso v antagonističnem nasprotju z interesi gospodarske tehnokracije in državne ali univerzitetne birokracije: študenti so obema podmladek in z razmeroma minimalno abstinenco (kolikor je sploh potrebna glede na to, da se študenti v veliki meri novačijo iz premožnejših slojev) si kupijo vstopnico za privilegirane družbene plasti. S tega stališča so njihovi spopadi z drugimi univerzitetnimi in družbenimi dejavniki rešljivi na podlagi kompromisov in dogovarjanja o »več« ali »manj«. Študentska uradna organizacija je (poleg klasičnega liberalno-demokratskega stališča) navsezadnje večinoma uveljavljala takšno »sindikalistično« usmeritev, kar najbolje ponazarja njihov »boj« za priznanje delovnega statusa študentov: hoteli so se pač izenačiti s svojimi »nasprotniki«, hoteli so priznanje, da so njihovi mlajši dvojniki — kar jim je pravzaprav uspelo in nenavadno bi bilo, če jim ne bi bilo — saj se jim je zadeva pač posrečila, še preden so sploh pomislili nanjo, v trenutku, ko je prvi slušatelj dobil indeks na prvem meščanskem vseučilišču. Njihova logika je seveda čisto protestantsko etična: da je študij investicija za družbeno potrebno delo; tudi to je precej banalen stavek, samo da je z astronomskega vidika, odkoder ga je edinole mogoče izreči, pač prav vse družbeno koristna investicija. Ali pa, preprosteje, kar sprejmimo njihovo logiko: če je visokošolski študij delo zato, ker je priprava na družbeno koristno delo, zakaj bi ne bil delo srednješolski študij — saj odhaja več mladih delat naravnost iz srednjih šol; in zakaj ne osnovna šola — saj jo mora imeti vsak delavec; in tako naprej nazaj do otroštva — tu pa se postavi neprijetno vprašanje: zakaj pa vzgajanje otrok v družini ni priznано za družbeno potrebno delo (vsaj ne v dobesednem pomenu z vsemi pravnimi in socialnimi pravicami, ki izhajajo iz dela)? Kaj pa materinstvo — in gospodinjenje? — Študentska logika temelji na tisti meščanski ideologiji, o kateri smo nekaj povedali že v zvezi s pravljico o Trnuljčici — in ki prav navsezadnje lahko privleče na dan edinole legalistično-meščanski argument, da so študenti navadno že polnoletni in polnopravni državljani.

Na drugi strani so seveda študenti znotraj šolskega sistema potisnjeni na dno (toda tudi v tem se ne ločijo od drugih »učenec«): njihova vloga, naloga in nagrada so v tem, da se vključijo v monolog, ki odmeva po starih dvoranah, in da zatrejo vse, kar bi lahko prinesli od zunaj; že samo to, da se del te mladine upira in tako zavrača perspektivo vzpona med privilegirance, kaže, da

sta ta represija in žrtev tolikšni, da ju ne odtehta nekaj snovnih dobrin in varljivi ugled malomeščanskega belega ovratnika. Vrh tega postajajo tudi ti dvoumni privilegiji, ki jih daje univerzitetna diploma, vse manj zanesljivi: v splošni težnji po podaljševanju učne dobe postaja univerza vse bolj podaljšek srednje šole — pri tem pa se kaže pravo naličje »demokratizacije« znanja v meščanski družbi: učenje se bo podaljševalo po kopitu srednje šole, univerzi je treba odvzeti njene arhaične privilegije, zdaj bo linearno nadaljevanje vpeljanega vzorca, za množico naj bo dostopna degradirana diploma, zato pa bomo za staro elito ustanovili nove stopnje: magisterije, doktorate... Podaljševanje študija je tudi preseljevanje »elite« z ene stopnje na drugo, šopirjenje z novimi nazivi, nakupovanje novih vstopnic... karikatura srednjega veka kakor so hipiji farsa zgodnjega krščanstva.

Toda prav tako kakor se stopnice te »nove« »duhovne« hierarhije zgubljuje pod nebo, ki ga množice ne bodo nikoli dosegle — če ne tistega dne, ko ga bodo zrušile v prav — prav tako je stopnišče vselej že pripravljeno, da se po njem razporedijo otroci v najnežnejši mladosti: ali niso tisti najrazličnejši testi, ki merijo od inteligenčnosti do družbene prilagodljivosti (kakor da bi obstajala razredno nevtralna pamet in nerazredna prilagodljivost), nekakšno avtomatično stopnišče, na katero stopiš, ko te »preskusijo«, tik preden stopiš v šolo — in ki te, če že nisi posebno neroden ali če se preveč ne nagiblješ navzven, popeljejo na mesto, ki te čaka že od samega začetka? Kaj namreč merijo ti testi? Prek otroka ocenjujejo in rangirajo pač neposredno njegovo družino, tj. njegovo družbeno-razredno poreklo — in seveda z normami »zdrave pameti«, ki je bržčas lahko le meščanska: in status, ki ga tako odmerimo otroku, je nagrada za njegovo rojstvo ali kazen za grehe drugih — če že ne staršev, kar je nemara mejni in zanemarljiv primer, pač večinoma in pertinentno tistih, ki to smetano, ukradeno njegovemu razredu, polagajo svojemu zarodu v zibel. S kakšno naravnostjo in s kolikšnim lahko vernim zaupanjem v vsakovrstno »znanost« se ta praksa (ta razredna praksa) širi v socialističnem šolskem sistemu, nas vsekakor mora opozoriti na vampirizem napol pokopanih meščanskih »oblik« v družbeni vrhnji stavbi. — — —

— — — Na začetku smo se vprašali, kako je mogoče govoriti o mladini — in na teh straneh smo nekoliko opisali, kako o mladini ni mogoče govoriti. Izbrali smo to »negativno« stran, ki »ni mogoča«, pa vendarle prežema toliko zapisov, govorov o mladih ljudeh, toliko praktičnih ravnanj z njimi: ker smo menili da je uvodna naloga, da spodbijemo meščanski ideološki pojmovnik o mladini; ker smo spodbijajoč ta pojmovni aparat lahko pokazali na nekatere objektivne družbene predpostavke, iz katerih izhaja na način »lažne«, a v razredno korist delujoče zavesti; ker ne glede na besedno igro pri sodbi o možnosti negativ opredeljuje le tisto, kar sam zanika —, in s tem odpira prosto polje tistemu, kar najbolj afirmira tako, da se mu, potem ko mu je vtril pot, z nje ponižno umakne. Kar je bržčas prava naloga uvoda — tistih vrstic, ki neko polje zamejujejo, vanj prav toliko vpeljujejo hipotetičnega nedolžnega mimoidočega, kolikor ta prostor za njegovega, njemu pripadajočega in vselej že oboroženega bralca razpirajo,

vrstic, ki torej občrtujejo tistih nekaj brazd, njiv ali poti, na katere so vselej že naletele, in jih razstrejo v polje: a same še niso »v« njem.

15. — 27. avgusta 1974

Rastko Močnik

Opomba: To številko o »mladinski problematiki« je uredništvo pripravilo v sodelovanju z izdajateljem, predsedstvom republiške konference Zveze mladine Slovenije; natis te številke je Zveza mladine podprla s posebno dotacijo.

PISMO O SOCIALNI PATOLOGIJI MED MLADIMI

Dragi tovariši,

prejel sem vaše pismo — prijazno vabilo k sodelovanju v vaši reviji. Lahko mi verjamete, da bi vam rad ustregel. Vprašanje je pa, ali je to, kar jaz vem in znam povedati, zares prav isto, kar pričakujete od mene. Mogoče o svetu, v katerem delam in razmišljam, le nimate prave podobe. Zato čutim za svojo dolžnost, da se vam po tej plati predstavim. To bi pa rad storil kolikor mogoče iskreno, ne oziraje se na to, v kakšni meri s tem sam načenjam svoj morebitni ugled, ki tako in tako ne bi bil zaslužen, če je zgrajen na nerealnih predpostavkah. Iskrenost se mi vidi tukaj izredno pomembna, ker govorimo o »mladini«, in ker sem v komunikacijah z mladimi osebami — svojimi klienti, študenti in doma — vajen, da se moje izjave prav obsesivno testirajo v tem smislu, ali za njimi stoji v resnici moje polno in pošteno prepričanje, ali pa da je moje govoričenje spet ena od mnogih fint v sistemu prijemov, s katerimi si institucionalizirana družba prizadeva utirati mišljenje in čustvovanje mladih oseb na račun tiste celovitosti emocij in agiranja, ki ustvarja pri odločitvah občutje spontanosti. Tu mi pade na misel, da bi to utegnil biti tudi eden od kriterijev mladosti, namreč, da je človek prenehal biti mlad takrat, ko definitivno sprejme (ali mora v družbenem interesu sprejeti?) sistem prikrivanja, izmikanja, izkrivljanja, skratka laži, na škodo tiste spontanosti.

Najprej o mojem odnosu do vaše revije. Prejemam jo redno, pregledujem njeno vsebino, se skušam poglobiti v eno ali drugo razpravo, vendar izvečine z otožnostjo ugotavljam, da je moja filozofska izobrazba prešibka, da bi tem razmišljanjem mogel slediti. Pri mojih letih ni upanja, da bi ta deficit popravil. Tolažim se pa s tem, da zaradi tega nemara vendarle ne izgubim preveč pri obravnavanju zdravstvenih in eksistenčnih problemov svojih klientov (in svojih lastnih tudi).

Glede svojih klientov (ti pa predstavljajo kakih 80 % vseh oseb, s katerimi — odkar sem postal psihiater — v vsakdanjem življenju komuniciram) naj povem, da so to osebe obeh spolov, v starosti od 5 (in manj) do 80 (in več) let, najrazličnejših poklicev od gozdnega delavca do univerzitetnega profesorja, od duhovnika do krupjeja, od čistilke do politične delavke, ki so v svojem doživljanju in vedenju premaknjeni v takšni meri od družbeno običajnega, da sami preveč trpe ali pa da preveč trpe ljudje okoli njih. Razumljivo je, da se »družbeno običajno« menja v času in glede na kraj (vzemimo primer seksualnega vedenja ali pa uživanja alkohola oziroma drugačnih drog). Zaradi tega tudi ni vselej lahko presoditi, kaj je že patološko in kaj še ni, pa tudi to ali ni mogoče premaknjen le pogled one družbene skupine, ki o nekem posamezniku izreka mnenje, da je duševno devianten. Psihiater, ki ga njegov službeni položaj potiska v takšne dileme, se znaj-

de zato često med nakovalom — družbo (ki mu očita, da pomaga nekaterim ljudem, izmikati se družbenim normativom) in kladivom — »pacientom« (ki slika in obsoja družbene pritiske, kot abnormne, pa proži na psihiatra očitke, da skuša prilagajati ljudi, ki so dekompenzirali pod pezo teh pretiranih bremen, na prav iste neustrezne družbene norme¹.

Najbrž ni prav prepuščati samo psihiatru odločanje o tem, kje je patologija ali pri posamezniku, ki ga ponujajo psihiatru v obravnavanje ali pri družbi, ki želi izvesti ta premik. Res je pa tudi, da bi ustrezni družbeni činitelji, ki naj bi soustvarjali merila duševne normalnosti in pomagali postavljati meje duševne patologije (bodisi že v vsakdanji praksi, ali terapiji in rehabilitaciji teh oseb, ali pa z dolgoročnimi raziskovanji) morali spoznati in tudi emocionalno sprejeti iz prakse zrastle temeljne zakonitosti dinamične psihologije, ki nas po dosedanjih izkušnjah lahko privedejo najbliže razumevanju človekove osebnosti in vedenja posameznika v družbenem okolju. Toda pri nas na Slovenskem kot da je takšen pogled na človeka (dinamično psihološki oz. analitski) še vedno tabu; saj si drugače ne moremo razložiti dejstva, da še danes nimamo v prevodu nobenega originalnega dela Sigmunda Freuda, Alfreda Adlerja, Carla Gustava Junga, Haraldja Schultz-Henckeja, Annemarie Dürksenove in drugih avtorjev, ki so ob številnih praktičnih izkušnjah odkrivali zavestne in izvenzavestne psihične dinamizme, s katerimi si v poglavitnem lahko razložimo človekovo doživljanje in ravnanje, ne samo v okviru patološkega, temveč tudi normalnega reagiranja. Obravnavanje človeških problemov po teh — »analitskih« — vzorcih vključuje pripravljenost terapevta, da kardakoli obrne analitski pogled tudi proti samemu sebi, češ, ali je inštrument, s katerim razčlenjuje osebnost drugega človeka in skuša vplivati nanjo (ta inštrument je pa terapevtova lastna osebnost², zares dovolj zanesljiv. Razumljivo je, da isti obveznosti — občasnega obračanja kritičnega (oz. analitskega) pogleda vase in v svojo aktivnost — podležejo tudi oni nemedicinski delavci, ki se spuščajo v raziskovanje in drugačno obravnavanje deviantnih oseb ali populacij in kroje družbene norme.

Med klienti, ki se znajdejo v psihiatrovi ordinaciji ali posvetovalnici, so tudi »mladi«. Tule pojmem pod tem nazivom doraščajoče osebe, adolescente, mlade ljudi torej v onem starostnem obdobju, ki ga označuje Erikson³ kot čas iskanja svoje identitete, »psihosocialna razvojna etapa med otroštvom in odraslostjo, pa tudi med moralno, vcepljeno v otroštvu, ter etiko, ki naj jo razvije odrasli.«

Kakšni so glavni čustveni oz. osebnostni problemi, s katerimi prihajajo »mladi« na posvet?

Težave v zvezi s seksualnim zorenjem bodo v tem obdobju ostale še naprej pomemben vir emocionalnih stisk, čeprav je spremenjena družbena situacija in z njo v zvezi detabuiranje te problematike v povojnem obdobju, pomembno ublažila psihosocialne pritiske, ki dajejo temu izseku razvoja konfliktni karakter. Ne bi se želel ustavljati niti pri tej, niti pri ne-

katerih poredkejših psihopatoloških manifestacijah adolescentnega obdobja.

Vsekakor se pa moramo tu poglobiti v dva socialno patološka pojava, značilna za obdobje doraščanja: samomorilnosti in narkomanije. Ne zato, da bi bili plat zvona, ker po mojem ne v prvem, ne v drugem primeru za to ni razloga. Ampak zato, ker mogoče ta dva pojava lahko pomagata osvetliti situacijo mladega človeka, oziroma vsaj njegove emocionalne potrebe v današnjem svetu.

V letu 1972. je bilo Centru za prevencijo samomora SRS pri Klinični bolnišnici za psihiatrijo v Ljubljani prijavljenih 473 uspešnih samomorov in 621 samomorilnih poskusov v Sloveniji⁴. Medtem, ko je prva številka realna, druga gotovo ni, saj bi v skladu z ugotovitvami drugod po svetu pričakovali samomorilnih poskusov vsaj petkrat toliko, kot je registriranih uspešnih samomorov.

Da bi začutili, kaj iz frekvenca in strukture samomorilnosti v kaki populaciji lahko sklepamo, se je treba seznaniti z nekaterimi splošnimi ugotovitvami o tem socialno patološkem pojavu.

Približno ena tretjina uspešnih samomorov predstavlja končni iztek duševnih bolezni tiste vrste, ki jim je vzroke iskati pretežno v vrojenih dispozicijah (ni pr. endogene depresije, shizofrenija, epileptičnih psihoz). Pri ostalih dveh tretjinah samomorov pa iščemo vzroke v stevu raznovrstnih psiholoških in socialnih obremenitev ter konfliktih, ki iz teh situacij izvirajo. Pri tem pa samomorilnega dejanja ne smemo smatrati le kot neposredno reakcijo na aktualne psihosocialne pritiske, temveč gre povečini za izid dolgotrajnega procesa, ki je začel že v onem zgodnjem obdobju, ko se oblikuje človekova osebnost in ko neugodne psihohigienske okoliščine v družini lahko odločno vplivajo na osebnostno strukturo, tako na pr. da zapuste človeku kot trajni vzorec reagiranja na življenjske obremenitve nekako depresivno, defetistično držo, ki kajpada ob ustreznih aktualnih konfliktih človeka prej spravi na tir samomorilnega reagiranja (Ringel: presuicidalni sindrom⁵).

Druga pomembna zakonitost samomorilnega vedenja — nanjo je opozoril Stengel⁶ — je pa ambitendentnost oziroma antinomičnost gibal, ki do tega dejanja končno privedejo: analiza motivov samomorilnih dejanj namreč v večini primerov pokaže, da človek v stiski, ko se odloča za takšno dejanje, po eni plati res teži v smrt, po drugi plati pa **hkrati** (prav takšne navidezne absurdnosti je na pr. mogoče zadovoljivo dojeti ob poznavanju izvenzavestnih mehanizmov in sploh psihodinamskih zakonitosti) želi doseči lepše in varnejše življenje, pač ker je dejanje tudi **apel** na bližnje in družbo naj obupancu pomagajo. Ta funkcija apela je v ospredju pri onih samomorilnih dejanjih, ki ostanejo pri poskusih, čeprav jo — vsaj prikrito — neredkoma post mortem odkrijemo tudi v primerih uspešnih samomorov.

Uspeli samomor je stvar odraslih in moških oseb. Samomorilni poskus — stvar mladih in pretežno žensk. Tako je z redkimi izjemami povsod po svetu in tudi pri nas: v letu 1972

je v Sloveniji s samomorom zaključilo 473 oseb in je od teh bilo 359 moških (kar pomeni na 100 žensk 314 moških); od vseh oseb, ki so napravile samomor, jih je bilo starih do 19 let le 4,9 %. Od 621 oseb, ki so bile istega leta prijavljene registru zaradi samomorilnega poskusa, je bilo pa moških le 174 (na 100 žensk 39 moških), in do 19 let starih med njimi 33,7 %. Torej je mladim, zlasti ženskega spola vsekakor bližja ona vrsta samomorilnega vedenja, ki je v bistvu klic na pomoč in mu smoter ni smrt. Če vidimo potemtakem pri mladim v samomorilnem vedenju marsikdaj nekake manipulativne težnje, pa vendar tudi do teh dejanj ne smemo biti brezbrizni, kajti izkušnje kažejo, da oni, ki je samomor poskusil, z večjo verjetnostjo po tej poti tudi konča⁷.

Kot kažejo dosedanje raziskave, so značilnosti samomora v Sloveniji: zelo visok (tudi v svetovnem merilu) koeficient samomora (1972: 27,4), devetkrat višji, kot je bil pred 100 leti; neobičajno izrazito prevladovanje moških nad ženskami med osebami, ki napravijo samomor (1972: ž. : m. = 1:3,1), nadpovprečna pogostnost alkoholizma pri osebah, ki končajo s samomorom; nekoliko bolj, vendar ne pomembno napeta krivulja starostne strukture samomorilne populacije v mlajših letnikih⁸.

Vzroki suicidalnosti so številni in pestri in je treba razlikovati vsaj one, ki ustvarjajo večjo dispozicijo za suicidalno reagiranje (na pr.: genetski faktorji; »nacionalni karakter«; disponiranost raznih subkultur za samomor; psihohigienske okoliščine v družini) od provokativnih faktorjev (meteorološki činitelji (?); širše družbeni, oz. politični pritiski; obremenitve v delovni organizaciji, šoli in pod.; družinski pritiski; alkohol, droge⁹). Naj citiram⁴ nekaj ugotovitev in domnev, ki žele pojasniti posebnosti samomora pri nas.

Dominantne osebnostne poteze poprečnega Slovenca so depresivno anankastične. Vodilno načelo mu je nekoliko nevrotsko prenapeta storilnost. Neuspeh hudo prizadene njegovo občutje lastne veljave in pobuja samokaznovalne težnje. Takšna orientacija v življenju pa približa človeku misel na oni vidik suicidalnega dejanja, ki vodi do samouničenja. Nekoliko rigidna usmerjenost v storilnost, ki pušča bolj ob strani druge žvljenjsko pomembne težnje, je sploh bližje moškemu spolu, pri nas se pa zdi ta posebnost pri moških še poudarjena in hkrati usodno zapletena v kombinacijo s samokaznovalnimi težnjami pa je zato izid samomorilnega dejanja pri naših moških tudi tako pogostoma fatalen.

Prej omenjene poteze našega »narodnega značaja« povezujejo mnogi s stoletno represijo, ki jo je slovenski narod prestajal (Debenjak 1969). Suicidalno vedenje pa je pri nas začelo postajati pogostnejše z boljšanjem našega nacionalnega in ekonomskega položaja, zlasti še po zadnji vojni, ko nas začne obvladovati »potrošniška slepota« (Rus 1969) ali kot pravi Černe (1969):

Postajamo družba množične potrošnje, ki mora računati z zakonitostjo, da s kopičenjem materialnega blagostanja raste sorazmerno tudi število teh pojavov, namreč nevrotskih in psihosomatskih bolezni, kriminali-

tete, samomorov in drugih socialno patoloških pojavov na ozadju splošnega »etično-kulturnega siromaštva«.

Mogoče bi lahko sklepali, da Slovenci temu — objektivno bolj ugodnemu položaju nismo kos, da predstavlja ta položaj (spet v smislu neoanalitskih avtorjev) »izkušnjavno situacijo« (Versuchungssituation), v kateri smo »dekompenzirali«, tako da sta nas premagali potrošniška mrzlica in hlastavica po uspehu — pač ker spričo zavrnosti na teh dveh področjih tu težko ujamemo pravo mero. Potrošniška ihta in lov za uspehom drobita našo družbo, družine se zapirajo vase, se pa hkrati rahljajo tudi vezi med družinskimi člani. Navzlic industrializaciji, urbanizaciji in mondializaciji, izredno poživiljenim zunanjim komunikacijam med ljudmi, je človek, v množici danes bolj sam, pa zaradi tega doživlja več tesnobe, notranjih konfliktov in dilem, ki jih ob pomanjkanju duhovne (mogoče bi lahko rekli emocionalne) opore teže rešuje pa ga ta situacija zato tudi pogosteje privede v depresivnost, alkoholizem in na samomorilne misli.

Vtis imamo, da je oče v družinah suicidalnih oseb zelo pogosto insuficienten, submisiven in »odsoten«. Po drugi plati pa kaže, da potem »ex vacuo« mati prevzame v družini dominantno vlogo, oziroma se vsaj trudi urediti stvari kakor ve in zna, žal pa ni pri tem dovolj uspešna. Znano nam je, da je takšna situacija tudi v družinah alkoholikov (ki so tudi med očeti suicidalnih oseb pogosti), pa se seveda moramo vprašati, kakšna je odvisnost med tema dvema pojavoma.

Razumljivo je potem, da je ozračje v teh domovih po večini konfliktno, ali pa vsaj ne nudi ustrezne topline.

Kritičnemu očesu ne bo težko najti raznih hib in vrzeli v citiranih ugotovitvah. Te raziskave so opravljali večidel psihiatri, ki jih tišči surova nazornost posameznih samomorilnih primerov v vsakdanji praksi. Gotovo je pa, da psihiatri sami niso za raziskovanje takih družbeno patoloških pojavov strokovno dovolj opremljeni. Študije te vrste morajo biti zastavljene široko interdisciplinirno in teamsko. Dosedanje izkušnje kažejo, da smo pri poskusih takšnega sodelovanja še dokaj nebogljeni. Mogoče bi kak zelo »življenjski« ekonomist znal dokazati, da izguba onih 500 oseb letno zaradi samomora ni zadostno opravičilo za vlaganje večjih družbenih sredstev v takšna raziskovanja, ker je dvomljivo, da bi iz teh raziskovanj utegnili iziti sprejemljiva priporočila, ki bi mogla bistveno vplivati na znižanje koeficienta samomora pri nas. Vendar se je dobro zavedati, da manifestno suicidalnost (v družbenem merilu) obdaja verjetno vselej precej širša cona latentne samomorilnosti, prikrite avtoagresivnosti, ki najeda vitalnost ljudstva. Odras in znamenje tega so lahko: alkoholizem in ostale toksikomanije, nezgodništvo, razna psihosomatska obolenja; o nekaterih teh pojavih pa vemo, da so pri nas dokaj opazni. Pomembnost emocionalne klime, v kateri bodoči suicidanti, alkoholiki in toksikomani doraščajo (= psihohigienske razmere njihovega zgodnjega razvojnega obdobja), nam narekuje usmerjati naš pogled še posebej v **družino**.

Izkušnje — tudi naših raziskovanj — pa kažejo, da si o tem pomembnem elementu ni mogoče dobiti ustrezne podobe le s kabinetnim študijem obstoječih ali ad hoc zbranih statističnih podatkov, temveč mora raziskovalec prodreti v družino (n. pr. suicidanta) samo in si neposredno napraviti celostni vtis klime in vrednot, ki tam vladajo. Pri tem je pomembno tudi, kako mladi člani družine vse to **doživljajo**. Čeprav rečemo, da je uspeli samomor v glavnem stvar odraslih ljudi, se dispozicija za ta vzorec reagiranja le ustvari v mladih letih.

Izmed prej omenjenih pojavov, ki ustvarjajo »halo« suicidnosti, so v okviru tehle razmišljanj vredne posebne pozornosti še narkomanije, saj je v njih veliko avtoagresivnosti in gotovo predstavljajo enega od činiteljev, ki skrajšujejo človekovo življenjsko dobo. Ne pa zaradi njihove morebitne pogostosti: naslednji podatki epidemiologa verjetno lahko pomirijo¹⁰.

Vtis o razprostranjenosti pojava narkomanij pri nas lahko dobimo, ko pregledujemo klientelo **Psihiatričnega dispanzerja** v Ljubljani.

V letu 1973 se je nanovo prijavilo v dispanzerju 4341 oseb. Med njimi je bilo 830 (19 %) **alkoholikov**, od tega 729 (87 %) moških (poprečne starosti 40,0 let) in 101 (12,2 %) žensk (poprečne starosti 40,4 let).

Toksikomanov drugega tipa (izvečine gre res za zasvojenost, v nekaterih primerih bi pa govorili lahko le o zlorabi ali celo le o uživanju drog) je bilo vsega 62 (1,4 % vseh pacientov, ki so se v letu 1973 prvič prijavili na posvet). Od tega števila je bilo 30 moških (poprečne starosti 28,5 let) in 32 žensk (poprečne starosti 32,7 let).

Zanimivo je diferencirati to populacijo po uživanih drogah (pri čemer je pa treba upoštevati znano dejstvo, da 1/4 do 1/3 teh oseb sega hkrati ali zapored po različnih snoveh). Iz njihovih podatkov izvemo, da jih je uživalo:

- 1 — opiate in sorodne »trde« droge — 13 moških in 9 žensk;
- 2 — nemorfinske analgetike (n. pr. Phenalgol) in sedative — 9 moških in 24 žensk;
- 3 — halucinogene (praktično kanabis in LSD) — 15 moških in 7 žensk.

Poprečna starost oseb 1. skupine je bila 23 let, 2. skupine 38 let in 3. skupine 19 let. Med uživalci (oz. toksikomani) nemorfinskih analgetikov torej odločno prevladujejo odrasle ženske, med uživalci halucinogenov pa pretežno moški adolescenti.

Številke, ki se nanašajo na alkoholizem, so vsekakor vznemirljive. Ne bi pa mogli tega trditi po našem materialu o narkomanijah.«

Toksikomanije (popularno — »narkomanije«) naše dobe še posebej pozivajo k raziskovanju, ker zadevajo mlado populacijo in zaradi čisto prav paradoksnega reagiranja družbe na ta pojav. Ta fenomen nam tudi odpira pogled v težnje mladih ljudi današnjega časa in disonanco v stremljenjih generacij.

»Narkomanije« niso nov pojav. Kot odvisnost od drog so v evropskem svetu znane v večjem obsegu nekako od konca prejšnjega stoletja, drugod po svetu (n. pr. v azijskih deželah) imajo vendar že daljšo zgodovino. Kot uživanje snovi, ki so sposobne začasno spremeniti človekovo zavest in njene vsebine, je pa to že prastar in ubikvitaren pojav, tesno povezan z iskanjem odgovorov na vprašanja po smislu človekovega življenja in smrti, vprašanja torej, na katera so za popularno rabo ponujale razlage in rešitve zlasti religije¹¹. Ne velja to za vse oblike uživanja drog v enaki meri. »Klasične« narkomanije (morfinizem, kokainizem in pod.) pri odraslih osebah, pa tudi zasvojenosti od opiatov pri mladih osebah (»junkieji«) in uživanje protibolečinskih, uspavalnih in pomirjevalnih tablet mimo zdravstvenih indikacij (tako imenovane »tabletomanije« n. pr. pri zaposlenih gospodinjah ali pa »ozdravljenih« alkoholikih) poganjajo izvečine drugačni mehanizmi.

Za nas je zanimiva v prvi vrsti »hipijska« zvrst uživanja drog, se pravi ona, ki ji je posebna sprememba zavesti sama na sebi smoter. Gre za efekte, ki so jih sposobni pričarati halucinogeni, katerih specifikum je v tem, da v določenih okoliščinah močno zasučejo pogled človeka na vsakdanji svet in na lastno osebnost v njem. Prav te snovi so bile nekaterim ljudstvom (n. pr. Skitom, Aztekom, Sibirjakom¹⁰) v preteklosti vehikel za doseganje mističnih doživetij in ekstatičnih stanj, pa so uživanje teh drog vpletali v svoje religije. Vendar so nam poskusi religioznih gibanj, opirajočih se na učinke halucinogenih drog, znani tudi iz sedanjega časa. Od 1964. leta v ZDA spet uradno priznana »Native American Church« ima kot bistven element vključeno v svoj ritual tudi uživanje pejotla, kaktusa, vsebujočega močni halucinogen — meskalin¹³.

Tudi to, kar sta med mladimi sprožila 1962. leta Leary in Alpert¹³: iskanje »psihedeličnih« doživetij, torej »razširjenje zavesti« z LSD, ob opori posebnega rituala in študija vzhodnih modrosti, je bilo zelo podobno religioznemu gibanju; je pa pač podivjalo in se sprevrglo v epidemijo nekontroliranega uživanja psihedeličnih in drugačnih drog med mladimi, katerim je čustveno osiromašenje tehnokratsko deformirane alienirane družbe vzbujalo hrepenenje po nečem čisto drugem, od tega, kar jim je ponujala standardna vsakdanjost.

Ch. Reich govori o »revoluciji« mladih v odtujenem ameriškem svetu, slika posamezne manifestacije hipijstva kot smiselno reakcijo na škodljive deformacije v odnosih človeka do narave in odnosih ljudi med seboj in daje v tem hipijskem gibanju tudi blagim halucinogenim drogam njihovo mesto¹⁴. Tako je možno v sleherni družbi, ki jo dehumanizirajo proizvodnja — porabniški odnosi, pričakovati med mladimi širjenje hipijskih običajev in v njih okviru tudi uživanja halucinogenov. Ekvivalentnost — vsaj do neke mere — take oblike uživanja drog religioznim iskanjem nam kažejo opažanja, da razna naivna (psevdo-) religiozna gibanja po svetu med mladimi (Jesus-people, Hare Krishna, transcendentalna

meditacija, »instant« priredbe zena in joge¹⁵ baje izpodrivajo uživanje drog. Če vzremo droge, bolje — halucinogene, v teh povezavah, lahko razumemo tudi dokaj vehementno reakcijo družbe — kadar le-to vodijo pretežno načela mrzlega racionalizma, storilnosti in tekmovanja. Kajti hipijstvo v svojem bistvu samem in poudarjeno še prek uživanja halucinogenov in gojenja naivnih religij te stebre tehnokratske družbe izpodkopava, hkrati pa ponuja svoje vrednote, ki so protiutež alienaciji v družbenih odnosih. Zato se zdi, da so zakonski predpisi¹⁶, ki se eksplicitno bore proti širjenju drog in posledicam uživanja teh snovi, implicitno uperjeni proti vsem onim, ki jim storilnostna ideologija ne leži in ki jim je »mañana« — filozofija¹⁷ le-tej enakovredna alternativa. Če bi zakonska določila tu narekovala samo medicinske in socialno psihiatrične posledice uživanja drog (vključno antisocialno vedenje narkomanov), bi ne bilo razloga vztrajati na globalnem obravnavanju vseh (»trdih« in »mehkih«) drog z istimi merili. Zlasti pa pri takšnem izhodišču ne bi bila razumljiva družbena indiferentnost do neke druge toksikomanije, namreč alkoholizma, ki je bistveno bolj razširjen in so tudi njegove družbene posledice v vsoti dosti hujše kot pri narkomanijah. Mogoče je ozadje te diferenciacije takšne: Ko alkoholik doseže abstinenco, se bo izvečine pokorno in celo vneto vključil spet v storilnostni in tekmovalni slog delovanja v družbi. Hipijska ideologija je pa trdnejša, je bila prisotna pri mladem uživalcu halucinogenov ponavadi že, predno je segel po drogah, in zato ne izplahni niti tedaj, ko mladi človek preneha s »šopanjem« in »tripanjem«¹⁸.

Kako naj gledamo na vznikanje interesa mladih za nove »religije« in vzhodne modrosti? Ali ta pojav tudi lahko brez posebnega pomišljanja in oklevanja okategoriziramo kot patološki, ali vsaj kot docela površinski fenomen, modno epidemijo, ki nima globljega idejnega ozadja, in je skupaj z uživanjem drog le odraz mladostne objestnosti »presitnikov«¹⁹. Nekaj vsega tega je gotovo lahko udeleženega v sklopu motivov, ki vodijo v takšne oblike vedenja. Psihiater bi utegnil razlagati te pojave tudi z nevrotskimi mehanizmi in z odlaganjem sprejetja »realitetnega principa«. Naivno zasuknjeni, mistično, magično formulirani nauki in neskromne obljube novih »religij«; čudaški rituali in bizarna noša, ki jih uveljavljajo nekatere teh združb, nas silijo mogoče v to, da bi vse te pojave počez odpravili kot nekaj nezrelega in nepomembnega iz okvira naših interesov. Vendar menim, da je ta pojav vreden naše pozornosti. Ne zato, ker bi ogrožal našo družbeno strukturo, ampak ker bi bilo verjetno mogoče te fenomene dešifrirati in odkriti za njimi take težnje mladih ljudi, ki jih v družbenem interesu ne bi smeli zanemariti. Po mojem vtisu so ti pojavi tragična podoba iskanja odgovora na eksistencialna vprašanja mladih ljudi, ki v tej smeri nimajo nobenih pravih smernic in ki so sami zapleteni v spone medosebnih odnosov, tipičnih za potrošniško družbo, pa zato lagodnost, ki jo ta družba obeta, vendarle težko zamenjajo za askezo, ki jo takšna iskanja terjajo. Mogoče pa le kaže obrniti pozornost k Jogi in Zenu (prav k tem vzhodnim modro-

stim se namreč mladi često obračajo), čeprav ne onim »instant« variantam, ki jih ponujajo dandanes številni problematični »mojstri« in »guruji«, pač ker je to postal že vir zaslůka, temveč onim v stoletjih in tisočletjih izkristaliziranim sistemom globokih, pa v svojem bistvu preprostih etičnih nauk in živiljenjske filozofije, resnic, ki da so latentno prisotne v vseh nas, le odkriti jih je treba. Mogoče se takih tendenc bojimo kot naši ideologiji nevarnih. Romain Rolland se tega ni bal²⁰. Da bo človek v svojem družbenem udejstvovanju ustvarjal, si mora biti na čistem o pomenu svojega bivanja in smrti. To je globoki smisel citata, ki ga berem kot moto »Tibetanski knjigi mrtvih«: »Proti svoji volji umre, kdor se ni naučil umreti. Nauči se umreti, pa se boš naučil živeti, kajti nihče se ne nauči živeti, kdor se ni naučil umreti. — Pot vseh poti: človeka uči umreti«²¹. Tu se mi pa pojavi misel, da kot en mehanizem samomorilnega ravnanja navajajo tudi »igro s smrtjo« ali »preizkušnje usode« in da je v tistem uživanju drog, ki želi začasno izbrisati svojo osebnost in teži za ekstazo (»stopiti iz sebe«), tudi samomorilni element. Ali lahko torej tudi v teh dveh pojavih (suicidalnosti in uživanju drog mladih) vsaj včasih vzremo bolj ali manj zavestno iskanje svojega bivanja prek spoznanja smrti?²²

Morebiti se da v avtoritarnem ozračju in s krepko policijo vse te pojave: hipijstvo, uživanje drog, vznikanje novih religij zadušiti ali vsaj potisniti globoko v podzemlje, tako kot bi bilo nemara mogoče pri nas spet zagreniti ljudem samomorilno reagiranje, če bi ponovno uveljavili zakon Jožefa II., ki obravnava tovrstno vedenje kot kaznivo²³.

Takšno direktno zatiranje posameznih socialno patoloških fenomenov ne da bi iskali njihovega globljega ozadja v daljši perspektivi, ni učinkovito, kot se tudi v medicini ne ceni posebno tako imenovana »simptomatska« terapija, ki sproti odpravlja posamezne simptome (n. pr. vročino s piramidonom), ne da bi skušala odkriti etiologijo obolenja, ki vse te simptome povzroča; posebej še, če vemo, da je marsikateri bolezenski simptom odraz smotrne reakcije organizma na bolezenski agens. O suicidu pravi Somogyi²⁴, da je to »fin seizmograf, ki nas opozarja na telurčne sunke v temeljih družbe, signalizira preobrazbe in prevrate zaradi dogodkov in ukrepov na socialnem in političnem področju.« Prav tako pa tudi v narkomanijah pri mladih osebah (in drugih pojavih okoli njih, n. pr. hipijstvu, interesu za religije in vzhodne filozofije) lahko vidimo pomemben simptom, ki nam utegne odkriti morebitne lokalne ali širše razprostranjene deviacije v družbeni konstelaciji, ustvarjajoči abnormne obremenitve populacije. Naša splošna ideološka orientacija gotovo ni takšna, da bi mogla ustvarjati opisano patologijo. Patogen pa utegne biti tudi pri nas razkorak med deklariranimi vrednotami in vsakdanjo prakso, ki vodi do neiskrenosti in hipokrizije v medčloveških odnosih ter manipuliranja z ljudmi v najrazličnejših oblikah, bodisi že v okviru družine, delovne organizacije, ali v širšem obsegu.

Pri nas ni potrebe, da bi pred samim seboj ali drugim svetom skrivali socialno patološke pojave, kot to ponekod

delajo. Nasprotno menimo, da naj bi tekoče raziskovanje teh fenomenov postalo del kibernetičnega sistema, ki gradi in sestavlja našo družbeno strukturo.

Tole sem bil, dragi tovariši, sposoben povzeti iz svojih dosedanjih spoznanj in razmišljanj ob temi, ki ste me jo nakazali. Če to lahko porabite za vašo revijo — toliko bolje.

Prof. dr. Lev Milčinski

¹ Strotzka, H.: Die Soziogenese psychischer Erkrankungen. V. Lauter, Meyer: Der psychisch Kranke und die Gesellschaft. G. Thieme, Stuttgart, 1971.

² Balint, M.: Le medicin, son malate et la maladie. Presses Universitaires de France, Paris, 1960.

³ Erikson, E. H., Childhood and Society, Penguin, Harmondsworth, 1967.

⁴ Milčinski, L.-Verant-Jaklič, M.: Samomor in samomorilni poskus v Sloveniji, 1972. Interno poročilo Klinične bolnišnice za psihiatrijo, Ljubljana, 1973 (xerox).

⁵ Ringel, E.: Der Selbstmord. W. Maudrich, Wien, 1953.

Ringel, E.: Neue Untersuchungen zum Selbstmordproblem. Hollinek, Wien, 1961.

Ringel, E.: Osnovi suvremene profilakse samoubistva. Radovi Instituta za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih narkomanija, Sv. 4., 7-14, Zagreb, 1973.

⁶ Stengel, E.: Enquiries into attempted suicide. Proceedings of the Royal Society of Medicine, 45, 613-620, London, 1952.

Stengel, E.: Social effects of attempted suicide. Canadian M. A. J., 74, 1956.

⁷ Schneider, P. B.: La tentative de suicide. Delachaux et Niestle, Neuchatel, Paris, 1954.

⁸ Milčinski, L.: Problemi raziskovanja samomora v Sloveniji. Komunikacija na I. slovenskem demografskem simpoziju, Ljubljana, 1974.

⁹ Milčinski L.: Kritična pitanja prevencije samoubistva. Radovi Inštituta za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih narkomanija. Sv. 4. 155-25, Zagreb, 1973.

¹⁰ Milčinski L.: »Droga-človek-družba«, v tisku.

¹¹ Kot pravi Šarčević, je religija »edina življenjska eksistencialna, vsakemu človeku dostopna, neeksaktna empirična filozofija«. Cimić, E.: Drama ateizacije. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1972.

¹² Hamburger, E.: Contrasting the Hippie and Junkie. Int. J. Addictions, vol. 4/1, 121-135, 1969. — Hipijska zvrst uživalcev drog so po Hamburgerju oni mladi ljudje, katerih »narkomanija« (hašiš, LSD, včasih amfetamini) so eden od znamenj njihovega protestnega odnosa do proizvajalno-potrošniškega duha sodobne meščanske družbe. »Junkieji« pa sprejemajo načela in ideale zgornje plasti te družbe in je njihova narkomanija (pretežno opiat — torej »trdne« droge) često odraz njihovih frustracij v boju za ustrezn standard. Za droge in za svoje, kolikor mogoče razkošno, življenje potrebujejo velika sredstva in zato tudi brž zabredejo v delikvenco.

¹³ Cashman, J.: The LSD Story. Fowcett, Greenwich, Conn., 1966.

¹⁴ Reich, Ch. A.: The Greening of America. Bantam Books, New York, 1971. — »Revolucija se nam bliža. Vendar ne bo takšna, kot so bile revolucije v preteklosti. Začela se bo pri individuu in kulturi, sprememba politične strukture bo le njeno zaključno dejanje. Ne bo ji potrebno nasilje, da bo uspela, toda z nasiljem se ji tudi upreti ne bo mogoče učinkovito. To je revolucija nove generacije«.

¹⁵ Milčinski, L.: Pojav novih »religij« med mladimi in njihovo etiogenetsko ozadje«. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 24, 3, 213-219, 1973.

¹⁶ Ti predpisi so v zapadnem svetu dokaj ostri. Naš zakon, ki ni najstrožji (Ur. list SFRJ 6-66/73 z dne 3. 2. 1973), predvideva za najhujše primere prekupčevanja z drogami in navajanje mladoletnih oseb v uživanje drog do 10 let strogega zavora. Vsaj kot prekršek je mogoče obravnavati posest tudi najmanjših količin katerekoli droge, najsi bo to praktično dokaj nenevarna marihuana, ali pa heroin, ki brž privede v hudo zasvojenost. — Razumljivo in opravičljiva je ostra družbena reakcija pri dealerjih s heroinom. V ZDA so tovrstne zahteve že kar ekstremne. D. Woodson (Nation — wide adress: Nixon moves to »keep traffickers locked — up«. Journal (Toronto) 2 (4-5, 1973) poroča o predsednikovih sugestijah, da bi bila za vsakogar, ki prodaja heroin, minimalna kazen 5 let zavora, za prodajalce na veliko najmanj 10 let in za recidiviste celo dosmrtni zapor. Po drugi plati se pa od raznih strani že leta nazaj slišijo glasovi, da bi moral zakonodajalec pri formuliranju sankcij ločiti med kaznivimi dejanji v zvezi z »mehkimi« in onimi s »trdimi« drogami. (n.pr. Sagel-Grande, H.J.: Die Stellungnahmen des Gesetzgebers in der BRD zum Drogenproblem. Delikt-Delinkvent, 2/9 471-480, 1972).

¹⁷ Mañana — špansko: jutri. »Ne sili se storiti danes, kar lahko odložiš na jutri«. Wormser, R.: Drogenkonsum und soziales Verhalten bei Schülern. Kandler, München, 1973.

¹⁸ Zargonsko: uživanje hašiša oz. LSD.

¹⁹ Takšne in podobne pojave, ki imajo za ozadje več ali manj vselej skaljene medsebojne odnose, Bohinjci, ki so bili v preteklosti vajeni zelo trdega in skomnega življenja, radi izvajajo iz skupnega imenovalca »presitosti«. Torej, da se nam po osvoboditvi predobro godi. »Presitnik je po tej hipotezi človek, ki je iz »presitosti« začel kazati razne družbeno nesprejemljive posebnosti. — Tu mi prihajajo na misel izvajanja M. Krambergerja (Slovenci v Jugoslaviji. Sodobnost, 17/12, 1210-1214, 1970), ki gleda na (ne dovolj-zasluzeno) povojno prosperiteto Slovenije v okviru Jugoslavije s kritičnim očesom, češ da nas peha na eni strani v potrošniško slepoto, na drugi strani pa nas potiska v »etično-kulturno siromaštvo«. Ali pa F. Cerneta (Slovenski narod danes Anthropos I-II, 115-118, 1969), ki iz prevladovanja potrošniške miselnosti izvaja razne družbeno deviantne pojave pri nas.

²⁰ V uvodniku h knjigi Vivekananda: Jnana-Joga. Maisonneuve, Paris, 1938 je Romain Rolland med drugim napisal:

»Ta knjiga je tudi dolgo pričakovana beseda o enem od problemov, ki v naših časih razvnamajo in razdvajajo ljudi: vprašanju individualizma v odnosu do skupnosti. Ko sem prebiral avtorjev članek »Resnična narava človekova«, sem občudoval intuicijo indijskega preroka, ki je nevede mogla ujeti korak z možatim razumom velikih razlagalcev komunizma. Marx in Lenin bi lahko kot svojo uveljavila misel Vivekanandovo:

»Le oni živi, ki živi v vseh«.

Če se ti misleci bore proti individualizmu, delajo to v imenu razširjene individualnosti:

»Ljudje se zgroze, pravi Vivekananda, če jim govoriš o Absolutnem. Vprašujejo nas češ, kaj bo pa z našo individualnostjo? Toda, kaj je njihova individualnost? Rad bi jo videl. Individualnosti sploh ni. Zaenkrat še nismo individualni. Pač pa si prizadevamo doseči individualnost, to je pa Absolutno in to je naša resnična narava. Le oni živi, ki živi v vseh. Edini trenutki našega resničnega življenja, so oni, ki jih živimo v drugih, v kosmosu...«

²¹ Evans-Wentz, W. Y.: Das tibetanische Totenbuch. Rascher, Zürich, 1953.

²² N. Tadićeva (Psihologija i psihopatologija pokušaja samoubistva kod djece i omladine. Doktorska disertacija, Beograd, 1973) citira A. Haima (Les suicides d'adolescents, Payot, Paris, 1970) ko (v povzetku avtorice) izvaja: »Za adolescenta samoubilački čin je neka vrsta opklade, oprobavanja božjeg suda, izazov sudbini koja treba da odluči »da« ili »ne«. Adolescent ima potrebu da se izloži opasnosti da bi oprobao i iskušao svoju sudbinu.« Tadićeva pravi temu vzorcu samomorilnega ravnanja »ordalički«. Ta naziv prevzema prek Haima od angleških in ameriških avtorjev: ordeal (angl.) = težak preizkus, božja sodba. — Odgovor na eksistencialna vprašanja se človeku redko ponudi v atmosferi udobnega in od vseh strani zavarovanega življenja, temveč ponavadi v situacijah negotovosti ali celo skrajne stiske. (Glej n.pr.

Watts, A.W.: *The Wisdom of Insecurity: Pantheon, New York, 1958*; ali Solschenizyn, A.: *Der Archipel Gulag*. Scherz, Bern, 1974). Umetno — takorekoč eksperimentalno — spravlja v takšno stisko svojega učenca tudi mojster v Zenu z metodo po racionalni poti nerešljivih nalog («koan») (glej n.pr. Suzuki, D.T.: *Essais sur le Boudisme Zen*. Michel, Paris, 1972). Odtod mogoče potreba, da si mladi, iščoč človek na čas hoté ustvarja kritične situacije preizkušnje, če živi v preveč zavarovnem okolju («presistosti», ki je pa v bistvu duhovna lakota).

²³ ... in ki predvideva, da pogrebni ritual opravi kar konjederec. (Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung. Wien, 1878).

²⁴ Somogyi, S.: *Il suicidio in Italia 1864-1962, analisi statistica. Suicidio e tentato suicidio in Italia*. Guiffre Ed. 3-147, Milano 1967

ANKETNE RAZISKAVE IN RELIGIOZNOST MLADIH

Z različnimi raziskavami Centra za proučevanje religije in Centra za raziskovanje javnega mnenja pri FSPN ter Inštituta za sociologijo Ljubljanske univerze je bilo v zadnjih 5—6 letih zbrano mnogo podatkov o religiji in religioznosti v Sloveniji. Podatki so dovolj številni, s ponovljenimi raziskavami dovolj preverjeni in dovolj reprezentativni, da ne dopuščajo več kakršnihkoli špekulacij in senzacionalističnih pričakovanj (ali strahov) o razširjenosti, naraščanju ali upadanju religioznosti v Sloveniji.

Osnovna slika, ki so jo dale vsakoletne ankete z naslovom »Slovensko javno mnenje« v izvedbi Centra za raziskovanje javnega mnenja (CJM) bi bila takale (treba je poudariti, da se v zadnjih petih letih, odkar trajajo ankete, ni bistveno spremenila): med nad 18 let starimi anketiranimi prebivalci Slovenije jih je bilo po lastnih izjavah okrog 60 % verujočih, 30 % neverujočih in 7—10 % neopredeljenih; okrog 55—60 % se jih vsaj kdaj udeležuje verskih obredov, 40—45 % se jih ne udeležuje. Lahko bi anketirance razdelili tudi na tri oz. štiri skupine: okrog 30 % takih, ki izjavljajo, da so religiozni in bolj ali manj redno obiskujejo verske obrede, okrog 30 %, ki sicer izjavljajo, da so religiozni, toda se zelo redno ali pa sploh nikoli ne udeležujejo obredov, okrog 30 % nereligioznih in 7—10 % neopredeljenih, od katerih se nekateri udeležujejo obredov in drugi ne. Ankete so potrdile predvidene velike razlike v religioznosti glede na poklicno in izobrazbeno strukturo, kraj prebivanja ipd.¹

Mlajša generacija, ki nas tokrat najbolj zanima, je bila zajeta v anketah »Slovensko javno mnenje« v starosti od 18 do 25 let; poleg tega je bila predmet raznih posebnih raziskav². Kot kažejo podatki ankete »Slovenskega javnega mnenja« so anketiranci stari od 18—25 let nekoliko manj religiozni od poprečja vseh anketirancev: med mladimi je približno 50 % religioznih, 35 % nereligioznih in 12 % neopredeljenih in neodločenih. Toda treba je poudariti, da je to le poprečje in da so razlike razširjenosti religioznosti **znotraj** mlajše generacije glede na socialno poreklo in šolanje dosti večje kot razlike **med** generacijami. Tako je med gimnazijci (ki so ne glede na prevladovanje deklet v gimnazijah po anketah sodeč med vsemi vrstami šol najmanj religiozni) po anketi iz leta 1968 57 % izrecno nereligioznih in 24 % religioznih; med zaposlenimi v industriji in rudarstvu, starimi do 25 let, pa le 32 % nereligioznih in 39 % religioznih, ki redno ali vsaj včasih obiskujejo verske obrede³.

Ali za primerjavo: takih, ki izjavljajo, da verujejo v boga (brez dvomečih ali neopredeljenih) je po anketi Inštituta za sociologijo leta 1968 med gimnazijci 26,5 %, dijaki srednjih strokovnih šol 30,5 %, uslužbenci (do 24 let) 26,5 %, mladimi delavci 48 %, kmečko mladino 73 %⁴. Glede na relativno majhen vzorec v tej anketi so lahko dejanske številke danes ne-

koliko višje ali nižje, toda razmerje med skupinami je gotovo ohranilo svojo veljavo.

Z anketnimi raziskavami dobljeni podatki o religiji in religioznosti so neizogibno dokaj površni in grobi, toda še vedno dovolj bogati, da ovržejo, ali vsaj postavijo v dvom, nekatera poenostavljena gledanja. V zvezi z religioznostjo mladih si oglejmo dvoje vrst takih poenostavljanj.

Medgeneracijske razlike glede religioznosti

Kaj lahko rečemo o razširjenosti religioznosti med mladimi v primerjavi s starejšimi letniki oz. o časovnem spreminjanju odnosa do religije?

Pogosto srečamo približno tako predstavo, (označili bi jo lahko »psihologistično«) o spreminjanju odnosa do religije glede na starost: otroci so pod vplivom ustrezne domače vzgoje in tako rekoč po naravi religiozni; z nastopom pubertete in z njo povezane krize zaupanja do starejših, odpora do tujih avtoritet ipd. pride tudi do krize religioznosti; taka kriza vodi bodisi k nereligioznosti ali indiferentnosti, ali pa k oblikovanju zrelejšje religioznosti na višji ravni; vsekakor je za življenjsko najaktivnejše obdobje od 25. leta dalje značilna odtujitev, če že ne od religije sploh, pa vsaj od cerkvenega življenja in intenzivnega religioznega doživljanja, zaradi prevelike ujetosti v vsakdanje napetosti in naprezanja; s starejšimi leti pride zopet do »streznenja«, do jasnejšega vpogleda v človekovo usodo, kar skupaj z »izpreženjem« iz družbenih obveznosti okrepi ali obudi religioznost. Skratka: religija naj bi bila za človeka nekaj naravnega in le razvojna kriza ter stalna ujetost v družbeno življenje začasno — čeprav lahko za zelo dolgo dobo — odtuji človeka od nje.

Isti tok sprememb pa srečamo razložen in ovrednoten tudi s povsem nasprotnim poudarkom: otrok je v svoji življenjski in miselni neogljenosti nagnjen k religioznosti, hkrati z dozorevanjem osebnosti v puberteti pogosto nastopi osamosvojitve tudi v odnosu do religije, ki se kaže v večji ali manjši stopnji teoretičnega ali praktičnega zanikanja religije skozi vso zrelo dobo; v starosti, ko popusti človekova življenjska sila in racionalen odnos do sveta, se pogosto skupaj s strahom pred smrtjo okrepi tudi religioznost. V obeh primerih se očitno predpostavlja religiozna vzgoja otrok, kar tudi ustreza prevladujočemu stanju v večini zahodnih dežel in v veliki meri tudi še pri nas⁵.

Nasproti takim »psihologističnim« pojmovanjem, ali ob njih, srečamo včasih »sociologistična« poenostavljanja: mlajše generacije so zaradi stalnega napredka v svetu, naraščanja znanja izobraženosti, obvladovanja narave, materialnega standarda, opuščanja vseh mogočih predsodkov in utesnitev, vedno manj religiozne. Tudi v tem primeru poznamo analogno razlago z negativnim vrednostnim predznakom.

Ker obe navedeni predstavi govorita o različnih stvareh — prva o spreminjanju odnosa do religije pri dani generaciji v daljšem obdobju, druga primerja odnos do religije med različnimi generacijami v danem trenutku — si med seboj ni-

sta nujno v nasprotju; lahko se dopolnjujeta in rezultat takega dopolnjevanja je na primer predstava, da je med starejšimi ljudmi v vsakem primeru več religioznih kot med mlajšimi. Sociološke raziskave so že zdavnaj pokazale na nezadostnost tako poenostavljenih predstav, ko so razkrile pojave, ki so z vidika zgornjih sklepanj nerazložljivi. Pokazalo se je namreč, da ne le ni mogoče obravnavati spreminjanja odnosa do religije neodvisno (»psihologistično«) od spreminjanja družbenih razmer, temveč da tudi spreminjanja teh razmer ni mogoče gledati kot enosmeren tok z enosmernim učinkom na religioznost. Oblikovanje odnosa do religije pri posameznih generacijah je rezultat kompleksnih in protislovnih procesov v dani družbi in danem družbenem razredu ali sloju.

Kaj kažejo podatki raziskav pri nas?

Žal obstoje neposredno primerljivi anketni podatki le za zadnjih pet let, tako da ne moremo v večji meri slediti spreminjanju odnosa ene generacije, temveč lahko opazujemo le razmerja med generacijami. Žal razpolagamo tudi le s poprečji, ne pa s sočasno podobo po posameznih slojih in starostnih kategorijah.

Slika s katero razpolagamo je takale (Tabela I, Vir: anketa »Slovensko javno mnenje 73, CJM).

Tabela I.

Odnos do religije	STAROST IN ROJSTNE LETNICE						
	18—25	25—30	31—40	41—50	51—60	61 in več	Skupaj
	1949—1954	1942—1948	1933—1942	1923—1932	1913—1922	1912 in prej	
Verni — praktikujoči	24,5	15,9	25,9	28,5	30,8	42,1	28,3
Verni — (skoraj) nepraktikujoči*	25,1	32,2	34,4	29,2	29,3	35,3	31,2
Neopredeljeni	12,4	12,0	8,8	7,7	7,7	4,2	8,4
Neverujoči	35,5	36,6	27,4	33,3	31,1	16,6	29,7
Drugo, b. o.	3,6	3,3	3,5	1,4	1,2	1,8	2,4
Skupaj	100,1	100,0	100,0	100,1	100,1	100,0	100,0
N	251	183	533	508	338	283	2096

* ne obiskujejo verskih obredov ali le ob velikih praznikih

Tabela očitno ne kaže nekega premočrtnega naraščanja religioznosti s starostno oz. generacijsko pripadnostjo. Opazimo lahko tri stopnje: stari do 30 let s 50 % religioznostjo, stari od 31—60 let z okrog 60 % religioznih in nad 61 let s 75 % religioznih. Samo po sebi bi to lahko morda vseeno govorilo v prid zvezi: višja starost — večja religioznost; le da bi namesto enakomernega naraščanja imeli opravka s tremi naraščajočimi stopnjami. Odprto ostaja v tem primeru vprašanje, zakaj stopnje ob določeni starosti. Na prvi pogled bi si tu lahko pomagali s socialno-psihološko razlago (30 let — začetek zrele dobe, 60 let — doba upokojitve.) Toda že podatki izpred petih let (anketa »Slovensko javno mnenje 1968«) otežkočajo tako razlago. Ti podatki namreč kažejo v glavnem **enako stopnjo razširjenosti religioznosti oz. nereligioznosti v starosti od 18 do 50 let** (okrog 60—65 % religioznih, 35—40 % nereligioznih, kategorije neopredeljenih v tej anketi ni bilo) in prvi prag pri starosti **51—60 let** (s 76 % religioznih, 22 % nereligioznih) ter drugega pri starosti **61 let in več** (83 % religioznih, 14 % nereligioznih)⁶.

Celotna slika govori tako prej v prid naslednji hipotezi: na oblikovanje odnosa do religije pri posameznih generacijah pri nas (in s tem na razlike med generacijami) sta poleg predpostavljenih psiholoških in drugih razlogov vplivala dva globalna družbena premika: 1) druga svetovna vojna z NOB in vsemi za oblikovanje odnosa do religije pomembnimi vidiki (vojna izkustva, neposredno sodelovanje v NOB, obnašanje cerkve, izkoriščanje religije v politične namene, revolucija) pri tistih generacijah, ki so bile v tem času v obdobju svojega intenzivnega nazorskega in osebnostnega oblikovanja ter/ali ter bile v večji meri neposredno zajete v dogajanju — grobo rečeno v starosti od 15—25 oz. 30 let; 2) spremembe družbenega sistema in vse posledice povojnega razvoja, še posebej sprememba vzgojnega in šolskega sistema zlasti pri tistih generacijah, ki so jih te spremembe v celoti zajele v obdobju njihovega nazorskega in osebnostnega formiranja.

Izhajajoč iz teh predpostavk lahko razložimo npr. zmanjšanje števila religioznih pri starih od 18—30 let v anketi leta 1973 (pri rojenih od leta 1943 dalje); le-ti so bili v celoti vključeni v nov vzgojni sistem in spremenjene družbene razmere.

Generacije 1913—1943 so oblikovale svoj odnos do religije pod vplivom izkušenj vojne, NOB in revolucije oz. so deloma (1933—1943) že bile deležne novega šolskega in vzgojnega sistema. To nam pojasnjuje razlike med obema anketama glede religioznosti anketirancev starih nad 50 let. Kategorija starih od 51—60 let je v anketi leta 1973 zajemala generacije 1913—1923, ki so bile v večji meri neposredno zajete v NOB in dogajanja v zvezi z njo in to še v letih intenzivnejšega osebnega formiranja; ista kategorija starih od 51 do 60 let je v anketi 1968 zajemala letnike 1908—1918, ki so bili bodisi že manj neposredno zajeti v NOB, zlasti pa že v večji meri izven občutljive starosti za oblikovanje odnosa do religije. V anketi 1973 je bila taka šele starostna skupina nad

61 let (generacije pred 1912 letom). Iz istega razloga je kategorija starih nad 61 let v anketi 1968 bolj religiozna od iste kategorije v anketi leta 1973: v zadnji anketi se je v to kategorijo preselil del generacije, zajetih z dogajanjem NOB, ki so v anketi 1968 spadali v kategorijo starih od 51—60 let.

Razpoložljivi podatki govore tudi v prid tezi, ki jo zasledimo včasih v literaturi, da doseže religioznost najnižjo stopnjo v starosti od 25 do 30 let, kar pomeni, da najmanj religiozne niso najmlajše generacije starih do 18 let (ali do 24 let, ki jih običajno zajemajo razne ankete). V tem smislu potrjujejo v tej točki tudi omenjeno psihologistično razlago. Podatki namreč omogočajo delno neposredno primerjavo sprememb znotraj iste generacije v danem časovnem razdobju (zadnjih petih let). Kategorija anketirancev starih do 25 let iz ankete 1968 se je skoraj v celoti »preselila« in zapolnila kategorijo starih od 25—30 let v anketi 1973.

Primerjava: (Vir: »Slovensko javno mnenje 1968, 1973«, CJM)

Odnos do religije	Stari do 25 let leta 1968 r. leta 1944—50	Stari 25—30 let leta 1973 r. leta 1943—48	Stari do 25 let leta 1973 r. leta 1948—55
Verni — praktikujoči	27,0	15,9	24,5
Verni — (skoraj) nepraktikujoči	31,2	32,2	25,1
(neopredeljeni)*	—	(12,0)	(12,4)
Neverujoči	39,2	36,6	35,5
Brez odgovora	2,6	3,3	3,6
Skupaj	100,0 %	100,0 %	100,1 %

* Te kategorije v anketi leta 1968 ni bilo.

Premik v petih letih ne gre na račun naraščajočega števila izrecno neverujočih temveč — kot kažejo tudi druge raziskave pri nas in v tujini — na račun indiferentnih, neopredeljenih in opuščanja udeležbe pri verskih obredih ter navezanost na cerkev sploh v »zrelem« oz. poklicno in družbenem najaktivnejšem obdobju.

Anketna kategorija rojenih v letih 1943 do 1950 je bila prva, ki je odraščala in se oblikovala v celoti v okviru novega družbenega sistema. Njena nižja religioznost v primerjavi s starejšimi generacijami pa se ni pokazala neposredno že v anketi leta 1968, ko so bile njene generacije stare 18—24 let, temveč šele kasneje, v starosti od 25 do 30 let, torej v anketi leta 1973. Druga kategorija anketirancev, ki je v celoti odraščala v novih razmerah, kategorija rojenih po letu 1948 (oz. starih 18—25 v anketi leta 1973), je začela z nižjo »startno

osnovo« glede religioznosti. Pričakujemo lahko torej, da bo čez pet let kazala še nekoliko nižji odstotek religioznih kot anketiranci stari 25—30 let v anketi leta 1973. Pri sedanji najmlajši kategoriji je verjetneje začel močneje delovati nov faktor. Gre v pretežni meri za otroke staršev, ki pripadajo zgoraj obravnavanim generacijam z nižjo stopnjo religioznosti in navezanosti na cerkev v primerjavi z najstarejšimi. Kot pa kažejo izkušnje in tudi že opravljene raziskave pri nas in drugod, je odnos do religije v »normalnih« razmerah — torej izven vpliva večjih družbenih premikov — v največji meri odvisen od domače vzgoje oziroma religioznosti staršev. Grobo povedano: iz pretežno religioznih družin prihajajo v večini religiozni, iz nereligioznih družin v veliki večini nereligiozni, toda iz »mešanih« ali »mlačnih« družin z ozirom na odnos staršev do religije, prihajajo praviloma v večji meri nereligiozni ali indiferentni kot pa religiozni otroci. Slednje prevesi tehtnico od enostavnega obnavljanja razmerij v rahlo naraščanje števila nereligioznih in odtujenih od cerkve (če ne vzamemo v obzir drugih dejavnikov). Če bi si dovolili napovedovanje, bi na osnovi zgornjih podatkov (in zgornje omejitve) lahko v prihodnjih letih pričakali rahlo zmanjšanje deleža religioznih ob sicer v glavnem utrjenih osnovnih razmerjih. V nasprotni smeri vpliva večja aktivnost cerkvene organizacije pri delu z otroki in mladino (večje število otrok, ki je zajeto v verouk, kvalitetnejši verouk, množičen in kvalitetnejši verski tisk), toda prav glede na omenjeni vpliv domače vzgoje in vzdušja v družini tudi slednje po vsej verjetnosti ne bo moglo spremeniti osnovnega toka sprememb in še manj osnovnih razmerij med številom religioznih in nereligioznih.

Ne smemo tudi pozabiti, da je za statističnim poprečjem glede na starostno skupino od generacije do generacije različna poklicna, izobrazbena in slojno razredna struktura, ki s svoje strani odločilno vpliva na oblikovanje takega ali drugega poprečja (npr. kolikšen je delež kmečkega prebivalstva v določeni starostni skupini, kakšna je razporejenost glede prebivanja v mestnih ali vaških sredinah ipd.). Ne glede na vso previdnost pri sklepanju, pa nam zgornja bežna analiza razpoložljivih podatkov le pokaže, kako se oblikovanje odnosa do religije pri posameznih starostnih kategorijah ne more razložiti le z enostavnimi »psihologističnimi« sklepanji, niti ne le z nekimi domnevnimi splošnimi »svetovnimi« družbenimi in duhovnimi spremembami.

Ankete in vsebina religioznosti

Najrazličnejše ankete in statistike o številu religioznih in nereligioznih v raznih deželah, spodbujajo k vprašanju: kaj nam pravzaprav pove anketna izjava »sem (ne)religiozen«, kakšne sklepe dopušča. Že vsakdanja izkušnja pove, da se z deklarirano religioznostjo ali nereligioznostjo lahko izražajo zelo različna stališča in vsebine. Še posebej nas k takemu vprašanju navaja različnost podatkov iz posameznih dežel. Ankete namreč kažejo velike razlike med deželami glede na

deklarirano število religioznih ali nereligioznih. Tako je v ZDA leta 1948 79 % mladih izjavilo, da veruje v boga, leta 1968 pa le 58 %; v Franciji je leta 1968 okrog 60 % študentov izjavilo, da so religiozni in podobno v raznih anketah tudi v Italiji, na Švedskem, pa je le 41 % študentov izjavilo, da veruje v boga, nedvoumno pa le 13 %; podobno na Norveškem⁹. Na Poljskem se okrog 80 % mladih med 18—24 letom prišteva med religiozne, na Češkem pa mnogo manj, manj kot polovica. Razlike obstoje navsezadnje tudi med Slovenijo in Hrvaško ali Srbijo¹⁰. Ob tem pa bi v dejanskem načinu življenja in doživljanja ljudi in še posebej mladih v teh deželah, težko našli večje razlike, ki bi — v skladu z velikimi besedami o religiji, bodisi v teološkem bodisi v moralnem smislu — npr. kazale na večjo poduhovljenost, poglobljenost, moralnost itn. italijanske ali ameriške mladine v primerjavi s švedsko ali nemško, poljske v primerjavi s češko, ameriške mladine iz religiozno »vzgleidnih« petdesetih let v primerjavi z mladino »nereligioznih« šestdesetih let, ali če hočemo slovenske, hrvaške ali srbske mladine. Vsiljuje se skratka vprašanje o vsebini in »teži« religioznosti oz. nereligioznosti, ki jo kažejo anketne izjave.

Dejansko so številne raziskave anketnega tipa poskušale odgovoriti tudi na taka vprašanja. Žal so možnosti teh raziskav močno omejene in še te niso bile do kraja izkoriščene. Kot izhodišče anketnih vprašanj se namreč običajno vzame oficialni nauk krščanskih cerkva oz. njegove glavne trditve, izbere izmed le-teh določeno število, se jih primerno enostavno formulira ter vpraša anketirance, ali se in v kakšni meri s temi trditvami strinjajo ali ne. Tako se je ugotovilo, s katerimi sestavinami cerkvenega nauka se ljudje strinjajo, katere v večji meri opuščajo, ali pa niti ne poznajo. Ankete so tako ugotovile, da na primer višji odstotek ljudi izjavlja, da veruje v Boga, kot pa veruje v posmrtno življenje, Kristusa in druge cerkvene dogme. Pri nas smo ugotavljali razhajanje med izjavami o religioznosti in izjavami o veri v posmrtno življenje (če po anketah javnega mnenja le 30 % ljudi izjavlja, da niso religiozni, pa jih skoraj 60 % izjavlja, da ne verujejo v posmrtno življenje in le 20 % je takih, ki vsaj z dvomi verujejo vanj, medtem ko je neodločenih in neopredeljenih glede tega 20 %) ¹¹. Podrobno smo raziskovali vsebino religioznosti v anketah med šolsko mladino. ¹²

S takimi anketami torej lahko ugotovimo, kaj od tradicionalnega cerkvenega nauka anketiranci sprejemajo in kaj opuščajo, težko pa neposredno ugotovimo, kako razumejo tisto, kar sprejemajo ali opuščajo, kakšna je notranja logika tistega, kar ostaja od tradicionalne vernosti, kaj je s tisto religiozno vsebino, ki se hrani iz drugih, ne oficielnih cerkvenih virov, ali nastaja mimo tradicionalnega religioznega sistema, kakšna je sploh teža in pomen religije in religioznosti v življenju posameznikov in skupin. Težko je skratka ugotoviti, kaj je in kakšen je tisti sklop predstav, verovanj in ravnanj, ki predstavljajo dejansko religijo in religioznost določenih ljudi, skupin in slojev, ne glede na oficijelne cerkvene religije. Menim namreč, da je v načelu treba ohraniti staro in že

uveljavljeno razlikovanje med oficijelno oz. cerkveno religijo, oblikovano in posredovano po specializirani organizaciji in dejansko »ljudsko« religioznostjo, kakršna se oblikuje pri različnih slojih in skupinah pod vplivom delovanja cerkvene religije sicer, pa tudi drugih religioznih »ostankov«, drugih ideologij, v skladu s položajem in potrebami ljudi. Upoštevati je treba seveda spremenjeno razmerje med cerkvenimi religijami in ljudsko religioznostjo oz. različne načine oblikovanja ljudske religioznosti. Znano je, kako se je v preteklosti ljudska religioznost oblikovala ob vključevanju predkrščanskih magično-religioznih elementov in nekrščanskem magičnem interpretiranju krščanskih predstav in obredov in kako je to povratno vplivalo na cerkveno religijo, ki se je po eni strani bojevala z nekrščanskimi elementi ljudske religioznosti po drugi strani pa jih sama vključevala in prenašala. Pri tem se je cerkev opirala na moč vladajočih razredov, da bi si zagotovila monopol na obredje in vsaj na pisane informacije (npr. razpolaganje s Svetim pismom). Danes so se razmerja spremenila: cerkve že dolgo nimajo več monopola ne na obrede ne na informacije in na oblikovanje ljudske religioznosti v zgornjem smislu ne vplivajo več toliko predkrščanski magični elementi, temveč druge ideologije. Vsekakor pa dejanska religioznost ljudi ni niti kopija, niti enostavno zbir ostankov cerkvene religije, temveč — vsaj predpostavimo lahko — oblikujoča se nova kvaliteta,¹³ ki povratno vpliva na tradicionalno cerkveno religijo v skladu z že uveljavljenim vzorcem: tako da se slednja istočasno bojuje z njo in novimi ideologijami, hkrati pa jih sama vključuje in asimilira (v začetku preko uradno nepriznanih avantgardnih teologov).

Pozornejša analiza anketnega gradiva nam omogoča prve sklepe v tej smeri, kot smo jih pokazali na drugem mestu.¹⁴ Tokrat bi si ogledali gradivo, ki smo ga zbrali ob anketi med gimnazijci — četrtošolci leta 1968 le z enega, dokaj formalnega vidika: kako bi lahko opredelili in razvrstili anketirance, ki se štejejo za religiozne, glede na to, katere sestavine tradicionalnega katoliškega nauka sprejemajo ali ne.

Upoštevajoč, da se giblujemo v okviru krščanskega verskega sveta (kjer cerkvenost pomeni dejansko pripadnost neki krščanski cerkvi itd.) predpostavili nekaj naslednjih formalnih tipov religioznosti:

1. Obstoj religioznega doživetja svetega (»minimum religije«) brez zavestne in koherentne vključenosti le-te v nek formiran religiozen sistem, »pogled na svet«, brez udeležbe pri obredih ali zveze z organizirano versko skupnostjo. (»Minimum religije ne pomeni najmanjše potrebne intenzivnosti religioznega doživetja; le-to je hipotetično lahko samo po sebi zelo globoko in bolj trajno kot pri kom s kompleksnejšo religiozno strukturo).

2. Ob vključenosti religioznega doživetja in objekta tega doživetja v nek svetovni nazor, je dana možnost za več tipov religioznega nazora. Praviloma se je pri nas religiozni objekt vključeval v okvir »krščanskega pogleda na svet« (bog stvarnik, božja previdnost, bog oče, Kristus — bog in človek, posmrtno življenje). Poleg tega tudi sam krščanski nazor lahko

nastopa v okviru različnih širše pojmovanih »pogledov na svet«. Za osnovni tip štejejo na tej ravni zato **krščansko religiozno** oz. »krščansko religiozni tip«, — ti, kjer se religiozni objekt nahaja v okviru tradicionalnih krščanskih predstav v nasprotju z npr. panteističnim, deističnim, neizoblikovano mističnim okvirom itd.

3. Cerkveno formirana krščanska religioznost, ki poleg zgoraj navedenih komponent vključuje udeležbo pri osnovnih obredih in zavesti pripadnosti cerkvi kot obredni verski skupnosti;

4. Katoliškost — ki vključuje pripadnost (pri nas aktualni) katoliški verski skupnosti. Pripadnost se kaže preko identifikacije z nadnaravnim poslanstvom cerkve, razvito zavestjo pripadnosti cerkveni skupnosti in upoštevanjem različnih norm, ki so specifične za to skupnost (organizacijo), ne le za religijo ali krščanstvo v celoti.

5. Klerikalno katoliški tip — ki vključuje poleg vsega doslej navedenega tudi sprejemanje političnih stališč cerkvene organizacije ali celo željo po neposredni politični angažiranosti cerkvene organizacije.

Posamezni tipi so lahko različno intenzivni: različna intenzivnost religioznega doživetja, religioznega nazora (od nekaj splošnih sodb do izdelane teologije in religiozne filozofije), različen obseg obredov in norm ter doslednost pri njihovem izvrševanju itd.

Ločimo tako pet osnovnih »pravilnih« tipov (vsak naslednji vključuje pozitivne značilnosti prejšnjega):

- tip z zgolj minimumom religioznosti
- krščansko religiozni tip
- cerkveno religiozni tip
- katoliško cerkveni tip
- klerikalno katoliški tip

Operacionalno lahko vsakega od navedenih tipov opredelili (in opazovali) po naslednjih kriterijih:

— kriterij »minimuma« — religioznosti — izjava o veri v boga ali nadnaravne sile ob tem, da vsaj včasih (ne pa le ob »izjemnih prilikah«) moli (kot alternativna, čeprav manj verjetna oblika: tisti, ki verujejo v boga in ne molijo, pa so trdno prepričani v posmrtno življenje ali božje vodenje sveta; taki žive z ozirom na boga v zavesti božje prisotnosti, čeprav se k bogu izrecno ne obračajo).

— kriterij »minimuma« — religioznosti — izjava o veri božjo naravo Kristusa; predpostavka: to vero spremlja vera v posmrtno življenje in sodbo, božje stvarjenje sveta, nadnaravni izvor morale (delno: božje vodenje sveta),

— kriterij cerkvene religioznosti — božji izvor in narava cerkve (s kritičnostjo do njene človeške narave ali s slepo apologijo); predpostavka: to vero spremlja redno obiskovanje nedeljskih maš (ali vsaj želja za tem) in sprejemanje zakramentov (obhajila) enkrat letno.

— katoliška religioznost — kriterij je izjava o sprejemanju katoliškega svetovnega nazora in identifikaciji s cerkvijo (»prepričan katoliški vernik«) priznavanje cerkvenemu vod-

stvu pravice, da zahteva poslušnost v versko moralnih zadevah; predpostavka; to stališče spremlja priznavanje specialnih katoliških moralnih načel o spolnem življenju in razvezi zakona ter obiskovanje verouka.

— klerikalna katoliška religioznost — kriterij: stališča naj cerkev organizira tudi politično dejavnost (stranke) oz. da ima pravico do izrecno politične dejavnosti in da lahko zahteva od vernikov poslušnost tudi v političnih zadevah.

Zaradi omenjenih omejenih sredstev, ki jih je nudila anketa (sestav vprašalnika in izdelava) ter neuspehov s posameznimi vprašanji (npr. težave pri interpretaciji vprašanja o pravici cerkvenega vodstva, da zahteva poslušnost vernikov, zaradi nejasnosti definicije »cerkvenega vodstva«, pojma »zahtevati« ipd.) smo lahko zgornjo klasifikacijo uporabili in preverili le delno, le glede na najpomembnejše kriterije.

Rezultati

Minimum religioznosti

Tisti, ki izjavljajo, da verujejo v boga in ki vsaj včasih molijo, a **ne verujejo v božjo naravo Kristusa**, posmrtno življenje, božji izvor moralnih norm, božjo naravo cerkve in se ne udeležujejo cerkvenih obredov (posredno — tisti, ki se imajo za religiozne, ki izjavljajo, da so religiozni — pa razen vere v boga in molitve ne sprejemajo ničesar od navedenega. Praktično vsi, ki izjavljajo, da so religiozni, izjavljajo tudi, da verujejo v boga in vsaj občasno molijo).

Podatki ankete kažejo,

da od tistih, ki izjavljajo, da verujejo v boga »trdno« ali z »dvomi« — takih je bilo 26,3 % anketiranih

— 54 % ni prepričanih, da je bil Kristus bog

— 54 % ne veruje, da je cerkev božja ustanova

— 38 % ne veruje v posmrtno življenje

— 55 % ne sprejema ne v celoti ne delno katoliškega svetovnega nazora.

Ob blažjih kriterijih:

od vseh, ki **ali** verujejo v boga **ali** se ne morejo izreči o tem (33,9 % anketiranih) jih

— 44 % meni, da Kristus ni bil bog

— 42 % meni, da cerkev ni božja ustanova.

Za ilustracijo:

od tistih, ki vsaj včasih molijo jih 59 % ni prepričanih, da je bil Kristus bog.

Le za okrog polovica verujočih v boga in takih, ki vsaj občasno molijo torej lahko v grobem rečeno, da so krščansko religiozni, ostali dosegajo le »religiozni minimum«.

Tudi med molitvijo in vero v boga ni popolne skladnosti. Brez ostanka se prekrivajo le tisti, ki redno ali pogosto molijo in verujejo (trdno ali dvomeče) v boga. V kolikor šteje mo k religioznim še tiste, ki vsaj včasih molijo, že pride do razkoraka: 26 % od vseh, ki molijo (redno, pogosto ali vča-

sih) ne izjavlja, da veruje v boga, 23 % od vseh, ki izjavljajo, da verujejo v boga, nikdar ne moli ali le v izjemnih trenutkih (v veliki večini zadnje). Slednje — torej četrtno verujočih v boga oz. preko 6 % vseh anketirancev torej le težko uvrščamo med religiozne, čeprav tega ni mogoče zanesljivo zaključiti.

Sklenemo lahko, da obstaja 12—14 % anketirancev, ki kažejo le navedeni religiozni minimumi in jih strogo vzeto ni mogoče imeti za krščansko religiozne.

Krščansko religiozni

Kot nujen kriterij smo vzeli vero v Kristusa kot boga in človeka; od »cerkveno religioznih« naj bi se razlikovali po tem, da ne verujejo v božjo naravo katoliške cerkve in se ne udeležujejo cerkvenih obredov.

Pokazalo se je, da razlika med krščansko religioznimi in cerkveno (krščansko) religioznimi pri naših anketirancih praktično ne obstaja. Čeprav dobrih 14 % verujočih v Kristusa, ne veruje v božjo naravo katoliške cerkve, je res tudi obratno, da jih približno toliko veruje v božjo naravo katoliške cerkve, ne pa v Kristusa. To kaže na nejasnost pojmovanja »božje narave« (mešanje z »religično naravo«) v celoti se obe številki prekrivata.

Tako veruje: — v Kristusovo božanstvo 12 % anketirancev, — v božjo naravo katoliške cerkve pa 12,5 %;

Z ozirom na bolj blage kriterije:

— veruje, ali ostaja še v dvomu o Kristusovi božji naravi 18—20 %

— veruje v božjo naravo katoliške cerkve ali vsaj ostaja v dvomih 18,5 %

Število »krščansko religioznih« v strogem pomenu besede je torej 12 %, v čemer je hkrati to številka za cerkveno (krščansko) religioznost. Formalno **zgolj** »krščansko religiozni« v opredeljenem smislu kot poseben tip med našimi anketiranci ne obstajajo.

Cerkveno (krščansko) religiozni

K njim spadajo vsi, ki izjavljajo, da verujejo v boga in da vsaj včasih molijo, ki verujejo v Kristusa in božjo naravo katoliške cerkve ter se udeležujejo cerkvenih obredov (vsaj nedeljskih maš pogosto ali redno). (Izvzeti so obiskovalci maš le ob glavnih cerkvenih praznikih). Število obiskovalcev presega število krščansko religioznih — vsi krščansko religiozni so »cerkveni« tudi s tega vidika. Od skupine »katoliško religioznih« se ločijo po tem, da zanje ni nujno, 1) da se izjavljajo za »prepričane katoličane«, 2) da sprejemajo v celoti katoliški svetovni nazor in specifične norme katoliške morale. Le približno polovica jih — različno gleda na različne kriterije — ustreza tudi temu kriteriju in spada torej v sledečo skupino. Ostale, kakih 50 % religioznih ali 6—10 % vseh anketirancev lahko štejemo za cerkveno religiozne.

Katoliško religiozni

Le-ti morajo ustrezati zgoraj navedenim kriterijem, poleg tega pa priznavati cerkvenemu vodstvu pravico, da zahteva od njih poslušnost v versko moralnih zadevah (zaradi že omenjenih slabosti so imeli odgovori na to vprašanje le manjšo interpretacijsko vrednost).

— za »prepričane katoličane« se je izreklo 8 % anketirancev,

— katoliški nazor sprejema v celoti prav toliko (8 %) anketirancev (pretežno isti)

— vsi ti tudi (vsaj v 80 %) sprejemajo vse že navedene osnovne religiozne dogme (poleg posmrtnega življenja še vero v pekel in čudeže; ostalih 20 % vsaj ne zanika možnost njihove resničnosti).

Glede specialnih katoliških moralnih norm je položaj slabši: izmed verujočih v Kristusovo božanstvo (brez dvomečih)

jih je 50 % proti katoliškemu stališču o spolnih odnosih pred poroko,

in 60 % za razvezo zakona;

izmed tistih, ki verujejo, da je katoliška cerkev božja ustanova,

jih 50—60 % zanika cerkvenemu vodstvu zgoraj omenjeno pravico.

Ker je tudi med »prepričanimi katoličani« in tistimi, ki sprejemajo »v celoti« katoliški svetovna nazor visok odstotek anketirancev proti omenjenim cerkvenim normam (okrog 40 %), je število »katoliško religioznih« po teh kazalcih še nižje kot 8 % — nekako od 5—8 %.

Za omenjeni dve katoliški normi se v veliki večini izrekajo le take, silno ozke, kategorije anketirancev, kot so. obiskovalci »prvih petkov«, tisti, ki se »redno ali pogosto« pogovarjajo z duhovnikom, ki se udeležujejo več vrst nereligioznih cerkvenih aktivnosti — torej same kategorije, ki zajemajo 3—5 % vseh anketirancev, medtem ko od obiskovalcev verouka (7 % anketirancev) le polovica sprejema cerkveno stališče glede spolnih odnosov, stališče glede razveze zakona pa sprejema le manjšina.

Klerikalno katoliški tip

K njemu lahko štejemo 4 % anketirancev, ki menijo, da bi cerkev morala imeti pravico propagirati vsa tista širša družbena in politična stališča, ki jih ima sama za pravilna ne glede na njihovo skladnost s socialističnimi načeli; v ožjem pomenu besede pa le 1 % anketirancev, ki menijo, da bi morala imeti pravico organizirati posebne katoliške družbenopolitične organizacije. Vendar moramo tudi ta dva podatka jemati z rezervo, kot nekakšen minimum, ter s tega vidika ni mogoče interpretirati tistih 13,5 % glasov, po katerih za cerkveno delovanje ne bi smelo biti omejitev: vprašanje za ta namen ni bilo ustrezno postavljeno. Podobno je z 1 % vseh anketirancev, ki menijo, da morajo verniki slediti cerkvene-

mu vodstvu v vseh zadevah v katerih se izreče; za poslušnost v splošnih ali konkretnih političnih zadevah se ni izrekel praktično nihče. Vse številke so premalo zanesljive, da bi dovoljevale kakršenkoli zaključek — razen tega, da je klerikalni tip v proučevani kategoriji neznatno zastopan.

Če povzamemo, imamo

- 12—14 % anketirancev z religioznim minimumom
- 6—10 % cerkveno (krščansko) religioznih
- 5—8 % katoliško religioznih
- (1—4 %) klerikalno religioznih
- 23—32 % religioznih med vsemi anketiranci

Odstotki so zaradi nizkega števila (religioznih je v absolutnih številkah 170—220 glede na različne kriterije) in le približno izvedljivi primerjavi, močno približni, vendar pa dovolj razločno kažejo obstoj treh tipov

- le religiozni minimum,
- cerkveno (krščansko) religiozni,
- katoliško religiozni.

Nadaljnja razčlenitev z ozirom na **neppravilne tipe** »nelogične« — pokaže, da je tudi obstoj religioznega minimuma kot »čiste kategorije« v pretežni meri le fiktiven, (podobno kot **obstoj** krščansko religioznih brez cerkvene dimenzije).

Analiza udeležencev cerkvenih obredov namreč pokaže, da praktično vsi oz. velika večina rednih obiskovalcev obredov (redne maše in več) veruje v Boga (88 %); od vseh, ki (trdno ali dvomeče) verujejo v Boga pa jih le 18 % obredov sploh ne obiskuje ali le ob velikih praznikih. (Če vključimo še tiste, ki se o veri v boga »ne morejo izreči« je takih **sicer skoraj tretjina** — 31 %, kar sicer kaže na obstoj skupine »nepredeljeno religioznih« brez povezave s cerkvijo.) Izjava o veri v boga (religiozni minimum) in obiskovanje cerkvenih obredov, se torej v veliki meri prekrivajo.

Zato pa število udeležencev obredov daleč preseže število »krščansko religioznih« — tistih, ki poleg vere v boga verujejo tudi v Kristusa, v božjo naravo cerkve in npr. v posmrtno življenje. Tako jih od tistih, ki enkrat ali večkrat letno **sprejemajo obhajilo** (brez ekstremne skupine tistih, ki obhajajo prve petke): le

- 44 % meni, da je bil Kristus bog
- 28 % jih dvomi o njegovi božji naravi
- 28 % meni, da je bil zgolj človek

od vseh **rednih obiskovalcev** nedeljskih maš ter tistih, ki enkrat ali večkrat na leto sprejmejo obhajilo jih le

- 60 % veruje v posmrtno življenje
- 28 % dopušča njegov obstoj
- 12 % ga zanika ali ne razmišlja o njem
- 46 % veruje v božjo naravo katoliške cerkve
- 10 % jih dvomi
- 44 % jih priznava le njeno človeško in družbeno naravo.

Med religioznimi se pojavlja skratka zanimiv nepravilen tip: religiozni minimum plus udeležbe pri obredih, a brez osnovnih značilnosti krščanske religioznosti.

Če upoštevamo, da ne le obhajilo, ampak celo maša zgubi svoj krščansko religiozni smisel, če za njima ne obstaja vera v Kristusa, posmrtno življenje in božjo naravo cerkve, je očitno, da se ta tip religioznosti vzdržuje zaradi vpliva okolja (oz. drugih nereligioznih in nekrščanskih motivov) na obiskovanje rednih obredov. Le tako se vzdržuje (psevdo) krščanski značaj religioznosti, ki je v resnici sestavljena iz religioznega minimuma (ki je nastal oz. vsaj lahko obstaja brez specifične krščanske »nadgradnje« in obredno cerkvene sfere (ki se ohranja iz določenih družbenih vzrokov brez krščanske inspiracije oz. vsaj lahko obstaja brez nje). Da se izogne pomisleku, češ gre za nereligiozne dijake, ki se pod pritiskom udeležujejo verskih obredov, naj povemo, da je v anketi na izrecno vprašanje le 5 % anketirancev odgovorilo, da ne bi hodili k obredom, če jih ne bi k temu silili (starši).

Dejstvo, da pri nas večina religioznih obiskuje cerkvene obrede in obratno, da je večina obiskovalcev obredov religiozna, govori na prvi pogled proti znani tezi J. Vrijhofa in T. Luckmana, da pomenita danes religioznost in cerkvenost dve različni vprašanji. Toda prav odsotnost »krščanske religioznosti« kot veznega člana med religioznim minimumom in cerkvenostjo nam to tezo v resnici potrjuje: brez religioznih vzrokov zveza med minimumom religije in cerkvenostjo ne bi nastala, saj religiozni minimum sam niti ne zahteva, niti ne predpostavlja krščanskih religioznih obredov.

Izvršena analiza nas ob osnovni ugotovitvi — razhajanja med obiskovanjem krščanskih verskih obredov in religioznostjo, ki nima oficijelno cerkvene vsebine — usmeri k dveh vrstama hipotez oz. vprašanj:

- 1) če — radikalno — predpostavimo, da se obstoječi prevladujoči »minimum religije« ne oblikuje in ne izraža v obstoječih cerkvenih obredih in tudi ne v zvezi z oficijelnim cerkvenim naukom, ki tem obredom daje specifično krščansko vsebino — kaj je tisti, očitno nereligiozni »učinek« in katere so tiste nereligiozne funkcije, ki sploh še ohranjajo obstoječi religiozni nauk in obredje, vežejo določene ljudi nanj.
- 2) Lahko manj radikalno in verjetno ustrežnejše predpostavimo, da obstoječi krščanski nauk in obredje še ima določen religiozni učinek, da še proizvaja določeno religioznost tudi pri širših slojih, le da ta učinek in religioznost nista sorazmerna, nista ustrezna prizadevanjem nosilcev oficijelne cerkvene religije. Za religioznost kakršna se oblikuje danes množično zlasti med mlajšimi ljudmi je nek tradicionalni religiozni sistem s svojimi naukom in obredjem (še vedno?) potreben, toda dokaj vseeno je, za kateri religiozni sistem in obredje v takem primeru gre. To bi prispevalo k pojasnitvi današnje razširjenosti »ekumenizma« in odsotnosti »misijonarskega duha« in razširjenega prepričanja, da so vse religije enako dobre. Slednje se ka-

že v tem, da praktično ni prestopanj iz ene vere v drugo razen zaradi mešanih zakonov: v takih primerih pa je prestop običajno lahak, brez večjih vežejo različne posledice. zahteve in učinki, ki niso ožje religiozne narave, temveč posegajo na druga področja — s čemer se vrnemo k razmišljanju pod točko 1). Po drugi strani pa isto osnovno prepričanje o načelni enakovrednosti religij vodi nekatere v samostojna preizkušanja in raziskovanja novih kultov in religioznih sistemov. Odprto ostaja vprašanje, ali ni za tako religioznost dovolj dober tudi kak drug miselni sistem in ritual, ki se ni izoblikoval in poimenoval kot posebna »religija«?

Če se vrnemo na predhodno vprašanje: od kod tako majhne razlike v življenju in doživljanju mladih ljudi raznih dežel in znotraj iste dežele, ki se sicer zelo razlikujejo po svojih izjavah o odnosu do religije (ob seveda obstoječih razlikah, ki pa jih ni mogoče izvesti iz sprejemanja ali zavračanja religije)? Na osnovi analiziranega gradiva — ki kot kažejo raziskave drugod, nikakor ni značilno le za obravnavano populacijo — lahko vidimo, kako izjava »sem religiozen in obiskujem verske obrede« običajno ne pomeni, da anketiranec sprejema celovit tradicionalni religiozni sistem, ki bi — kolikor ne bi bil sprejeman le verbalno — praviloma moral bistveno razlikovati življenje in doživljanje tako verujočega od neverujočega. Namesto njega (ne) razlikuje tako deklariranega vernika in nevernika le omenjeni religiozni minimum (oziroma nov tip religioznosti, ki smo ga poskušali očrtati na drugem mestu — glej op. 14) in obiskovanje verskih obredov z motivi in posledicami, ki se na to obiskovanje vežejo. Pri tem gre običajno ali za povezanost in identifikacijo s cerkveno organizacijo in različnimi nereligioznimi stališči in vrednotami, ki jih le-ta predstavlja, ali naj bi jih predstavljala po prepričanju prizadetega, ali pa za navezanost na določeno socialno sredino in njen način življenja, za katero je navezanost na cerkev del tega načina življenja samega. Od tod verjetno začudujoče majhne razlike med religioznimi in nereligioznimi tam, kjer bi jih pričakovali in pogoste večje razlike ob vprašanjih, ki z religijo v ožjem pomenu besede nimajo logične zveze (pač pa marsikdaj zgodovinsko).

Marko Kerševan

Opombe:

¹ Glej Z. Roter, Značaj in struktura (ne)religioznosti v Sloveniji, Teorija in praksa, 1969, št. 4.

² Glej zlasti M. Tavčar, Mladi in religija, Teorija in praksa 1968, št. 6-7, M. Kerševan, Slovenski gimnazijci in tradicionalna religioznost, Problemi, št. 73-74 (1969); S. Hribar, Sola in religija, Zbornik Sola in religija, izdal Zavod za šolstvo, Ljubljana 1972.

³ M. Kerševan, navedeno delo, str. 98 in M. Kerševan, Industrijski radnici in religija u Sloveniji, Naše teme, Zagreb 1972/10, str. 1643.

⁴ S. Hribar, Vrednote mladih, Problemi, št. 73-74 (1969) str. 134.

⁵ Stevilne raziskave kažejo, da tudi starši, ki so sami odtujeni od religiozna vzgoja potrebna otrokom, Priča smo paradoksu, da večina cerkve, ki sami izjavljajo, da religije ne potrebujejo, menijo, da je meni, da je religija potrebna drugim (ne pa njim), zaradi česar jo je treba podpirati itd. Na to opozarja G. Kehrler, Das Religiösebewusstsein der Industriearbeiter, Munchen 1967.

⁶ Glej Z. Roter, Slovensko javno mnenje 1968, zv. 8, Center za raziskovanje javnega mnenja, Visoka šola za sociologijo, politične vede in novinarstvo, tab. 4.

⁷ Glej M. Kerševan, Slovenski gimnazijci in tradicionalna religioznost, izčrpneje o tem M. Jogan, Vloga družine v prenašanju religioznosti, Center za proučevanje religije pri FSNP, Ljubljana 1970.

⁸ Številno osnovnošolcev zajetih v verouk je npr. od leta 1965 do leta 1970 po cerkvenih podatkih naraslo od približno 50 na približno 60 odst. Točnejše mnenje navaja R. Lešnik, Cerkev v sedanjem svetu, 1973; Ognjišče ima naklado 80.000 izvodov, otroški list Mavrica 34.000 izvodov.

⁹ Podatki po odličnem članku S. Vrcana, Savremeno pokolenje mladih i religija, Kultura (Beogrda) št. 13-14 (1971), str.

¹⁰ Podrobnejše podatke za zagrebško regijo: S. Bahtjarević, Neke karakteristike religioznosti i ateizma kod učenika srednjih škola, revija za sociologiju (Zagreb), 1971/72; za Dalmacijo S. Vrcan, Radnička omladina i religija, Pogledi (Split) št. 9 (1973).

¹¹ Podrobneje M. Kerševan, Odnos anketirancev do religije in cerkve, Slovensko javno mnenje 1969, bilten 5, izdal CJM pri FSPN.

¹² Glej: S. Hribar, Šola in religija, nav. delo, M. Kerševan, Slovenski gimnazijci in tradicionalna religioznost, nav. delo, ter Religioznost in družbenopolitična stališča, Teorija in praksa 1969/2.

¹³ O oblikovanju novega tipa religioznosti v sodobnih družbah je razvil najboljšo teorijo T. Luckmann, The Invisible Religion, Macmillan, New York 1967.

¹⁴ Glej članek Humanistična ideologija in religija, Problemi št. 121-122 (1973). Več o tem v knjigi M. Kerševan, »Religija kot družbeni pojav«, ki izide v kratkem pri Mladinski knjigi.

¹⁵ O raznih tipih motivacij za povezanost s cerkvijo odlična študija E. Pina v Essais de sociologie religieuse, Spes, Paris.

ANTROPOLOGIJA IN NJEN PREDMET

Opomba uredništva: Mladina se kot **problem** prikazuje meščanski ideologiji predvsem v luči vprašanja, kako človeški osebek v neki posebni življenjski dobi (tik preden je sposoben, da začne s produktivnim delom — in v času, ko se dokončno in neusmiljeno sooči z veljavno družbeno ekonomijo v širšem pomenu besede — torej tudi z družbeno »kulturo«, tj. s simbolično ekonomijo in njenimi zakonitostmi) obdelati tako, da bo lahko brez posebnih težav (zase in za »družbo«, tj. za veljavni družbeni red) zasedel mesto, ki ga v tej ekonomiji vselej že čaka. Meščanstvo v zgodovino ni prineslo le najrazličnejših pedagoških ideologij, temveč je z značilno »znanstvenostjo« vso to problematiko prekrilo z vrsto družbenih in humanističnih ved, katerih naloga je, da sistematizirajo to razredno ideologijo in jo hkrati uskladijo (vsaj na videz) s tisto veljavnostno normo, ki jo meščanska družba edino priznava: z normo znanstvene veljavnosti. Odveč je pripominjati, da se lahko družbene vede konstituirajo kot znanosti edinole, če kritično obračunajo s svojimi razrednimi in ideološkimi predpostavkami in postavkami: če torej navežejo na analizo historičnega materializma in na materializem sodobne psihoanalize. — Prispevek, ki ga objavljamo, skuša pokazati na nekatere ideološke predpostavke v eni izmed osrednjih družbenih ved — v antropologiji.

Antropologija je ime za skupek ved, ki obravnavajo **en** predmet: človeka. Ta predmet mora biti koncipiran kot realni predmet (torej ne kot spoznavni predmet), da omogoča tako široko pahljačo »pristopov«, kakršno pokriva antropologija. Delitev antropologije na fizično in kulturno (socialno) antropologijo omogoča dvojnost predmeta antropologije, dojeta kot imanentna narava realnega predmeta, ki je tudi — seveda za antropologijo — empirično dokazljiva, torej eksistentna. Prva ugotovljena lastnost antropološkega diskurza bi torej bila povnanjenost izhodiščnega kriterija: distinkcija med človekom kot **homo** in človekom kot **animal** je pojmovana kot narava predmeta, ne pa kot koncepcija antropologije. Ta povnanjenost kriterija antropologije kot naravnega kriterija omogoča specifično polarizacijo antropoloških diskurzov, ki koincidirajo prav v tem, da se vsi nanašajo na ta predmet, se pravi na kateri koli aspekt tega predmeta; to po-

larizacijo pravzaprav zaznamujeta oba termina — fizična antropologija in kulturna antropologija — ki smo ju že omenili kot termina, ki zaznamujeta delitev korpusa antropoloških diskurzov. Gre za koincidenco humanističnih in naravoslovnih ved na specifičnem, naddeterminiranem križišču, ki ga označuje racionalistična koncepcija človeka: **animal rationale**. Hkrati pa ta »polarizacija« antropologije ustreza dokaj neposredno tisti razdeljenosti sveta na Kulturo in Naturo, ki smo jo že omenjali kot implicitno ali eksplicitno izhodišče humanističnih in družboslovnih diskurzov, ki pa v antropologiji tudi neposredno vtiskuje svoj živ (kakor ga je v »tradicionalnih« humanističnih diskurzih o Človeku že vtiskovala) v koncepcijo dvojnega predmeta antropologije. Prav s to delitvijo se zato v diskurzu ali diskurzih socialne ali kulturne antropologije nenehno srečujemo.

»Globoka in trajna«¹ koncepcija antropologov, po kateri vidijo človeka (**homo** in **animal**) kot celoto, vzdržuje tako osredotočeni korpus disciplin in metod (od psihologije do statistike) okrog te celote, ki je toliko dvoumna, da povezuje tudi določene sektorje biologije kot fizična antropologija, ki se od drugih postopkov razlikuje po tem, da obravnava drugo plat predmeta. Tako jo je vendarle nekoliko »težko uskladiti z zahtevami sodobne antropologije« (tiste »humanistične«) in je bolje izvesti tudi formalizirano »bipolarnost antropološkega polja«, da se kulturološka in biološka plat antropologije ne bi med seboj ovirali. Ta delitev pa hkrati pomeni tudi način vključevanja obeh »polarnosti« v antropologijo.

O polarnostih antropologije (— polarnost: humanistične vede — naravoslovne vede je sicer starejša in se nanjo antropologija sklicuje, toda v principu gre za učinka iste generativne matrice (temeljne opozicije) v spremenjenih (ne bistveno, ne odločilno spremenjenih) zgodovinskih okoliščinah: gre za učinke in derivacije opozicije Kultura/Natura) je med prvimi spregovoril Kroeber in z vidika antropologije tematiziral obe polariteti antropološkega (bolje antropoloških) diskurza(ov); po njegovem vidimo »prvič človeka kot katekrokoli drugo žival; drugič pa je človekova kultura izreden produkt, ta močni izloček, ki vpliva predvsem nase, ki je specifičen za človeka in ga razlikuje od vseh drugih živali.«² Antropologija sicer po Kroeberju alternativno obravnava obe polarnosti, nas pa tukaj predvsem zanima, kako obravnava to drugo polarnost.

Domena sociologije kulture in kulturne antropologije je polna »deviantnih« koncepcij, ki se na videz med seboj razlikujejo — na primer evolucionizem in neevolucionizem — se celo izključujejo, vendar pa hkrati složno izhajajo iz iste koncepcije predmeta, ki je sicer dvojen (z dvema polarnima stranema), vendar pa je za antropologijo to dani, naravni, realni predmet. Ta druga, kulturna in, če nekoliko spremenimo aspekt, družbena plat »človeške živali« (kako malo se razlikuje ta koncepcija od »klasične« **animal rationale**) si je kot **differentia specifica** človeka v diskurzih humanističnih ved in antropologije nadela ime humaniteta (humanity).³ Hu-

maniteto človeka kot opozicijski termin njegovi živalskosti lahko razumemo kot antropološki temelj kulture.

Humaniteta kot načelo in kot (a priori) kvaliteta (ne zgolj razlika) spočenja »tri temeljne oblike: pojavlja se v posameznikih (osebnost), v trajnih družbenih skupinah ali družbah (kultura) in v vseh socializiranih članih naših vrst (človeška narava)«. ⁴

Na ta način (kot načelo in kot kvaliteta) ima humaniteta kot predmet kulturne antropologije implikacije, ki jih Kroeber opisuje s sklicevanjem na »stare« humanistične koncepcije XIX. stoletja: na delitev znanosti na **Geisteswissenschaften** in **Naturwissenschaften**, ki naj bi po njem ustrezala delitvi med »individualizirajočim načinom zgodovine« in »posplošujočim načinom znanosti«. ⁵ Pri tem humaniteta kot predmet antropologije s svojo »naravo«, ki je pač dana in (v bistvu) nespremenljiva, povzroča, da humano lažje obravnavamo z metodo »deskriptivne integracije« kot pa z metodo »posplošujoče znanosti«.

Kakšne pa so te tri »temeljne oblike« humanitete, te inkarnacije kvalitete, ki odlikuje človeka pred drugimi živalmi? Oglejmo si nekaj antropoloških definicij osebnosti, kulture in človeške narave:

»Osebnost je bolj ali manj trajna organizacija sil znotraj individualnega. Te vztrajne sile osebnosti pomagajo določiti odziv v različnih situacijah in tako široko jim pripisujemo ono konsistenco obnašanja (behavior) — bodisi verbalnega ali fizičnega. Toda obnašanje, najsi je še tako konsistentno, ni isto kot osebnost; osebnost povezuje za obnašanjem in **znotraj** njega individualno. Sile osebnosti niso odzivi, temveč pripravljenost na odziv; pripravljenost ali nepripravljenost se bo pokazala v izrazu, ki ni odvisen samo od trenutnega položaja, temveč od druge pripravljenosti, ki je v opoziciji do nje. Osebnostne sile, ki so inhibirane, so na globlji ravni kot tiste, ki se neposredno in konsistentno izražajo v očitnem obnašanju...«

Čeprav je osebnost produkt družbenega okolja (tukaj lahko vstavimo »kulturnega«, op. B. R.) preteklosti, ni, ko je razvita, popolnoma predmet sodobnega okolja. Kar je razvito, je struktura znotraj individualnega, nekaj, kar je zmožno samoiniciativnega delovanja na družbeno okolje in selekcije z upoštevanjem različnih, zadevajočih jo stimulov; nekaj, kaj je sicer zmeraj spremenljivo, je pa pogosto odporno do temeljne spremembe. Ta koncepcija je nujna za razlago konsistence obnašanja v zelo različnih situacijah, za razlago vztrajanja ideoloških trendov ob protislovnih dejstvih in radikalno spremenjenih družbenih pogojih, za razlago, zakaj imajo ljudje v enakih socioloških situacijah različne ali celo konfliktne poglede na družbene izvire in zakaj tisti ljudje, katerih obnašanje se je spremenilo zaradi psihološke manipulacije, zdrknejo v svoje stare poti takoj, ko odstranimo učinko manipulacije. ⁶

»Sile osebnosti«, naslednice »vis vitalis«, »življenjskega fluida« in podobnih pojmov biološke predzgodovine, so tukaj — in že to je dovolj simptomatično — prenesene v psi-

hološki in antropološki kontekst (ta prenos v drug kontekst pa še nikakor ne pomeni spremembe konceptualnega horizonta) — prav tako skrivnostne, nejasne, zmeraj delujoče. Termin »sile osebnosti« je tukaj mogoče mišljen kot metafora (ki ni kot taka eksplicirana), toda tudi ta metafora je simptomatični spodrsrljaj: metafora je prenos pomenjenja z enega termina na drugega, ki mu to pomenjenje ustreza samo **prek podobnosti**. »Sile osebnosti« so torej (vsaj) simptom nečesa, kar kot metafora označujejo, nečesa kar mora biti po svojih pomenskih in pojmovnih atribucijah podobno »silam osebnosti« (kar je skrivnostno ali skrito nejasno, zmeraj delujoče itn.). To pa je **subjekt** kot princip, kot konstituenta korelacije subjekt-objekt, ki postavlja subjekt iz diskurza kot njegovo načelo in počelo, kot (v skrajni) instanci predpogoj vsake percepcije, ki je kot tak postavljen z diskurzi tradicionalnih in manj tradicionalnih humanističnih ved. To je tudi govoreči subjekt — informator — lingvistike in komunikologije.

Osebnost (koncipirana kot »sile osebnosti«, torej kot subjekt) — po **specifični** avtorefleksiji, ki je dejansko povnanjenje subjekta v osebnost in njene »sile« — tako ni obnašanje (behavior), temveč nekaj, kar je za njim in znotraj njega kot **individualno**: individualno pa je spet način avtorepresentacije subjekta. Subjekt (osebnost, posameznik) je torej tudi kot lastna eksteriorizacija čista virtualnost, ki se le kdaj pa kdaj, v posebnih okoliščinah uresniči kot manifestacija. Toda uresničiti se kot manifestacija ne pomeni uresničiti se zares: »inhibirane sile osebnosti« ostanejo zmeraj virtualne, to so tiste prave »sile osebnosti«, ki so »globlje«, torej bolj »za« in bolj »znotraj« kot še tako konsistentno obnašanje (manifestacija) in kot »sile«, ki to obnašanje neposredneje povzročajo. Subjekt je nekaj, kar presega svojo manifestacijo.

Osebnost je poleg tega še »produkt družbenega (kulturalnega) okolja«, kar je standardno navidezno protislovje antropološkega diskurza. Toda navideznost lahko opazujemo na ravni, ki je drugačna od one, na kateri se prikazuje kot protislovje: na ravni »socioloških« implikacij subjekta (osebnosti, posameznika). Osebnost je sicer nekaj časa predmet okolja (tukaj je mesto investiranja represivne pedagogike, mesto zasidranja incestogene fantazme o nedolžnem otroku in podobno), toda takrat gre šele za konstrukcijo subjekta, za njegov razvoj, takrat to (še) ni osebnost, temveč nekaj na poti k osebnosti. Dokončno vzpostavitev osebnosti označuje (tukaj implicitna) iniciacija, ki loči (in to je dovolj arbitrarno, da je vsaj sumljivo) dobo odraščanja od dobe odraslosti. Ko je osebnost (subjekt, posameznik) razvita, je nespremenljiva oziroma v resnici nespremenljiva, in deluje na okolje kot popoln subjekt (podlaga konstituenta, generator) z vsemi opisanimi atribucijami in implikacijami tega pojma in kategorije. Ta determinizem, ki je tainovske (naturalistične) vrste, tako ni v resničnem protislovju s subjektivizmom, prej nasprotno: empirično ga locira in potrjuje.

Investicij drugih koncepcij in pojmov, ki jih najdemo v tem citatu ne bomo obravnavali. Teorija komunikacij, kibernetika in podobni znanstveni ali »znanstveni« diskurzi oz. njihove prenešene koncepcije so tukaj samo preobleka za ono temeljno koncepcijo osebnosti, ki smo jo, kakor upamo, izluščili iz njenih ovojev. Te koncepcije v svoji simptomatični rudimentarnosti igrajo v antropoloških definicijah vlogo novega načina realizacije realnega, nove poti dokazovanja tistega, kar humanistične vede nenehno dokazujejo. Prva temeljna oblika humanitete je torej »subjektiviteta subjekta«.

Pri definicijah kulture kot druge temeljne oblike humanitete pa imamo opravka s pahljačo definicij, ki se vsaj na videz izključujejo. Hoijer na primer ugotavlja (leta 1953), da so se »kulturni antropologi v zadnjih petindvajsetih letih preusmerili od atomistične definicije kulture, ki jo je opisovala kot bolj ali manj naključno zbirko potez, k definiciji, ki poudarja vzorce (patterns) in konfiguracije.«⁷

Preusmeritev, ki na ravni antropologije zaznamuje prehod od etnografije k etnologiji; zaradi te investicije so meje med etnologijo in antropologijo tako nejasne in pogosto posamezni teksti (npr. Margaret Mead) vključujejo koncepcije obeh kot med seboj prevedljive. Zato tudi pogosto zamenjamo konfiguracijo antropoloških diskurzov z diskurzom etnologije. Tukaj pa lahko rečemo, da se etnologija le na ravni Kroeberjevih temeljnih oblik humanitete vključuje v antropološki kompleks. Toda etnologija s to vključitvijo (prav tako drugi diskurzi te vrste) izgubi svoj posebni status humanistične vede in se vključi v antropološki »pluralizem ved«. Ta »pluralizem« je koncipiran »demokratično«, v njem se specifični diskurzi spremenijo v **mnenja**, ki imajo »pravico do glasovanja«. Za antropologijo je »izid glasovanja« irelevanten: gre pač za interakcije mnenj, ki gradijo njeno pojmovno polje, ki tako v vsakem primeru ostane njeno. V antropologiji nobena humanistična disciplina nima prednosti; antropologija, to so »ZDA med humanističnimi vedami«. Toda ta »svoboda« je dosledno omejena samo na tiste diskurze o človeku in obnašanju, ki se vestno zadržujejo znotraj horizonta »realizacije realnega«: antropološka teorija kulture je »abstrahirani rezultat« empiričnih raziskav, tako rekoč njihov »ekstrakt«. Empirične raziskave so tisti postopki, ki imajo neposredno opraviti z »danimi dejstvi«, naloga »teorije« je, da te podatke klasificira in razvrsti v vzorce, ki jih je mogoče preveriti v »praksi«. Antropologija je tako sestavljena iz dveh ravni, ki se vzajemno potrjujeta, bolj natančno: ki z različnimi besedami pripovedujeta isto: tako je, kakor vidimo in kakor vidimo, tako je. To je seveda poenostavitev, ki pa lahko dovolj ilustrira ono realizacijo realnega, ki jo Herbert (cf. *Colies pour l'analyse* 1—2 in 9) postavlja kot empirično (ideološko) iluzijo »družbenih ved«.

Kluckhohn in Kelly se ne oddaljujeta od gornje koncepcije, ko uvajata v antropologijo behavioristični aspekt: pravzaprav je behavioristični aspekt tisto, kar vsebuje prej opisana preusmeritev. Ta dva avtorja definirata kulturo »kot vse

te zgodovinsko ustvarjene določbe za življenje, eksplicitne in implicitne, racionalne, iracionalne in ne-racionalne, ki obstajajo v vsakem danem času kot potencialni vodiči obnašanja (behavior) ljudi.«⁸ Po tej definiciji vključuje kultura osebnost (z opisanimi implikacijami tega pojma) kot disperzijo kolektivnega obnašanja: subjekt je zdaj skupek norm, inhibiranih in inherentnih družbeni skupini »v vsakem danem času«. Poteze, elementi ali bolj vzorci, so po tej definiciji organizirani ali strukturirani (tukaj ni mogoče insistirati na konceptualni različnosti teh dveh terminov) v sistem ali skupek sistemov, ki je zato, ker je »zgodovinsko kreiran«, odprt in podvržen konstantnemu spreminjanju. Zgodovina je tukaj koncipirana kot proces akumulacije in selekcije obnašajskih norm, ki v svoji sinhronični celokupnosti konstituirajo kulturo. Kultura se torej po tej definiciji v ničemer ne razlikuje od morale, razen mogoče po stopnji »inhibicije« kar pa nima istega pomena kot inhibicija pri »silah osebnosti« (spomnimo se Althusserjeve definicije morale kot praktične ideologije, cf. Pour Marx; srbohrvaški prevod za Marxa, Nolit, Bgd.). Zato nas ne preseneča, da je »kultura v dejanjih in artefaktih zgolj manifestna ter se ne sestoji iz dejanj in artefaktov.«⁹ Kultura so vendar »zgodovinsko ustvarjene določbe« v dolgotrajnem procesu adekvacije in s tem verifikacij življenjskih (moralnih) norm v horizontu empirije in dedukcije (dedukcije, ki pa se dejansko v antropologiji ne razlikuje od indukcije) iz tega horizonta kot »zgodovinsko izveden sistem eksplicitnih in implicitnih določb za življenje.«¹⁰ V tej definiciji kulture je tudi implicirana domneva o progresivni adekvaciji »življenjskih« norm, domneva, ki ima v ideološkem polju evolucionizma vlogo enega najpomembnejših postulatov. Posamezne »razvojne stopnje« kulture so tako stopnje moralne adekvacije.

Pri M. Mead srečamo v definiciji kulture še en aspekt behaviorizma: »človeške kulture lahko vidimo kot zgodovinsko vzorčene (patterned) sisteme komunikacije med posamezniki in nečloveškim okoljem...«¹¹ Lahko rečemo, da gre pri tej definiciji za izjavo, v kateri se križata etnografski in kibernetični aspekt: posameznik je »kibernetični« sistem, ki se samoorganizira po dražljajih iz okolja; kulturo producirajo temporalno in krajevno omejeni skupki dražljajev (informacij); kultura je tako termin, ki pomeni sistem (repertoar) odzivov v permanentni konstrukciji (to pa je pravzaprav tista progresivna adekvacija moralnih norm, ki smo jo dobili z dedukcijo iz prejšnje definicije kulture). Drugi, »zgodovinski« aspekt te definicije kulture — kulture, ki je ni drugje kot v osebnostih (posameznih skupkih »osebnostnih sil«, »razvitih« v istih družbeno kulturnih okoljih in izpostavljenih istim družbeno kulturnim okoljem, pa tudi v istih komunikacijah z istim »nečloveškim okoljem«) — je naslednja deskripcija kulturnega razvoja: »Kulturo nosijo zaporedne generacije, tako da vsak član od otroštva do starosti prispeva k perpetuiranju in reinterpetaciji kulturnih form. Lahko pričakujemo, da sprememba v vedenju katerega koli člana sproži reperkusije znotraj družbe; spremembe v obnašanju kate-

gorije članov pa lahko povzročijo spremembe znotraj celotnega sistema.«¹² Kot gre poprej za eksteriorizacijo pojma subjekta v pojem osebnosti (ki se — metaforično ali ne — v antropološkem diskurzu prezentira kot skupek »sil«), gre tukaj za eksteriorizacijo kolektivnega, družbenega subjekta, ki se prezentira kot kultura, t. j. kot »zgodovinsko vzorčni sistemi komunikacij«. Povnanjenost je seveda spočeta v horizontu empirije (vsak član zoporednih generacij od otroštva do starosti) in je namenjena potrjevanju tega horizonta na ravni (ta raven je znotraj tega horizonta) »teorije«, koncipirane kot abstrahiranje horizonta empirije.

Toda M. Mead mora to disperzijo kulture (ki je kot eksteriorizacija družbenega subjekta, pojmovanega kot adicija vseh subjektov/osebnosti, članov družbe, sama navzoča le kot osebnosti in obnašanje posameznikov; tako njena definicija kulture ne odstopa od poprejšnjih definicij kulture kot »sistema določb za življenje«: komunikacijski sistem in kulturne forme so tukaj samo obnašajska (moralična) pravila in njihova realizacija) vendarle nekako povezati, da lahko sploh govori o kulturi kot o nečem posebnem. To stori pravzaprav šele na ravni »cross-cultural« kategorij, ki so samo drugo ime za klasične sociološke razdelitve družbe, ki nereflektivno postavljajo horizont istega ideološkega polja (t. j. polja teh kategorij, teh delitev) družbene delitve vlog (ki so sicer učinek za vsako družbeno formacijo specifičnih delitev dela, niso pa delitev dela, temveč njena (re)prezentacija na ravni »svetovnega nazora« in družbene prezenca) kaj različnih družb. Pri tem klasifikacijskem postopku gre spet za »realizacijo realnega«: razdeljenost družbe se nam iz zornega kota antropologije zares kaže kot diferenciacija vlog. Antropološka koncepcija družbene delitve ne upošteva glede na posamezno družbeno formacijo posebnih principov razdeljevanja družbenih vlog in utemeljitev tega razdeljevanja, še manj pa implicira analizo pogojev (ne zgolj tehnoloških ali ekonomskih) specifičnih delitev dela in njihovega učinka na ravni družbene prezenca: delitve vlog, ki se lahko (ne pa nujno) kaže za družbo, v kateri se vrši, tudi kot funkcionalna delitev vlog. »Kulture čeprav individualno edinstvene, lahko pokažejo primerljive lastnosti (features), ko nanje apliciramo prek-kulturne (cross-cultural) kategorije (znesek kapitalnih dobrin, kasta, razred, velikost primarne skupine, stopnja segmentacije in tako naprej) tako, da je edinstvena organizacija vsake kulture tudi upoštevana.«¹³ Te »primerljive lastnosti« so torej nekaj, kar je v vsaki »kulturi« (družbi) dano, kar pa lahko najdemo (tudi v vsaki kulturi) prek ustrezne aplikacije »prek-kulturnih« kategorij. To pa pomeni, da imamo opraviti po eni strani z realnim (primerljive lastnosti) in z ustreznim, za vse veljavnim merilom (cross-cultural categories), ki ga je treba samo aplicirati. Ta absolut, univerzalni kriterij je hkrati abstrakcija empirije vsake kulture. To pa tudi pomeni, da so te »cross-cultural categories« matrice **načelnno vsake družbe**, morebitne (a ne najdene) deviacije bi samo potrdile to matrico z videzom njene znanstvene objektivnosti: v tem primeru bi pač šlo za kulture v razvoju, pred

iniciacijo, kakršne si pogosto predstavljamo paleolitske, pa tudi poznejše družbe. Te »prek-kulturne kategorije« so torej nekakšna metodološka avtorefleksija antropologije, ki definira pot njenega investiranja v strukture posameznih družb (antropologija se tako investira kot princip organizacije teh družb) videnih kot posamezne kulture. **Kultura je tako pojem, ki na ravni antropološke empirije in »teorije« prezentira in reprezentira posamezno kulturo.** Kultura je teater družbe.

Tudi to je primer »realizacije realnega«, ki je možen zato, ker se antropologija (v našem primeru definicija M. Mead izogne nekemu drugemu horizontu koncipiranja družbenih delitev, ki niso več distribucija vlog po zgodovinsko vzorčnem sistemu komunikacij in kulturnih form, temveč so učinku za vsako družbeno formacijo specifičnih delitev dela in investiranja ideologij (tudi podedovanih, toda »reinterpretiranih«) te družbene formacije. Kulturo je torej mogoče koncipirati kot način demonstracije globalne strukture kake (zgodovinske) družbene formacije. »Zneski kapitalnih dobrin«, kasta, razred, različni tipi (različnih velikosti in različnih struktur) primarnih skupin, načini segmentacije (ki implicirajo tudi različne stopnje) pogosto sploh ne označujejo istega družbenega »pojavnega«, v isto kategorijo jih je mogoče uvrstiti res samo s pomočjo univerzalizacije, ki izbriše njihovo pravo, zanje specifično problematiko.

Iz opisane koncepcije kulture je razumljiv naslednji kriterij postavljanja trditev v antropologiji: »Vsaka postavka o kulturi mora biti narejena tako, da dodajanje drugega razreda informatorjev, ki je bil dotlej nepredstavljen, ne bo spremenilo narave postavke...«¹⁴

Tretja forma humanitete je človeška narava. Bindney pravi, »da je človeška narava logično in genetično pred kulturo, ker moramo postulirati človeške dejavnike s psihološkimi silami in impulzi, zmožne sprožiti kulturni proces kot sredstvo prirejanja okolja in forme simboličnega izraza. Z drugimi besedami: določena narava človeka se funkcionalno manifestira skozi kulturo, ni pa reduktibilna nanjo«.¹⁵ Človeška narava je torej v enakem razmerju do kulture kot osebnost do obnašanja. Človeška narava je najsplošnejša forma humanitete, ker je najgloblja, drugi dve sta samo njeni inkarnaciji in njen izraz, toda to velja za vsako formo te triadične humanitete posebej: drugi dve sta zmeraj izraz tretje; izraz osebnosti sta kultura in človeška narava, izraz kulture sta osebnost in človeška narava, izraz človeške narave sta kultura in osebnost. Dejansko gre za substitutivne reprezentacije enega in istega pojma v triadični členitvi: osebnost/kultura/človeška narava. Toda zakaj potem Bindney pravi, da je »človeška narava logično in genetično pred kulturo«? Zato, ker ima do tega »pravico«: on postulira človeško naravo kot tisto, česar izraz sta drugi dve formi humanitete, zato ji tudi takoj pripiše najpomembnejše atribucije subjekta, ki je seveda »za« kulturno disperzijo kot tisto, kar jo sproži in se skozi njo manifestira. Torej je človeška narava kot subjektiv-

teta subjekta tista podlaga, ki je zmeraj poprej, »logično in genetično«.

Ker gre navsezadnje pri vsaki od »temeljnih form humanitete« za isto se nam zdi za naše namene neprimerno ukvarjanje z vsakim členom triade posebej, osredotočili se bomo na vgrajevanje koncepcije kulture v diskurz antropologije in na nekatere derivacije te koncepcije kulture v antropološkem kontekstu.

Tu nas bo zanimala Herskovitsova trditev, da je »realnost funkcija kulture«. Herskovits se prav tako kot Whorf sklicujeta na E. Cassirerja in eksplicitno sprejema — toda tudi poenostavlja — novokantovsko epistemologijo »zgodovinskega idealizma«¹⁶ Kot tak je zagovornik kulturnega relativizma: zanj obstaja samo kulturna realnost, iz te postavke izvaja, da je optika posameznika pogojena s kulturo, z njegovim kulturnim okoljem, in da so edine vrednote, ki so zanj sprejemljive, tiste vrednote, ki veljajo v njegovi družbi v danem času. Njegova temeljna teza (teze, ki vodijo v semiotiko, so pri Whorfu bolj eksplicitne) je, da »vrednotenje pripada kulturnemu ozadju, iz katerega nastaja.«¹⁷ Kultura je torej še zmeraj sistem vzajemnega odsevanja in potrjevanja posameznika (osebnost in človeška narava) in »kulturnega okolja«. Realnost kot funkcija kulture je lahko samo realnost kulture, kar je spet ona realizacija realnega empirične ideologije. Herskovitsova novost je **eksplicitiranje** realizacije realnega kot pravila (ali celo zakona) antropološkega diskurza; ta novost je dovolj pomemben premik (ki je kot pri Whorfu vsaj do neke mere učinek branja Cassirerjevih tekstov), da lahko omogoči tematizacijo realizacije realnega v antropološkem diskurzu, toda hkrati se izkaže, da ta tematizacija ni izvršljiva v horizontu antropološkega diskurza. Zanja je potreben specifičen obrat, definitivna sprememba konceptualnega horizonta, ki smo jo v prejšnjih odlomkih pripisali (po Kristevi) epostemološkemu rezu XIX. in XX. stoletja. Diskurzi in koncepti, ki se umeščajo v ta rez sam ali pa se njegovo izvajanje, so v »demokratskem duhu« antropologije sicer omenjeni, toda omenjeni kot nekaj, kar je ena od variant antropologije (n. pr. marksizem).

Koncepcija vzajemnega odsevanja (se pravi navsezadnje vsaka behavioristična in »kibernetična« koncepcija) je bistveno nezgodovinska (čeprav je seveda zgodovinsko producirana), pa vendar se na njej utemeljuje antropološka koncepcija evolucije in napredka.

»Proces kulturnega razvoja je aditiven in zato akumulativen, medtem ko je proces organske evolucije substitutiven proces.«¹⁸ Tako »proces kulturne kibernetike«, dopušča sicer spremembe (ne kvalitativnih), ne dopušča pa diskontinuitet, razsrediščenj družbene formacije devalvacije vrednot (odstopanje od vrednot je deviacija, dopuščeno pa je kopičenje vrednot). Vendar pa je »... implicitno evolucionističnemu nazoru, da so razvojne ravni zaznamovane s pojavljanjem kvalitativno različnih vzorcev (patterns) ali tipov organizacije.«¹⁹ Toda ti kvalitativno različni vzorci so oblika kopičenja novih vrednot. To je problem, ki ga antropologija kot empirično u-

temeljena disciplina rešuje na svoj način, čeprav se mu očitno ne more izogniti: razlike med na primer institucijami (vzorci ali tipi organizacije) kakega tasmanijskega plemena ali evropskega srednjega veka in med institucijami sodobne ameriške družbe so očitne in dokazljive s primerjavo. Napor antropologije je v tem primeru usmerjen v to, da za vzorci ali tipi organizacije« razbere tisto, kar jim je skupno ne glede na čas in prostor ter na »formalne« specifikacije. Tako antropologije v načelu te razlike ne zanimajo kot razlike med inačicami istega, nespremenljivega, »lastnega vsem socializiranim posameznikom naših vrst« (Kroeber), kot v skrajni instanci razlike med realizacijami humanitete na posameznih stopnjah. Tako lahko »v kulturni evoluciji domnevamo, da so vzorci genetično nesorodni in gredo celo skozi vzporedne in zgodovinsko neodvisne sekvence« — toda v malone isti sapi: »divergentnim trendom, kot tudi tistim, ki jih povzročajo različna lokalna okolja, pripisujemo samo drugoten pomen.«²⁰

Dopuščene so torej mutacije vzorcev, možni so celo heterogeni vzorci znotraj ene kulture (ti se pač z razvojem te kulture dodajajo in akumulirajo), pomembno je le, da niso ekskluzivni, da so navsezadnje izraz istega, da evoluirajo družno z drugimi vzorci. Divergentni trendi pa so drugotnega pomena so za antropologijo pravzaprav **razlike**. Zanj šteje samo kompleksna relativnost kulturnih (družbenih) institucij, se pravi konvergentnost trendov.

In kako se v tako osredotočeni evoluciji z nekaj napakami druge vrste kaže napredek? Najprej: »Napredek mora biti merljiv z določljivimi merili«²¹; nato: »Dejansko je koncept napredka zelo ločljiv od evolucije in pristopimo mu lahko na mnogo načinov.« Kroeber, ta ljubitelj triad, navaja tri kriterije za merjenje napredka²²: »pojemanje magičnega, utemeljenega na psihologiji; odklon od infantilne obsesije z vidnimi fiziološkimi dogodki človeškega življenja (torej je pötláčitev n. pr. seksa znamenje adultnosti, op. B. R.); in vztrajna tendenca tehnologije in znanosti k akumulativni rasti.« To lahko — in tako bodo razsežnosti te metrije bolj očitne — v psihoanalitični terminologiji preberemo takole: napredek je kategorija, ki je premo sorazmerna s substituiranjem magičnih, na psihologiji utemeljenih. t. j. neracionalističnih fantazem, z racionalističnimi fantazmami (sam evolucionizem je ena izmed slednjih), in premo sorazmerna s progresivno kastracijo (odklon od infantilne obsesije), ki naj bi jo izvajala »vztrajna tendenca znanosti in tehnologije k akumulativni rasti« (to lahko razumemo tako, da količina znanosti in tehnologije bolj dosledno in predvsem v večjem obsegu prežema člane družbe oz. nosilce kulture). Te vrednote, pravi Kroeber — in spet simptomatično izenačuje vrednote s kriteriji — »niso absolutne v filozofskem pomenu, so načini, kako lahko napredek objektivno obravnavamo kot atribut ali lastnost kulture.«²³ Napredek je torej nekaj, kar je relativno (zlasti določeni) kulturi; »kulture«, »civilizacije« ali »družbe«, ki niso usmerjene po Kroeberjevih kriterijih (ki jih ne implicirajo kot vrednote) so torej ne-napredne, v

določenem pomenu so ne-kulture, ne-civilizacije, ne-družbe (konceptija, ki omogoča imperializem »zahodne civilizacije« in obenem iz njega izhaja). »Objektivno obravnavanje napredka« pa je prav na tem mestu determinirano: 1) s kriteriji, impliciranimi v meščanski (natančneje, saj gre navsezadnje za posebno antropologijo, v puritansko-meščanski ideologiji; 2) z imperializmom, imanentnim meščanski »konceptiji sveta«, v odnosu do drugih in drugače strukturiranih družb; 3) z racionalističnimi pojmovnimi sklopi ali fantazmami, ki konstituirajo ideološko polje meščanske družbene formacije in njene »avtorefleksije« in ki so pojmovani kot vrednote in kriteriji obenem. Tako je to obravnavanje napredka vse prej kot znanstveno (pri tem ni znanost nikakršna akumulacija niti znanja niti spoznanj, temveč delo, produkcija spoznanj — cf. 1. I. 3.) in vse prej kot objektivno (v pomenu, ki ga je terminu dal Marx; torej je objektivno za ono te(le)ološko konstrukcijo subjekta). Kljub temu pa se lahko ta konceptija napredka zlahka verificira z dvema pogojema: 1) da verifikacija nikoli ne prestopi empiričnega horizonta; 2) z zamenjavo napredka in bogastva, ki potegne za seboj konceptijo življenjske ravni (»standarda«). Prvi pogoj je pogosto navajan, ker je obravnavan kot legitimen, drugi je zgolj impliciten, ker se križa v tej obliki z relevantno normo moralnega sistema, ki ga prepoveduje, da bi ga lahko označevala.

Torej »po definiciji tedaj lahko napredek gledamo kot karakteristiko vsake oblike kulturne spremembe, najsi jo imamo za revolucionarno ali ne.«²⁴ To pa v antropološkem (kontekstu« pomeni, da so vse družbene formacije (v diahroniji ali sinhroniji) podvržene kriterijem, ki izhajajo iz ideologije ene družbene formacije kot njene vrednote. Ti kriteriji — vrednote v nobenem primeru — razen za ideološki verbalizem — ne morejo biti kriteriji znanosti o družbenih formacijah; do teh je mogoče priti samo s konceptualnim delom te znanosti. Poleg opisanega nas tukaj še zanimajo antropološke konceptije družbe.

»Človeška družba po minimalni definiciji zahteva organizirane relacije, diferencirane vloge in vzorce družbene interakcije, ne preproste agregacije ljudi.«²⁵ Ta »minimalna definicija« je v navideznem nasprotju s tistim, kar smo povedali o personalni disperziji kulture. Toda, kakor bomo še videli, je v antropologiji družba koncipirana tako, da omogoča in povzroča to disperzijo kot učinek svoje (specifične) formacije: organizirane relacije, vloge, vzorci družbene interakcije so načini izvedbe kulturne disperzije, ki prekriva razredno strukturo sodobne zahodne civilizacije in ki je »predmet« in konstituenta sociologije in drugih diskurzov o »množični kulturi«, utemeljenih na predpostavki o »atomizirani družbi«, predpostavki, ki ima status aksioma.

Aberle definira družbo (tudi tu je dovolj očiten empiristični horizont antropološkega podjetja) kot »skupino človeških bitij, ki je sama po sebi deležna samozadostnega (self-sufficient) akcijskega sistema in ki je zmožna obstajati dlje od življenjske dobe individua, pri čemer se skupina navsezad-

nje obnavlja s spolno reprodukcijo članov.« Ta definicija je docela deskriptivna in empiristična: družba je reproducirajoča se skupina posameznikov, ki iz generacije v generacijo »perpetuirajo in reinterpretirajo kulturne forme«, in je kultura oni »samozadostni akcijski sistem«, ki povezuje družbo ter ji omogoča »obstajati dlje od življenjske dobe posameznika«. Tu je implicirana naša trditev, da je družba za antropologijo zaznavna samo kot kultura, to je kot lastni teater, reprezentacija ali (tudi) avtorepresentacija družbenega subjekta. Tu je akcentuirana združevalna vloga kulture, ki pa je vendarle predvsem lastna »skupini človeških bitij« (t. j. šestvku posameznikov, ki razprši to kulturo po posameznikih kot po avtonomnih osebnostih), da bi toliko lažje prišla na dan njena individualistična plat.

Oglejmo si še »funkcionalne prerekvizite«, potrebne za konstituiranje družbe: najprej, funkcionalni prerekviziti so po Aberleju tisto, kar mora biti storjeno in ne kako mora biti storjeno, da bi se konstituirala kaka skupina, vredna imena družba. Ti prerekviziti so: 1) skrb za adekvatne odnose do okolja in za seksualno obnavljanje; 2) diferenciacija vlog in določitev vlog; 3) komuniciranje; 4) deljen, artikuliran skupek ciljev; 5) normativno reguliranje sredstev; 6) reguliranje afektivne ekspresije; 7) socializiranje; 8) učinkovit nadzor razdiralnih oblik obnašanja.²⁶ Tudi tukaj ni težko prepoznati moralnih in/kot funkcionalnih kriterijev »moderne« zahodne družbe. Ti kriteriji drug drugega implicirajo in evocirajo, njihova univerzalizacija pa je docela ideološko podjetje.

Najbolje bo, če si ogledamo razsežnosti vsakega teh kriterijev v odnosu do drugih, pa se bomo zlahka prepričali: točka 1) vsebuje aspekt socializacije (kot prilagoditev — tudi socialnemu okolju in kot specifična (funkcionalna) koncepcija seksualnega življenja); točka 2) izhaja iz racionalistične fantazme o družbeni pogodbi in kot taka implicira vse druge točke, ki so same možne iz te rousseaujevske koncepcije; točka 3) temelji na predpostavki o komunikaciji kot sredstvu socializacije; točka 4) deljen, artikuliran skupek ciljev je produkt socializacije, ki subsumira kot svoj pogoj druge prerekvizite; točka 5) normativno reguliranje sredstev je možno samo s komunikacijo, socializacijo, diferenciranim in artikuliranim skupkom ciljev, itn.; točka 6) socializacija je sprejemanje norm, postavljenih v vseh drugih točkah (vključuje pedagogiko kot prisilno adekvacijo posameznika socialnemu okolju); točka 8) v kontekstu prejšnjih točk je razdiralno obnašanje vsako obnašanje, ki ga ni mogoče vključiti v te točke (n. pr. apedagoško, nekomunikativno, senzualno, seksualno itn.)²⁷ Aberle torej s tem pove predvsem kako in manj kaj, saj je tisti kaj impliciran v kako.

Te definicije družbe torej v ničemer ne opredeljujejo družbenih odnosov, opredeljujejo samo odnose med učinki; družba je koncipirana kot skupina posameznikov, katerih obnašanje determinirajo kulturne (moralne) norme. Prek realizacije teh norm, ki se »dogaja« v najrazličnejših »substancah« — vse te substance so obenem sredstvo ekspresije in

lahko rečemo, da se norme z določenega vidika realizirajo kot izraz (osebnosti človekove narave itn.) — te substance pa so praviloma tisto, kar discipline, ki se ukvarjajo s kulturo, opisujejo kot kulturne substance (šege, rituali, teksti, »likovno izražanje« itn.).

Zato lahko Hallowellovo opombo v zvezi z Aberlejevo diferenciacijo »prerekvizitov« razumemo kot eksplicitacijo, ki ki je sicer nerefleksirana, mogoča pa lažjo analizo postavk: »Čeprav eksplicitne relacije med družbo, kulturo in osebnostno strukturo neposredno ne zadevajo vprašanja: »Kako so medirani ti družbeni prerekviziti?« je očitno, da je odgovor na to vprašanje nujna domneva, da morajo individualni člani družbe nujno postati psihološko struktuirani tako, da bodo težili k vzdrževanju sociokulturnega sistema in istočasno poskrbeli za zadovoljivo personalno prilagoditev življenju.«²⁸ Ta Hallowellova izjava pa hkrati pomeni obnovo Kroeberjeve humanitetne triade in tako ponovno sklene trojni tautološki krog antropološke koncepcije predmeta.²⁹

1. Protislovij antropologije ne kaže iskati na ravni nje-nega diskurza (tudi tu bi jih brez dvoma našli in bi jih lahko eksploatirali kot indice ali simptome), temveč na ravni triadične matrice »teološke misli« (Kristeva).

2. Triadična matrica antropološkega diskurza je determinanta (filozofska determinanta, zaznavna kot metodološka) tudi v tradicionalnih humanističnih vedah, še več, je tisti okvir, zgrajen v zgodovini zahodne (predvsem meščanske) ideologije, ki naddeterminira (skupaj s še nekaterimi matricami) graditev pojmovnih struktur v ideološkem polju zgodovine zahodne metafizike kakršno danes poznamo v njeni meščanski redakciji.

Ljubljana, 1971

Braco Rotar

Opombe:

¹ Cf. R. Redfield, »Relations of Anthropology to the Social Sciences and to the Humanities«, v: »L. Kroeber, Ed., Anthropology Today, 1953, str. 730-732.

² A.L. Kroeber, Anthropology, New York, 1948, str. 840.

³ To velja za besedo v ednini, v množini pomeni »humanities« humanistične vede — tudi to lahko razumemo kot indic.

⁴ Kroeber, Anthropology, ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Else Frenkel-Brunswik v: T.W. Adorno, E. Frenkel-Brunswik, D.J. Levinson in R.N. Sanford, The Authoritarian Personality, New York, 1950, str. 5.

⁷ Harry Haijer, »The Relation of Language to Culture«, v Anthropology Today, str. 554.

⁸ C. Kluckhohn and W. Kelly, »The Concept of Culture«, v: Ralph Linton Ed., The Science of Man in the World Crisis, New York, 1945, str. 97.

⁹ H. Hoijer, op. cit.

¹⁰ C. Kluckhohn & W. Kelly, op. cit. str. 98.

¹¹ M. Mead, »National Character«, v: Anthropology Today, str. 647.

¹² M. Mead, op. cit. str. 647.

¹⁴ M. Mead, op. cit. str. 648. Opomnimo pa naj še to: newtonovska fizika je »spremenila naravo« galilejevske fizike, einsteinovska fizika je »spremenila naravo« fizike pred njo, v zgodovini matematike se je

¹² M. Mead, op. cit. str. 647.

večkrat »spremenila narava« matematike; v tej zvezi glej dela M.

Fichanta, M. Pêcheuxa in F. Regnaulta in tekste V Cahiers pour l'analyse 9 (Généalogie des sciences).

¹⁵ D. Bindney, »Human Nature and the Cultural Process«, American Anthropologist XLIX, str. 359, 1947.

¹⁶Cf. E. Cassirer, Die Philosophie der symbolischen Formen, I—III., Berlin 1923-1929; An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture, New Haven, 1944. Cassirer je v ZDA močno vplival na estetiko (cf. Suzan Langer), poprej v Nemčiji pa na Warburgov krog ikonologov, med katere je sodil tudi E. Panofsky.

¹⁷ M. Herskovits, Man and his Works, New York, 1948, str. 63; o tej problematiki cf. tudi B. L. Whorf, Language, Thought and Reality, Cambridge (Mass.), 1956.

¹⁸ A. Kroeber, Anthropology, str. 297.

¹⁹ J. H. Steward, »Evolution and Process«, Anthropology Today, str. 314.

²⁰ J. H. Steward, op. cit. str. 313.

²¹ J. H. Steward, op. cit. str. 314.

²² »Skandiranje v treh časih, 'narejeno za svet, ki brez njega ne bi obstajal' (Artaud), je mreža vsake teološke misli — od krščanskega križa do hegelovske triade in Heideggerovega brisanja. Subjekt (Oče). Isto (Sin in njuna transcendentalna fuzija (Sveti duh) dajejo matrico te misli, ki postavlja neskončno kot onostranstvo kot statično in dominantno eksistenco, nedotakljivo, ki jo lahko dosežemo samo v trenutku smrti, ki ustavi, indicira in zanika to neskončnost. Krščanski triadizem postavlja neskončnost kot zavrnjeno, zaprto, da tako rečemo kastrirano Bitja (Etre), ki ga je moč doseči za ceno kastracije; a samo to gesto, katere ponavljanje se filozofsko fiksira na ravni fenomenološke redukcije, je neskončnost izgubljena, fiksirana v onostranstvu, resignirana in nedosegljiva. Tedaj je nujno, da je ta zaprta neskončnost reprezentirana z govorom, kondenziranim v eno ime: Bog. Heglovska piramida dialektične negacije: teza-antiteza-sinteza, ki utemeljuje spiralo ideje, in saussurovski znak, ki si sposoja podobno pot, da instavrira vrh *pomena*, se zmeraj ravnata po triadični matrici. Prav tako heideggerovsko kazalo — ta križani »ontos« — ki zanika to, kar je da odstrani neskončnost v ne-Bit (non-Etre) konstantne prihodnosti Biti (Etre), označuje transcendentalni prozor, v katerem vlada kompaktna, homogena, nediferencirana, neštevna neskončnost.« (J. Kristeva, Semeiotike, str. 363-364).

²³ A. Kroeber, Anthropology, str. 304.

²⁴ J. H. Steward, op. cit. str. 314-315.

²⁵ I. Hallowell, »Culture, Personality and Society« v: Anthropology Today, str. 602, op. 13.

²⁶ D. F. Aberle, »The Functional Prerequisites of Society« v: D. F. Aberle, A.K. Cohen, A.K. Davis, M. J. Levy in F. X. Sutton, Ethics, LX, 1950.

²⁷ V zvezi s točko 2) pripominjamo še, da Parsons koncipira »vlogo« kot družbeno enoto družbenih sistemov, kar ustreza fantazmi o družbeni pogodbi (družbene pogodbe ne moremo več obravnavati kot ideološko — v našem primeru empiristično — koncepcijo, kot rousseaujevsko koncepcijo socialne zgodovine, temveč kot nikjer zasidrano, plavajočo sintagmatično verigo, ki pa se vendarle zaradi inercije in zaradi nereflektiranosti vsiljuje kot nekoliko zastrti in nezavedni fundus družbenih ved kot »vrednota«, zlasti v antropologiji cf. L. Althusser, »Sur le contrat social«, Cahiers pour l'analyse 8), ki ima pri Parsonsu docela določeno funkcijo: omogoča mu, da izvede sublimacijo in disperzijo razrednih odnosov sodobne zahodne družbe na ravni njene prezence — t.j. navsezadnje na ravni kulture kot družbene demonstracije, koncepcija, ki jo na isti ravni zlahka brani kot adekvacijo sociološkega diskurza družbenemu razvoju: zagovarja se torej z realizacijo realnega. (Cf. T. Parsons and E. S. Shils, Toward a General Theory of Action, Cambridge, 1951; glede eksplikacije in eksplicitacije aspekta Parsonove teorije cf. V. Arzenšek, »Vaje iz sociologije«, Problemi-Magazin, 100, 1971, str. 12-15).

I. Hallowell, op. cit. str. 602, op. 13.

²⁹ In tudi govori v prid naši trditvi, da je v antropologiji družbeno zasnovano samo kot kulturno, tezi, ki podčrtuje nujnost simptomalnega branja in ne (predvsem) empiričnega »opazovanja« »fenomenov« vrhnje stavbe.

ALI SO ŠTUDENTJE ZANÁLAŠČ NEUSPEŠNI?

PROBLEMATIKA REDNEGA ŠTUDIJA, NEKAJ NAMIGOV

IZHODIŠČE

Visoko šolstvo je sestavni del celotnega vzgojno-izobraževalnega sistema in v nenehni interakciji z najširšimi družbenimi potrebami po kadrih. K visokemu šolstvu sodijo višje in visoke šole, akademije in Univerza.

Ne moremo se strinjati s tem, da imamo v Sloveniji Center za razvoj Univerze (Univerza vključuje le polovico vseh študentov, in le četrtno vseh izrednih študentov v Sloveniji), nimamo pa (npr.) Centra za razvoj visokega šolstva. Ne moremo se strinjati niti s tem, da hočemo reformirati visoko šolstvo, pa ne poznamo kadrovskih potreb (tudi regionalnih), še manj pa vemo o tem, koliko ljudi ima primerne sposobnosti za študij (intelektualne sposobnosti, poučenost, delovne navade, interesi itd.).

KANDIDAT ZA ŠTUDIJ

Poleg statičnih pojmov predšolski otrok, učenec, dijak, študent moramo v pedagoški praksi uporabljati razvojni pojem »kandidat za študij«. Ta oznaka velja teoretično za vsekega otroka že ob rojstvu (relevantna ji je seveda splošna družbena skrb za razmere, v katerih otroci odraščajo), praktično veljavo pa dobi pri približno treh letih in nekoliko pozneje, ko je mogoče dokaj zanesljivo ugotoviti otrokove intelektualne sposobnosti v primerjavi z vrstniki. Potencialni študent je vsak otrok, pri katerem ugotovimo vsaj spodnjo mejo normalnih intelektualnih sposobnosti (ki pa ob visoko razvitih delovnih navadah in močnih motivih tudi niso izključni pogoj).

IZBIRA ŠTRDIJA

Ker je za večino ljudi najprikladnejša pot do študija skozi srednjo šolo, se morajo učenci v osnovni šoli potemtakem za študij že zelo zgodaj odločiti — predvsem so v letih, ko za take odločitve še niso zreli. V tem pogledu je vloga šolske svetovalne službe povsem neopredeljena; zanimajo jo učne težave, odnosi med učenci, sem in tja s službo za poklicno svetovanje organizira kakšno testiranje. Povsem drugačno pa bi bilo delo šolskega psihologa, če bi v vsakem učencu videl potencialnega študenta — šele tako bi se ovedel, da njegovo delo ni in ne sme biti omejeno le na šolsko zgradbo, na tistih nekaj let, ko učenec obiskuje to in to šolo. Šolska svetovalna služba je (še bolj kot učitelji!) odgovorna za posameznikovo prihodnost in temu mora prilagoditi svoje delo: z v največji meri individualnimi preiskavami zbirati podatke o vseh (ne le intelektualnih!) posameznikovih sposobnostih, s

pomočjo učiteljev preiskati njegove delovne navade, s pomočjo socialne službe (šolske, krajevne) ugotoviti negativne vplive (mentalno-higienski, materialni) ožjega (družina) in širšega okolja, s pomočjo komunalne poklicno-svetovalne službe sistematično in čim širše seznanjati učence vsaj zadnji dve leti obveznega šolanja z možnostmi zaposlovanja in nadaljnega šolanja (poudarek mora biti na seznanjanju z učnimi programi in načinom dela v srednji šoli. Zelo ustrezno bi bilo, če bi svetovalna služba začela s poklicnim usmerjanjem v sedmem razredu, ko se učenci že privadijo (ali pa ne!) na predmetni pouk, torej na način dela, ki je značilen za srednjo šolo, hkrati dobijo nekatere nove predmete in si je mogoče ustvariti dokaj popolno sliko posameznikovih sposobnosti in interesov. Najpomembnejša naloga svetovalne službe je odkriti vse učence, ki imajo dovolj sposobnosti, primerne delovne navade in interese za nadaljnje šolanje; prav tako pomembno pa je privzgojiti delovne navade tistim, ki jih nimajo in vzbuditi interes za nadaljnje šolanje pri tistih, ki tega ne kažejo, imajo pa dovolj visoke intelektualne sposobnosti. Naslednja naloga je odkriti s sposobnostmi usklajene interese (za razliko od konjička je pravi poklicni interes optimalna osebna prilagoditev sposobnostim in delovnim navadam); učenec se mora odločiti sam, strokovnjak mu le pomaga spoznati samega sebe. Posebej je treba omeniti še usklajanje posameznih in skupnih interesov (kadrovske potrebe v družbi!) in vlogó štipendiranja (omogočiti šolanje tistim, ki bi ga zgolj zaradi materialnih nemožnosti ne nadaljevali).

Na srednji šoli se zgodijo za študijsko (ne)uspešnost najbolj usodni dogodki.

Prvič. Dijaki srednjih strokovnih šol dobijo tako specifično izobrazbo, da so pozneje pri študiju na smereh, ki z njihovo stroko nimajo tesne zveze, mnogo manj uspešni kot gimnazijci. Absolventi srednjih strokovnih šol imajo tudi manjši interes za nadaljnji študij — manj se jih zanj odloči in več jih študij opusti po začetnem neuspehu, ker pač imajo zagotovljen poklic.

Drugič. Naše srednje šole nimajo svojih svetovalnih služb niti z njimi permanentno ne sodelujejo; celo tretjina uspešnih študentov ima učne težave v srednji šoli, za študente, ki pa študij opustijo že po prvem letu, teh podatkov niti nimamo in med njimi je večina takih, ki so imeli v srednji šoli le zadosten ali dober uspeh.

Tretjič. Način dela v srednji šoli je tak, da pridejo dijaki na visoko šolo za študijsko delo povsem nepripravljeni; resda se je treba tudi na visoki šoli najprej nekaj naučiti in šele potem je mogoče študirati, toda velika razlika je med učenjem iz zvezkov (zapiski po nareku) in samostojnim učenjem iz (več, veliko) knjig.

Četrtič. Dijaki so pri izbiri študija prepuščeni sami sebi; odločijo se šele tik pred vpisom, poslušajo pri tem starše ali kar sošolce, ne poznajo svojih sposobnosti niti interesov, zaradi učnega sistema v srednji šoli (ki najbolj ljubi nekritično učenje na pamet) si niso pridobili za študij potrebnih delovnih navad, ne vejo, kaj bo od njih zahteval študij (npr.

študij psihologije, ko poznajo le Freuda, potem pa imajo v prvem letniku fiziko, matematiko, statistiko), ne vejo kaj je indeks, kaj dekanat in podobno. Ker bomo imeli tak srednješolski sistem (delitev na gimnazijo in srednje strokovne šole) vsaj še nekaj let, poglejmo, kaj bi bilo mogoče narediti v teh razmerah.

Prva naloga je vsekakor spremljanje dijakov in ugotavljanje njihovih objektivnih in subjektivnih možnosti za študij. Ker služb, ki bi to delale na šolah ni in jih zlepa tudi ne bo, bi jih morale nadomestiti komunalne službe za poklicno usmerjanje (ob pomoči psihologov in pedagogov na drugih delovnih mestih), ki bi z individualnimi razgovori, vprašalniki, osebnostnimi preizkušnjami ugotavljale posameznikove interese in možnosti za nadaljnje šolanje. Veliko informacij bi svetovalec dobil od srednješolskih učiteljev in iz podatkov, ki jih je zbrala svetovalna služba že v osnovni šoli. S svetovanjem bi bilo treba začeti vsaj v tretjem, še bolje pa v drugem letniku; ponovno pa moramo poudariti, da ni dovolj, če bi svetovalna služba na svetovance le čakala, ker mladi ljudje pogosto niti ne vejo ali so potrebni pomoči ali pa ne. Raziskava kaže, da mladi ljudje tega največkrat pač še ne vejo in jim pozneje pri študiju večkrat ni jasno niti to, zakaj niso uspeli. Poleg potrebe po svetovalni službi se kaže še potreba po manjši, a zelo pomembni reorganizaciji srednješolskega učnega programa: namesto izbirnih predmetov (na gimnaziji) ali ob drugih predmetih (na srednjih strokovnih šolah) bi lahko brez posebnih pretresov uvedli enotni pouk uvajanja v visokošolski študij (ni nujno, da je to poseben predmet, je lahko le ena izmed metod dela, ki jo dopolnjuje seznanjanje s študijskimi programi na različnih smereh). Večina dijakov vse do vpisa niha vsaj med dvema smerema, nobene od njiju pa ne poznajo dovolj dobro; veliko študentov se odloči za napačno smer, ker ni primerna njihovim interesom in zmožnostim. Dijaki bi morali že v srednji šoli poslušati visokošolskim podobna predavanja in opraviti tri, štiri izpite letno. Zlasti privajanje na izpitne situacije je pomembno; raziskava kaže, da imajo uspešni študentje pri maturi (ki je izpitu zelo podobna) pomembno boljši uspeh kot delno uspešni.

Shema poklicnega usmerjanja v srednji šoli je po strukturi in nalogah zelo podobna te vrste delu v osnovni šoli, le da je pri usmerjanju na študij potrebno medobčinsko sodelovanje (kadrovske presežke in primanjkljaje; nekatere srednje šole vključujejo učence iz več občin) in sodelovanje z visokim šolstvom (prilagajanje kapacitet potrebam in nekoliko tudi potreb kapacitetam).

(NE)USPEŠNOST

Analiza štiriletnega študijskega dela generacije, ki se je takoj po maturi v študijskem letu 1967/68 vpisala na osem fakultet ljubljanske Univerze (brez FAGG-arhitektura, MF in FSPN; brez TF): petina študentov je že po prvem letu študij opustila, v naslednjih treh letih se niso vpisali na nobeno

visoko šolo v SR Sloveniji), četrtnina študentov je prišla v četrtem letu študija v četrti letnik, tretjina je v tem času končala prvi ali drugi letnik na prvič vpisani študijski smeri, petina študentov je spremenila študijsko smer in dobra polovica med njimi je na novi smeri uspela priti v drugi ali tretji letnik.

Opustitev študija

V tej skupini so študentje z zelo slabo splošno poučenostjo (ki je posredno merilo človekovega interesa za znanje nasploh, želje po spoznavanju, raziskovanju — z drugimi besedami merilo pripravljenosti učiti se, uspeti pri študiju) in manjšimi intelektualnimi sposobnostmi (vemo pa, da le redke študijske smeri zahtevajo visoke intelektualne sposobnosti). Ker smo tudi med uspešnimi študenti našli slabo poučene in manj sposobne, sklepamo (iz rezultatov vzporednih raziskav), da študij opustijo predvsem tisti, ki imajo slabe delovne (študijske-učne) navade, premajhen interes za izbrane študijske smeri ali nimajo pravega interesa za študij nasploh. Če bi te študente svetovalna služba primerno spremljala kakšnih šest, sedem let (npr. od šestega razreda osnovne šole dalje), bi jih na študij prišlo pol manj ali pa bi izbrali sebi ustreznejšo smer (svetovalec bi jih usmeril na lažji študij; študij bi jim sploh odsvetoval; priporočil bi jim izredni študij in podobno). Doslej ni znano, da bi pri nas kak strokovnjak za šolstvo ali politik dejal, da je opustitev študija za nekoga, ki je bil vseh dvanajst let šolanja poprej uspešen (tudi odličnjaki so med neuspešnimi), prava osebna tragedija. Ker praksa kaže, da večina na Univerzi neuspešnih študentov uspe na višjih (pedagoška akademija) ali visokih šolah (VEKŠ), je nujno, da poznamo značilnosti in zahteve vseh študijskih smeri, ne pa, da je vsa pozornost posvečena le Univerzi, kot da je to edina prava visoka šola; v resnici pa potrebuje praksa precej več ljudi z višjo kot visoko izobrazbo (takšne probleme že imajo v zahodnoevropskih državah, ker so zanemarili prvostopenjsko visoko šolstvo; v Franciji vsako leto diplomira štirikrat več inženirjev kot višjih tehnikov, potrebe pa so ravno obrnjene).

Pauziranje

Za študente iz te skupine so najbolj značilne zelo slabe delovne navade; niso navajeni na samostojno učenje iz knjig, ne znajo si delati izpiskov, na predavanjih ne ločijo bistveno od nebistvenega, učijo se na pamet ipd. To so napake, ki so v srednji šoli lahko največja odlika marljivega dijaka. Ker se ti študentje tudi po sposobnostih ne dvigajo nad povprečje in ker se za študij pogosto ne odločajo sami (nasveti staršev) seveda potrebujejo vsaj leto, če ne dveh, da se privadijo na nove delovne razmere. Kdor študenta, ki pauzira, preprosto obsodi kot lenobo, mu dela veliko krivico; krivico so mu naredili že vsi tisti (starši, šola), ki ga skoraj v dvajsetih letih niso navadili delati in delati tako, kot je za študij primerno (biti priden se ni še nihče navadil sam od sebe) — po toliko

in toliko letih obojestranskega zadovoljstva, se vsa krivda zruši na neuspelega študenta, ostane mu le zaposlitev, ki je v očeh tistih, ki o študiju premalo vejo, edina prava pokora; če je to fant, ga običajno čaka služenje kadrovskega roka v JLA; prave rešitve pred družbo in starši, ki jamrajo vsak zaradi svojega milijona, pa ni — vsaj nekaj let je že prepozno zanj.

Fluktuacija

Rekli smo, da petina vpisane generacije na Univerzi po enem ali dveh neuspešnih letih spremeni študijsko smer — več kot polovica fluktuacije pa je konstruktivne! To je dovolj jasen dokaz, da ti študentje prvič niso prišli na sebi primerno študijsko smer, mirno pa lahko zapišemo, da tega niso storili sebi v zabavo ali drugim za jezo. Fluktuiranci so študentje, ki imajo pogosto vsaj tako visoke intelektualne sposobnosti kot uspešni študentje, dobro so splošno poučeni, imajo boljše delovne navade kot delno uspešni, ki študije ne spremenijo, v srednji šoli imajo največkrat dober in pravdober uspeh. Na površini torej vzrokov za njihovo posebno študijsko vedenje ni videti — kje so? Na prvem mestu moramo omeniti študijske odločitve: na študij pridejo povsem nepripravljeni (ne poznajo zahtevnosti, vsebine ipd.), ker se običajno pod vplivom staršev, če pa se že odločijo sami, se zaradi poklicnih perspektiv ali pa so odločitev sprejeli že v osnovni šoli in so iz kdove kakšnih razlogov pri njih vztrajali. V srednji in osnovni šoli so bili fluktuiranci učenci brez posebnih težav, za vse so bili približno enako sposobni, nikjer pa se niso odlikovali; pri učenju se jim ni bilo treba posebej truditi. Tako so mirno in neopaženi preždeli dvanajst let v zadnjih klopeh, si ustvarili mnenje o svojih »solidnih« sposobnostih (četrtnina jih meni, da se morajo pri študiju manj truditi kot njihovi kolegi, čeprav imajo zgolj povprečne ali še nižje sposobnosti) in — zabredli. Pa ne po svoji krivdi! Krivi so tisti, ki mislijo, da so vsi ljudje pri devetnajstih že odrasli in pozabljajo, v kako različnih okoljih so odraščali ti srednješolci.

Fiktivni vpis

Najprej moramo reči, da gre za problem, ki je zaradi nepoznavanja resničnega stanja, predvsem pa zaradi mizerne metodologije in še mizernejših interpretacij tako napihnjen, da bi moral že počiti. V gradivu o visokoškolskem izobraževanju, pripravljenem za 7. kongres ZKS lahko recimo beremo, da se nam že nekaj let nazaj vpisuje na visoke šole »številčno močnejša generacija, kot pa prihaja iz srednjih šol« — zbiralec gradiva (ki pa se je lotil tudi interpretiranja), pravi, da 40 do 45 odstotkov študentov KROZI po prvih letnikih na različnih visokih šolah. Teh 40—45 odstotkov je ravno osip v prvem letniku in zbiralec (njegovo primarno funkcijo poudarjamo, ker za interpretiranje očitno ni usposobljen) jih preprosto šteje k fiktivnemu vpisu. Seveda se ne smemo čuditi včasih preblematičnim sklepom o visokoškolskem izobraževanju, če morajo naši družbenopolitični forumi uporabljati

ti take podatke. Kako je s fiktivnim vpisom v resnici, pokaže analiza univerzitetnega vpisa 67/68.

Na že omenjenih osem fakultet (na MF in arhitekturo, se praktično ni mogoče le fiktivno vpisati, ker je treba opraviti sprejemni oziroma svetovalni preizkus, TF ima poseben status, o FSPN — fiktivni vpis je velik še posebej v 3. letnik! — naj razmislijo prizadeti, takrat pa še ni imela statusa fakultete) se je vpisalo 83 % študentov, ki so v tistem letu končali srednjo šolo, 10 % študentov, ki so že bili vpisani (neuspešno) na kakšni drugi visoki šoli ali pa so se ponovno vpisali — v skladu z zakonom — na prvič vpisano študijsko smer, 6 % študentov, ki so končali srednjo šolo vsaj eno leto pred vpisom na visoko šolo (zanje nismo vedeli, ali so ob vpisu zamolčali, da so bili vpisani že kje drugje ali pa so bili vmes zaposleni ipd.), slab odstotek študentov pa je že diplomiral na kaki drugi visoki šoli (dodatni vpis). Ker je najbrž vsakomur jasno, da se po srednji šoli nihče ne vpiše zgolj fiktivno (še tako leni dijaki si vsaj želijo končati visoko šolo), ostane 17 % vpisane generacije in za te študente lahko domnevamo, da so se vpisali fiktivno — toda le DOMNEVA, kajti:

- polovica fluktuacije je konstruktivne,
- najmanj polovica ponovno vpisanih v prvi letnik je uspešnih,
- tudi za dvakrat neuspešne na isti smeri ali za neuspešne na več smereh ne moremo zanesljivo reči, da so se vpisovali samo fiktivno.

Iz teh razmišljanj in iz zbranih podatkov smemo zaključiti, da je fiktivnega vpisa največ 5—10 %.

In kdo se fiktivno vpisuje? V glavnem študentje, ki paузirajo ali si želijo »podaljšati« absolventski staž. Vzrok za fiktivni vpis vidimo v premajhni socialni varnosti, ki jo daje »status študenta«; ko je študent neuspešen, izgubi vsakršno varstvo — ostajata mu le dve že omenjeni možnosti: redna zaposlitev (ki ga običajno ovira, pri opravljanju zaostalih študijskih obveznosti) ali fiktivni vpis.

Osnutek novega zakona o visokem šolstvu predvideva nekaj ukrepov proti fiktivnemu vpisu: dovoljena bo zgolj enkratna fluktuacija, redni študent bo lahko vpisan le kot izredni na samo še eni visoki šoli hkrati, selekcijo naj bi izvedli že po prvem semestru ipd. Toda to so samo administrativni poskusi brez prave vsebine. Prava pot v borbi proti fiktivnemu vpisu se nam zdi takole:

— uzakoniti »status začasno neuspešnega študenta«: le-ta bi med paузiranjem obvezno (to bi bila alternativa za normalni študijski vpis) opravljal npr. polovično delovno obveznost — tak študent bi imel ustrezne pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz združenega dela. Organizacijo take dejavnosti bi morala prevzeti ustanova, ki bi jo financirali iz sredstev za visoko šolstvo (da ne bi prišlo do izrazitih pridobitniških tendenc, kakršne se kažejo v delu Študentskega servisa — svojo dejavnost reducira predvsem na odbijanje desetih odstotkov od zaslužka, zaposlitve pa si študentje iščejo sami).

Pomembno vlogo pri zaposlovanju študentov med paузiranjem bi morala odigrati štipendijska politika (katere zdaj glavno orožje je odvzem štipendije).

— uvesti novo, učinkovito evidenco, ki bo zares omogočala preprečiti PRAVE fiktivne vpise (naj omenimo primer športnika, ki je bil v šestih letih vpisan na štiri različnih visokih šolah — seveda, če arhiva nismo prepovršno prebrskali — in si je na ta način ohranjal amaterski status).

EVIDENCA

S položajem v visokem šolstvu nas seznanja statistična (bolje: evidenčna) služba, ki pa preveč operira s številkami, malo pa ve o kvalitetah — predvsem zato, ker so standardni obrazci za zbiranje podatkov o študentih neustrezni. Misel o spremembi visokošolske statistike ni nova (v SR BiH so jo pred leti že preizkušali v praksi), toda o njej razmišljajo predvsem statistiki, skoraj nič pa strokovnjaki za šolstvo. Spremembe v grobem:

— za vsakega študenta vpeljati en sam formular, na katerem bo vsa študentova študijska zgodovina; študentje bi bili razvrščeni samo po številkah (npr. registrska številka iz popisa prebivalstva); če se zdi komu taka evidenca preveč policijska, naj sam poskusi, kakšno delo je potrebno, da dobimo iz zdajšnjih evidenc kak podatek;

— popisni formular mora vsebovati samo potrebne podatke, predvsem pa podatke, ki bodo služili vsem strokam, ki jih visoko šolstvo zanima (psihologija, pedagogika, ekonomija, kadrovske službe ...) — iz zdajšnjih evidenc vzeta npr. psiholog in pedagog tako malo o vzrokih za študijsko (ne) uspešnost, da si skoraj ne moreta pomagati, zato je pri vseh raziskavah potrebno večino podatkov znova zbrati — pri tem pa moramo pomisliti, da porabi statistična služba (Zavod SR Slovenije za statistiko) eno leto, da uredi vpis študentov, rezultat pa je goli opis populacije in stratumov, ničesar seveda ne zvemo o osebnostnih vzrokih za različno uspešnost, o objektivnih študijskih razmerah, neuspešni študentje (rekli smo: 20 % univerzitetne generacije (preprosto izginejo po prvem letu (pa bi nas morali najbolj zanimati) itd.

METODOLOGIJA

Skrajni čas je, da uvedemo v visokošolske (nasploh družboslovne) raziskave tudi enotno metodologijo (predvsem prilagojeno našim razmeram). Zaenkrat se avtorji najraje lotijo parcialnih in (statičnih) prečnih presekov, ki praktično ničesar ne povejo, ne zahtevajo pa veliko truda in znanja, javnost pa popolnoma dezinformirajo (če naredimo prečni presek, ugotovimo, da pride v drugi letnik samo polovica ene vpisne generacije; sklep: preostali so se le za hec — fiktivno — vpisali — če pa naredimo vzdolžni presek, ugotovimo, da pride po treh letih študija dve tretjini vpisane generacije vsaj v drugi letnik — seveda ne vsi na prvič vpisani smeri — s tem pa že postanejo absolventi vsaj prve stopnje). Vedeti

moramo, da je spremljanje edina metoda, s katero lahko dobimo zanesljive in resnične informacije — toda poznamo dva načina: perspektivni (ki je dolgotrajen in ne omogoča hitrih rešitev) in retrospektivni (uporabimo lahko že zbrane podatke in jih dopolnimo z arhivskimi ali pa študente povprašamo po njihovi študijski zgodovini — s tem postopkom, ki ga toplo priporočamo Centru za razvoj Univerze kot preliminarni raziskovalni model, smo dobili v naši raziskavi najpomembnejše in vsaj pri nas doslej neznanе podatke o vzrokih študijske (ne)uspešnosti. Priporočljivo je uporabljati oba postopka, saj nam predvsem retrospektivni služi za izrazito praktične namene, sugerira izrazito učinkovite in preproste rešitve (brez materialnega in strokovnega tveganja, še posebej pa ne tvegamo, da bi študentom škodovali).

Ob vsem tem pa moramo poudariti, da so problemi v našem visokem šolstvu specifični (zaradi prostega vpisa), da jih po svetu ne najdemo in da jih ni mogoče spoznati v tudi, še tako strokovni literaturi.

OSEBNOST

Raziskava je pokazala, da so za različne statistične stratifikacije (spol, regija, socialno-ekonomski status...) značilne posebne osebne strukture, le-te pa povzročajo različno študijsko (ne)uspešnost:

— spol: študentke so pri študiju nekoliko uspešnejše in manj fluktuirajo, čeprav imajo samo enake intelektualne sposobnosti kot moški in slabšo splošno poučenost. Toda za študij se jih tri četrtine (moških le polovica) odloči zaradi osebne interesa za izbrano stroko in samo slaba tretjina (moških kar polovica) pride na visoko šolo nepoučenih o študiju (rezultati veljajo za študente 2., 3. in 4. letnika).

— socialno-ekonomski status: najbolj uspešni so študentje iz nižjega (oče z nižjo izobrazbo), najmanj pa študentje iz srednjega statusa (oče s štiriletno srednjo izobrazbo). Študentje iz nižjega statusa imajo sicer manjše intelektualne sposobnosti in so slabše splošno poučeni, toda za študij se odločijo sami, ravnaajo se po interesih, precej pravilno ocenjujejo svoje sposobnosti, predvsem pa je študij zanje pot do boljšega življenja in način samoafirmacije (pri višjem in srednjem statusu psihosocialni vektorji delujejo kvečjemu na istem nivoju, težko pa navzgor — študentje z višjim in srednjih statusom se za študij odločijo velikokrat po nasvetu staršev, svojih pravih interesov nimajo ali jih ne poznajo, študij pa nasploh jemljejo manj resno — kot nekaj samo-umevnega (nadaljevanje družinske tradicije, projekcija starševskih ambicij).

— regija: delitev slovenskih občin v tri skupine po razvitosti (narodni dohodek na prebivalca, odstotek zaposlenih v družbenih službah, število študentov na 1000 prebivalcev pokaže, da so študentje iz manj razvitih občin najuspešnejši. Imajo sicer manjše intelektualne sposobnosti, toda boljše delovne navade in izrazito pozitivno stališče do študija nasploh.

Problematika je enaka kot pri različnih socialno-ekonomskih statusih, merjenih z očetovo izobrazbo.

— učni uspeh: študijska uspešnost pada od odličnih do zadostnih v srednji šoli. Boljši dijaki se pravilneje odločijo za študij, poseben motiv zanje pa je želja po kontinuiteti učne uspešnosti. — Mlajši študentje (tisti, ki so šli v osnovno šolo s šestimi leti): več jih fluktuirajo in več študij že po prvem letu opusti. Po sposobnostih in splošni poučenosti se od običajno starih študentov ne razlikujejo, manjka pa jim vztrajnosti. Pri odločanju za študij poslušajo starše, ne poznajo svojih interesov; pomembno več jih izhaja iz višjega in srednjega statusa.

Na skupini študentov PA, FF, FNT in FSPN (2., 3., 4. letnik; paazerji, fluktuiranci, uspešni (smo ob koncu študijskega leta 1973/74 z aproksimativno faktorsko analizo ugotavljali, katere skupine osebnostnih faktorjev so najbolj odločilne za študijski uspeh — hierarhija je takale:

— samostojna odločitev in interes za stroko: med uspešnimi študenti ni bilo niti enega, ki se za študij ne bi odločil sam ali ne bi imel vsaj interesa za stroko; med vsemi študijskimi odločitvami je kombinacija »samostojna odločitev« + »interes za stroko« najuspešnejša (dve tretjini teh študentov sta uspešni in le šestina fluktuirajo); pokazalo se je, da niso uspeli tisti, ki so prišli na študij nepoučeni o izbrani smeri, poleg tega so imeli fluktuiranci zelo majhne intelektualne sposobnosti (svojih interesov niso znali uskladiti s sposobnostmi), delno uspešni — paazerji na prvič vpisani smeri — pa so imeli izredno slabe delovne — študijske navade. Naloga nadaljnjih raziskav (metoda perspektivnega spremljanja) je ugotoviti vlogo študijskih odločitev pri neuspehu tiste tretjine (univerzitetnih) študentov, ki v več letih ne končajo niti prvega letnika (rekli pa smo že, da lahko vsaj za 20 od teh 33 % rečemo, da so prišli na zase prezahtevno smer).

— neprizadetost ob študijskem neuspehu: je značilna odlika uspešnih študentov; pričakovali bi, da bodo postali manj uspešni zaradi več neuspehov tudi manj občutljivi, vendar izgleda, da gre za osebnostno značilnost, ki odloča o (ne) uspešnosti (veliko fluktuirancev je za vzrok fluktuacije napisalo ravno neuspeh).

— poučenost o študiju: dve tretjini študentov, ki so vsaj delno poučeni, uspeta. Poučenost pa ni nujno povezana z interesom za stroko; uspejo tudi študentje, ki nimajo interesa, so se pa o študiju pravočasno poučili.

— delovne — študijske navade: skoraj dve tretjini študentov z nadpovprečnimi navadami sta uspešni (nekateri z boljšim delom zelo dobro nadomeščajo manjše intelektualne sposobnosti). Med študenti s povprečnimi in podpovprečnimi delovnimi — študijskimi navadami, jih uspe samo dve petini.

Poleg teh najpomembnejših skupin faktorjev, so še nekateri, ki pojasnijo polovico ali nekaj več študijske uspešnosti:

— čas študijske odločitve: največ študentov se za študijsko smer odloči v zadnjem letniku srednje šole ali tik pred

vpisom na visoko šolo — ti so najmanj uspešni; boljši uspeh imajo tisti, ki so se odločili že na koncu osnovne šole, najuspešnejši pa so študentje, ki se odločijo v prvih treh letnikih srednje šole.

— pogovor s pedagoškim osebjem: med študenti, ki se izogibajo pogovorom, je le tretjina uspešnih, tistih, ki se pogovorom ne izogibajo, pa uspe polovica. Verjetno gre pri tem za odpravljanje podrejenega položaja, ki si pridobi potrebno samozavest (v izpitni situaciji) in boljši splošni odnos do študija.

— poklicna orientiranost: bolj uspešni so študentje, ki imajo zagotovljeno delovno mesto (žal je teh dokaj malo) ali vsaj, vedo, na kakšnem mestu bi se radi zaposlili. Med študenti, ki pravijo, da se bojo zaposlili, kjer pač bojo možnosti, je uspešnih le tretjina.

— zaskrbljenost zaradi prihodnosti (v mislih nimamo neurotične zaskrbljenosti): fluktuiranci so mnogo manj zaskrbljeni (le ena tretjina) -med nezaskrbljenimi je samo tretjina uspešnih.

— ocena pri maturi: bolj razlikuje uspešne ali delno uspešne študente kot končna ocena v zadnjem razredu krednje šole.

— avtoriteta: uspešni študentje so za avtoritativni odnos profesorja manj občutljivi.

— intelektualne sposobnosti (merjene z LTIN testom-H stopnja): same po sebi študentov po uspešnosti skoraj ne razlikujejo (med podpovprečnimi, povprečnimi in nadpovprečnimi je polovica uspešnih; lahko bi rekli, da se različno sposobni približno enako pravilno odločajo za sebi primerne študijske smeri), vedeti pa je treba, da je inteligentnost) vendarle izhodišče za uspešen študij, -predvsem zato, ker je ni mogoče spreminjati, na vse druge faktorje pa lahko pozitivno vplivamo.

V analizi je še precej metodoloških nejasnosti (ne poznamo nekaterih odgovorov-študijske odločitve, reakcija na neuspeh, poučenost o študiju, delovne navade ... -študentov, ki ne končajo niti prvega letnika; nekateri odgovori ostalih študentov so posledica osebnostnih sprememb med študijem, ne vemo pa, kakšni bi bili ti odgovori ob začetku študija), vendar zaradi tega ni mogoče reči, da so rezultati napačni (res je le, da pogosto ne poznamo interakcij med faktorji, ki odločajo o študijski (ne)uspešnosti) -potrebno jih je le smiselno in umirjeno interpretirati) za vsak podatek moramo vedeti predvsem, s kakšno zanesljivostjo ga smemo interpretirati). Dobili smo precej jasno orientacijo in nova izhodišča pri reševanju visokošolske problematike.

ZAKLJUČKI

Vsak človek z normalnimi intelektualnimi sposobnostmi, primerno motivacijo in dobrimi delovnimi navadami (faktorji lahko drug drugega nadomeščajo) lahko diplomira na katerikoli visoki šoli (ali vsaj na večini).

Večina študentov pride na visoke šole iz srednjih in se vpišejo kot redni študentje; značilno zanje je, da se sami ne znajo odločiti za prave študijske smeri, pogosto se ravnaajo po (slabih) nasvetih svojih staršev, to pa je najpomembnejši vzrok velikega osipa in fluktuacije. Zato:

— že učence v osnovni šoli moramo gledati kot potencialne študente,

— predvsem s klinično metodo dela (psihološki termin) moramo spremljati njihovo šolsko delo in jih s skupinskim izobraževanjem seznanjati s poklicno in srednješolsko problematiko; identificirati moramo vse učence, ki bi lahko končali srednjo šolo,

— v srednji šoli mora biti skrb posvečena iskanju posameznikovih pravih (s sposobnostmi usklajenih) študijskih interesov in seznanjanju z visokošolskim načinom dela; identificirati moramo dijake, ki bi lahko diplomirali na visoki šoli,

— pedagoški delavci na visoki šoli se morajo v večji meri posvetiti pedagoškemu delu; hkrati ko poučujejo, naj tudi proučujejo metode poučevanja,

— pomoč pri študijskem usmerjanju bo uspešna, če bomo z njo začeli pravočasno (prepozno je pripeljati dijaka na koncu srednje šole na visoko šolo na informativni dan, ki je v mnogih primerih sila neinformativen; prepozno je dva ali tri mesece pred vpisom opraviti s študentom-kandidatom usmerjalni razgovor, kot ga predlaga osnutek zakona o visokem šolstvu in ki mu lahko klinična (psihološka) praksa očita nestrokovnost in nekorektnost; prepozno je imeti svetovalno službo šele na visoki šoli) in če na selekcijo v prvem letniku ne bojo vplivale prostorske možnosti,

— osnovno vodilo šolske (na vseh stopnjah) svetovalne službe bi moralo biti nenehno spremljanje in pomoč (pri učenju in odločitvah) — odločitve o nadaljnjem šolanju pa mora učenec, dijak sprejeti sam.

Zlatko Naglič, Ludvik Horvat

Summary

Authors discuss causes for high-school-students' (un)successfulness. Because of free-enter there are some specifical problems in Slovene (Yougoslave) high-school system: only a quarter of one University (of Ljubljana) generation succeeds to approach from first to fourth year without pauses; twenty percents of students give up study after first unsuccessful year; twenty percents of students change study discipline after one or two unsuccessful years.

In authors' opinion the main cause for such a low study successfulness are wrong study decisions: young people can't estimate their real abilities, do not recognize their interests (or interests are oposite to abilities) and their parents suggest them the worst solutions) they project their own ambitions, overestimate children's abilities). Analysis shows the gre-

at role of nonintellectual factors) motivation, frustrative tolerance, work methods, study habits and attitudes).

Authors propose organizing of following counseling work with future students (theoretically: all children with normal intellectual abilities), beginning in primary school. With clinical (individual) method mainly nonintellectual factors of study successfulness would be investigated and with group method pupils would get informations about professional possibilities (at the end of primary school) and high-school-study-work demands) last two years in secondary school). Counselor would have to HELP client to find with his study abilities concordant study interest, but the final decision client has to make on his own. After six years or more of following very reliable estimation of a pupil's study abilities could be done.

INDUSTRIJSKA KULTURA MLADIH

Skica za sociologijo kulture

Takoj na začetku našega razmišljanja se zastavi vprašanje o naslovu, ki zahteva podrobnejšo opredelitev, da bi na ta način zaobjeli problem, ki ga le-ta nakazuje. Gre za tri »pojmovne kategorije«, s posebnim ozirom na **kulturo** kot osrednjo tematsko področje, seveda v integralnem odnosu s celotno zdajšnjo družbo (analize so osredotočene na industrijsko družbo) ter na njen navidezno posebni »del«, t.j. na mladino. Da tvorijo vse tri kategorije določeno historično totaliteto oz. zgodovinski novum, je več kot teoretično jasno. Dejstvo, da je tudi naša dežela krepko stopila na pot industrializacije oz. tehnologizacije produkcijskih sredstev, kar »vsiljuje« tudi adekvatne družbene odnose, ni potrebno posebej prikazovati in dokazovati. (kot temporalna oz. historična fakticiteta je industrijski družba »prehodna« — na poti v tehnološki kozmos, kajti industrija zahteva nenehne tehnološke »izboljšave« (učinkovitosti); spričo tega je v industrijski družbi implicirana tehnološka orientacija. Ta črta je pri nas še fragmentarna, vendar že opazna). Vendar nas tu zanima predvsem tista opredelitev družbe, ki se definira kot »kultura«. Ta pojem je v »vsakdanjem življenju« dovolj često uporabljen (od »nekulturnega obnašanja« do tako imenovanih kulturnih institucij), kar bi vsiljevalo misel, da je tudi dovolj kovicencionalno definiran in kot tak sam-po-sebi-razumljiv. Po drugi strani se kulturo opisuje kot znanstveno področje idej, z vsemi atributi metologije **znanstvenega** mišljenja, ali pa se pod »kulturo« pojmuje zgolj vrednostno najvišje predvsem umetniške tvorbe določenih zgodovinskih epoh (»npr.« literatura, glasba, arhitektura, itd.). Glede na tako zastavljena izhodišča (in pristopi so res mnogoštevilni) so tudi nadaljevanja induktivnih teorij o kulturi ujeta v okvire svojih lastnih predpostavk ter kot parcialne analize zahtevajo smiselno izvajanje konsekvenc. Naše pojmovanje, zaobseženo v okvirih evro-ameriške civilizacije, dojema kulturo v njenem polnem historično-epistemološkem pojmovanju: beseda kultura je substativ latinskega glagola colere, kar pomeni gojiti, vzgajati, in izdelovati, torej vse, kar zadeva človekovo delovanje z orodji (prvotno se sicer nanaša izključno na tako imenovano agrikulturo); temu se približuje grški techne. Do tu je možna deskriptivna metoda, ki pa je insuficientna takoj, ko dojamemo »človekovo delovanje z orodji« kot bistveno človeški oz. družbeni odnos. Prvenstveno nas zanima »izdelovanje in gojenje« človeških **odnosov**, in v horizontu tega pojmovanja je zastavljen tudi pričujoči tekst.

I.

Osnovni namen znanosti in tehnike v njeni industrializirani obliki je »biti za človeka,« oz. človek je v njenem kon-

tekstu najpomembnejši subjekt in objekt. (Govorimo o človeku nasploh, kajti tudi znanost zapopada celotno človeštvo). Samoohranitveni motivi imajo po zagotovilih znanosti presega-joč karakter v »olajšanju človekovega življenja«; v »zmanjševanju človekovih naporov«; v kontekstu marksizma je to razredni boj delavskega razreda, čigar naperi so usmerjeni v formiranje brezrazredne družbe, v družbo enakosti, komunizem. Od tod tudi znanstveno pojmovanje socializma, ki je »po svoji vsebini predvsem proizvod spoznanja na eni strani razrednih nasprotij, ki vladajo v današnji družbi med posedujočimi in neposedujočimi kapitalisti in mezdnimi delavci, in na drugi strani anarhije, ki vlada v produkciji,« piše Engels v Razvoju socializma od utopije do znanosti (Marx-Engels, Zbrana dela, IV. zv., CZ 1968). Že tu je dovolj jasno politično ozadje (masovne, serijske, vrednostno slojevite) produkcije, ki je »npr.« v sedanji krizi surovin dovolj evidentna potrditev Engelsove teze. »Cilji« znanosti sine qua non »za človeka« (M. Duffren) se sicer često pokažejo kot reproduktivni sine qua non znanstvenikov, in v zdajšnjem razsegu so dovolj močni, da lahko razkrijejo svojo ideološko naravo, v kateri so pravzaprav utemeljeni in kot taki nevprašljivi, smiselni. Organizirana progresivna produkcija omogoča (prav tako progresivno organizirano) človekovo življenje, ki je obenem nenehni konzument novih in novih proizvodov, kar vzvratno deluje na produkcijo samo. Ta circulus vitiosus — proizvodnja za (čimhitrejšo) potrošnjo — je osnovni regulator industrijske potrošnje družbe, in ta stalnost je — glede na hierarhično načelo industrijske razvitosti — vgrajena v sami osnovi planetarne industrijske civilizacije kot dejstva in kot projekta (Huxleyev Krasni novi svet). Funkcionalnost proizvodnje je inkorporirala ideologijo politične zavesti, oz. proizvodnja je postala politična zavest sama, kar vsiljuje logično konsekvenco ideologiji potrošnje kot njenem zakonskem otroku.

Engels pritrjuje Saint-Simonovi ugotovitvi iz leta 1816, da je »politika znanost o produkciji in napoveduje, da se bo politika popolnoma vtopila v ekonomiji« (ibidem, p. 595). Seveda termina »popolnoma« ni treba jemati čisto dobesedno. Tako »ekonomizirana ideologija« pa »še« ne pomeni konca ideologije nasploh, kot bi to hoteli tvorci ideologije o koncu ideologij, temveč nasprotno: svet je bolj ideološki kot kdajkoli prej; pokaže se konvergentna zveza med ideologijo in produkcijo, kar je temeljni kamen Marxovega pojmovanja odnosa med družbeno bitje in družbeno zavestjo. Ta nenehno prisotna komponenta naših analiz sicer vodi v podrobnejšo specifikacijo ideologemov, vendar ta naloga presega okvire zarisane problema.

Industrializirane družbene strukture imajo institucionalne profile obnašanja, tako na »zunanjem« tržišču kot znotraj posameznikov, ki so adaptirani in identificirani z »svojo« produkcijsko institucijo. Obseg institucije vključuje več ali manj celotno časovno in prostorsko polje posameznika, (beseda »posameznik« je danes neadekvatna: hrvatski termin »jedinka« je ustrežnejši, ker ne apostrofira »samote«, temveč

aproximira k matematiki: enojka. Kljub temu, da bomo ohranili slovenski termin »posameznik«, je to mišljeno na slednji način), tako da je posameznik intenzivno motiviran za optimalnejše funkcioniranje »podjetja« oz. sistema institucij, od katerega je življenjsko odvisen. Kulturni model posameznika je detiniran po »družbeni stratifikaciji« institucije, oz. glede na hierarhično delitev dela. Znotraj teh okvirov prihaja do slojevite specifikacije kulturnih modelov oz. vrednostnih sistemov, ali, kot temu pravi Gillo Dorfles, »stratifikacija okusa«. Po drugi strani je potrebno ponovno akcentirati enoten kulturni model, ki ga afirmira tako imenovana »potrošniška civilizacija«, (in od katerega imamo vsi korist, kot to zatriuje Paul Rickert; govora je o tekstu P. Rickerta Univerzalna civilizacija, objavljenem v Kulturi, 1973), ki razvija univerzalen način življenja (to se kaže skozi uniformnost mišljenja, način oblačenja, koordinacijo mestnega prometa, šolskega sistema, delovnih procesov, turizma itd.); ta pojav je posledica dejstva, da so tehnike oz. znanost racionalizirale tudi same načine življenja. Tehnike ne predstavljajo samo tehnike proizvodnje, temveč tudi tehnike prevoza, odnosov med ljudmi, izkoriščanje obilja, prostega časa, informiranja; lahko bi se torej govorilo o tehnikah danes elementarne, oz. točneje, potrošniške kulture; spričo tega obstaja planetarna potrošniška kultura, ki razvija univerzalen način življenja. Slednji se nanaša predvsem na štiri kapitalna področja:

- a) evro-ameriški način mišljenja (racionalno mišljenje)
- b) multi-linearen razvoj znanosti in tehnike (oz. učinkovitosti) in njuna logika dominacije kot dominantna logika znanstvenega sveta
- c) obstoj »ene same tehnike politike« — racionalne politike profesionalno-politična tvorba — država kot močan faktor ekonomskega gibanja). Ta racionalni aspekt politike, ki velja zdaj za absolutno vse narode sveta, ... predstavljajo nosilci politične moči, ki so sposobni ustvariti takšno javno službo, javno telo sestavljeno iz uslužbencev, ki pripravljajo in izvršujejo odločbe, ne da bi bili pri tem sami odgovorni za politične odločitve« (P. Rickert). Ekonomist Galbraith poimenuje ta mehanizem s terminom »organizirana neodgovornost«.
- d) univerzalna racionalna ekonomija (»mednarodna ekonomska znanost«, P. R.). Do tu je Rickertova deskripcija »potrošniške kulture« obarvana z lagodno simpatijo, vendar, ko poskuša dati tej kulturi historični smisel, zadene na njeni dve bistveni karakteristiki:
 1. sodobna kultura industrijske civilizacije ima v planetarnem obsegu bistveno imperialistične in destruktivne tendence naspram tako imenovani tradicionalni, narodni kulturi; slednja je v pogojih »transnacionalne družbe« nemočni anahronizem, ki je funkcionalen bolj v komercialne kot pa v ideološke namene, v ožjem pomenu pojma. Rickertu nikakor ne gre za popolno eliminiranje tradicionalne kulture, temveč zahteva »povratek« — in sicer v imenu in za »posedovanje lastne osebnosti«, ter to argumentira z bojem proti kolonializmu in osvobodilnim bojem (za

tvorjenje nacionalnih držav). Tu pa se posamezne človeške skupine znajdejo v začaranem krogu in često nevzdržnem paradoksu: »po eni strani je potrebno ponovno spustiti korenine v svojo preteklost, ponovno ustvariti dušo naroda in jo zoperstaviti duhovnim in kulturnim zahtevam kolnizatorja (tehnična, potrošniška civilizacija oz. kultura, J.S.), medtem ko je po drugi strani — da bi se suvereno vstopilo v moderno civilizacijo — potrebno sprejeti znanstveno, tehnično in politično racionalnost, ki dovolj često zahteva brezpogojno odrekavanje od celotne kulturne preteklosti. Dejstvo je, da vsaka kultura ni sposobna vzdržati in asimilirati udarec s planetarno civilizacijo. In tu je paradoks: kako se modernizirati in vrniti izvorom?« Vendar je ta paradoks v njegovih analizah navidezno zaostren, kajti takoj, ko se vprašamo, kaj **historično** pomeni to »vračanje izvorom«, (isto omenja tudi Heidegger) zadane na **dejansko** paradoksalno zahtevo po »npr.« vračanju k sužnjem in akropolskim gosem, hebrejskim ritualom in krščanskim oznanjevalcem (po Rickertu), implicitnemu vračanju nacionalizma, po preobratu celotnega načina proizvodnje na izvirne pozicije, »vračanje k amebam«. Ta imperativna nujnost se pokaže bolj nostalgična poetična metafora kot pa zgodovinska možnost, ki je obenem — v njegovem celotnem kontekstu — dokaj sociološko »nepismena«, kajti ne dopušča skoraj nobenih in nikakršnih historično-smiselnih izvajanj; — čeprav to nikakor ne pomeni, da je ta civilizacija brez paradoksov. Nasprotno, nasprotja se eksponirajo do katastrofalnih razsežnosti (»tekmovanja« v militarizaciji celotnega planeta, »npr.« ...), in če je kaj potrebno »najstva«, je to zdajšnjost in bodočnost ...

2. represivna toleranca potrošniške kulture evro-ameriške civilizacije ima tudi introvertirano dimenzijo — zunanja agresija iz »notranje samo-destrukcije«: obilje družbe je premosorazmerno z nasiljem, »država blagostanja je država nasilja«. (Glej Kuvačić, Obilje i nasilje, žepno izdaje Zagreb 1972) (Welfare state is Warfare state, Fredy Cook). Potrošniška kultura afirmira in akcentira repetitivno kreativnost tako, da je pojem ustvarjalne, inventivne kulture zveden na premodificirano ponavljanje in potenciranje **istega**. Rickert vidi v taki kulturi »neskončno brez-ciljno potovanje«, ki je končna točka evro-ameriške civilizacije. Na tej »nulta točki ... bi triumf potrošniške kulture, povsod iste in popolnoma anonimne, predstavljal dokončno izginotje ustvarjalne kulture; bil bi to skepticizem planetarnega razsega, absolutni nihilizem v triumfu blagostanja. Priznati je treba, da je ta nevarnost enaka nevarnosti atomske kataklizme, in morda celo verjetnejša od nje.« V tej perspektivi so družbeni odnosi blokirani v status quo, oz. kvečjemu v potenciranje obstoječega stanja z nebistvenimi parcialnimi korekturami. Orwell postaja planetarna stvarnost, kjer je sprememba prav tako nemogoča kot neverjetna »negotova pustolovščina« socialno neadaptiranih posameznikov«.

Ko poiskujemo »vstopiti« v svet mladine evropske civilizacije, nam mora biti nenehno prezentna zdajšnja historična situacija, kjer ima delo oz. industrijska proizvodnja, tesno prepletena s politično racionalnostjo, odločujočo socialno funkcijo. Vladajoča kultura je — parafrazirajoč Marxa — kultura dominantnega sloja družbe, in ob konstataciji potrošniške kulture, je dominantna tista plast, ki je najširše »potrošniški«, tj. srednji meščanski razred. (to seveda primarno velja za evro-ameriško družbeno stratifikacijo, kateri se »približujejo« tudi ostale »manj razvite« dežele).

Očitno dejstvo je, da je tisti »del« evro-ameriške mladine, ki je »uspešno« adaptiran v zaprti ideologem proizvodnje-potrošnje, za »vladajoče« politično in ekonomsko neproblematičen, kajti uspešno perpetuira in razvija vrednostni socialni model »odraslih«, tj. hegeljanski svet zvičajnega uma. Pojem napredka je tudi pri njih pojmovan kot zunanja in notranja materialna ekspanzija, kjer igra posedovanje materialnega obilja vlogo označevalca lastne biti in bistva družbenih odnosov. Tu je pojem mladine limitiran kvečjemu kronološko oz. biološko; spričo tega je »mladina« kot posebna diferentia specifica človeka zelo blede in sama po sebi skorajda nebitvena, saj vemo, da jo odrasli skušajo nenehno posnemati v želji po »večni mladosti«. Simboli mladosti se raztegujejo tja do pozne starosti, na čemer v veliki meri sloni in se razvija tako imenovana »industrija pomlajevanja«. Slednja intenzivno propagira (reklamira) potrošniško-vrednostni model mladosti, ob zelo prefinjeni zakritosti mladosti kot socialne kategorije (v avtoritarnih družbah je zelo močan starostni razizem), oz. še več, velik del propagande je usmerjen ravno proti mladim generacijam kot obetavno-prihajajočim »klientom«. Iz gornjih zapisov se zdi, da je o kulturi mladih neumestno govoriti, saj je očitno, da se nebitveno razlikuje od tako imenovane kulture starih oz. od vladajoče kulture — spričo vedno bolj zgodnje socializacije še posebej. Nedvomno je treba pritrditi dejstvu, da je v veliki večini to res, vendar ne smemo mimo zadnjih 15 let, ko je določen del mladih ljudi postavil ostro pod vprašaj zgornjo konstatacijo. Kakšni motivi so vodili te mlade »spraševavce« in kako je z njimi? Temu generalnemu vprašanju bomo posvetili naše nadaljnje razmišljanje.

Po »končanih« strahotah divjanja druge svetovne vojne se je celotno človeštvo tako ali drugače ponovno združilo v skupnih naporih za normalizacijo celotnega življenja. V tem še vedno negotovem povojnem času je intenzivno politično gibanje posameznih družb v napornem iskanju lastne identitete (Jugoslavija 1948, Poljska in Madžarska 1956; zunaj evropskega prostora je močan nekolonialen pritisk, oz. odporiška gibanja). Ameriška ideologija je v »pripravljanju« na vlogo »svetovnega varuha«, ob sočasni notranji in zunanji protikomunistični histeriji. Druga vojna je bila dobro ozadje za ekonomski razcvet tako pri »zaveznikih« kot pri poražencih (nemški, japonski »čudež«), kar bi vsiljevalo hipotezo o nasilju kot pogoju obilja. (Na to hipotezo se bomo še povrnili.)

V tem času je mladina kot socialni sloj brez bistvenejše specifikacije, tako da je tudi mladinska kultura v nebstvenem razlikovanju (seveda, gledano en bloc). Skrb za prežvljanje je v veliki večini osnovni žvljenjski motiv, ki nam pomeni vstopanje v svetovno trgovinsko razmenjavo in politične stike več ali manj uniformen kulturni model oz. vrednostni sistem. S tehnološkimi uvedbami znotraj proizvodnje, komunikacijskega sistema, itd. je prišlo tudi do tehnologizacije družbenega programiranja: tehnokrati postanejo odločilni faktorji političnih mehanizmov. Družbeni odnosi dobivajo vedno več posrednikov, priče smo ekspanziji institucij in njihovega načina mišljenja, »posameznik« postane in obstane samo kot »človek organizacij«. Celotno družbo prekrije politehnološka mreža organizacij, za katere je bistvena sprememba tendenca k stabiliziranim družbenim odnosom oz. status quo, oz. tendira k vedno večji učinkovitosti. Ti družbeno-tehnični odnosi se praviloma hierarhični ter usmerjeni k anonimni odgovornosti (etika birokracije).

Tako izgrajen družbeni sistem je zelo trden v samih temeljih, obenem pa dovolj fleksibilen in učinkovit ter kot tak zagotavlja optimalno funkcioniranje in varnost. Dejstvo je, da je »rezultat« takšne družbene strukture — čeprav relativno — poboljšanje materialnih temeljev žvljenja, čeprav se to dejstvo prepogostokrat vulgarizira v izboljšanje celotnih medčloveških odnosov. (Da je to razmerje neadekvatno, priča npr. zdajšnja odvisnost ameriške ekonomije od stopnje investicij v vojaške namene.)

Dvom v vrednostni sistem evro-ameriške civilizacije je nastal v samem njenem središču — v Zahodni Evropi in Ameriki. Sporadični pojavi so opazni sicer tudi zunaj »družb obilja«, vendar brez kontinuirane in konsekvantne intenzitete (glej npr. knjigo Franza Fanona Upor prekletih). Število »dvo-mečih« — in ti so za sistem takoj postali dvomljivi — je bilo sicer relativno majhno, kljub temu pa so se do temeljev razgibali in »vznemirili« obstoječi vrednostni sistemi, pa čeprav za kratek čas in brez širše radikalnega učinka. Študentski revolt je potegnil za seboj večino srednješolcev, in tako imenovani »nevtralni simboli revolta« (npr. dolgi lasje) so bili sprejeti širše. V Franciji je 68. leta prišlo do edinstvenega nastopa mladine in delavstva. Vendar pa je bila ta enotnost zgolj taktičnega značaja: medtem ko so se študentje uprli politehnološkemu imperializmu racionalizma kot obstoječega (l'imagination au pouvoir!), je delavstvo zahtevalo boljše funkcioniranje istega in boljše plače. Tako se je sicer enotni blok »zoper obstoječe« znašel v divergentnem vrtincu. Mladi ljudje — primarno študentje — afirmirajo drugačne kulturne modele medčloveških odnosov (neposrednost), vrednostna hierarhija »gre mimo« kvantifikacije žvljenja, izsmejava se esprit de sérieux birokratskega puritanizma, avtoriteto institucij, nasproti tehnološki racionalni amputirani senzibilnosti postavijo »potovanja« (trips) — uporaba senzibilnih stimulansov, vzhodnjaški misticizem v evropskih variantah, dioni-

zični ples glasbe, razigrana oblačila, nasproti atomiziranim posameznikom »osamljene gomile« (Reisan) in meščanske strukture družine v njeni biološko-ekonomski funkciji akcentirajo svobodne socialne asociacije — komune s poudarkom na načelu decentraliziranega odločanja in samoupravljanju. Zoper načela profita in racionalne organizacije apostrofirajo samoiniciative in samoaktivnost (»do-it-yourself«, spontanost), ter odbijanje umetnih potreb visokega in še višjega standarda (posedovanje materialnih »dobrin«); zlasti vojna v Indokini je stimulirala široko antimilitaristično fronto mladih — in tudi starejših ljudi, ki si resno prizadevajo opozoriti »molčečo vročino«, da drvi dežela v fašizem in svetovni totalitarizem. Vendar ta večina še naprej molči, kar je razumljivo ob dejstvu, da je ravno militarizem osnova in glavni vir obilja — na ta način je postal legitimna apologija obstoječega.

Pri pojavu tako imenovane kontra-kulture ali alternativne kulture (tako naš sociolog I. Kuvačić iz Zagreba — glej njegov tekst »Sub-kultura ali »kontra«-kultura mladih, objavljenem v Časopisu za kritiko znanosti, domišljije in novo antropologijo, št. 2-3, Ljubljana 1974; isto Rozsak; J. Gojković govori o novi kulturi) je njena bistvena karakteristika zavračanje (»Veliko odbijanje«, Marcuse) samih ekonomskih temeljev militarističnih sistemov, čeprav to počenjajo večinoma tisti ljudje, ki ne trpijo materialnega in socialnega pomanjkanja, ter bi v tem smislu lahko figurativno dejali, da je alternativna kultura »samovoljni izraz bogastva«, tako da je popolnoma razumljiva averzija in često brutalna agresivnost revnejših nižjih slojev do tega pojava (Kuvačić, isto tam). V pogojiv svetovne politizacije družb je dobila tako mladost kot alternativna kultura politično obeležje, ker se v okoliščinah blokavske politike uporablja za ideološke napade na še ne standardizirane kulturne modele, čeprav je opazen pojav adaptiranega sprejemanja. Ko so ameriški socialni psihologi ugotovili pozitivne učinke senzibilnih stimulansov (»mamil«), in sicer na dveh zelo važnih področjih: družbenem in ekonomskem (kompenzirana pomiritev individualnih in družbenih nezadovoljstev ter večja delovna storilnost — podobno je bilo z doslej legaliziranim »mamilom« alkoholom, tobakom in lekarniškimi »poživili«), se je pričelo resno razmišljati o legalizaciji tako imenovanih »soft-drugs« (lažjih senzibilnih stimulansov kot so marihuana, hašiš). Stil alternativne kulture so pričeli prevzemati starejši, daleč vplivnejši ljudje, čeprav samo za turistična potovanja in dogodke sprostivne. Politiziranje alternativne kulture jo je postavilo v navidez politično opozicijo, kar pa se je izkazalo za »pretendenciozno« ideologiziranje določenih političnih tendenc. Čeprav je alternativna kultura negirala vrednostni sistem kot obstoječ, v tiski in soodvisni zvezi ravno s tem sistemom oz. njegovim obiljem. To kar je bilo frapantno in »vznemirjajoče«, je drugačnejši, nestandardiziran kulturni model življenja, čeprav nakuže — ravno s svojo drugostjo — temeljne deviacije in hipokrizije obstoječe kulture. Ta negacija alternativne kulture pa na sam sistem bistveno ne vpliva (razen v »primerih« ide-

oloških napadov), kajti sistem poseduje optimalno učinkovita sredstva totalne kontrole »položaja«, tako da je vsak revolt, tako individualni kot kolektivni, zveden v pravila iger »mačka in miš«. Po drugi strani pa sistem sam poudarja in propagira revolucionarne spremembe v preteklosti, tako da smo koncem 60. let priče rapidnemu širjenju filmske figure kavboja v osvajanjih »Divjega zahoda«, kar pa ima svoj posvetni prevod v ekonomskem ekspanzionizmu zlasti ameriškega biznisa. Nasilju kot vsebini industrije zabave se pridruži komercializirani seks, kar naj bi imelo funkcijo, artificialne, »umetniške« katarze frustracij. Kolektivni fondi utehe — skozi fiktivne identifikacije z »junakom-zmagovalcem« na filmskem platnu, nogometnem igrišču ali pa v vesoljski ladji — dobivajo pomembno mesto v finančnih proračunih. Kolikor se torej poudarjajo revolucionarne spremembe v preteklosti (osvajanje Divjega zahoda), toliko manj je evro-ameriški establishment pripravljen prakticirati ideologijo spremembe v zdajšnjosti. Pokazali smo že, da je to utopično — v času, ko je utopija brez **realnih možnosti** udejanjenja. Obenem je popolnoma jasno, da se za takšne utopične spremembe zavzema »nebitveno, nepomembno« število ljudi, zlasti intelektualci. Tako se zahodna družba v prvi vrsti kaže kot »družba blokiranih možnosti«, ki te blokade perfektno obvladuje in iz njih kontinuirano vleče profit v cilju večje učinkovitosti. Skozi komercializacijo revolta se sistem perfidno krepi in tako zelo lagodno negira predpostavke samega »revolta«: slednji lahko kaj kmalu postane »turistični atrakcija, ki se finančno izplača« (ogled hipijev v Amsterdamu, Londonu, itd.). Komercializirani simboli alternativne kulture so postali hvaležno področje investicij (Kuvačić), tako da je »kontrakultura« delno vpeta v oficialne kanale sistema, ki je uspel »prisvojiti« in uporabiti to, kar ga zanikuje.

Morda je prehitro rečeno, da je ta mladinski »Sturm und Drang« že »za nami«, vendar je očitno, da je intenzivnost upadla ter se umaknila v »izolacijo« in adaptacijo. Toda, če je triumf racionalnega mišljenja historično — človeško smislen, ostaja tu odprto.

V okviru zgornjih razmišljanj je sicer težko historično osmisliti alternativno kulturo v njenem celostnem kontekstu, kajti analize so v svojih difuznih orientacijah polivalentne in zahtevajo specifizirane pristope. Vendar pa je v današnjem času že jasna **osmoza** sistema, kar otežkoča jasno transparenco socioloških pojavov; z analizami vred; to nas napotuje na celovitejše zapopadanje evropske kulture. Tako ostaja pričujoče razmišljanje v odprti nedorečenosti, kar omogoča nadaljevanje mišljenja. In če že ni odgovor na zastavljeni problem, potem je vsaj vprašanje: to je njegov namen.

Jadran Sterle

CVETJE POD MODRIM NEBOM

(PUSTOLOVŠČINA SVOBODNEGA RODU)

Igral sem se z besedo »senzualnost«. Začutil sem identiteto med tem, kar se je godilo, in med svojim bistvom. Bil sem povezan s premiki v sebi, ki so ustrezali premikom v dogajanju. Ta čut je bil samo mejna ploskev med dvema svetovoma, ki sta se postavljala kot dvoje, ker je vsaj eden od obeh hotel sam zaznavati njuno istost. Bil je samo prehod, skozi katerega je kozmos vstopal in polnil moj »ego«. Igral sem se s to ploskvijo tako, da je sprejemala tok ne glede na posledice. Bila je igrača, tako resnična, kakor jaz sam, saj je tudi v resnici bila »jaz«, ker se z začetkom nje začenja moja ločitev od vsega, a je moja različnost od vsega vendarle samo individualizirano vse.

V resnici je bila »senzualnost« odkritje moje narave v soglasju z naravo, še več, bila je odkritje moje svobode, moje popolne samovolje, da sem namreč jaz, ki hočem biti in od tod delovati ter odločati o sebi. Tako sem pred leti, recimo okrog leta 1968, revidiral svoj »status človeka«, kar je imelo odločilne posledice, ki trajajo še danes. Moje bistvo je bilo skupno bistvu dogodkov, pripadal sem generaciji in času, bil sem torej en izraz mnogotere svobode.

Uvidel pa sem, da moji emancipaciji ne nasprotuje samo moj zunanji ego, skrajna individualiziranost mojega hotenja, da v vsaki stvari nastopim kot edini in različen in torej omejujoč recimo drugo, bolj ali manj splošno naravo; zaznal sem določen socialni pritisk proti moji osvoboditvi in končno sploh pritisk človeške civilizacije, ki je tako fatalno določala način mišljenja, življenja, obnašanja in delovanja. Čeprav je bilo moji moči odprto popolnoma vse, sem bil vendarle tako droben, da me je mogel vsak slabič zlomiti, ne zato, ker bi on tako hotel ali ker bi se jaz zapletel v »vojno« z njim, ampak ker je bilo takšno njegovo mesto, z zgodovino, razvojem, miselnostjo, z nevprašljivo vsakdanjostjo, o kateri ne dvomimo, saj je tako otipljiva realnost; ker je bilo torej z vsemi temi posredniki postavljeno predenj mesto, da ga zasede ter mu izroči svojo »svobodo«. Kako realizirati svobodni jaz, ne da ib me utesnilo mesto, ki ga je civilizacija pripravila zame?

Bili sta dve poti, ki sta se srečevali v ploskvi »senzualnosti«: prva se je obračala na mnogoterost mojega jaza, druga v »jaz človeštva«, če naj pod tem pojmom razumem vse-splošno zgodovinsko in biološko samopotrjevanje človeka. Bili sta ne samo paralelni, ampak tudi odvisni druga od druge: v samorazodetju sem videl ne samo sebe individualno, ampak sebe kot obče bitje, spet ne samo kot obče človeško bitje, ampak sploh kot vtelesenje zakonov življenja. Kolikor je bilo moje bistvo poteptano, zamazano, skrito, ... toliko je bilo zasenčeno bistvo življenja; bilo je tuje, zanikano, veljalo je, da pripada teorijam ali naukom, tudi misterioznim, ki jih civilizacija hrani v svoj ponos ali sebi v poduk ali

zato, da preučuje svojo gradnjo; bilo je prepleteno z duhovnimi konstrukcijami, izročeni mi zavesti, in s fizičnimi kot cesta, lokal, mesto, organizacija, kultura... Svoboda mi je vendar morala nuditi priložnost, da vse to odpade od mene in da postavim svet, ne svoj delež sveta, neposredno iz identitete svojega in njegovega bistva.

Komuni, ki sem se ji priključil, se je odpirala prav ta priložnost, da radikalno odstopi od pridobitev civilizacije, če si pod tem predstavljamo tudi pridobitve, ki zaviralno delujejo na duha, namreč zavore v zavesti. V tem pogledu se je formalno najbolj dosledno oddaljila od novega veka ter izhajajoč iz prvotnega barbarizma dosegla (z vsestransko pomočjo okoliške civilizacije) stopnjo, kakršno je verjetno poznal srednjeveški kmet. Zavest pa je vsem naporom navkljub sama od sebe razvila patriarhalne odnose z vsemi posledicami kot samoodtujitev in pritiske, takorekoč nasilje. Čeprav so bila tla čista in volja herojska, je vendar za svojo stabilnost navznoter in navzven morala postavljati tradicionalne hierarhične vrednote, ki so preplavile in onemogočale človeka kot »obče bitje«, človeka kot »individualizirano bit«, enakopravno in uravnoteženo z drugimi njenimi individuacijami. Vsekakor je pri »zatiranih« v komuni ostal živ prvotni izziv, vendar bi se moral za svojo realizacijo in emancipacijo lotiti tradicionalnega in civilizacijskega sredstva - oblasti. Da, tu se je življenje pokazalo široko in »oblast« je bila pripravljena odstopiti ter izročiti oblast, recimo, »opoziciji«. Vendar je to moje doživetje subjektivno in interpretacija zasebna. Moji tovariši verjetno gledajo na to drugače. Zame je bilo to kolesje institucionalnega reda. Toliko sem dozorel, da ponujenega koraka nisem storil in dopuščajoč očitek, da sem nezrel in nezmožen, tako ohranil svoje lastno svobodno bistvo. V tem trenutku mi je civilizacija postala samotni otok za izgnanca. In izgnancem ostaja neomajna zavest, da ravnajo in da so ravnali pravilno, »po resnici«. Razpoka med »rodno deželo« in »daljnim otočjem Hridov« je izziv obema. Prava komuna ostane izgnancu ne več stvarna realizacija skupine, ampak njegova »občnost«. Tu naj se vrnem nazaj na »senzualnost«, namreč k »membrani med jaz in vse«. Individualizirana bit namreč žge in blaži in je topla. Smrt je prehod v brezimno bit, ki je onstran in pogasi ogenj. Topla bit, otipljiva, ki evoluirá »senzualnost«, človeka, njegovo fizičnost, materialnost, razprostre v individualnosti krila brezmejnosti, njeno božanskost in ustvarjalnost.

Tudi nosim še naprej izziv revizije človeškega statusa. Moja subjektivnost vstopa skozi membrano, imenovano »senzualnost«, in teži k absolutnosti, tudi občosti. Govor o mojem jazu je govor o jazu nasploh, tudi o jazu kozmosa. Nisem Mesija. Kolikor se zdi, da sem, toliko je to vsakdo. Kar torej poroča moja »senzualnost« iz biti, je izročeno po biti v vsako drugo »senzualnost«. Moja stvar je, da »senzualnost« emancipiram in da je njena svoboda priznana kot vrednost ne v kodeksu niti ne v filozofiji, ampak kot živ, sestavni del mojega bitja.

Samo Simčič

O REPRODUKCIJI PRODUKCIJSKIH ODNOSOV

Opomba uredništva: Sestavek je odlo-
mek iz spisa Louisa Althusserja »Ideologija in ideo-
loški aparati države«, ki je bil objavljen v franco-
ski reviji La Pensée, št. 151, junija 1970. Louis Alt-
husser je eden najpomembnejših sodobnih franco-
skih marksističnih filozofov in je s svojimi spisi
odločilno vplival na današnjo izredno intenzivno
teoretično produkcijo v polju historičnega in dia-
lektičnega materializma v Franciji. Njegova najpo-
membnejša dela: Pour Marx (srbohrvatski prevod
pod naslovom Za Marksa je izšel pri beograjski za-
ložbi Nolit v zbirki Sazvežđa), Lire le Capital (Bra-
ti Kapital), Lenine et la philosophie (Lenin in fi-
lozofija); njegovo delo je povzel in kritično ocenil
dr. Boris Majer v knjigi Strukturalizem, ki je iz-
šla pri založbi Komunist leta 1971 v Ljubljani. Od-
meve na njegovo delo je najti tudi v člankih, ki
so objavljeni v revijah Anthropos in Problemi-Raz-
prave.

Zdaj lahko odgovorimo na naše osrednje vprašanje, ki
smo ga dolge strani odlagali: **kako je zagotovljena reproduk-
cija produkcijskih odnosov?**

V govorici topike (ki loči družbeno bazo in družbeno
nadzidavo) lahko rečemo: v zelo veliki meri* jo zagotavlja
pravno-politična in ideološka družbena nadzidava (vrhnja
stavba, superstruktura).

Ker pa smo menili, da se moramo dvigniti nad to še
zgolj opisno govorico, bomo rekli: reprodukcijo produkcij-
skih odnosov v veliki meri zagotavlja državna oblast s po-
močjo državnih aparatov, s pomočjo (represivnega) držav-
nega aparata na eni strani in s pomočjo ideoloških aparatov
države na drugi strani.

Tu je treba seveda upoštevati tisto, kar smo že poveda-
li in kar lahko zdaj povzamemo v tehle treh točkah:

1. Vsi državni aparati delujejo hkrati na način represije
in na način ideologije, s to razliko, da pri (represivnem) dr-
žavnem aparatu močno prevladuje represija, medtem ko ideo-
loški aparati države delujejo predvsem na način ideologije.

2. Medtem ko je (represivni) državni aparat organizirana
celota, katere razni člani so združeni pod enotnim povelj-
stvom, pod poveljstvom razrednega boja, ki ga bijejo poli-
tični predstavniki vladajočih razredov, ki imajo v rokah dr-
žavno oblast — pa so ideološki aparati države mnogoteri,
raznoliki, »relativno avtonomni« in se v njihovem polju lahko

* V veliki meri. Produkcijski odnosi se namreč najprej reproducirajo v materialnosti produkcijskega procesa in procesa cirkulacije. Vendar pa ne smemo pozabiti, da so ideološki odnosi prav v teh procesih neposredno navzoči.

objektivirajo kontradikcije, ki zdaj na omejen način zdaj spet v skrajnih oblikah izražajo učinke spopadov med kapitalističnim razrednim bojem in proletarskim razrednim bojem in oblike, ki so temu boju podrejene.

3. Medtem ko enotnost (represivnega) državnega aparata zagotavlja njegova centralizirana in enotna organizacija pod vodstvom predstavnikov vladajočih razredov, ki izvršujejo politiko razrednega boja vladajočih razredov — pa enotnost različnih ideoloških aparatov države zagotavlja — največkrat v protislovnih oblikah — prevladujoča ideologija, ideologija prevladujočega razreda.

Če upoštevamo vse te značilnosti, potem si lahko reprodukcijo produkcijskih odnosov* predstavimo takole — v obliki nekakšne »delitve dela«.

Vloga represivnega državnega aparata je predvsem v tem da kot represivni aparat z nasiljem (fizičnim ali drugačnim) zagotavlja politične pogoje reprodukcije produkcijskih odnosov, ki so navsezadnje **odnosi izkoriščanja**. Državni aparat ne pomaga samo v veliki meri pri tem, da sam sebe reproducira (v kapitalistični državi obstajajo prave dinastije politikov, vojaške dinastije itn.), temveč tudi in predvsem z represijo (od najbolj surovega fizičnega nasilja do preprostih ukazov in administrativnih prepovedi, do odkrite ali prikrite cenzure itn.) zagotavlja politične pogoje za delovanje ideoloških aparatov države.

Prav ti pa v veliki meri zagotavljajo samo reprodukcijo produkcijskih odnosov — pod »ščitom« represivnega državnega aparata. Prav tu je odločilna vloga prevladujoče ideologije, ideologije vladajočega razreda, ki ima v svojih rokah državno oblast. Prav s posredništvom prevladujoče ideologije se zagotavlja (včasih škripajoča) »harmonija« med represivnim državnim aparatom in ideološkimi aparati države in med različnimi ideološkimi aparati države.

Prav raznolikost ideoloških aparatov države v njihovi edini, namreč skupni vlogi — v vlogi reprodukcije produkcijskih odnosov — pa nas napeljuje, da poskusimo postaviti neko posebno hipotezo.

V sodobnih kapitalističnih družbenih formacijah namreč lahko naštejemo razmeroma veliko število ideoloških aparatov države: šolski aparat, religiozni aparat, družinski aparat, politični aparat, sindikalni aparat, aparat sredstev z obveščanje, »kulturni« aparat itn.

V družbenih formacijah »tlačanskega« produkcijskega načina (ki mu navadno pravijo fevdalni način) pa lahko ugotovimo, da je represevni državni aparat sicer enoten in po obliki zelo podoben (ne samo od časov absolutne monarhije naprej, temveč celo od časov prvih znanih antičnih držav) tistemu, ki ga sami poznamo, toda število ideoloških aparatov države je manjše in njihova individualnost je drugačna. Vidimo na primer, da je v srednjem veku cerkev (religiozni aparat države) samo opravljala vrsto funkcij, ki jih danes opravlja več različnih ideoloških aparatov države, ki so gle-

* V tistem delu reprodukcije, h kateremu prispevajo represivni državni aparat in ideološki aparati države.

de na to preteklost čisto novi — in ki opravljajo predvsem šolske in kulturne funkcije. Poleg cerkve je takrat obstajal še družinski ideološki aparat države, katerega vloga je bila zelo pomembna in je daleč prekašala tisto, ki jo ta aparat ima v kapitalističnih družbenih formacijah. Čeprav je videti, da sta bili cerkev in družina takrat edina ideološka aparata države, pa to ni res. Obstajal je tudi politični ideološki aparat države (obči ustanovi, parlament, razne politične stranke in zveze, prednice modernih političnih strank, in celotni politični sistem svobodnih komun in pozneje mest). Obstajal je tudi močan »predsindikalni« ideološki aparat države, če lahko uporabimo ta neizbežno anahronistični izraz (močne bratovščine trgovcev, bankirjev, pa tudi združenja obrtniških pomočnikov itn.). Tudi izdajateljska dejavnost in sredstva za obveščanje so se močno razvijala, prav tako tudi gledališče, ki je bilo sprva integralni del cerkve, pozneje pa se je vse bolj osamosvajalo.

Vendar pa je popolnoma očitno, da je v tem zgodovinskem obdobju pred kapitalizmom, ki smo ga orisali v zelo splošnih potezah, **obstajal prevladujoči ideološki aparat države — cerkev**, ki v sebi ni združevala le religiozних funkcij, pač pa tudi šolske funkcije in v veliki meri tudi funkcije obveščanja in funkcijo »kulture«. Ni naključje, da se je celotni ideološki boj od 16. do 18. stoletja, od prvih začetkov reformacije, **koncentriral** v antiklerikalni in antireligiozni borbi: to je neposredna posledica prevladujočega položaja, ki ga je imel religiozni ideološki aparat države.

Najpomembnejši cilj in dosežek francoske revolucije ni bil samo, da je državno oblast iz rok fevdalne aristokracije prenesla v roke kapitalističnega-trgovskega meščanstva, da je deloma razbila stari represivni državni aparat in ga nadomestila z novim (npr. narodna ljudska armada) — pač pa je bil tudi v tem, da je napadla ideološki aparat države številka ena: cerkev. Zato so tudi duhovščini dali civilni stan, zaplenili cerkveno premoženje in ustanovili nove ideološke aparate države, ki naj bi nadomestili religiozni ideološki aparat države v njegovi prevladujoči vlogi.

Seveda se vse to ni dogajalo samo od sebe: to dokazujejo konkordat, restavracija, in dolgi razredni boj med zemljiško aristokracijo in industrijskim meščanstvom v vsem 19. stoletju, v katerem je meščanstvo vzpostavljalo hegemonijo nad funkcijami, ki jih je prej opravljala cerkev: predvsem je šlo tu za **šolo**. Rečemo lahko, da se je buržoazija oprla na novi politični ideološki aparat države, ki je bil demokratičen in parlamentaren in ki ga je vzpostavila v prvih letih revolucije, potem po dolgih letih silnih bojov spet obnovila za nekaj mesecev leta 1848 in za več desetletij po padcu drugega cesarstva — da bi se bojevala proti cerkvi in se polastila njenih ideoloških funkcij, skratka, da bi si ne zagotovila samo politične hegemonije, temveč tudi ideološko hegemonijo, ki je nujna za reprodukcijo kapitalističnih produkcijskih odnosov.

Prav zato mislimo, da lahko — ob vsem tveganju — izrečemo tole tezo. Mislimo, da je ideološki aparat države, ki

je po hudem političnem in ideološkem razrednem boju proti staremu prevladujočemu ideološkemu aparatu države prišel na **prevladujoči** položaj v zrelih kapitalističnih formacijah, prav **šolski ideološki aparat**.

Ta teza je nemara videti paradokсна, če drži, da so vsi — se pravi vsi, ki verjamejo v tisto ideološko predstavo, ki jo je buržoazija hotela ustvariti zase in za razrede, ki jih izkorišča — prepričani, da ideološki aparat države, ki je prevladujoč v kapitalističnih družbenih formacijah ni šola, pač pa politični ideološki aparat države, tj. demokratična parlamentarna ureditev, ki izhaja iz splošne volilne pravice in strankarskega boja.

Vendar pa zgodovina — tudi nedavna — dokazuje, da se je buržoazija lahko prilagodila in se lahko prav dobro prilagodi ideološkemu aparatu države, ki se razlikujejo od parlamentarne demokracije: če govorimo samo za Francijo, lahko omenimo prvo in drugo cesarstvo, ustavno monarhijo (Ludvik XVIII. in Charles X.), parlamentarno monarhijo (Louis-Philippe), predsedniško demokracijo (De Gaulle). V Angliji je to še bolj očitno. Revolucija je tam s stališča buržoazije še posebno »uspela«, saj se je — v nasprotju s Francijo, kjer se je morala buržoazija, sicer le zaradi neumnosti nižjega plemstva, sprijazniti, da so jo na oblast pripeljali »revolucionarni dnevi« kmetov in plebejcev, kar jo je neznansko drago stalo — angleška buržoazija lahko »spojila« z aristokracijo in si je z njo zelo dolgo »delila« državno oblast in uporabo državnega aparata (mir med vsemi ljudmi, ki so dobre volje in pripadajo vladajočim razredom!). V Nemčiji je stvar še bolj presenetljiva, saj je imperialistična buržoazija tu prihrumela v zgodovino pod političnim ideološkim aparatom države, v katerem so bili njen ščit in njeni voditelji imperialni junkerji (simbol Bismark) s svojo vojsko in policijo — potem pa je »prešla« weimarsko republiko in se zaupala nacizmu.

Zato smo prepričani, da imamo močne razloge, da lahko trdimo, da je za igricami v zvezi s svojim političnim ideološkim aparatom države, ki se je vgnedil v ospredju prizorišča, buržoazija vzpostavila kot svoj ideološki aparat države številka ena, torej kot prevladujoči aparat, prav šolski aparat, ki je pravzaprav nadomestil stari prevladujoči ideološki aparat države, cerkev, v njenih funkcijah. Lahko celo dodamo: dvojica šola-družina je nadomestila dvojico cerkev-družina.

Zakaj je šolski aparat dejansko prevladujoči ideološki aparat države v kapitalističnih družbenih formacijah — in kako deluje?

Zaenkrat naj zadostuje, da povemo tole:

1. — Vsi ideološki aparati države, ne glede na to, kakšni so, vsi skupaj prispevajo k istemu rezultatu: k reprodukciji produkcijskih odnosov, tj. kapitalističnih odnosov izkoriščanja.

2. — Vsak izmed njih pa k temu edinemu rezultatu prispeva na svoj poseben način. Politični aparat podreja individue državni politični ideologiji, ideologiji »posredne«

(parlamentarne) ali »neposredne« (plebiscitarne ali fašistične) »demokracije«. Aparat za obveščanje pita »državljanec« vsak dan prek tiska, radia, televizije s primerno količino nacionalizma, šovinizma, moralizma itn. Isto velja za kulturni aparat (šport ima pri zbujanju šovinizma izredno pomembno vlogo) itn. Religiozni aparat v pridigah in drugih velikih obredih ob rojstvu, poroki in smrti opominja, da je človek zgolj pepel, razen če ne zna ljubiti svoje brate tako zelo, da ponudi še drugo lice tistemu, ki ga udari po prvem. Družinski aparat... Vendar ne bomo nadaljevali.

3. — Ta koncert obvladuje enotna partitura, ki jo kdaj pa kdaj zmotijo kontradikcije (protislovja, ki jih porajajo ostanki starih vladajočih razredov, protislovja, ki jih sprožajo proletarci in njihove organizacije): partitura ideologije tistega razreda, ki je trenutno na oblasti — partitura, ki v svoji glasbi združuje velike teme humanizma velikih Prednikov, ki so pred Krščanstvom ustvarili grški Čudež, potem pa Veličino Rima, Večnega mesta — in teme Interesa, posebnega in splošnega, itn. Nacionalizem, moralizem in ekonomizem.

4. — Vendar ima v tem koncertu en ideološki aparat države svojo posebno in prevladujočo vlogo, četudi njegove glasbe nihče ne posluša: saj je tako tiha! Ta aparat je šola.

Otroke vseh družbenih razredov zgrabi že v otroškem vrtcu, in od otroškega vrtca naprej jim z novimi in starimi metodami dolga leta, leta, ko je otrok najbolj »ranljiv«, stinjen med družinskim aparatom države in šolskim aparatom države, vtepa v glavo »spretnosti«, ovite v prevladujočo ideologijo (francoščina, ručunstvo, prirodopis, eksaktne znanosti, književnost) ali pa kar preprosto prevladujočo ideologijo v čisti obliki (morala, državljanska vzgoja, filozofija). Enkrat proti šestnajstemu letu velikanska množica otrok pade »v proizvodnjo«: ti so delavci ali majhni kmetje. Drugi del šolske mladine nadaljuje: in zlepa ali zgrda rinejo naprej, spotoma pa odpadajo, da zapolnijo delovna mesta nižjih in srednjih »kadrov«, uslužbencev, nižjih in srednjih uradnikov, vsakovrstnih malomeščanov. Zadnji del prodre do vrhov, da pade potem v intelektualno polovično nezaposlenost ali pa se iz njega novačijo — poleg »intelektualcev kolektivnega delavca« — agenti izkoriščanja (kapitalisti, managerji), agenti represije (vojaki, policisti, politiki, administratorji itn.) in poklicni ideologi (vsakovrstni duhovniki, med katerimi je večina prepričanih »laikov«).

Vsaka skupina, ki spotoma odpade, je praktično opremljena z ideologijo, ustrezno vlogi, ki jo mora opravljati v razredni družbi: vloga izkoriščanca (z visoko »razvito« »poklicno«, »državljansko«, »nacionalno« in apolitično »zavestjo«); vloga agenta izkoriščanja (znati delavcem ukazovati in govoriti: »medčloveška razmerja«), agentov represije (znati ukazovati in doseči poslušnost »brez razpravljanja« ali pa znati uporabljati demagogijo retorike političnih voditeljev), ali vloga profesionalnih ideologov (ki znajo ravnati z zavestmi s spoštovanjem, to se pravi s prezirom, večji ustreznega izsiljevanja, demagogiji, vse to pa prirejeno poudarkom na morali, kreposti, »transcendenci«, naciji, vlogi Francije v svetu itn.).

Seveda se vrste teh kontrastnih kreposti (skromnosti, odpovedovanja, podrejanja na eni strani, cinizma, prezira, vzvišenosti, prepričanosti, veličine, celo lepega govorjenja in spretnosti) človek nauči tudi v družinah, v cerkvi, v leposlovnih knjigah, v filmih — in celo na stadionih. Vendar noben drug ideološki aparat države ne razpolaga toliko let, pet do šest dni v tednu po osem ur na dan z obvezno (in — to je pač najmanj pomembno — brezplačno) navzočnostjo vseh otrok kapitalistične družbene formacije.

In prav priučevanje nekaterih spretnosti, ovitih v množično vtepanje ideologije vladajočega razreda, v veliki meri reproducira **produkcijske odnose** kapitalistične družbene formacije — to se pravi odnose izkoriščancev do izkoriščevalcev in izkoriščevalcev do izkoriščancev. Mehanizme, ki proizvajajo ta za kapitalistično ureditev življenjsko pomembni rezultat, seveda prekriva in prikriva vsesplošna ideologija o šoli, saj je to ena izmed bistvenih oblik vladajoče meščanske ideologije: ideologija, ki šolo predstavlja kot nekaj nevtralnega, nekaj, kjer ni ideologije (saj je ... laična), kjer učitelji s spoštovanjem do »zavesti« in do »svobode« otrok, ki jim jih zaupajo (z vso zaupljivostjo) njihovi »starši« (ki so tudi sami svobodni, to se pravi lastniki svojih otrok), tem otrokom pomagajo na poti k svobodi, moralnosti in odgovornosti odraslih ljudi — s svojim lastnim zgledom, z znanjem, s književnostjo in s svojimi »osvobajajočimi« krepostmi.

Opravičujem se učiteljem, ki skušajo v strahotnih okoliščinah obrniti proti ideologiji, proti sistemu in proti praktičnim, v katere so ujeti, tistih nekaj orožij, ki jih lahko najdejo v zgodovini in v znanju, ki ju »poučujejo«. To so pravi junaki. Toda ti so redki in koliko jih je (večina), ki niti ne začenjajo slutiti, h kakšnemu »delu« jih sili sistem (ki jih presega in nanje pritiska) — še huje, ki z vso svojo vnemo in domiselnostjo skušajo to nalogo tenkovestno izpolnjevati (slovite nove metode!). Tako malo slutijo, da prav s svojo predanostjo vzdržujejo in hranijo tisto ideološko predstavo o šoli, zaradi katere je za naše sodobnike šola prav tako »naravna« in nujno potrebna, celo dobrodelna ustanova, kakor je bila »naravna«, nujna in dobrotljiva cerkev za naše prednike pred nekaj stoletji.

Res, šola je danes zamenjala cerkev v njeni vlogi **prevladujočega ideološkega aparata države**. Povezuje se z družino, kakor se je svoj čas z družino povezovala cerkev. Zato lahko trdimo, da kriza, ki ni bila še nikoli tako globoka in ki po vsem svetu pretresa šolski sistem tolikih držav — in se pogosto povezuje s krizo družinskega sistema (s krizo, ki jo je napovedal že **Komunistični manifest**) — dobi politični pomen, če upoštevamo, da je šola (in dvojica šola-družina) prevladujoči ideološki aparat države, aparat, ki ima določujočo vlogo v reprodukciji produkcijskih odnosov produkcijskega načina, katerega obstoj spodkopava svetovni razredni boj.

Januar — april 1969

Louis Althusser

Prevedla Zoja Skušek-Močnik

ROTORIKA ZA MLADE (PO SRCU)

Veselo v poletje! { Antena, posebna izdaja:
Poletje 74

Preberimo si uvodnik lista, namenjenega predvsem mladini (priporočajo ga z geslom: list za mlade po srcu) — še en dokument o ideološkem delovanju pojma mladosti, ki pa je za nas posebno dragocen, ker s prav izjemno ostrino razdeva nekatere mehanizme neke določene ideologije, v katere mreže pojem »mladosti« prav radi in pogosto lovijo.

Vse nam bo povedal že naslov, ki ga navajamo pod našim polemičnim zaglavjem: stavek brez glagola, eden redkih svoje vrste, ki so možni v slovenščini; zveza dveh prislovnih določil zvito spominja na mobilizacijska gesla (vrste »Naprej v nove čase!«), vendar s to bistveno razliko, da ni usmerjena ali da je njena usmerjenost, tj. opredelitev, kam poziva, zgolj navidezna: ukazuje pač le v poletje, v letni čas, ki se ciklično ponavlja in katerega posebnost v naravnem kroženju vsekakor ni zadosten razlog, da bi mu pripisovali kakšno posebno odličnost. Vseeno pa nas naslovni stavek prav o tem prepričuje, še več, tega ne trdi izrecno, ker to trditev preprosto predpostavlja: in znano je, da se bo bralec, poslušalec tihi predpostavki — brez katere sporočila tako rekoč ne more razumeti, se pravi, da s tem, ko sprejemem sporočilo, za nazaj sprejemem tudi predpostavko — teže uprl kakor napadalni trditvi, ki ga takoj zbode v nos (ena najbolj duhovitih reklam — »samo pravi jogi ima znak jogi« — izkorišča med drugim, poleg »etimološke« problematike, tudi ta prijem: zakaj čista predpostavka je, da je pravi jogi kaj boljši); le kam naj planemo veselo, če ne »v« nekaj, kar nam upravičeno zbuja vesela pričakovanja? Da je pomenska vsebina tega prislovnega določila **načina** prav čustvo, afekt, je dvakrat pomembno: 1. Na bralca se obrača kot na **posameznika**, zgrabi ga za vrat v njegovi individualnosti, »slišiš, prav tebi govorim in zate velja«; hkrati mu seveda govori kot nekakšni razčustvovani enoti, tiho mu odmeri, kje bo njegov prostor, ko bo bral to besedilo, določi mu, da bo kot bralec tega sporočila pač osebek čustva in čutnosti — in tej zahtevi ustreza čisto na koncu voščilo »iz vsega srca«, upanja na »vaše prijetno razpoloženje«, ki ga v lažni somernosti »enakopravnega« občevarja odseva zapeljevalsko »zadovoljstvo« »vašega« pisca tistih vrstic; velelnik v naslovu je tako prav zaradi svoje nesramne samoumevnosti, začinjene še s paternalistično ustrezljivostjo »vašega urednika«, surov diktat: kdor še ni vedel, da se veseli poletja, mu bodi zdaj tu enkrat za vselej jasno! 2. Statičnost občutja je v prijetnem nasprotju z dinamiko smernega kazalca »v poletje« —

hkrati pa je njegov receptivni, odzivni, pasivni pomen v popolnem skladju s semantično vrednostjo člena, ki v stavčnem ustroju deluje kot smernik: poletje bo prišlo, samo od sebe in s prekleto zanesljivostjo, ki ji je težko najti primeru zunaj kraljestva narave. Tako da je stavek pravzaprav »dvoumen«, ne sicer v navadnem pomenoslovskega pomenu, pač pa temeljno in nespodbitno — tudi neopazno, a vendar vselej delujoče, kakor pač vselej deluje ideologija (na ravni označevalca): v **stavčnem** ustroju je »veselo« prislovno določilo načina, »v poletje« prislovno določilo prostora (na vprašanje »kam?«; čas je tu mišljen po zgledu vrtečega odra); v semantičnem ustroju je narobe: prislov s splošno označbo povzema **prostor**, kjer naj se zgodi tisto, kar je z njim ukazano, samostalnik pa **način** tega dogodka: da bo namreč prišel sam. Obojna struktura je seveda popolnoma uravnovešena, daleč od slehernega protislovja je komplementarna. Na tem dvojnem ozadju, ki je vse le nihanje med dvojnim alibijem (ki pa ni nič preprostega, saj ti na vprašanje o eni funkciji prvega člena vselej odgovori z drugo funkcijo drugega člena, in narobe; kar nujno pripelje do tautologije, tj. do popolnega dokaza, saj je stavčna funkcija prvega člena (način) »formalno« enaka semantični funkciji drugega člena (tudi način), in stavčna funkcija drugega člena je prav tako kakor semantična funkcija pri prvem členu »prostor«. Če bi se le našel neverjetni bralec in vprašal, čemu »veselo« (stavek-način), dobi odgovor »ker poletje« (semantika-načina); in če bi nejeverno še silil »kaj s poletjem«, je odgovor »ker se ga veseliš« — torej nazadnje »ker si«, saj ga tu besedilo, napredujoč v nasprotni smeri nekakšnega sentimentalističnega, formalno pa čisto kartezijanskega kreda zgrabi v njegovi »bralčevski biti«, kar mu je pač najlažje, saj »ga« kot bralca samo vzpostavlja. Očitno je odločilen skromni vmesni člen »v«, čisti preprežnik, sam brez pomena, ki ga dobiva le od tvojega vprašanja, prav s tem, da nanj »odgovarja« — na to dvojno dno se potem usedajo nove opozicije. Prvi člen se nanaša na odsotni subjekt stavka (ali vsaj na »osebek, vsebovan v povedku«, tj. na subjektivno stran predikata), drugi na manjkajoči predikat; simetrične opozicije se razvščajo v lepem redu: prislov/samostalnik; subjektivnost/objektivnost, stanje duše/gibanje časa; itn. vse do fonične somernosti samoglasnikov e-e-o/o-e-e in opozicije nezvenečih soglasnikov pripornik-sičnik /s/ vs. zapornika: ustnični /p/ in zobni /t/, vse potopljeno v žuborenje zvočnikov v-l- u -l-j, kjer dvoglasniški hibrid — kakor beseda, ki jo »izraža«, loči dve leksični enoti — razločuje, na podlagi simetričnih /l/, oba tako imenovana »dvoglasniška zvočnika« /v/ in /j/. — Če nas to posebno glasoslovje manj spominja na staro pesništvo, kolikor je podobno sodobni reklamni, je temu bržčas vzrok le duh našega časa, ki je funkcijo neustavljivega zapeljevanja z Orfejeve lire in z ustnic siren prestavil na televizijski zaslon in reklamni izvesek; pri čemer je razlika zgolj v tem, da so se stari pritoževali, kako petje pokvari dušo in navsezadnje uniči tudi telo, zaščitniki porabnikov pa dokazujejo, da ekonomska propaganda, da bi pokvarila telo, uniči najprej in naposled, prav mitično pa »vselej že«, tudi dušo. Tu v našem primeru imamo pač obe epohi prav klasično sežeti.

Naposled in kakor rečeno je naslov velelnik — a brez naslovnika, se pravi, da se obrača **na vsakogar**, ali vsaj na vsakogar, ki

se je z nakupom te drobne knjižice nevede odločil, da postane, sam, »wie er steht und geht«, intimus svojega urednika (tragična krivda — nevede kriv — je hkrati tragična sokrivda: complicité); a tudi velelnik brez glagola, se pravi, da — puščajoč svojo žrtev brez navodila, kaj ji je pravzaprav storiti — apelira na vse njegove moči, ki so zmožne kakega zagona, da se, v občosti veselega afekta, ki jih povzema in združuje, poženejo v tisto, kar tako in tako nezadržno prihaja po sami nujnosti prirode.

Poletje je torej dokončno in končno le prišlo, kar dokaj nazorno dokazuje tudi naša nova antenina izdaja POLETJE 74. Zidom je bilo zatrdno obljubljeno, da mesija mora priti, toda naš urednik poseka vse njihove preroke: veselemu pričakovanju in nezlomljivi želji, ki ju je zbudil v naslovu, že v prvem stavku oznani, da sta izpolnjena. In kako oznani: s pravim preroškim patosom. Zakaj sončni žar, poletni naravni pojavi niso sami sebi zadostno jamstvo obstoja: nikar, to so le sence senc. Pravi nazorni dokaz je prerokova beseda: zakaj »poletje« je najprej nekaj čisto »idealnega«, nemir duše, drget notranjosti — nič zunanjega, to vse je le drugotno in šele ponazarja notranjo bogatijo, v kateri smo vsi združeni — in ki jo nazorno dokazuje tiskano urednikovo pismo. Ta blablaga vest bo seveda razodeta v primerni obliki: saj je vsa v svoji obliki, ker **ničesar ne pove**: bralec je vse to zvedel, ko je preletel datum na platnicah. Toda s tem, da to sporočilo razvezano v besedo ponavlja, uvodni stavek izniči vrednost datuma na platnicah: tiste številke veljajo enako za mimoidočega, ki kupi še svežo Anteno v trgovini hkrati s solato — kakor za morebitnega zgodovinarja, ki bo čez petdeset let v zbranosti nacionalne biblioteke proučeval čudaštva nekdanjih nravi; nasprotno pa se uvodni stavek izreka v absolutni sedanosti, in kakor je naslov vzpostavljajal bralca v njegovi popolni enkratnosti, ga ta začetek prikuje v njegov izključni »zdaj«. Carski rez popolne osamitve in ponotranjenja je s tem z odločnima prvima potezama opravljen: zakaj brž ko nas pouči, da ni važen datum, ki se navsezadnje nanaša na ciklično kroženje mesecev in dni, in ko nas prisili, da je edina vrednost in obstojnost prav ta zdajšnji hip, ki ga mrtve črke le od zunaj in vse prepovršno beležijo — nam hkrati (ker že vzpostavi distinkcijo resnica/njen zapis, sedanja prisebnost/zgubljena odsotnost: radi bi, da bi to problematiko preudarili res prav na tej filizofični ravnini: zakaj tu ne gre za nič banalnega, za nikakršno ceneno zvijačo, kako samotno divjad zvabiti v novičarjeve mreže: narobe, spis se vključuje v najbolj avtentično, tradicijo evropske metafizike — in vsi njeni motivi bodo zbrani v prvih nekaj vrsticah, vse do »sodobne« komunikacijsko-informatiške problematike: tu se res vidi, da je meščanstvo kulturni dedič Evrope — pa tudi, kakšen dedič je — in če se zdaj v tej tradiciji razpira bolj ali manj izključno njena novičarsko-lovska razsežnost, je to pač zadeva med tradicijo in parvenujem) še tudi dopove, da je vse to zunanje, materialno (kar se pač — kakor številke — zakonito vrača) vredno le toliko, kolikor v naši notranjosti zbuja neko določeno evforijo, da je torej vseskoz drugotno, saj tega zanosa ne bi moglo zbuditi, ko bi vsaj v kali veselega pričakovanja ne bilo že ves čas v nas (kamor je seveda mladiko upanja skrbno vsadil naš oznanitelj). Bralca osami in ga nepreklicno zapre v tekst: med te vrstice. Zakaj če je datum brez veljave in le

odvisen od tega evforičnega »zdaj«, ki ga vsega nosi ta zapis — bralcu logika tega »dokaza« jemlje tudi drugo možnost za pobeg: da bi pogledal skoz okno. Zakaj to, kar bo videl, je dokazano s temi črkami: ali natančneje — tu bo videl le potrdilo za urednikov dokaz, ki pa je dokazu v njegovi tautologični popolnosti pravzaprav odveč. — Naš spis ima seveda prav proti vsakemu **naivnemu** (vulgarnemu-idealističnemu) materializmu, ki se zaplete v nerešljive spoznavnoteoretične aporije pri vprašanju percepcije prvotnega zunanjega sveta: vendar prav s tem nazorom deli zator označevalca, tako da nešportno isto finto, s katero ga lahko premaga, izkorišča potem za svojo afirmacijo: zaradi česar je seveda brez moči pred pravim materializmom, pred dialektičnim materializmom: ta mu pomoli pod nos kontradikcijo, ki ga raznese.

Tautologična popolnost: ne le, da se stavek konča z isto besedo, s katero se je začel, kar mu daje videz nekakšnega obrnjenega retoričnega silogizma, pač pa ta ponovitev sama le ponavlja besedo iz naslova — na semantičnem ogrodju nekakšne »super« enačbe: $A = (A = A)$. Pri tem pa zadnja okurenca besede v funkciji imena vendarle ni rezultat te operacije, temveč njen začetek — in kolikor je zapisana že tudi na platnicah (torej, šteto od zadaj, že četrtrič!), si podreja seveda tudi naslov uvodnika — tako da njegov velelnik ne velja toliko za »zunanji« psiho-fizični pojav poletja (in že tu smo videli, da »psiho« prevladuje), kolikor za prav ta snopič, za to »novo izdajo« (kolikšna je skušnjava, da bi se igrali besedne igre, ko pa bralec prav to zadnje zve šele, ko se je ves voljan že uklonil velelniku iz naslova — meneč, da ga bo pripeljal kam na sončno obalo, zdaj pa ga bo, *difficilem iuencum*, privlekel naravnost za težko ralo časopisne industrije), izdajo, ki nas postavlja v primerno »razpoloženje« (idem!) in nam s tem zunanjo materialno senco šele dviga v svetlobo dojemljivosti (ali, kakor pravi sam uvodnik: »to gre eno k drugim«, pri čemer so enotnost, zbranost in nedoločljiva univerzalnost srednjega spola ednine bržčas privilegij »naše poletne revije za zabavo«, ki je sicer vselej ženskega spola — četudi se na površini teksta nemara zdi, da je to »eno« le kopanje, »drugim« pa da zaznamuje v lažnivi indiferenci kopalke, revijo in zabavo: nenavaden lapsus, ki ga v nobeni od obeh možnosti ni mogoče spraviti s slovnico, a ki tudi v tej drugi različici postavlja »revijo« na spojni člen med snovnim in duhovnim; kar tudi je: množica snovnih črk, označujoča le **eno** idealnost: veselo poletje). »Poletje« je silepsa: etimološka sled je v banalni govorici tega uvodnika nemara resda že čisto zbledela, deluje pa sileptično na obeh ravninah, ki besedotvorno obmejujeta: na semantični, ki je produkt specifičnega ideološkega diskurza v tem tekstu; na fonični po zakonu drugega ideološkega diskurza — poetičnega diskurza — ki je v meščanski ideologiji metaforičen par excellence: zaradi njene značilne končnice je to besedo mogoče po za poezijo tipičnem paronomazičnem sklepanju približati kanoničnim silepsam vrste »sočivje«.

Najbolj presenetljivo je seveda, da tekst na svoje kroženje v ekvivalencah s svojevrstnimi postopki še posebej opozarja — saj je kakor vsak dober tekst sam svoja meta-govorica. Skoz ves stolpec se ponavlja posebna »figura« jukstapozicije sinonimičnih parov — bolj sintaktični kakor semantični pleonazem, prava inflacijska emisija označevalcev: »dokončno in končno; čas prešernih

dopustov in veselih počitnic; ničkoliko nasvetov in priporočil; dopust in počitnice; ničkoliko veselih in razigranih in srečnih... dni«.

Ta ničevost označevalca, ki kljub sinonimični množitvi ne more ujeti bogastva označenca, si bo na transfrastični ravnini našla drug izrazni pripomoček: nekakšno anadiplozo. Najlepši primer je tale, kjer se figura povezuje s paralelizmom členov: »vam ne preostane nič drugega, kot da vtaknete pod pazduho kopalke in našo poletno revijo. Kopalke za kopanje, revijo za zabavo.« Semantični sinonimiji se tako pridruži sintaktična homologija: saturirani sta obe jezikovni osi — a saturirani s praznino. Ta zakon izražanja (izražanja v polnem pomenu: namreč zakon označevalca kot izražalca označenca, ki ga nobena črka ob vsem divjem sinonimičnem in homologičnem vrtenju ne more ujeti, zajeti in zaobjeti) obvladuje prav vse ravnine teksta, ne le stavčno in nadstavčno: besedni sinonimiji in stavčni homologiji na »pod-stavčni« ravni ustreza homonimija členov: »... odveč. Še več...« Če je bilo prejšnje sklepanje tautološko, je tole tako rekoč paronomazično.

Da bodo vsi izhodi res dobro zaprti, homologizirajoči zakon izražanja ureja tudi odnos med člankom in naslovom: prva beseda uvodnika je ista kakor zadnja beseda v naslovu, in zadnja beseda v spisu je sinonim prve besede naslova (poletje/poletje; veselo/zadovoljni). Toda da bi zadnji par ne bil samo šibka različica prvega, ga dopolnjuje še zadnja, tokrat meta-sporočilna homologizacija: kakor se začetni prislov nanaša na sprejemnika, tako končni pridevnik izraža oddajnika: zanka je zadržana, oddajnik in sprejemnik sta si recipročna in združena v afektu. Torej enakopravna: samo da žal eden drugega jaha. — Od fonične ravni prek besedne do stavčne in od nadstavčne do nadsporočilne: zakon se na vsaki ravnini uveljavlja s specifičnim posegom — toda vselej ostaja eden in isti zakon, zakon homogenizacije: sociologi množičnih občil so že davno opozorili na splošni semantični pojav homogenizacije: tu smo ga razčlenili na ravnini označevalca, v samem delovanju teksta; da je torej njegov pomenski učinek »homogen«, je seveda nujna posledica vseh teh ideoloških tekstualnih postopkov.

Bralca ne bomo mučili še z drugimi obrati tega retoričnega vrtiljaka: četudi bi bilo bržčas poučno, se omejimo le še na opombo, da se edina »pozitivna« informacija v celotnem spisu nanaša na trgovanje (kar je seveda tudi dosledno: celotni sestavek trguje — z dušami? — in hkrati tipično: informacija govori o trgovanju z oblekami). Sama reklamna nagradna igra je seveda vsakdanje dejstvo, ki danes preseda že celo izdelovalcem reklam, za nas zanimiva pa je logika, s katero obravnavani spis to »zanimivo nagradno modno igro« upravičuje in priporoča: »... našim trgovcem pa bo vaša odločitev neposredno pokazala tudi vaš okus, vaše zahteve, torej zahteve tržišča«. Ne samo, da se spet uveljavlja tista lažna recipročnost (v katero se je do bralca postavljal že »naš« urednik) — recipročnost, ki je sam ideološki temelj kapitalizma: vsaka pogodba je sporazum med enakopravnima partnerjema, tudi delovna pogodba, v kateri je eden vendarle izkoriščevalec in drugi izkoriščanec (in ceoltna ideologija recipročnosti temelji prav na tej osnovni neenakopravnosti, ki jo prikriva) — pač pa se s to

magično formulo bralec, ki ga je ves dosedanji tekst samil v izoliranega posameznika sodobne množične kapitalistične družbe, kar naenkrat znajde pod dežnikom neke posebne občosti, ki ga »neposredno« povzema: njegove zahteve so zahteve **tržišča**. Obrat je tako klasičen, da ga je že kar mučno ponavljati: njegov vzvod pa je seveda tisto, čemur marksistična teorija pravi blagovni fetišizem; osamljeni posameznik svojo družbenost lahko uveljavlja edino prek tržišča, prek trga, kjer to njegovo družbeno bistvo predstavljajo stvari, kjer se mu temeljna družbena razsežnost prikaže v obliki tujega predmeta — tu konkretno obleke, tega nosilca družbene maškarade, zunanjega znaka, s katerim si »sodobni« osamljenec kupuje družbeni status, priznanje drugega in morebiti njegovo ljubezen. Da gre pri tem za karkoli **neposrednega**, na kar prežijo **naši** trgovci, je tako predrzna laž, da jo v njeni naivni preproščini bralec pač mora požreti kot resnico. »... vaše zahteve, **torej** zahteve tržišča«: v tem sklepalnem **torej** je skrit ves kapitalistični **cogito**: sem tržišče, torej sem; kaj sem »torej« drugega kakor tista možnja denarja, za katerega mi je pisec uvodnika maloprej blagohotno priznal, da je »težko prislužen«.

—Na naš zapis (že tako predolg, a nujno fragmentaren, saj bi bilo ob »retoriki« tega sijajnega teksta zanimivo obdelati vsaj še njegovo »stilistiko«) je možna ta splošna pripomba, da bi težko našli demoničnega pisca, ki bi mu v tako kratek uvodnik uspelo stlačiti vse tisto, kar smo mi izcedili iz njega. Na to odgovarjamo, da mu seveda tudi sami ne pripisujemo nikakršne izjemne genialnosti: saj njemu res ni treba misliti — zanj je že davno vse premislila ideologija, ki ga nosi. Konkretni osebek, ki tolče na tipkalni stroj, piše po njenem diktatu: važno je le pravo uho, to pa ni nič prirojenega.

— Včasih je bila meščanska norma tako imenovana ekonomičnost izraza: s čim manj besedami povedati čim več; danes se je, ko se meščanski svet bliža svojemu zatonu in ko protestantsko akumulacijo nadomešča porabniška potratnost, očitno tudi njegova ideološka norma prevesila v svoje nasprotje: s čimveč besedami **nič** povedati.

Tej retoriki, ki se po zahtevah svojega ideološkega zakona ves čas vrti v prazno, bi zato nemara ustrezalo ime rotorika, saj res deluje kakor naprava, katere kroženje sicer nikamor ne pripelje, vendar pa mladim po srcu prav uspešno pomaga, da z ideološko energijo nekega določenega družbenega sloja poganjajo pralni stroj za možgane mladih po letih.

Rastko Močnik

PROBLEMATIKA RAZVOJA NAŠEGA KMETIJSTVA

Industrializacijo smo po vojni v naši družbi gradili na akumulaciji iz kmetijstva, rudarstva in gozdarstva. S politiko nizkih odkupnih cen kmetijskih pridelkov smo omogočili hitrejši družbeni razvoj, ki je omogočil zaposliti odvečno delovno silo iz kmetijstva.

V razvoju našega kmetijstva po vojni ločimo tri obdobja: obdobje do leta 1955, obdobje 1956 do 1964 in obdobje od 1964 dalje.

V prvem povojnem obdobju smo hoteli doseči predvojno raven kmetijske proizvodnje. Začeli smo ustanavljati kmetijske delovne zadruga in splošne kmetijske zadruga. Kmetijske delovne zadruga so bile v večini, zaradi za naše razmere nesprejemljivega načina vključevanja kmetov, že leta 1952 ukinjene. Kmetijske splošne zadruga pa so po tem letu dobile ponovno glavno vlogo v razvoju kmetijstva in novih socialističnih odnosov na vasi. Predvojnjo raven kmetijske proizvodnje smo prvič presegli leta 1955.

V drugem obdobju razvoja kmetijstva je kmetijska proizvodnja hitro naraščala, saj je bila poprečna letna stopnja rasti 4,4 %. Pospešeni razvoj je bil posledica večjega vlaganja v kmetijstvo, razvoja združništva in širokega vpeljevanja novosti v prakso ter izgradnje živilske industrije in industrije za oskrbo kmetijstva. Pospešeni razvoj kmetijstva je povzročil tudi pospešeni proces deagrarizacije in socialne probleme, prišlo je do povečanega drobljenja kmečkih posestev in nastajanja mešanih gospodarstev.

Po letu 1962 je prišlo do ponovne stagnacije v kmetijski proizvodnji. V tem času smo z integracijami, arondacijami in nakupi kmetijskih zemljišč oblikovali tudi velike kmetijsko živilske kombinata. V letih 1960 in 1961 so se med seboj združevale tudi kmetijske zadruga. V teh letih smo ukinili tudi vse samostojne kmetijske institucije (gospodarske in upravne), kar je pripeljalo do kopičenja nerešenih problemov v kmetijstvu.

Tretje obdobje v razvoju našega kmetijstva se je začelo od 1964. leta dalje. Značilno je po tem, da je prišlo do ponovne stagnacije v kmetijski proizvodnji. Z reformo smo vzpostavili pravilno razmerje med cenami kmetijskih in industrijskih artiklov, ki je vzpodbudilo ponovno rast kmetijske proizvodnje. Vendar se je to razmerje cen že leta 1968 porušilo v škodo kmetijstva in prisililo kmetijske organizacije, da so se zaradi slabega finančnega poslovanja usmerile v iskanje dohodka v odkupu in nekmetijskih dejavnostih, zamenjale pa so svojo osnovno dejavnost — kmetijsko proizvodnjo in sodelovanje s kmeti. Nastala situacija je slabo vplivala na razvoj samoupravnih odnosov v kmetijstvu ter povzročala socialne in politične probleme na vasi. Na osnovi teh problemov je prišlo do koncepcij dolgoročnega progra-

ma razvoja kmetijstva, čigar prvo etapo predstavlja srednje-ročni program razvoja kmetijstva od 1970—1075.

To obdobje je zelo pomembno za nadaljnji razvoj našega kmetijstva. Ponovno smo ustanovili gospodarske in upravne institucije za spremljanje in usmerjanje politike razvoja kmetijstva na temelju dolgoročnih koncepcij. Z novo ustavo in kmetijsko zakonodajo je jasno opredeljen družbeno ekonomski položaj kmetijstva in kmeta, kar ima velik pomen za nadaljnji razvoj kmetijstva in družbeno ekonomskih odnosov v kmetijstvu in na vasi.

Za naslednje petletno obdobje razvoja kmetijstva do leta 1980 smo že sprejeli temeljne razvojne cilje. Za uresničitev teh ciljev bomo vlagali v prihodnjih letih veliko truda in sredstev, saj moramo bolje izkoristiti potencialne zmožnosti našega kmetijstva in pridelati dovolj hrane in surovin za domače potrebe in za morebitni izvoz. Stabilnost kmetijstva in kmetijske proizvodnje je namreč tudi glavni pogoj stabilnosti celotnega gospodarstva. V Sloveniji je 2/3 kmetijskih zemljišč pod travnimi površinami in je zato pri nas živinoreja glavna kmetijska panoga. Po programu se bodo največja vlaganja usmerjala prav v živinorejo in v izboljšavo izkoriščanja kmetijskega prostora. Za doseg te ciljev se bodo morali v razvoj kmetijstva vključiti vsi za kmetijstvo zainteresirani dejavniki kot so živilska industrija, trgovina, strokovne in znanstvene institucije, banke, družbenopolitične skupnosti in druge organizacije. Za usmerjanje vlaganj v razvoj kmetijstva je bila letos ustanovljena tudi kmetijska razvojna skupnost.

V naslednjem obdobju moramo računati na nekatere dejavnike, ki se bodo odražali tudi v našem razvoju. Naraščanje svetovnega prebivalstva je zelo hitro. Človeštvo je rabilo, da se je v prejšnjem obdobju podvojilo 200 let. To se je zgodilo v času od leta 1650 do 1850. V zadnjem obdobju pa je človeštvo rabilo za podvojitev le še dobrih 50 let (to je med leti 1900 in 1960). Leta 1967 je bilo na zemlji 3,5 milijarde ljudi, predvidevajo pa, da jih bo proti koncu stoletja že 5—6 milijard. Problemi pri preskrbi s hrano, surovinami in energijo postajajo v svetu vse večji in že dobivajo politične razsežnosti. Z naraščanjem človeštva pa narašča vse bolj tudi urbanizacija. Samo v Sloveniji izgubimo na leto 1000 do 2000 ha predvsem dobrih kmetijskih zemljišč za gredbene namene. Poleg tega smo v zadnjih 20 letih izgubili zaradi preraščanja pašnikov in travnikov v gozd 100.000 ha kmetijskih površin. V naslednjem obdobju bo ostalo za kmetijstvo še 785.000 ha kmetijskih oz. 580.000 ha obdelovalnih zemljišč.

Razvoj človeštva pa prinaša tudi težave z onesnaženjem okolja. Vse bolj smo priča čedalje večjemu onesnaženju zraka, vode in zemlje. Ta problem pri nas zaenkrat še ni tako pereč, vendar se na to ne smemo zanašati. Vsako podcenjevanje tega problema se nam že v bližnji prihodnosti lahko zelo maščuje, zato je tudi tukaj bolje, da se ravnamo po pregovoru bolje preprečevati kot zdraviti.

Istočasno z naglim razvojem naše družbe, kot smo že omenili, je potekal tudi proces deagrarizacije. Kmečko prebi-

valstvo se je v zadnjih desetih letih zmanjšalo za polovico, od 30,9 % leta 1961 na 20,4 % leta 1971. Proces deagrarnizacije, ki je bil eden najhitrejših na svetu pa se bo v prihodnjih letih še nadaljeval.

Relativno počasen razvoj kmetijstva glede na hitri razvoj drugih panog ima za posledico zaostajanje življenjske ravni zaposlenih v kmetijstvu. Poprečni osebni dohodek na aktivnega kmečkega prebivalca dosega 40—50 % poprečnega osebnega dohodka zaposlenih v Sloveniji. Tako stanje je povzročilo, da so se kmetje začeli zaposlovati izven kmetijstva. Nazorno sliko tega procesa nam kažejo tudi podatki o višini prejemkov, ki so jih kmetje dobili izven kmetijstva. Ti prejemki so leta 1953 predstavljali 37 %, leta 1971 pa že 63 % vseh denarnih prejemkov kmečkega gospodarstva. Podoben je tudi proces nastajanja mešanih kmetij, ki so prehodna faza v določenem družbenem razvoju. Zdaj je že 55 % kmetij mešanih, medtem ko jih je bilo leta 1960 okoli 51 %.

Iskanje dodatnega vira dohodka kmetije, je povzročilo, da se je moška delovna sila zaposlovala zunaj kmetijstva. Kmetijska proizvodnja je zaradi tega vse bolj prehajala na ramena kmečke žene. Zdaj je med aktivnim kmečkim prebivalstvom že nad 52 % žensk. Večji procent aktivnih žensk je samo še v trgovini in gostinstvu ter kulturni in socialni dejavnosti, za katere pravimo, da so predvsem ženski poklici.

Tudi proces drobitve kmetij je napredoval z deagrarnizacijo. Od leta 1947, ko je bilo v Sloveniji 156.000 kmečkih gospodarstev, je do leta 1960 to število narastlo na 184.000. Prav tako se je starostna struktura kmečkega prebivalstva povečala in postaja čedalje bolj pereč problem. Tehnična opremljenost naših kmetij je še slaba, saj je dobila mehanizacija pravi razmah šele v zadnjih letih. Poleg vseh naštetih dejavnikov je vzrok za obstoječe socialne in ekonomske probleme kmečkega prebivalstva še njihova slaba izobrazba. Rešitev teh problemov je v rasti proizvodnje in dohodka, ki bo osnova za socialno in ekonomsko gotovost kmečkih proizvajalcev. Zato pa moramo začeti z doslednim izvajanjem sprejete kmetijske zakonodaje in ukrepov za izboljšanje kmetijstva, saj je preteklo že dovolj časa od njihovega sprejetja. Zavedati se namreč moramo, da imajo kmetje skoraj 90 % obdelovalnih površin, na katerih proizvajajo okrog 84 % kmetijskih proizvodov.

Strokovno znanje kmetov in kmečke mladine je temelj napredka v kmetijstvu. V zadnjih letih je bilo organiziranih več akcij za vpis v vse stopnje kmetijskih šol. Saj je naš cilj, da bi vsak, ki prevzame kmetijo imel vsaj osnovno kmetijsko izobrazbo. Znanje mladine pa je tudi eden izmed pogojev, da se bo v večji meri odločala za poklic kmeta. Mladina je tudi tista, ki je bolj dovzetna za novosti in se zato tudi hitreje vključuje v nagel razvoj kmetijstva.

Zveza mladine Slovenije je vseskozi spremljala razvoj kmetijstva in se aktivno vključevala v reševanje nastajajočih problemov tega razvoja. Na svojih problemskih konferencah o kmetijstvu je že leta 1969, 1971 in 1974 kot prva spregovorila o nakopičenih problemih v kmetijstvu in v sprejetih

stališčih nakazala smer reševanja problemov. Vseskozi se je zavzemala za enakopravno mesto in vlogo kmetijstva in kmeta v naši družbi ter za enakopravne možnosti razvoja kmečke mladine.

Kmetje v prejšnjih letih niso bili dovolj organizirani, da bi se lahko bolj vključevali v družbeni razvoj. Prav tako tudi kmečka mladina ni bila posebej organizirana v okviru ZMS, zato tudi njuni interesi niso prišli do izraza.

Zahteve po organiziranju kmečke mladine v aktivih mladih zadrušnikov so se pojavile že na prvi problemski konferenci o kmetijstvu. Temeljna sredina, kjer se aktiv mladih zadrušnikov organizira, je kmetijska zadruga, obrat za kooperacijo pri kmetijskih kombinatih oziroma zadrugna enota. Kmečka mladina se v aktivih mladih zadrušnikov strokovno, družbenopolitično, kulturno ipd. izobražuje in usposablja za samoupravno delovanje v kmetijski organizaciji in krajevni skupnosti ter za strokovno delo na svoji kmetiji. Aktivni mladih zadrušnikov predstavljajo organizacijsko obliko delovanja ZMS med kmečko mladino. Preko konferenc mladih iz kmetijstva pri OK ZMS in RK ZMS in vključevanja v druge družbenopolitične organizacije se mladi kmetovalci vključujejo v širši gospodarski in družbenopolitični razvoj. Po strokovni plati se kmečka mladina organizira preko odborov za kmečko mladino pri medzadružnih svetih na ravni regije, in pri Zadružni zvezi Slovenije, na republiški ravni.

Problematika kmetijstva je zelo široka in jo je težko celovito prikazati. Tempo razvoja kmetijstva je v zadnjem času vse hitrejši, čemur sledi tudi razvoj družbenoekonomskih odnosov.

Kmetijstvo, kot proizvajalec hrane in surovin, pri vlogi varstva okolja, kulturnem izgledu krajine, poseljenosti prostora, rekreaciji ipd., pridobiva vse večjo veljavo v svetu in pri nas. Da bi te lastnosti kmetijstva ohranili in izkoriščali, moramo pomen in vlogo ljudi, ki delajo v kmetijstvu pravilno ceniti in jim tudi omogočiti enakopravno odločanje v svojem, kakor tudi o širšem družbenem razvoju.

Jože Dular

MLADI V KRAJEVNI SKUPNOSTI

Ustava daje krajevni skupnosti kot osnovni celici samoupravljanja posebno vlogo in pomen. Značilnost krajevnih skupnosti je v tem, da je to specifična samoupravna skupnost, v kateri se z enako močjo prepletajo elementi družbenoekonomskega sistema in družbenopolitičnih odnosov. Tako pojmovanje in opredeljevanje krajevnih skupnosti je povsem upravičeno in nujno, saj se v njej zagotavljajo ter razvijajo nekateri temeljni pogoji, ki nudijo delavcem možnost za kar največjo udeležbo in vključevanje v delovni proces. Tu lahko omenimo predvsem organizirano varstvo, zdravstvo, zadovoljevanje kulturnih potreb, potreb izobraževanja vse do športa in rekreacije. Vse to predstavlja namreč vsebinsko povezanost z delovnim procesom, saj ravno po delu in na osnovi dela pridobljenem dohodku, s katerim razpolaga, lahko delavec pravilno razporedi sredstva v krajevno skupnost in s tem omogoča uspešen razvoj krajevnih skupnosti, oziroma si zagotovi primerne pogoje za delo. Položaj krajevnih skupnosti, kakor ga postavlja ustava, ko pravi, da se ljudje v krajevni skupnosti za uresničitev skupnih in posamičnih potreb in interesov v njej povezujejo zlasti z organizacijami združenega dela, samoupravnimi skupnostmi in družbenopolitičnimi organizacijami, nalaga krajevni skupnosti njeno preobrazbo. To ni le skupnost prebivalcev na določenem območju, ampak je nujno, glede na njeno vlogo in odnose, ki se pojavljajo v njej, da postane širša, odprta skupnost. Odpreti se mora predvsem za delavce, ki delajo v organizacijah združenega dela na njenem območju, kakor tudi v interesu sodelovanja delavcev, ki delajo v drugih krajevnih skupnostih, a prebivajo v tej krajevni skupnosti in zadovoljujejo v njej celo vrsto svojih življenjskih potreb. Gre za povezano, usklajeno skupnost ljudi, ki tu stanujejo, z delavci, ki tu delajo, ki so tu zaposleni in tistih delavcev, ki delajo drugod, pa tu sami ali pa njihove družine zadovoljujejo svoje življenjske interese. Zato mora krajevna skupnost razreševati svoje in skupne interese edinole v sodelovanju z drugimi krajevnimi skupnostmi, posebno pa moramo doseči sodelovanje in dogovarjanje znotraj krajevnih skupnosti same, zlasti s TOZD-i in interesnimi skupnostmi. Organsko se mora navezati tudi na občino, v kateri deluje, kajti nova ustava ji omogoča, da po delegatskem sistemu neposredno realizira svoj vpliv na občinsko skupščino in celo širše skupnosti, kot je občina.

Vsekakor je treba poudariti, da je treba pri obravnavanju krajevnih skupnosti upoštevati predvsem povezave znotraj krajevnih skupnosti same in tako prikazati njeno celovitost. Najmočnejša povezava znotraj KS je prav gotovo povezava s temeljnimi organizacijami združenega dela. Povsem normalno in nujno je, da morajo biti delavci v TOZD-ih, ki prebivajo v določeni krajevni skupnosti, seznanjeni s temeljno problematiko krajevnih skupnosti, zlasti pa morajo sodelovati pri oblikovanju programov. Le tako bodo lahko uspešno razpolagali s svojim dohodkom, ki ga bodo namenili KS.

Drugi vidik povezave v KS je prav gotovo povezava s samoupravnimi interesnimi skupnostmi. Praktično to pomeni, da se mora struktura občanov v KS ustrezno odražati na področju izobraževanja, vzgoje in kulture, socialne politike, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja itd. Delegatski odnosi nam omogočajo, da se delegati lahko medsebojno dogovarjajo, ker so to področja, ki prehajajo iz enega v drugo, oziroma sodelujejo eno z drugim itd.

Vse relacije, ki vladajo v KS, od SLO, družbene samozščite, urbanizma, urejanja prostora, stanovanjske politike in ostale dejavnosti, je treba v statutih KS zelo jasno razčleniti. Hkrati je treba razčleniti naloge, ki jih delovni ljudje v KS neposredno in samostojno urejajo na posameznih področjih.

Seveda pomeni tako organizirana KS možnost, da se lahko mladi v njej bolj aktivno organizirajo in se vključijo vanjo kot aktivni soustvarjalci politike in družbenoekonomskih odnosov. Mladi morajo biti prisotni v vseh odnosih, dogovorih in odločanjih v KS, kakor tudi v vsem njenem delovanju navzven in znotraj nje. Mladi so in bodo ostali organsko povezani v vseh sredinah v KS, zato je edino možno in pravilno, da kot občani enotno nastopajo z ostalimi družbenopolitičnimi in družbenoekonomskimi subjekti. Kot organizacija pa morajo mladi v KS tvorno sodelovati v okviru SZDL, ki je enotna fronta vseh organiziranih socialističnih sil.

Da pa bomo mladim omogočili tako delovanje, moramo v KS najti primerne pogoje za delovanje. Najti moramo malo več posluha, kot smo ga morda doslej imeli in sistemsko reševati vsaj tiste, najbolj osnovne pogoje, ki jih mladi žal še vedno pogrešajo za svoje uspešno delovanje. Sem sodijo zlasti prostori in sistemsko urejen način financiranja mladinske dejavnosti.

Ko govorimo o prostorih, se moramo zavedati, da je to osnovni pogoj, ki omogoča normalno delovanje. Prepogosto se dogaja, da mladinske aktivnosti ni ali pa je zelo slaba ravno zaradi tega, ker ta pogoj ni izpolnjen. Po analizi, ki smo jo v ZMS naredili, vidimo da je dejavnost mladih, organiziranih v mladinskih klubih, zlasti večja tam, kjer so prostori zagotovljeni. Hkrati je opaziti, da se ponekod tudi tisti prostori, ki so bili prvotno namenjeni aktivnosti mladih, vse preveč uporabljajo za druge namene, še največkrat za razna skladišča in podobno. To hkrati kaže tudi na dejstvo, kakšni ti prostori so. Največkrat so to slabi, odpisani, neprimerni prostori, ki se v druge namene ne morejo uporabljati. Drug problem je, da se pri novogradnjah vse premalo načrtujejo in predvidevajo tudi prostori za take aktivnosti. Tako preprečujemo, da bi mladinska aktivnost nastajala, se širila in razvijala v novih nastajajočih urbanih središčih. Zato ni čudno, da se iz dneva v dan vedno v večji meri srečujemo z negativnimi pojavi, ko pa ne pomislimo na to, da bi mladini dali primeren prostor, kjer bi lahko organizirala osmišljeno in usmerjeno preživljanje prostega časa. Mladina ne rabi prostorov le za »disko-klube«, pač pa predvsem za poljudne oblike izobraževanja, čitalnice, prostore za pogovore, za družbeno-

pozitivne aktivnosti. Urejeni prostori so prvi pogoj in nujnost, da dobimo in vzgajamo v vseh sredinah zdravo in pravilno usmerjeno mlado generacijo, ki bo znala ceniti pridobitve naše družbe, ki se bo aktivno vključila v izgradnjo našega socialističnega samoupravnega sistema in ki bo uspešno nadaljevala začeto začrtano pot.

Drug pereč problem delovanja mladinske organizacije na terenu so prav gotovo sredstva, ki naj bi služila za mladinsko dejavnost. Omeniti je treba, da rednih sredstev praktično ni. Občinski proračun, ki naj bi predstavljal vir rednih sredstev, je mnogokrat dosti preplitek in preskopo odmerjen. Tako se dogaja, da se dejavnost mladih usmeri predvsem v take smeri, ki prinašajo dobiček. Najlažja taka oblika dela je seveda disko klub in pa različne prireditve. Seveda je to daleč od programa ZM. Razen tega prepogosto pride na takih prireditvah do negativnih odklonov, ki mečejo v celoti slabo luč na ZM in vzbuja pri ljudeh vtis in prepričanje, da je ZM nemočna. Proti temu se moramo odločno boriti, saj taki odnosi in tako mišljenje niso v skladu in interesu niti naše družbe, prav tako pa tudi ne ZM. Prav je, da si del sredstev pridobijo mladi s svojim konkretnim delom, ni pa prav, da zaradi tega trpi njihova osnovna naloga — vzgajanje sebe. Zato se moramo skupno z vsemi zavzemati, da se že v statutih KS določijo viri sredstev za dejavnost mladih, zlasti pa zato, da bodo ta sredstva stalna. Način dotoka in formiranja sredstev je treba jasno opredeliti, prav tako pa je treba na osnovi programa in akcijskih načrtov mladih, sredstva pravilno razporediti.

To sta dva izmed problemov, ki mlade najbolj zavirata pri delu. Zdaj, ko vstopamo v novo obdobje naše socialistične graditve, ko približujemo ves sistem delavcem in občanom, imamo možnost, da mladi s svojim delom in povezovanjem ter dogovarjanjem na vseh ravneh dosežemo kar največ. Tako bomo dosegli posluš vseh za naše probleme, in jih skupaj tudi rešili. To možnost dajejo vsi pozitivni predpisi formalno, dejansko možnost pa si lahko damo le sami in to s svojim delom, s svojim konkretnim prispevkom naši družbi.

Zoran Šoln

USMERJENO IZOBRAŽEVANJE: KDAJ?

»Vzgojno izobraževalni sistem bomo preosnovali tako, da bo delovnemu človeku v vsej delovni dobi omogočeno stalno izobraževanje. Ker sedanji koncept sistema vzgoje in izobraževanja onemogoča učinkovito uveljavitev načela stalnosti izobraževanja, je treba čimprej odpraviti tradicionalno delitev šolstva na osnovno, srednjo in visoko stopnjo in uveljaviti sistem, ki bo imel svojo osnovo že v zgodnji otroški dobi, po osnovnem oziroma temeljnem izobraževanju in vzgoji na razvejane, vendar funkcionalno povezane oblike usmerjenega izobraževanja vse do akademskih znanj«. (Iz stališč in sklepov 7. kongresa Zveze komunistov Slovenije.)

KJE SMO?

Gornjih nekaj stavkov povzetih po stališčih in sklepih 7. kongresa ZKS predstavlja najširšo akcijsko osnovo za celotno delo na področju vzgoje in izobraževanja v naslednjem obdobju. Usmerjeno izobraževanje ni le reforma ali vrsta reforme sedanjega obstoječega vzgojno izobraževalnega sistema. Usmerjeno izobraževanje je revolucija v pojmovanju vzgoje in izobraževanja, je bitka za uveljavitev najbolj celovitega in najbolj humanega sistema vzgoje in izobraževanja. Zahteva korenite spremembe obstoječega sistema, zahteva nastajanje popolnoma novega. Torej je revolucija.

Srednje šolstvo, kakšnega imamo danes, je brez dvoma v nasprotju z načeli, na katerih temelji naša samoupravna socialistična družba. Srednje šolstvo je institucionalno medsebojno ločeno, razen redkih izjem brez horizontalne in vertikalne povezanosti. Brez prehodnosti. Splošna izobrazba, ki jo srednje šolstvo daje, je močno različna. Tako po obsegu kot po kvaliteti. Vpis v srednjo šolo pomeni usmeritev v bodočem izobraževanju, v življenju; pogosto ne glede na nagnjenja in sposobnosti. Mreža srednjih šol je deloma še vedno nerazvita, nerazvita je mreža dijaških domov. Tako ima vrsta mladih omejene možnosti za izobraževanje. Ohranjene so neenake možnosti za izobraževanje po sposobnostih, nagnjenjih in interesih učencev. Visoko šolstvo je prevečkrat še vedno zaprto, študijski proces organiziran pomanjkljivo. Povezava visokega šolstva z gospodarstvom večidel šele v povojih.

Potemtakem ni čudno, da se še vedno ukvarjamo z osipom, odstranjevanjem balasta iz učbenikov in predmetnikov ter učnih načrtov. Da imamo zelo dolgo dobo študiranja, da imamo velik vpis na visoke in višje šole, pa malo diplomantov. Za samoupravne odnose znotraj šole se pravkar začnemo konkretno dogovarjati. Materialni položaj šolstva je bil do nedavnega odvisen od proračunov... Ugotovimo lahko, da je sfera vzgoje in izobraževanja odtujena.

Sistem usmerjenega izobraževanja mora odpraviti prenatrpanost učnih načrtov in učbenikov in obračunati z zakoreninjenim pozitivistično enciklopedičnim modelom šole. Samoupravljanje mora biti pravica in dolžnost vseh udeležencev učnovzgojnega procesa. Tudi učencev, študentov in delegatov širše družbene skupnosti. Cilj, ki ga moramo doseči, je ukinitvev sedanje odtujenosti izobraževanja od dela in obratno. Za doseganje postavljenega cilja je nujno angažirati vse družbene dejavnike socialistične vzgoje od družine preko vzgojnih in izobraževalnih ustanov in družbenopolitičnih organizacij, do založnikov, tiska, radia in televizije.

Menim, da je ravno angažiranje vseh družbenih dejavnikov, ki imajo kakorkoli opraviti z vzgojo in izobraževanjem eden temeljnih pogojev, ki jih je potrebno zagotoviti za doseg zapostavljenega cilja. Ni šola edina, ni edina zadolžena in edina kompetentna, ni edina odgovorna, skupaj z vsemi institucijami, ki se vežejo nanjo. Prevelikokrat so se že napovedane reforme in posodobitev učnovzgojnega procesa zaletavale v šolo samo in se na njej tudi razbijale. Potrebno je maksimalno angažirati tudi druge dejavnike. Večkrat smo lahko slišali iz ust pedagogov, da se še tako angažirana vzgojna prizadevanja njih samih in drugih, ki jim pomagajo, razvodenijo ob komercialni uvozni politiki filmskih distributerjev, ob poslovni politiki naših založniških hiš. Saj vemo, še pred kratkim smo lahko le priporočali, da ogled tega in tega filma mladoletnim ni dovoljen. V kioskih pa tako lahko vsakdo, če le ima denar, kupi vse, kar je na zalogi. Ravno usklajeno in skupno delovanje vseh je temeljni pogoj, da bomo uspeli. Zastavljene vzgoje v šoli ne sme rušiti vzgoja v družini, ne sme je rušiti komercializacija filma, založnikov; kulturna politika, politika v telesni kulturi itd. Torej moramo vedeti: uspeli bomo le pod pogojem, da bomo izvedli korenite spremembe tudi pri drugih dejavnikih, ki vplivajo na učno-vzgojni proces. Potemtakem bomo morali verjetno vzporedno ustrežno reševati in usmerjati tudi družbeni, materialni in samoupravni položaj kulture, tiska, telesne kulture, specializiranih mladinskih organizacij, položaj, mesto in vlogo družine ...

Naloga strokovnih institucij je, da čimprej povedo kako konkretno usmerjeno izobraževanje izgleda in poteka. Imamo izhodišča in zastavljen imamo cilj. Vemo, da mora biti po zaključku temeljnega izobraževanja, učni program v usmerjevalnih srednješolskih centrih eno ali dve šolski leti skupen. Vemo, da ta skupni predmetnik ni podaljševanje osnovne šole, ampak je predvsem pogoj, ki naj mladim zagotovi kvalitativno enako družbeno in naravoslovno poznavanje sveta— preteklosti, sedanjosti in bodočnosti. Vemo, da morajo biti le rezultati, doseženi v učno-vzgojnem procesu, temeljni pogoj za vrednotenje dela. Rezultate mora vrednotiti združeno delo, delavci v temeljnih organizacijah združenega dela.

Brez pretirane naglice, vendar vseeno hitro in učinkovito, je potrebno pristopiti k snovanju usmerjenega izobraževanja.

Strokovne institucije morajo v kratkem izdelati in ponuditi ustrezne modele, kajti časa vendarle ni na pretek. Konceptija usmerjenega izobraževanja zahteva bistvene spremembe v programski strukturi izobraževanja sploh; od osnovne šole do visokega šolstva in opredelitev skupnih obvez; izbire in fakultativne učne snovi, ki bo smotrno zasnovana glede na učenčevo opredelitev za poklic in bo hkrati omogočala nadaljnje izobraževanje do najvišje stopnje strokovnosti. Potemtakem pot do usmerjenega izobraževanja, pot za njegovo postavitve v življenje, v sedanost, ni pot brezštevilnih reform in reformic. Usmerjeno izobraževanje zahteva korenite spremembe obstoječega, ne le v sistemu izobraževanja in vzgoje, ampak v vseh dejavnostih, ki vplivajo na vzgojo in izobraževanje. Usmerjeno izobraževanje je revolucija v izobraževanju.

IN ZVEZA SOCIALISTIČNE MLADINE?

V okviru predkongresnih razprav, v procesu priprav na 9. kongres ZSMS, smo dosedaj posvetili usmerjenemu izobraževanju ustrezno pozornost le pri pripravi kongresnih dokumentov. Mislim, da smo ustrezno opredelili pomen revolucije in jo tako tudi opredelili. Celotna dejavnost Zveze mladine Slovenije v obdobju med 8. in 9. kongresom, je dajala precejšen poudarek problemom in položaju vzgoje in izobraževanja. V tem obdobju je 6 problemskih konferenc opredelilo poglede mladih na vzgojo in izobraževanje. Če potegnemo črto pod sprejeta stališča, lahko ugotovimo, da je enotno stališčem vseh konferenc, da so potrebne korenite spremembe v procesu vzgoje in izobraževanja. Hitro lahko ugotovimo, da je bil pravzaprav boj za socialistično angažirano in in samoupravno šolo, v neki meri tudi bitka za usmerjeno izobraževanje. Postavili smo si kvalitetna in široko izhodišča, s katerih bomo lahko tudi v bodoče odločno posegali v boj za uveljavitev usmerjenega izobraževanja.

Premajhne pozornosti so bile v minulem obdobju deležne predvsem specializirane mladinske organizacije. Tudi pri snovanju konferenc mladih v izobraževanju, ki bodo v bodoče pomenile temeljno obliko delovanja šolajoče se mladine, smo njihovo mesto, vlogo in pomen praktično zanemarili.

Specializirane mladinske organizacije so zasnovane tako, da poleg zadovoljevanja posameznih interesov mladih, realizirajo predvsem svojo vzgojno funkcijo. Danes je realiziranje vzgojne funkcije mladinskih specializiranih organizacij bistveno okrnjeno, zaradi omejenih finančnih možnosti. Menim, da je ustrezno in kvalitetno realiziranje vzgojne funkcije mladinskih specializiranih organizacij sestavni del in eden temeljnih elementov sistema usmerjenega izobraževanja. S političnim organiziranjem in delovanjem v okviru konferenc mladih v procesu vzgoje in izobraževanja, bo morala Zveza socialistične mladine zagotoviti predvsem vrednotenje dela mladinskih specializiranih organizacij, kot enega sestavnih in temeljnih elementov usmerjenega sistema vzgoje in izobraževanja. Prepričan sem, da se bodo v tem okviru lažje reševala tudi materialna vprašanja delovanja specializiranih mladinskih organizacij.

Specializirane mladinske organizacije pa ne morejo brez mentorjev. Z mentorji pa je danes težko. Ni jih dovolj. Potemtakem je eden bistvenih elementov usmerjenega sistema vzgoje in izobraževanja tudi mentorstvo in mentorsko delo. Menim, da bo uspešnost in učinkovitost delovanja Zveze socialistične mladine, bistveno odvisno tudi od opredelitve mentorstva in mentorskega dela v ZSMS. Predvsem je naloga komunistov, mladih in starih, da povečamo svoj vpliv na delovanje ZSMS. Tudi ZKS bo morala organizirano pristopiti do mentorstva in najti takšne načine dela, ki bodo omogočali, da bo vrsta prekaljenih partijskih delavcev delovala med mlado generacijo in prenašala na mlade svoje lastne izkušnje. Takšno delo zagotovo predstavlja najboljše zagotavljanje kontinuitete revolucije med mlado generacijo.

MORAMO USPETI!

Usmerjeno izobraževanje postavlja pred nas najširšo fronto vrste dejavnosti na precej različnih področjih. Usmerjeno izobraževanje ni muha enodnevnica. Mora biti kontinuiran proces ustvarjanja humanega in celovitega ter samoupravno organiziranega procesa vzgoje in izobraževanja, ki pa ga mora usmerjati in ocenjevati, le združeno delo. Vsi napor in delo v usmerjenem sistemu vzgoje in izobraževanja pa morajo biti namenjeni izključno le koristim hitrejšega osvobajanja dela, kvalitetnejši organiziranosti proizvodnega procesa, dvigu tehnološke ravni proizvodnega procesa in zagotavljanju odločujoče vloge delavca v združenem delu. Zastavljeni cilji so visoki in daljnosežni, vendar pa dosegljivi. In s skupnimi močmi smo jih sposobni realizirati do 8. kongresa ZKS in 11. kongresa ZKJ. Kajti stališča sprejeta na zadnjih kongresih nas obvezujejo, da vložimo vse napore in da jih realiziramo brez omahovanja.

Milan Bratec

MLADA GENERACIJA IN NJEN POLITIČNI ANGAŽMA PRI GRADITVI SAMOUPRAVNE SOCIALISTIČNE DRUŽBE

Se danes in ne tako poredko naletimo na miselnost, ki politično angažiranost in apolitičnost, konservativnost in progresivnost osebnosti pojasnjujejo s starostjo. Po takšnih generacijskih teorijah se zdi, da je mladost sinonim nekakšne samotvorne progresivnosti, prav tako kot po drugi strani starejši nujno pridobivajo poteze konservativnega in reakcionarnega gledanja na svet. Danes lahko naletimo na podobno, novejšo varianto, ki ji na videz nasprotuje, a izhaja v bistvu iz istih premis kot prejšnja. In zato ne ene ne druge ni težko postaviti pod skupni imenovavec, ki ravno zaradi svoje imanentne logike pojasnjevanja ne more zaobiti reakcionarnega prizvoka.

Teorija generacij, ki je z mladostjo pojasnjevala napredna stališča in z zreliimi leti pojave konservativnosti, je dokazovala mladim ljudem, da bojo tudi oni nadomestili svoje leve politične orientacije z nekoliko konservativnejšimi stališči, ko se jim bo pod bremenom z leti kumuliranih izkušenj prikazal svet v drugačni luči, kakor pa ga vidijo »mladi vročekrvneži«. Resnost starejših je po takšnih pojmovanjih poglavitni činitelj, ki določa njihovo politično opredeljevanje. In prav od tod so izhajale tudi nekatere nove generacijske teorije, ki so si prizadevale govoriti izključno z naprednimi utemeljitvami. Le-te so se odražale v pojmovanju, da so naše današnje starejše generacije veliko resneje pojmovale boj za revolucijo in socializem od sodobne mladine, ki se apolitizira in prenaša svoj interes na prozaična vprašanja standarda in zabave. Avtorji takšne miselnosti so zaskrbljeni zaradi neskladnosti med romantiko skojevskega razdobja in današnjim mladostniškim oboževanjem idolov zabavne glasbe in filma, katere spremlja precej visoka stopnja nezainteresiranosti za socializem in politiko sploh. To je bilo nekaj časa močno razširjeno pojmovanje. Nemirno leto 1968 je povsem ovrгло takšne pesimistične konstrukcije.

Na tem mestu je gotovo odveč pojasnjevati zgrešenost in enostavnost takšnih simplificiranih interpretacij. Mladina ni sama na sebi niti napredna niti nazadnjaška. Takšna postane odvisno od družbenih pogojev, v katerih živi. Te pogoje pa najde večji del že oblikovane ravno s strani generacije svojih očetov. Njena politična pripadnost je determinirana, kakor tudi politična pripadnost odraslih, v prvi vrsti z njeno razredno pripadnostjo. Poudarjamo prvorazredni pomen zveze razrednega položaja samih mladih ljudi z njihovo politično opredelitvijo, ker se pomen tega, po našem mnenju redno odločujočega dejavnika, zelo pogosto predimenzionirano zamenjuje z drugim dejavnikom: z njihovim razrednim poreklom. Dejstvo, da postane mladostnik iz delavske ali kmečke družine, na primer, intelektualec, je pomembno predvsem tedaj, ko nam omogoči oceno o družbenih potencah razreda, iz katerega izhaja, ter o njegovi vertikalni socialni mobilnosti. Poreklo iz določene sredine zaradi tradicije in vzgoje gotovo zapušča svojo sled pri politični opredelitvi mladega človeka. Praviloma pa daje končni in odločilni pečat njegovim političnim pojmovanjem njegov raz-

redni položaj. Seveda velja to pravilo le v primeru, če upoštevamo vse možne izjeme, ki so tudi sicer na relaciji razredna pripadnost — politična opredelitev.

Vendar pa to ne pomeni, da je razredna pripadnost mladih edini dejavnik vreden naše pozornosti, tudi ne, da je vprašanje let brez pomena, ko je beseda o mladini. Mladi imajo, ne glede na to, kje so, tudi svoje skupne karakteristike. So polni poleta, entuziazma in nestrpnosti. Težko se sprijaznijo s slabostmi dejanskega stanja in so zelo sprejemljivi za vse novo, kar življenje prinaša s sabo. Zaradi tega po navadi prvi odkrito reagirajo na vse probleme, ki se postavljajo pred njih in pred družbo v celoti. Prav zato ne morejo biti problemi mladih nezanimivi za celotno družbo, saj tudi niso nič drugega kot specifični barometer situacije v širših družbenih odnosih. Razen tega je mladina zaradi takšnih lastnosti zelo pomembna potencialna sila. Od organiziranih političnih sil je odvisno, kako bo usmerjeno njeno naravno nezadovoljstvo in uporništvu, kar lahko izrabijo tako reakcionarna kakor tudi napredna politična gibanja. Glede na to, da pomeni mladina svet, ki prihaja, se tudi nobena politična partija ne more odreči vpliva na njo.

Ce že ni točna trditev, da je mladina politično pasivna, pa ni daleč od resnice trditev, da politična organizacija mladih pri nas veliko let ni bila politično aktivna. Možna je tudi trditev, če izpustimo nekaj recentnih poskusov, da bi se kaj spremenilo, da je skoraj povsem izgubila svoj politični značaj. Takšna trditev vsekakor terja dobro argumentacijo in razložitev. Trditev o nepolitičnosti politične organizacije mladih ni treba pojmovati kot absolutno negiranje njenega političnega značaja. Pridržek je potreben iz dveh razlogov: prvič, organizacija se je občasno vendarle pojavljala kot nosivec politične akcije; in drugič, je organizacija s tako pomembno politično tradicijo, da tega v nobenem primeru ni mogoče zanemariti. Tradicija političnega boja mladih v Jugoslaviji pa v resnici ni nekaj, kar bi določalo današnjo karakteristiko zveze mladine. Prej je nekaj, kar asociira na svetle trenutke boja, ki je ostal vpisan v zgodovini z velikimi črkami in kar je ravno zaradi tega obvezujoče, kajti s spreminjanjem tistega, kar je treba spremeniti, lahko pokaže tudi času, ki šele prihaja, v čem je bistvo njenih velikih zmag in uspehov.

S tem ni rečeno, da mora reorganizacija zveze mladine vsebovati obnovitev vseh tistih formalnih vnanjih obeležij našega mladinskega gibanja predvojnega obdobja, obdobja revolucije in povojne obnove. Od vseh poskusov imitiranja je najslabše delati plagiate na zgodovinskih primerih. Kolesa zgodovine ni mogoče vrteti nazaj. Zgodovina predstavlja tok, ki je vedno nov — nikdar ni mogoče vrniti se v isto situacijo, v isti čas, o katerem se je nekoč davno govorilo v sedanjiku. Že zdavnaj je bilo povedano, da je bolj podobno farsu, kadar poskušamo restavrirati tisto, kar je nekoč pomenilo dramo. A nič bolj nevarno ni, kadar z vzvišenim prezirom spregledamo neke vsebine in postulati, ki predstavljajo trajne vrednote, v vsakemu primeru trajnejše od pojavnih oblik, v katerih se pojavljajo.

Beseda je o tem, da so tudi danes veljavni vsi glavni postulati značilni za delovanje skoja in drugih njemu podobnih mladinskih

organizacij. Kakor je treba tudi pri reorganizaciji partije upoštevati, da mora tudi v novih pogojih delovati kot idejna in praktična avantgarda delavskega razreda, v kateri je načelo organiziranja podrejeno cilju in družbeni vlogi, ki naj jo uresniči, tako ostajajo tudi v primeru mladinske politične organizacije veljavna načela, ki so bila oblikovana skoraj pred petdesetimi leti. Že Lenin je poudarjal, kako se mora mladinska organizacija usposobiti za to, da bo delovala kot organizacijsko samostojna politična organizacija mladih, ki se v teoretični in praktični skušnji usposablja za socialistično družbeno akcijo.

Mladinska organizacija je politična, v kolikor se njena vsakdanja akcija nanaša na politiko. Ob tem je potrebno zaradi jasnosti definirati sam pojem politike kot družbenega odnosa. Pod politiko pojmuje marksizem družbene odnose, ki se razvijajo okrog oblasti v družbi v razrednem boju za njihove bistvene interese. Pri tem velja poudariti, da vsak razredni konflikt še ni hkrati tudi politični. Politični postane, kadar se nanaša na spopad vitalnih razrednih interesov, ki si medsebojno sovražno nasprotujejo.

Mladinska organizacija je organizacijsko samostojna, kadar se njena povezanost s partijo kaže v glavnem samo na idejnem področju. Idejno pa se povezuje s partijo, v kolikor sprejema marksistični svetovni nazor in program partije kot temeljni okvir svojega delovanja. Razen tega mora imeti mladinska organizacija tudi lastno politično izhodišče, ki določa njena stališča tako v konkretnih kakor tudi v dolgoročnejših političnih akcijah. Mladinska organizacija lahko deluje kot samostojna politična sila le tedaj, kadar ima o bistvenih političnih vprašanjih svoje lastno stališče. Le na ta način lahko vnaša svoj mladinski entuziazem v politični boj delavskega razreda.

V kolikor je mogoče sklepati, da je politično življenje mladine samo del splošnih političnih gibanj, tedaj analiza politične angažiranosti mladih nima partikularnega značaja in je ni mogoče zožiti na vprašanje svojevrstne politične pedagogije. Sodelovanje mladih v političnih razmerjih je najpogosteje odločujoče za tok dogajanj, kar je postalo prvorazrednega pomena posebno za socialistična gibanja. Glede na to, da so same po sebi bile simbol spreminjanja sveta, so korenite inovacije stare družbe vselej pritegovale tiste, da uporabimo že oguljeno frazo, ki jim pripada prihodnost. O tem nam govore zgodovine vseh socialističnih revolucij. Če se zadržimo samo pri dveh, ki sta relativno avtohtoni in nam najbližji, pri oktobrski in jugoslovanski, zlahka opazimo, da so že v njih podana nekatera načela trajne vrednosti. Njih pomen ni v vnanjih oblikah, pač pa predvsem v notranji vsebini. Povsem razumljivo je, da odnosa teh revolucionarnih gibanj do mladine ni mogoče posnemati in vzdrževati v njihovih konkretnih pojavnih oblikah, prav tako ni treba pozabiti na to, da iz zgodovine povzamemo nauke, ki so lahko koristni tudi zdaj, se pravi, v času, ko tako prva kot druga revolucija počasi in neusmiljeno prehajata iz spominov udeležencev v zgodovinske čitanke.

Tako oktobrška, tako jugoslovanska socialistična revolucija sta se opirali na mladino, terjali sta in tudi dobili njeno pomoč. V Leninovih delih pogosto naletimo na mesta, iz katerih je razvidno, kako je boljševiška partija pripisovala velik pomen širjenju revolucionarnega gibanja med mladino. Znal je pravilno oceniti težnje,

ki so izhajale iz političnega razslojevanja in združevanja mladih. Socialna demokracija, kot ugotavlja, se je tudi pričela v mladinskih krožkih, iz katerih se so potem širile njihove socialistične ideje in so dobesedno v celoti »odšli k delavcem«. Prav zaradi te strasti do teoretičnega marksizma ruske izobražene mladine je imel evropski kapitalistični razvoj tako nenavadno velik vpliv na politično združevanje v Rusiji navkljub njenemu azijskemu političnemu sistemu. Zaradi tega še malo ni čudno, da je carska policija do devedesetih let prejšnjega stoletja skoraj vso svojo pozornost posvetila šolski mladini. Z velikim nezaupanjem so gledali na sleherno obliko njenega združevanja, tako da so celo organiziranje zaradi materialne pomoči ali organiziranje iz čistih akademskih razlogov pretvarjali v veliko krivdo. Šele ob polovici devetdesetih let se je v službenih vladnih navodilih pojavila tudi potreba po nadziranju tovarniških delavcev. Zaradi tega Lenin tudi govori o velikem pomenu napredne mladine za delavsko gibanje, o radikalnih študentih kot avantgardi vseh demokratičnih sil. Po njegovem je vso težo revolucionarnega boja prenašal proletarijat kot razred in posamezniki, ki so prihajali iz vrst buržoazne intelektualne mladine. Iskra marksizma je v prvi vrsti vnela šolsko in študentsko mladino. Njihovo povezovanje z delavskim razredom je pomenilo združevanje teorije s prakso revolucije. Hkrati se je na ta način onemogočala ločitev marksizma od dejanskega življenja, kakor tudi škodljivo zastranjevanje delavskega gibanja v smeri stihijskega in spontanega razvoja, ki vodi v oportunistem.

Ruska socialnodemokratska partija si je prizadevala za povezovanje revolucionarnih vrenj in akcije odpora šolske mladine in študentov z delovanjem delavskega razreda. Študenti so pogosto demonstrirali skupaj s proletariatom in podpirali njegove akcije. Obenem je boljševisko krilo partije delavskemu razredu pojasnjevalo pomen in potrebnost pomoči študentskega odpora proti politiki samodržstva, kajti gibanje proletariata zastopa interese vsega zatiranega ljudstva in lahko uspe samo tedaj, kadar vključuje v svoj boj vse nasprotnike starega režima.

Tisto kar najbolj povezuje mladino z revolucionarno politiko, je v njeni naklonjenosti do novega in v dejstvu, da vse stvari obravnava s svojih vidikov. In to je pogled na svet tistih, ki prihajajo, tistih, ki bojo sami realizirali zamisli o bodočnosti. Zato ni čuda, da tisti, ki vidijo rešitve svojih problemov v prihodnosti, sprejemajo politična stališča tistih, ki ne sprejemajo zdajšnjega stanja in ki oblikujejo svojo politiko ravno na temelju kritike tega, kar že je. Zaradi tega je tudi razumljivo, da je večji del mladine praviloma vselej nekoliko bolj levo od generacije svojih očetov in da ravno mladi zapolnjujejo vrste revolucionarne partije. Navzočnost mladih je na določen način dokaz, da je partija dejansko usmerjena proti prihodnosti. Mogoče se kažejo ti argumenti nekoliko prenapeti, dejstvo pa je, na primer, da so manjševiki hoteli starejšo strukturo članstva v ruski socialnodemokratski partiji in da so bili boljševiski zadovoljni, ker so bili v njihovih vrstah po večini mladi. Lenin ugotavlja, da mora biti partija, če hoče biti avantgarda in ne ariergarda delavskega boja, partija mladine naprednega razreda.

Na tem mestu je skoraj odveč poudarjati veliko vlogo mladine pri uresničevanju jugoslovanske socialistične revolucije. He-

rojska vloga napredne mladine posebno pa skoja v pripravi in izvedbi revolucije, v izgradnji ljudske oblasti in obnovi države je bila ves čas dejavnik odločilnega političnega pomena. Tega ni treba sklepati samo iz podatkov o številčnosti mladinskega sodelovanja v enobeju. Njihov pomen je predvsem v vplivanju na množice in v uspešno izpolnjenih nalogah v boju za vzpostavitev socialistične družbene ureditve, za obnovo države in izgradnjo prvih velikih objektov novega gospodarstva.

Če poskušamo iz te ugotovitve potegniti teoretsko razlago, jo je mogoče rezimirati v dveh točkah.

Prvič, mladi so bili tedaj angažirani pri reševanju bistvenih političnih nalog svojega časa. Pred njimi so se zastavljale velike naloge in mladi so se izkazali za vredne vsega zaupanja. Lahko je reči, da je skoj prav zato tako uspešno odigral svojo vlogo, ker se ni ukvarjal s postranskimi družbenimi vprašanji, pač pa se je direktno angažiral kot najpomembnejši dejavnik političnega boja v vprašanih fundamentalnega družbenega pomena: v ilegalnem revolucionarnem delu, v oboroženem boju in v povojni obnovi države. Zaradi tega je tudi bil organizacija prvorazrednega političnega pomena, tako kot predstavlja herojski boj njegovih članov v okviru partijske zgodovine enega njenih najpomembnejših in najsvetlejših trenutkov. Ne smemo pozabiti, da se samo ob velikih nalogah uresničujejo velika dela.

Te ugotovitve ni treba razumeti kot zahtevo po restavriranju revolucionarne romantike skoja. Čas njegove herojske epopeje je brez dvoma minil. Toda zahtevi, da se mladina angažira pri najvažnejših vprašanih sodobnega političnega življenja, na vseh tistih mestih, kjer se danes dejansko bije boj za socializem, tej zahtevi se ni mogoče ogniti, v kolikor nočemo tiste, ki prihajajo, pognati na zapeček političnega življenja. Te zahteve ni mogoče ovreči, če želimo zares obdržati kontinuiteto revolucionarnega spreminjanja družbe. Tudi danes imamo pred sabo velike družbene probleme, ki terjajo angažiranost tistih, ki prinašajo s svojim sodelovanjem maksimum poleta, zanosa in entuziazma.

In drugič, mladina je bila v času boja za zmago revolucije politično organizirana glede na potrebe svojega časa in zahteve družbene vloge, ki jo je bilo treba odigrati. Ali z drugimi besedami, organizacijsko načelo v njenem političnem delovanju je bilo podrejeno funkcionalnemu. In v teh dveh točkah bi lahko strnili tudi temeljne probleme sodobnega mladinskega političnega organiziranja in angažiranja.

Takoj je treba dodati, da nam ne gre za revalorizacijo pojavnih oblik političnega organiziranja mladih. Obratno, gre nam za zavračanje zastarelih oblik s ponovno vzpostavitvijo temeljnih načel. Če je nekoč centralizirani sistem političnih organizacij lahko uspešno deloval, to ne pomeni, da mora biti tako tudi danes. V sistemu, v katerem so vse pomembne odločitve podane na partijskih vrhovih, realizira pa jih partijsko članstvo, mladinska organizacija in druge politične transmisije, pomeni to častno in pomembno vlogo slehernega člana teh organizacij, v kolikor gre za neposredno realizacijo revolucije. Biti majhno transmissijsko kolesce v uresničevanju in utrjevanju zmage delavskega razreda je pomenilo opravljati pomembno in veliko družbeno nalogo. Toda v

fazi tako imenovanega administrativnega centralizma, v »pogojih k miru«, se je situacija bistveno spremenila.

Ko se je mladinska organizacija po obdobju entuziazma (po vojni in obnovi) znašla v vlogi gole transmisije, je izgubila zvezo s tistimi bistvenimi političnimi procesi, ki so potekali v družbi. Izgubljena je bila neposrednost, direktni stik s politiko v njenem splošnodružbenem kontekstu, stik, ki je bil prej v celoti prisoten in je deloval mobilizacijsko. V novi situaciji so samo mladinska vodstva ostala v stiku s partijskimi komiteji in z dejansko politiko, pa tudi ta le kot realizatorji tistih političnih nalog, ki so se nanašale direktno na mladino. Mladinska organizacija se je v celoti ukvarjala s tako imenovanimi čisto mladinskimi vprašanji brez radikalizacije njihovega pomena za politična vprašanja. Četudi so mladinske organizacije uradno razglašale, da je sleherno družbeno vprašanje hkrati tudi mladinsko, pa je bil mladinski organizaciji v praksi namenjen zelo ozek krog vprašanj, samo tisti, ki se je naj-neposredneje nanašal na mladino. Glede na to, da je bila v tem rezervatu bolj eksekutor politike, ki je bila drugje definirana, in manj njen kreator, se je sama organizacija mladih in mladina v celoti znašla proti svoji volji na periferiji dejanskih političnih dogajanj. Politika kot področje družbenih odnosov, na katerem se odvija razredni boj v konfrontaciji najvitalnejših družbenih interesov, vključujoč pri tem v prvi vrsti vprašanje oblasti, se je našla zunaj dosega mladine in mladinske organizacije.

Partijska politika je prihajala do mladih praktično skoraj vedno samo kot svojevrstna politična pedagogija in je zato na mladino pogosto delovala odbijajoče, tako kot vsaka pedagogija. Mladina se je ukvarjala z nekaterimi svojimi vidiki problema šolstva in zaposlovanja, vzgoje, zabave, športa, s popularizacijo partijske politike med mladimi in podobno. In še na tem omejenem področju je imel njen vpliv partikularni in periferni pomen. Vsa velika družbena vprašanja in dileme pa so se reševale brez nje. Tudi, če je sodelovala pri tem, je bila predstavljena z reprezentanti iz svojega vodstva, ki so bili resorsko določeni, da jo zastopajo v posameznih forumih. Pomeni, da to niso bili tisti mladinci, ki bi se družbeno afirmirali na raznih področjih življenja v enakopravni konkurenci z odraslimi. Namesto tega so to bili mladinski funkcionarji, ki so bili upoštevani po določenem ključu: neka mladinka, ali neki mladinec mora biti navzoč zaradi elementarnega stika in ustreznosti statističnega odstotka.

Zaradi vsega tega še malo ni naključno, da je mladina od vseh svojih aktivnosti občutila edino delovne akcije kot nekaj, kar ima dejanski politični pomen. Mladina se je ponašala s svojim sodelovanjem na njih skoraj tako kot nekoč udeleženci v boju za revolucijo. Samo ob priložnosti delovnih akcij je mladinska organizacija samostojno delala na realizaciji pomembne družbene naloge. To ni bila igra »politike«, temveč pomembno in odgovorno opravilo, nekaj, kar je presegalo okvire politike odtujenosti, v kateri se je znašla mlada generacija. Toda leto 1968 je pokazalo, kako ta »ventil« ni bil zadosten.

Takšna situacija je v celoti prinesla nekaj negativnih posledic. Prvič, prišlo je do ločitve interesov vodstva mladinske organizacije vezanih na vpliv in personalne perspektive v dejanskem političnem območju in samega članstva, ki je bilo pasivizirano s

takšnim položajem organizacije. In drugič, sama organizacija se je praktično znašla na periferiji politike in zunaj možnosti, da bi nanjo bistveno vplivala. Kar pomeni, da je mlada generacija izgubila priložnost, da bi se preko svojih organizacij dosegla v politiki in vzpostavila svoj brez dvoma potreben in koristen vpliv.

Od ostalih možnosti preostane mladini področje samoupravljanja, skupščinski sistem in zveza komunistov. Četudi je ta spis omejen na temo politične organiziranosti mladine, je vseeno potrebno poudariti, da se mladina v samoupravnih organih vselej pozitivno afirmira, v kolikor sploh ima možnost za vzpostavitev svojega vpliva. In zdi se, da ravno ta možnost v delovnih organizacijah in skupščinskih telesih ni odprta tako, kakor bi želeli. Za to odpiranje bi morala delovati tako zveza komunistov, tako zveza mladine. To pa tudi je, posebno za zvezo mladine, ena najvažnejših nalog.

Kar zadeva samo zvezo komunistov, je tu že mogoče manipulirati z natančnimi podatki, ki nedvoumno govorijo o zmanjševanju članstva iz mladinskih vrst, z vidno izjemo leta 1968 pa vse do danes. Pred vojno, v enobeju in neposredno po osvoboditvi ta pojav ni bil opazen.

Dokaj težko bi našli odgovor, ki bi predstavljal primerno obrazložitev tega pojava. Kazalo je, da gre za opadanje vloge osnovnih partijskih organizacij, ki niso bile več realizatorji politike, katere cilj je bil uresničenje oborožene revolucije. Zaradi svojega nedefiniranega položaja nasproti samoupravljanju niso bile pozneje niti transmissijski člen splošnopartijske politike. Ob upoštevanju, da je ravno osnovna organizacija tista sredina, preko katere bi morali mladi priti v stik z zvezo komunistov, ni težko priti do sklepa o njeni neatraktivnosti za mladino. Pasivna osnovna organizacija, v kateri mladi ne vidijo možnosti akcije, gotovo ne deluje privlačno. S tem ne mislimo, da je v tem edini vzrok zmanjšanja števila mladih v članstvu zveze komunistov. Med drugim prispeva k temu vsekakor tudi sektaško zapiranje nekaterih osnovnih organizacij zveze komunistov pred mladimi in zelo občutljivo kritično stališče mladih do napak posameznih komunistov, ki v njenih očeh rušijo tudi moralni ugled same komunistične organizacije.

Na tem mestu se je težko spuščati v neko globlje pojasnjevanje vzrokov tega zmanjšanege tempa povečevanja članstva zveze komunistov. Mogoče bi bilo vseeno zanimivo zastaviti vprašanje v obliki delovne hipoteze: ali se ta sprememba ne skriva v prehodu od administrativnega socializma s poudarjenimi etatističnimi karakteristikami do sistema družbenega samoupravljanja, na prehodu, ki s svojo imanentno logiko prinaša tudi spremembo vloge političnih organizacij in posebej avantgardnega odreda delavskega razreda? Ali ni etatistična struktura političnega sistema in delovanje partije skoraj izključno preko instrumentov oblasti stimularo faktor kvantitete v njenih vrstah? Kvantiteta bi mogla biti zahteva te strukture, ker je, prvič, potrebovala številne eksekutorje partijskih odločitev, in drugič, ker je bila partija, ki je delovala s pozicij oblasti in je neposredno kontrolirala vse centre odločanja, privlačna za karieriste vseh vrst. Za razliko od tega si partija v pogojih družbenega samoupravljanja prizadeva, da bi se čim manj pojavljala kot neposredni dirigent instrumentov oblasti in vse bolj kot organizirana idejna sila. Svoj vpliv mora uveljaviti

v prvi vrsti z individualnim prizadevanjem komunistov v organih družbenega samoupravljanja za odolčitev v interesu delavskega razreda in socializma. To implicira tudi spremembo kriterijev kvalitete člana zveze komunistov. Od njega se pričakuje, da bo v organih družbenega samoupravljanja sam podajal ocene o političnem značaju odločitev. To predvideva tudi določeno raven razredne zavesti. Tej zahtevi višje teoretske ravni ni mogoče ustreči na tako širokem področju kot prej, ko je zadoščalo razumevanje odločitev nekoga drugega. To postavlja pred komunista v pogojih družbenega samoupravljanja ponovno zahtevo, ki ga opredeljuje kot borca, ki deluje na podlagi svoje jasne teoretične zavesti in se ne skriva za avtoriteto organizacije.

Lahko pa postavimo še drugo hipotezo. Če se lahko državljani in s tem tudi mladina v samoupravljanju direktno vključujejo v politično življenje, lahko predvidevamo, da odnos do vključevanja v politične organizacije ne bo isti kakor takrat, ko so le-te v tem pogledu predstavljale skoraj izključni monopol.

V kolikor se potrjujejo takšna predvidevanja, potem se lahko sprejme opadanje priliva novih članov zveze komunistov iz vrst občanov in s tem tudi mladine kot zakonit in normalen pojav. A tudi v tem primeru ne pojav, ki ne bi zaslužil posebne pozornosti in ki ga je mogoče odpraviti s kampanjskimi akcijami. Kampanje sprejemanja novih članov ustvarjajo samo lažno podobo o strukturi organizacije. Pravo podobo lahko ustvari samo politika zveze komunistov, ki sama po sebi privlači ljudi za sabo in ustvarja strukturo politične organizacije z ljudmi, ki se identificirajo s takšno njeno politično akcijo. Masovno sprejemanje v zvezo komunistov leta 1968 govori v prid takšne ugotovitve.

Mirno lahko trdimo, da so bili vsi poglobitni problemi mladinskega organiziranega vključevanja v politiko razvidni že dosti prej skupaj z vsemi svojimi izvori in posledicami. Gospodarska in družbena reforma so samo poudarili njihovo aktualnost in potrebo po čimprejšnji ustrezni soluciji. Razprava o vlogi zveze komunistov v pogojih družbenega samoupravljanja in odpiranje razprave o potrebah reorganizacije zveze mladine sta bila razlog za določeni optimizem. Ko razpravljamo o tem s stališč potrebe širše in boljše mladinske organiziranosti, se nam zdi, da bi morali iskati rešitev v vključitvi tako zveze komunistov, tako zveze mladine v takšen politični sistem, ki bi bil utemeljen na samoupravljanju in razvoju neposredne demokracije.

Zveza komunistov bo lahko uspešno delovala z jasno definirano možnostjo njenega vpliva kot idejnega dejavnika in kot organizirane politične sile. Razen tega mora proces demokratizacije znotraj zveze komunistov postaviti v središče politične aktivnosti svojega člana, ki bo kreiral in realiziral politiko.

Za zvezo mladine bo treba razen demokratizacije same organizacije (iz istih razlogov) ponovno afirmirati tudi Leninov koncept dejanske organizacijske samostojnosti političnega združevanja mladih. Samo samostojna vloga mladinske zveze more zagotoviti resnični vpliv napredne mladine na politiko, v kolikor bo imela v okviru partijskega programa lastno politično platformo. Njena platforma mora biti rezultanta interesa mladih in delavskega razreda, kot bi temu rekel Lenin. Zato pa mladinska organizacija, kakor sicer tudi partija, ne more biti idejno brezbarvno združenje,

ki bi ustrezalo nekakšnim seštevkom interesov mladih. Ni je mogoče zožiti na neko vrsto mladinskega sindikata, ki daje poleg programov kulture, športa, zabave in podobno še nekaj politične pedagogije. Zveza mladine mora biti resnično politična organizacija.

Kaj vse to pomeni v kontekstu pogovorov o reorganizaciji mladinske organizacije? Politična organizacija mladih, ki se mora tako kot vse ostale politične organizacije pri nas transformirati v smeri vključevanja v politični sistem zasnovan na razvoju družbenega samoupravljanja, ne bo mogla biti na ravni sodobnih zahtev, v kolikor ne bo omogočala samostojnega političnega angažiranja mladih, ne samo pri tako imenovanih mladinskih vprašanjih, pač pa tudi pri najvažnejših, bistvenih problemih naše družbe.

Mladinska organizacija se tudi ne more zadovoljiti z nekim drugim minimalnim programom, da ima na primer za svoj uspeh, če vzgaja lojalne a politično pasivne državljane. To ne bi bil njej uspeh pač pa popolni neuspeh. Z lastnim angažiranjem mora vzgajati aktivne borce za socializem, bodoče samoupravljavce. Aktivni borci pa se vzgajajo v dejanskem političnem boju za napredek in ne z drobnimi spopadi. To ne pomeni nič drugega, kakor da se participacija mladih v politiki ne sme omejevati na neke posebne mladinske »rezervate«. Celotno področje politike, od samoupravljanja v šoli ali delovni organizaciji pa do skupščin, centralnih komitejev in mednarodnih odnosov mora biti brez omejitve predmet mladinskega političnega angažiranja. Šele na ta način lahko postanejo mladi subjekt političnega življenja in obvladajo ozka obzorja politične odtujenosti.

Zavzetost sodobne družbe za mladino je zakonita posledica družbenega razvoja. Moderna industrijska družba je neizmerno povečala človeške možnosti, a hkrati ni uspela rešiti temeljne socialne probleme. Znanstvenotehnična revolucija je omogočila izkoriščanje atomske energije, ni pa preprečila grožnje atomske vojne. Kozmični poleti se odvijajo vzporedno s povečevanjem prepadov med razvitimi in nerazvitimi državami v svetu. Velikanski napredek na področju znanosti ni pomanjšal nesmiselne zlorabe politične moči, ki je ostala koncentrirana na vrhovih institucionaliziranih in statičnih družbenih hierarhij. Birokratizirane strukture niso rezervirale zase samo monopola nasilja, pač pa držijo veliko večino družbe daleč od vsake možnosti političnega odločanja in jo ožijo na goli objekt politične manipulacije. Vojna v Vietnamu in rasizem sta glede na to samo najvidnejša, ne pa tudi edina simbola protislovij sodobnega sveta.

V takšnih pogojih se pojavlja mladina bolj kot kdajkoli prej kot zasebna družbena sila. Zlom patriarhalne družine jo je osvobodil družinske kontrole in prisilnega prevzemanja tradicionalnih socialnih vrednot. Proces šolanja in priprave za prevzem družinskih, proizvodnih in družbenih odgovornosti je veliko daljši kot pri prejšnjih generacijah. Med mladino se danes zaradi tega vedno bolj prištevajo tudi tridesetletniki. Ta starostna meja pa se ni pomaknila samo navzgor, ampak tudi navzdol. Ne gre le za zgodnje biološko dozorevanje in proces akceleracije, pač pa tudi za zgodnejše psihično dozorevanje in intenzivnejši proces socializacije. Hkrati s takšnim podaljševanjem mladinskega statusa, v katerem se mladi ljudje v svojevrstnem »pripravniskem« položaju, pridobi-

vajo zaradi intenzivnega šolanja in bolj razvitega sistema sredstev masovnih komunikacij veliko količino znanja in informacij.

Četudi hrani mladina v sebi velike ustvarjalne potenciale, pa nima možnosti za svojo družbeno aktivizacijo. Prikrajšana je pri družbeni odgovornosti in odstranjena iz centrov odločanja, tudi tedaj, kadar se vključuje v delovni proces. Institucionalno zaprte hierarhije pričakujejo od mladih zgolj poslušnost in zadovoljnost s položajem objekta v družbenih procesih. Takšno razmerje postavlja mladino v posebni družbeni položaj. Sociologi, ki se ukvarjajo z mladino, vse bolj govorijo o potisnjeni mladini in celo o generacijski segregaciji. Takšen položaj na dnu socialne hierarhije določa njen značaj kot posebno družbeno silo. Mladina ni biološko določena, pač pa njen socialni položaj determinira njeno družbeno ponašanje, njen upor, nesprijaznjenost z obstoječim, veherentnost njenih javnih nastopov.

Povsod po svetu se mladina kaže s skupnimi karakteristikami v svojem ponašanju. Zavrača stare družbene strukture in vrednote. Radikalna kritičnost do obstoječih institucij, nemirno iskanje novih vrednot in vzorov, pasivni prezir in aktivni upor, ignoriranje konservativnih življenjskih norm in ustvarjanje lastnih pravil ponašanja, to karakterizira sodobno mladino po vsem svetu.

Prav zaradi svojih takšnih socialnih oznak je mladina v resnici politični dejavnik, s katerim je treba računati. Pri tem je treba upoštevati, da je mladina podvržena istim zakonom razredne in politične diferenciacije kakor tudi družba v celoti. Lahko bi rekli, da je večji del mladine ravno zaradi svojega specifičnega potisnjene socialnega položaja bližje socialističnim opredelitvam, čeravno ima kritični odnos tudi do dejanskih dosežkov socialističnega gibanja.

Kar zadeva mladino, je naša situacija podobna svetovni, čeravno vsi vzroki in posledice nerazumevanja »kratkega stika« med družbo in mladino na političnem področju gotovo niso isto pri nas in v razvitih državah na zahodu. Razdobje etatizma ni zapustilo svojih sledov samo v odporih v razvoju samoupravnih odnosov, pač pa tudi v prisilnem potiskanju mladine v politično pasivnost. Na nek način je to kvantitativno izrazila tudi težnja po staranju organizacije zveze komunistov v času od 1950 in vse do 1968 ter od 1969 naprej.

Ta težnja je bila prekinjena samo enkrat, leta 1968, ko je bilo z masovnim sprejemanjem v zvezo komunistov sprejetih 175 000 novih članov, med katerimi je bilo največ mladih. V vodstvenih političnih strukturah je značilna odstotnost mladih, bodisi da gre za skupščine in druge državne organe ali pa za partijske forume. Uvajanje samoupravljanja leta 1950 takšne situacije ni bistveno spremenilo, četudi se je odprla možnost nadaljnih demokratičnih procesov. Normativno vpeljana samoupravljanje ni privedlo do realne politične dominacije samoupravnih struktur predvsem zato, ker še vedno ni bil postavljen materialni temelj samoupravljanja. Proces razvoja samoupravljanja je bil zavrt, ker upravljanje s procesom celotne družbene reprodukcije ni bilo v rokah družbene baze in delavskega razreda. Koncentracija ekonomske moči zunaj proizvodnih gospodarskih organizacij ima lahko v svoji konsekvenci samo odtujevanje politične moči, kar resno ogroža idejo

uresničevanja samoupravljanja in predstavlja trajni izvor možnosti birokratskih in tehnokratskih deformacij.

Zaradi vsega tega ne spreseneča dejstvo, da je danes še vedno čutiti pomanjkanje mladih na tistih mestih, kjer nastajajo najvažnejše družbene odločitve. V zvezno skupščino je bilo leta 1963 izbranih 0,7 odst. poslancev mlajših od 25 let, leta 1965 pa 0,4 odst. V republiških skupščinah je bilo leta 1963 2,7 odst., leta 1965 pa 1,2 odst. mlajših od 25 let. V sestavu občinskih skupščin leta 1963 je bilo le 8,4 in leta 1965 6,8 odst. predstavnikov mladih. Hkrati pa pomeni populacija od 18 do 25 let skoraj eno petino volivcev. Volitve za predstavniška telesa leta 1969 sploh niso spremenile takšnega razmerja. Podatki kažejo, da so volitve leta 1969 pripeljale v svete zvezne skupščine samo štiri predstavnike mlajše od 30. let. Čeravno ni treba, da bi bila skupščinska telesa proporcionalni reprezentanti vseh grupacij prebivalstva, pa nas podatki o nadaljnem zmanjševanju števila zastopnikov iz vrst mlade generacije prebivavstva opozarjajo na resno odstranjevanje mladine pri političnih odločitvah. Starostna skupina mlajših od 30 let je na ta način, četudi predstavlja tretjino volivcev, praktično izločena iz najodgovornejših političnih teles družbe.

Po podatkih je bilo leta 1966 v delavskih svetih gospodarskih organizacij 10,4 odst. mladih. Situacija v samoupravnih organih in na drugih področjih je bila še slabša.

Iz vsega tega sledi, da se čutijo mladi bolj kot odrasli potisnjene iz političnega življenja in da zdajšnje politične institucije ne izpolnjujejo zadosti možnosti za njihovo ustvarjalno afirmacijo v politiki. Edina možna rešitev za zdajšnjo situacijo je v zahtevi po večji participaciji mladine pri političnih odločitvah in akcijah.

Pri tem velja poudariti, da to ni zahteva, ki se nanaša samo na mlado generacijo in njene interese, pač pa imperativ demokratične in socialistične opredelitve. To je imperativ razvoja demokracije enostavno za to, ker ni mogoče zagotoviti širjenja okvira demokracije samo za mladino, ne da bi se to zagotovilo družbi v celoti. In drugič, večji vpliv mladih na celotno politiko pomeni predvsem vpliv novih, svežih idej in novih pogledov na razvoj socialističnih odnosov. Vsaka generacija ima novo percepcijo sveta in odtod tudi lastni pristop k socializmu. Temu zgodovinskemu novumu je treba zagotoviti nemoteno delovanje, ker je to priložnost za obnovo vitalnosti in dejavnik preprečevanja skleroze socialističnega razvoja.

To seveda ne pomeni, da je že kar vsaka konkretna politična akcija ali zahteva mladih lahko edinole napredna. Nekritična apologija vsakega političnega akta mladih, kot naprednega in opravičljivega, zelo pogosto prikriva poskus demagoške manipulacije z mladino v interesu nekih drugih političnih ciljev. Na koncu koncev naprednost ni generacijsko razporejena in tudi ni temeljni družbeni konflikt v spopadu generacij. Posebni socialni položaj mladine in interesi, ki iz tega izhajajo, so samo variacije temeljne razredne stratifikacije in političnih interesov, ki se na tem temelju spopadajo. Iz tega je razumeti, da je mogoče iskati naprednost mlade generacije le v kontekstu boja za zgodovinske interese delavskega razreda.

AFIRMACIJE

Blaž Ogorevc

Pojasnilo:

Afirmacija (latinsko affirmatio) je pozitivna trditev, da obstaja odnos med dvema pojmom. Afirmacija je tudi ena osnovnih kvalitete sodbe. Nasprotno od afirmacije je negacija. V kolokvijalnem govoru pa ta beseda označuje pridobitev določenega uspeha odnosno priznanja. V letih 1970 in 1971 sem se precej močno afirmiral kot lahkooatlet. V istih letih pa sem doživel tudi nekaj ljubezenskih avantur. Ljubezenske avanture pa sem doživljal tudi pozneje, ko sem že prenehal teči na srednje proge, to se pravi v letih 1972, 1973 in celo v letu 1974.

Afirmacija št. 4

Dovolj je drobna afirmacija v prostoru in času.

Afirmacija št. 5

Newton je pojmoval prostor in čas absolutno. Einstein ga je razkrinkal ter pričel pojmovati tako prostor kot čas relativno in sicer:

1. prostor in čas sta razmerji med stvarmi, torej stvari preko medsebojnih odnosov producirajo ali mogoče bolje, ustvarjajo prostor in čas.
2. Ko se je stari Čap zaklal s kuhinjskim nožem, je kri pobrizgala celo stanovanje. Njegovi prijatelji so pozneje, ko se je prvotna groznost tega dogodka že okrhala in vsa stvar ni bila več sveta ter postala zgolj samo še kramljaški dogodek, tak način samomora imenovali kar harakiri.
3. Prostor in čas sta dimenziji, preko katerih se stvar afirmira.
4. Afirmacija prostora je konkrentni prostor v brezkončnosti vesolja.
5. a — Afirmacija časa je trenutek sedanjosti v brezkončnosti preteklosti in brezkončnosti prihodnosti.
b — Najpomembnejši trenutek v mojem življenju je vsak trenutek v mojem življenju, a le, kadar je ta trenutek trenutek sedanjosti.

Pripis: primerjaj afirmacijo št. 5 z afirmacijo št. 6 in z afirmacijo št. 7.

Afirmacija št. 6

Prostor in čas sta razmerji med stvarmi.

Afirmacija stvari je možna samo v odnosu na neke ali v odnosu z nekimi drugimi stvarmi.

Afirmacija št. 7

Afirmacija stvari v odnosu na druge stvari je izdvojenost stvari v trenutku sedanosti v nekem povsem določenem prostoru.

Ko so islamskega mistika Halagj-jija leta 1383 v Tabrizu obesili na križ, je rekel: »Namen ekstaze je popolna izdvojitev enega iz enosti vsega!« Pozneje so njegovo truplo sežgali na grmadi.

V Tabriz se mprišel 28. julija 1972 okrog desete ure dopoldan. Dan je bil vroč in prašen, ljudje pa neprijazni. Počutil sem se zelo slabo, mislim, da sem bil nekaj bolan. Vincent mi je kupil grozdje. Potem sva poiskala nek hotel in zaspala. Prebudila sva se okrog osme ure zvečer. Vincent je odšel na stranišče. Ko se je vrnil, je potožil, da je z njegovo prebavo vedno slabše. Tabriz sva zapustila okrog desete ure zvečer z brzovlakom, ki vozi na progi Teheran—Istambul.

Zaključek: Afirmacija stvari je EKSTAZA.

Pripis: EKSTAZA je jako neopredeljen pojem, uporabljajo ga le mistiki.

Afirmacija št. 9

Afirmacija neafirmacije je tudi nekakšna afirmacija.

Vendar to formalno logično ni mogoče, razpravljati o tem pa pomeni stopiti na slepi tir.

A kljub vsemu, moj stari oče je umrl na slepem tiru. Bil je železničar, stisnili so ga vagoni. To je bila nesreča pri delu in zgodila se je nekega dne, kmalu po svobodi. Moja stara mama je ravno stala na pragu, bilo je okrog poldne, ko se je s kolesom pripeljal neki železničar in ji povedal o nesreči. Bilo ji je, kot da bi ji kdo zabodel nož v srce.

Zaključna modrost: V naši družini so slepi tiri zelo pomembni tiri.

Afirmacija št. 10

Afirmacija nič-a je prisotnost nič-a.

To je rečeno jako neutemeljeno.

Afirmacija nič-a je afirmacija nečesa.

To je rečeno jako neosnovano.

Prisotnost nič-a je prisotnost biti.

To je rečeno jako neargumentirano.

Nič je bit.

Ooo, to je pa rečeno jako oholo. Morda bi bilo bolje, če bi rekli: če že nekaj govorimo o tem, da se včasih zdi, da nič včasih nastopa tako, kot da bi sem pa tja le nekaj bilo.

Afirmacija št. 11

Skuša biti afirmacija ne-bit.

Kadar govorimo o ne-bitu vedno govorimo o ne-čem.

Torej to nekaj ni prava ne-bit, ampak neke vrste bit. O pravi ne-bitu ni mogoče niti govoriti.

Zdi se, da afirmacija št. 11 sploh ni možna.

Afirmacija št. 12

Afirmacija

Nekoč sem mislil, da je neko dekle zaljubljeno vame, pa ni bilo. Bil sem zelo razočaran.

Afirmacija št. 13

Afirmacija št. 14

Afirmacija št. 13 je bila afirmacija bralca, vse ostale afirmacije pa so afirmacije avtorja.

Afirmacija št. 15

Afirmacija teh afirmacij kot celote obleži v glavi bralca kot informacija.

TOMAŽ KRALJ

Govorim Sonce, ki ga kot prijatelja poznam,
da se razklenejo obale morja, da se nasmehnejo
celične membrane mavričnih barv. Kamor
stolpi kažejo, tja velja usmeriti svoj korak:
tam ni globočin in navideznih manifestacij
sveta ljubezni, ki upravlja z dušami.

Kozmična zavest je smeh moje govornice Sonca,
je nasvet in vodilo v poletje preobražene pomladi,
z dragulji misli okrašene princese zvezd,
moje vodnice, prijateljice in ljubice.

Ko se zaključek v početje spremeni,
(ko se konec v začetek prelije),
ko sanje s težkimi motorji pridrve na planet,
ko so njihove skrivnosti družabne igre zvezd,
takrat se prostor nasmehne in razklene verigo časa,
takrat atomi in hitrosti obremenijo in obmirujejo,
takrat se konec v začetek prelije,
(takrat se zaključek v početje spremeni).*

Ko se takrat konec v začetek prelije,
(ko se takrat zaključek v početje spremeni),
(takrat ko se zaključek v začetek prelije),
takrat ko se konec v početje spremeni,

Stopam korak, ki je večer,
stopam ga: z veseljem, z modrostjo,
z milino; v vesoljskih motelih
se ne ustavljam, ker so
dolgočasni.

Nosim mavrični make-up,
kito mi spletajo vesoljski viharji,
ki so si že zdavnaj podvrgli
mračne vikarje z Marsa,
nevajene sončne luči.

Na mraza, ni vročine,
je večnost: so smehljajoče se
zvezde veselja, modrosti,
miline*

* (nedokončano)

Vsaka znana pesem ima tudi druge besede,
drugo svobodo, drugo lahkotno življenje:
razdeli se v skrivnosti združenih duš,
razkriva življenje, odstira nekompaktne
tenčice — privlačne iluzije.

Lučnik Šamot

Zaupaj in razdajaj čas,
da se sfere vrte, kot s prstom
pomigneš, kot se nasmehneš,
kot pozdraviš jutro —
prijateljstvo vesoljsko.

Ne strinjaj se, ne strinjaj:
komet je res dobri pastir,
pomigneš mu, ko se nasmehne,
da jutru odzdravi,
da je povsod veselje.

Dôbi, dokler moreš, drži, dokler
moreš, dokler se Andromedi ne zahoče
zezanja, miganja, posmehovanja,
ki ga jutro ne pozdravi,
ker je preveč naivno.

Emajlirani svetniki ne gladujejo,
tudi z jutranjo roso se ne hranijo,
pa so vendar večši prenekaterih trikov:
cik-cik-in-sem-ter-tja dvignejo glavo,
zarožljajo s šarenicami, povohajo:
ta aleja je prava, pravijo...
... in se le redko zmotijo.

Ni mraka, ki travo blokira,
ni strupenih jezer, ki jetra okužijo,
ni vodovja, ki je nam pokorno kar tako,
za zabavo: tudi ni vodovja, ki je Soncu
sovražno, pa vetrovom sovražno,
pa nam naklonjeno.

Ljubezen vodovja je Luna,
ljubezen piščali je zvok.

Meglenice, ki vihrate,
da vonjam vaš piš
med senom in v gozdu
in ob morju!

In semaforji, ki ste zarjaveli,
ko vas je premagala ljubezen!

Obrt vetra je potepanje,
da je potem več energije
kakor jo je bilo prej.

Moja usta imajo premer, da zajamejo galaksijo,
ki polzi v času vesoljske pomladi,
ki je sreča v času vesoljskega poletja,
ki se spominja v času vesoljske jeseni
in ki se ji izogiba čas vesoljske zime.

Črni kristali kažejo pot mojim mislim,
ki so doma v vrtincu začetka
in ki jim ni mar brenčečih zvezd preteklosti:
poznajo jih počasni čarovniki,
poznajo jih tudi drugi vesoljski bratje.

Vizir čelade je horoskop, ki se na njem
zvezde poti, poti zvezd srečujejo:
niso še minili njihovi časi,
še vedno so tu, da prerokujejo ljubezen,
ki v njej ni ne vzhoda ne zahoda.

Bodi moje drevo, kolo, ki nevarnosti
ne vrednoti, ki živi življenje in s smehom
izziva sončnice v boj. Naj še naprej ostanem
vladar, naj še naprej držim roko na sprožilcu?
Sem nevaren, ker sem ljubezen
(in poljub onostranstva).

Jem korenine svetlobe, kruh poldneva,
jem piramide in zvoke, ki jih rodi
mavrični preskok onkraj empirične limite.
Asfalt me ne bo premagal, ko bom poveljeval
silam narave, ki so me vklenile v razumevanje
ritmov življenja in me včasih za nasvet
prosijo. Brate sosednjih maglenic sem
zadnjič obvestil, da je ekološki
alarm na Zemlji lažen in prevarantski:
a Sonce bo ostalo to,
kar sem: številka ena
svojega in mojega življenja.

O konec noči, ki zveniš,
preobraženost na novo pogozdenega grička,
mravljišče besed ljubezni,
samorasli pastir kaktusov!

Včeraj smo se pogovarjali o kaktusih,
o dogodivščinah, ki jih televizija ne kaže,
čeprav bi jih morala, o oblačkih, ki gravitacijo
premagajo in so korenine k njim usmerjene.

Kot nekakšen novi jezik prihajam med ljudi,
jem jih, sem mimikrija in puščavski radio,
skala in duša, ki kaže k avtocesti izzivov,
h koncu noči in molitvam plodnim
ter kot poletna sapa lahnim.

Mavrični koraki — čakanje spremembe,
pesek z obale — pričakovanje spremembe.

Pod drevesom, ki ne meče sence,
se je sončna luč zlila v kristal.
Svet je bil miren, oblaki so odzvanjali zlato.
Barve narave in živžav oceana:
vse to je bilo skrito v mirovanju leta ptic,
ne namenjenih ne na sever ne na jug.

Rišem kroge

Rišem kroge, ker sem vladar,
varam bregove, ker sem reka,
roko dvignem v dan, ker sem ptica,
obraz si zakrijem, ker sem pesem.

Stojim s soncem, ker sem Sonce,
plapolam polarni sij, ker sem ljubezen,
zamegljeno uravnavam svet, ker sem njegova hrbtenica,
vozim vlak spominov, ker sem ocean življenja,

Mravljišče

Poznam mravljišče, ki stoji v jeklu polnoči,
poznam vzpenjanje k zvezdam, mehkim priležnicam usode.

Krasno tiktakanje

Krasno tiktakanje mi sporoča o mavrici sveta,
o prebujenju, ki zveni kot prešerna astrologija,
kot milina lokvanja in pogum breze:
sem vitez našega Osončja,
sem junak zvezdnih kolednic.

Drevesa so spet ugnala dim
v spomin davni in večni,
reke so spet prestopile bregove,
da s svetlobo nasitijo smrt.

Srebrni zvon zvoni, iskrijo se podkve vlaka,
gotovo bom tam prej kot ti, pa mi ne bo treba
čakati časa počitka, ki ne pozna polnoči,
ki s kristali kreše luč milosti.

Zdaj grem domov — tek med človekom
in njegovimi simboli je mrtev:
skrivanje po gozdovih pomaga proti prehladu,
če so noge mokre, če je ljubezen v očeh.

Ivo Svetina

BOTTICELLI

Krog tebe sede tvoji trije skoraj prozorni otroci, lahki ko kovinski slavčki. Telesa ko dim so jim vsa pobarvana z zginjajočimi rdečimi sledmi tvojega trebuha, tri blede elipsaste freske, zlatoliki angelčki iz mleka in solz, tanke gube oči zró v tvoj, z olivnimi sencami narisani obraz, našobljene kapljice ustnic špečejo: bela, mama, bela. Ko si jih rodila in je modra reka naplavila darove, je vsepovsod zavladala svetloba, silna, sijajno se bleščeča luč iznad tvojega čela, tišjega od vseh templjev, sončnejšega od vseh piramid, višjega od vseh gora, mrtvih od sladkega snega, ki jih je zgladil ko trije otroški poljubi tvoje veke, za katerimi ni oči.

Nosiš me, mati, nosiš me hrano, svežo, kadečo se, dišečo jed, sončno me nosiš, hodiš mimo s svetlobo nabrušenih šotorov, greš med nad vojaki letečimi konji, ošpricana z nageljni, vsa bogata v telesu, Judita, neseš meni, spečemu, razkošen obed, odrezan obraz, s krvjo porisan ko crkveno okno, lepljiv ko muškato grozdje, pokajoče v ledu, poljubljaš moj, dišeči vrat, noč in dan, oko sonca, veka lune, vino iz las, jagode možganov, kruh barv, meso glasbe, z milino rdečine hodiš po meni, obtežena s čudnimi darovi, z oljčno vejico v levi in rosnim mečem v desni, ko lastovka z lahkoto luči, nežna grenkoba, Judita, da bom v grozi gladu žrl sneg smrti, lice, ovenčano z zlatimi zvončki ruskih sani, ki so pridrsele nad Betulijo; okrašeno s poljubi zvezdice zaspanke, zibaš odsekano, v slečenem krilu, med stegni skoraj gorečo glavo moje budne podobe.

Tvoja slika je školjka, zlata živalska geometrija, iz nje se dvigaš velika in svobodna poganska luč, napol zrak, napol meso, iz kamna, ki ga je lepota oblikovala po načrtih sonca. Ležiš v gnezdu, znotraj gladkem in ko Feniksova slina zlizanem od ognja, greješ svoje otroke, da ovijajo tvoje dolge, medene arabeske las krog tvojih bokov, ki jih slišim kako se širijo, da te rodijo, purpurna sluz, speča v črnem laku. Rasteš, otožna, zrcalo kavalirske perspektive, v tvoji maternici se kopajo Pomarančni mandarini, s smaragdnimi mili negujejo s krvjo popudrane obraze. Srečna barva, gibajoča se z ljubkostjo svetlobe, krhka zagonetna snov, razprta pahljača, sinja in tanka mačeha, iz Majinega plašča izrezljana. Rišejo te objeti vetrovi, ki so se pod cvetočimi krili prepustili ljubezni. Tebi. Plave rože v njihovih poljubih so bradavičke dojk, spuščajočih se ko plitek relief na tvoje vrtnično telo. Vzpela si se iz popka tišine, gola, zlatonitna ostriga in moja pesem je prva senca nad tvojimi očmi, kapljicami divje krvi, ki je pricurela iz ovce, zate zaklane pred tisočletji. Si steklena hiša lepote, z belimi okni, razpirajočimi veke, si razklano granatno jabolko, luč prši iz čipk žita vzhajajočega planeta renesanse, porcelanastosinja iz snega povita deklica, v finem zlatem prahu žareča linija anatomije. Dvignila si se sama iz sebe, iz plitkordečega Sredozemskega morja, v Venero oblikovana svetloba sveta. Tvoje še mokro telo se ko vino iskri na Botticellijevih ustnciah.

Takrat, ko me ni, je Rim poln srečne vode, umivajoče obraze belih palač, igrač, skritih v plavih vrtovih, obdanih s stebri črnih kit. V žametnih rokavicah je mesec lase bisernega psa, žival s pajčevinastimi krili na temnih bokih, zlato mamino pismo trepeta v otroški roki, čisti ko dolgi bledi hodniki, z rožami porisani. Zvezda z dna teme, luč svilenega volka, vstaja iz drobnih španskih jabolk, v tankih curkih svetlobe, s katero me Botticelli slika češnjo. Potopljenega. Pišem. Šumi, šumi svinčnik po belem snegu, ogenj, tanke tanke sledi barv. Na smučkah se nesrečna ladja, čez metropolo sonca ploveča v toplo škrlatno stoletje, ki je še pred menoj.

Nad menoj so velike snovi svetlobe, bela Mnemosina koža je luč, težka in nabrana ko španski plašč, prtajene barve pomaranč, bledih ko svete roke, kapljajo s slike steklenih magičnih predmetov, cukrenih krljev Botticellijevih sanj, roža mogota preži na besede, vzletavajoče v sreči spod divje črne mačke, iskrece se v temi ko vrtnica na tvojem vratu, ko beli mamini boki; fino pobarvana ladja nosi mlado školjko skoz jagodno nebo. Pod menoj pa so zlate razpoke v vinu, naslikane stopnice me vodijo v spektralne sence, srkajoče me vase, mesojede plahe sestre barv. Biseri so ostri ko katedrala v snežnem sluzu, rožnate ustnice se kače vijejo k soncu, medenem trgu tik večnosti. Sam in železen ležim v veliki knjigi spanja.

Sem bela deklica, speča v sandalah, gola na drobnih drobnih kamenčkih svetlobe, vrtnica me srka, liker, tanka žeja ji zapira oči in skoraj neopazna rdeča norost jo ovija v čisto vodo, ko gori v gozdu, luč, preprežena s ko pavi čudnimi potmi skoz zrak.

Za pesem je dovolj slutnje, lepa ko želva sredi tihega žretja, žival svetlobe, visoke beline, ki je dozorela v s krvjo porisani zibki, v gnezdu večne luči in tišine, skrita pod zlato dlanjo. V črnem dvorcu tvojega očesa preberem pesem. Od kod prihajaš mehka školjka veselja? V tvojem zvezdnatem telesu spi tanek lesk italijanskega slikarstva, čudežna globina kovinske geometrije, obrobilajoča ljudi, angele, živali in dežele. Naznanjaš darove modrih, rdečica ljubkuje tvoje prsi, lasje, dolgorepi pavi v južnem nebu. Od kod prihajaš sinja školjka veselja? V lilijah, ki so ladje v zrcalih češenj, dolge dolge roke, dišeče v vinu, ki curlja iz mlade Madonine dojke. Tvoje ustnice pečejo v strupu, rojeva se svetloba, plava soba jezika. Od kod prihajaš velika Botticellijeva školjka?

Denis Poniž

MED KAMENJEM OGNJI / MED OGNJI VEDOMCI

notranjska

v žili kamen
v kamnu dioniz

razkošna je dežela čarovnic bebcev tihotapcev
zlatih mlinov in belih mlinaric
mrtvaške groze in vedomcev
stražnih ognjev
temnega kosmatega knososa
žoltih rib
brezglavih okostnjakov
blaznih vrb in pohotnih rož
vijoličastih vod otroštva
odrezanih dojk in zvitih starcev

votli kamni
prazne steze
blazna brezna
jesen v jerebiki
roka v stegnu

trikrat rečeš spominu: postoj
trikrat rečeš grlu: zapoj
enkrt rečeš roki: zabôdi

o času in reki

sredi vode vrba
sredi časa kača
usmiljena in zlata voda
reka sliši pesek
mesec ljubi vrbo
sladki ostrí čas
ko obup predre uho
vrba poje o smrti
reko vabi ptica
sredi peska kača
koža pári golo kožo

mladi minotaver

zemlja prazna
mrtvi okljuki
zaživiš zalebdiš zamižiš
pretrgan kamen
alga ločju podrejena
prepolovljena dojka
kri pretoga
lovec v reki
srce v strupu
zadah v zveri

rumena pušča potopljena

jutro

jutro
njegova vonjavost
prazna ognjena zemlja v njej
koža nastrgana
dlan v tnalu upepeljena
mlezivo dolgih ur
jutro
njegova uročenost
seski svetlobe dražijo ivje
bredeš skozi skaljeno dihanje
jutro
njegova izmitost
koža je samo še vlaga
bilke dišijo po igri
jutro
njegova jutranjost
slepeča
boleča

slovensko svetobolje

najbolje je
če greš deset kilometrov
naokrog po dolini
in se vrneš
z malo sončarice
in razrezanimi podplati
in še bolje je
da ves čas
ne srečaš človeka
in ne rečeš besede

Ifigenija Zagoričnik

DREVEŠA SO SE TAKRAT PREMİKALA IN SEM POMEŠALA NJIHOVA IMENA

vidim umirati cesarje in propadati kraljestva

saj to ni res. ne. to ne more biti res.

črnka se oddalji.

vitez, vitez te je poslal, da še danes oropaš poštni vlak.

in prav to je pri tem najbolj čudovito.

večja površina mladega gozda ogrožena

to naj bi bil povzetek zelo zanimivega pogovora o tej novi miselnosti se vse več govori. tesno povezano z napredkom in odnosom do dela. marsikaj je odvisno od odgovorov na vprašanja, zafrkancija. ne, ne, za ne se zmaje z glavo. za ja se pokima. kaj dostikrat braneč svoje položaje. interese. kaj pa dostikrat? vse preveč pogosto.

pripravljanje. v pripravi. pripravljajo pet vhodnih in dvoje izhodnih vrat ter dvojna vhodna in ena izhodna vrata.

zanimivost, naravna sevé, je potok, ki ponikne nad vasjo.

v čem pa je pravzaprav napaka. mimogrede povedano. lahko bi rekli...

nikoli ne bo vsa zemlja obdelana

v resnici gre za tisto veliko stvar, za katero so prizadevanja že davno zvođenela. zdaj je sadje dozorelo. komandna ladja in mesečev modul sta se odpela.

nekatero podgane so tolikšne kot mačke.

torej je mrtev. od danes naprej. nekateri pravijo, da živi v naših srcih. uri lahko dopoveduješ in dopoveduješ, kolikor hočeš, tekla bo in tekla, kar naprej. nenadoma pa se škripaje odpre okno in skozenj stopi vitka postava. vi ste jo dali tja. vi? ja. spet smo jo dali tja, že spet.

treba je kupiti karto za letalo. letos se je dosti ljudi vrnilo v domovino.

zdaj v pogovor že vpletemo kakšne besede

pa so pogoji, ki so potrebni. sama izgovorjava je nesprejemljiva. kjer je veliko trgovin, se da izbirati. zato je angleški prevod namenjen nemcem. kaj pa je s sistematičnimi

zdravniškimi pregledi. poseben problem je razno pecivo v tetrapaku in drug poseben problem je spet pošiljanje otrok v trgovino. človek nikoli ne ve, kaj kupi, kaj se mu proda. kaj storiš. razkleneš prste in vzameš

ključ. zakaj se zbojiš, da bi vojska videla, kaj je to. to bi bilo zadnje. najprej si zavežeš navaden robec okoli vratu. to kar pomeni ženski obleki lepa ogrlica, je tisto, o čemer se sredi noči

ne govori, to vajo lahko delate stoje ali sede, ali pa tudi, držiš roke kvišku in jih potem stegneš proti vznožju, proces pripelje pod giljotino, ker ne vem, kam naj se obrnem po nasvet, sem uslužbenka srednjih let, upam, da ni nadležno, če sprašujem kratkovidna, pri vas gre za nalaganje zobnega kamna, oprosti, pivo se še dandanašnji pije po vsem svetu.

marsikaj se doseže s takojšnjim posegom v življenje

vzeli bomo naslove, kako se življenje jemlje, kako je življenje eno samo, kako se rešuje življenja, kako se življenje preč meče, kako se

tudi vaš čas je nastopil, misel na ljubljeno osebo vas bo razvedrila,

ne bi hoteli govoriti, kje in kako se vas najde, o, gospod, kaj delajo z vami, nezaslišano, mularija, delček sekunde, ko ste nepozorni,

zajeti so vsi osnovni podatki,

po pristanku sem čisto izčrpana,

vreme bo vplivalo na vaše počutje, lahko počakamo še kakšen čas, dežja ne bo, ali pa, a sploh nimam nobenega načrta, nimamo.

bombandiranje je prenehalo 23. decembra

govorim čisto odkritosrčno,

ko so se malodušni, potrti, zbiti, do nezavesti utrujeni, premraženi najbolj obupno borili proti snežnim viharjem, se je nad njimi zgodil čudež, človek v takem trenutku ne ve, če je sploh smiselno, v resnici je bilo vse urejeno že 13. decembra,

toplota, luč, duh po toplih jedeh,

skratka — razstava, ki jo je treba videti.

za zgodovinsko izdajo porabl motive iz domačega okolja

iz zgoraj zapisanega sklepamo, da se imate dobro,

toplo se zahvaljujemo za pozdravne besede, v vsaj štiri odstotke avtomobilov so že vgrajeni varnostni pasovi,

in tako so vseh osem trupel izkopali in jih razposlali z vlakom, polnoč je tu in tam ni nihče mislil na spanje, ob grobu, ki je vedno dobro obiskan, so otroci kurili vžigalice in iz mehkega voska delali žogice in medvedke, lastovke letajo za mušicami, ko se vreme poslabša, te letajo pri tleh, v primorju so plohe, žal za zdaj še ni opaziti, da bi bilo kaj pripravljeno, kaj pripravljeno, kaj, ob samem vhodu stojijo mitraljezi, zvesti spremljevalec naj dela, on pa naj sedi za okroglo lipovo mizo na koncu dolgega, temnega hodnika, po krajšem pomenku se izkaže, da gre za tujca, ki išče prenočišče in ki je v svojem bistvu ovaduh, in potem je tu še podatek, ki ga uspešno prikrivamo, če hočeš zvedeti, kaj si kdo

želi ali kaj misli, poveži številke z ustreznimi črkami. ko bo ladja popolnoma varna na razburkani gladini, bo na njej dovolj prostora. prostor za vse. hočemo prostor za vse. hočemo, hočemo, mi smo žejni, hočemo, da je ladja varna na razburkani gladini. hočemo s pestmi tolči. po njej. ali zamahovati po zraku. s pestmi. kazati pesti, na ladji prostor. prostor za vse. mejniki na tej poti so podobe na poti našega skupnega življenja.

ene od kontrolnih nalog ne morem pozabiti.

v trikotniku med argosom, megalópolisom in tripolisom se že tri leta plete ljubezenski trikotnik.

slovesnost ob spomínu na bitko

opazovalci menijo, da je vzrok zapleten polajj. šestinštirideset kvadratnih metrov v centru zamenjam za tristo pravtakšnih na levem bregu.

danes hočejo ustreliti mojega sina.

gostoval bo simfonični orkester.

gostilo bo planinsko društvo.

bo, bo, bo jutri še en dan. bo, bo, bi, biba leze, biba gre.

kamor pride, vse poje.

pred nedavnim srečam moškega z redom za izredne zasluge. sem zakonski par z enim otrokom, ki lahko najemnico plača v naprej. načelnika smo vprašali, kaj menijo narediti s stanovavci in s čistilnimi napravami, nemara, nemara, rekel je nemara. ni se hotel vmešavati.

še neznan storivec je vse podtaknil drugemu še neznanemu storivcu.

danes pa jim pogled uhaja. hočejo mojega sina, ustreliti, se mu smejati v obraz, priti na svež zrak, zadihati deželo.

v spoštljivi razdalji se zadržuje temen oblak.

zadnje čase se kažejo izrazite neskladnosti.

pri žrebanju bomo upoštevali vse pravilne rešitve.

oče mi je medtem pojasnil.

še čudno, da več ljudi nima vrtoglavice.

ti si torej prvi nosivec.

ja, mislim, da vsi želimo povečati proizvodnjo.

toda vsakdo, ki bo na kakršenkoli način skušal ogrožati našo deželo, si bo polomil zobe.

1. pazim na svojo glavo
sistemiziram
primere iz življenja.

A. najprej se zbudiva
ob pol šestih.
časovno sosledje
zato odpade
semantično izgovarjanje
na točnost.

B. opazim potočnice,
tudi jaz sem jih
nameravala prinesiti.
bil je konkreten primer
potem smo posplošili
da bi dosegli
sedaj veljaven smoter.

C. živeli so paganini
pestaloci in perpar
in so se borili.
moja ženska tako
počasi hodi
je rekel eden.

danes moramo in moremo
jutri že gremo v napad,
in noče nič povedati
kakšen je.

E. če v pesmici
kaj ponoviš
je privlačno
da zapelješ
da se misli
da kaj pomeni.

F. skupaj grejo naprej
dan številke in abeceda
in so lahko
čustveno povezani.

G. obljubim
da se dobiva
in ga za večno
vržem iz svojega
življenja
pa pride drugič
na stari trg
in spet gre.

- H. ko postanem aristokrat
izkoristim prirojeno.
pozimi v torek
zapišem vse
kako kdo pride
ves ubog z rožami
kako smo vsi vzhičeni
kako se čemu odpovem.
takrat sem tudi
prvič pri gospe
kakor je zapisano.
naslednji dan grem
še na servis.
- K. uredila sem
še več reči.
obenem je pomlad
prešla.
- L. uredila sem še to
in to
saj je beseda o sistemu.
včasih imam kaj
pripomniti
včasih pa se ne bojim
da bi me ne pozabili.
- M. povem
da te bom pozdravila
če bo vse
kot naj bi bilo.
ko bova šla kdaj kam
bom trdila
da ga ni
mimo tega
šarmantnega gospoda.
- N. pride in odpre
okno
ko pride
še iz kopalnice
ko že piše
ji povem
kje sem bila.
2. ko naročim hišniku
naj pride
in naj popravi.
- A. ob ljubljani
rastejo vrbe.
tja gremo
zaželimo kolegici zdravja
in gremo naprej.

B. to je stara forma
vanjo pa vliješ
radoživo čutenje
tega dne.
pa sploh ni opazil
da je temu tako
zato je naslednji
ki je o njem že mogoče
pripovedovati.

C. !
morda kdo misli
da je preveč prispodob
odvisnikov obrazložitev
analiz dogovorjenih znakov
ampak to je volja
ki mi je po volji.
če mi je po volji
fraza alenčica pleonazem
pretep
si to dovolim.
rekla sem hišniku
naj pride
naj popravi
in je popravil.
vprašal je
kje pa je majda
in je popravil.

3. povejte že no
kakšen primer.

A. primer je
da poznam zlato punčko
ki mi pomaga
pripraviti kinoprojektor
in rokokojsko pozdravlja.
vržem ji žogo v glavo
in se ne mara razjeziti.

B. ta gospa
me vpraša
kako je z mojo glavo
kako je bilo med prazniki.
to je zelo v redu gospa
vedno se potegnem zanjo
in ji hočem narediti
kaj dobrega.

C. ko me počese
me povabi na kavo
me pripravi k delu
se mi zahvali
se mi smili.

D. vpraša
kako se kaj naredi
kje je kakšna knjiga
kakšne so kategorije
se ne strinja
zato še sprašuje.

E. zjutraj ima vodilni motiv
zna vse na pamet
in je najboljši.
pogovarja se
kritizira kritiko
progressivne vzgoje
a zna opisati jutro.

F. primer ima še
nadaljnje primere.

4. spomniti te na rojstni dan.

A. navsezadnje edino ona
zna reči
kot kakšna podlasica.
nasprotno pa drugi
potrjuje
dialektično medsebojno
vplivanje
vzrokov in posledic.

B. če se tokrat
ukvarjam z bitji
se bom kdaj še z nebitji.
nasprotje nekoga
je nekdo
ki ga napišem
da pride
odstavi govorniški oder
na listkih ima
sheme in rime
pregleduje predale.
nasprotje nekoga
je nekdo
ki našteva zglede
in o njem govorimo.

D. pri nas je marsikaj
videti
ko takole prideš.

- E.** ne pozabim te spomniti
 ne pozabim prinesiti
 kar mi naroče
 naučim se
 mnogo koristnega
 poslušam te
 saj tako lepo
 pripoveduješ.

D. ...

C. ...

B. ...

A. ...

D. ...

C. ...

B. ...

A. ...

D. ...

C. ...

B. ...

A. ...

D. ...

C. ...

B. ...

A. ...

D. ...

C. ...

B. ...

A. ...

HUBERT

Zlatko Naglič

Ni dosti povedati o njem; jé (kot je rekla Pika Nogavička: »Jaz pa se poslužujem stare ukane in jem z usti!«), pije (ne preveč niti iz principa, kar iz kozarca, še raje iz steklenice), zelo dober človek je (samski in rad pomaga v stiskah), delaven, čustveno trden, ne mara špinače, graha, riža, žgancev, oliv, polžev, kolerabe, kolere in makaronov, nasprotno pa zelo čišla rdeče ali tudi svinjsko korenje v solati, dobro okisano, posebej še cvetačo (najsi v solati ali zabeljeno z v namiznem olju oprazenimi belimi krušnimi drobtinami). Pri duši so mu mačke, psi, krave, osli, prašiči, ptice pevke, pivke, ribe, srne, kiti, piščanci, ovce, bobri, zebre, žirafe — nekateri zaradi prehrane, nekateri zaradi lepe podobe in preostali, ker mu nič hudega nočejo.

Še nekaj na zunaj: je znatno visok človek, krepak, ima čevlje — začudenje še ni potrebno, ampak zdajle piše — številka 49.

Hubert sem-tja piše pesmi; ena:

Sezidal sem si svinjski hram
tam notri n prašičev imam.
Vsak dan jim nekaj runkle dam,
potlej pa delajo ham-ham!

O njegovem psu pozneje, toda piše pesmi, ker ve, da so si psi in gospodarji podobni.

Hubert ima neverjeten smisel za humor, morda bolje: nena-vaden. S tole zgodbo prepogosto kratkočasi gostilniško omizje doli v vasi:

Lepega dne sta dva strnada močno in lepo prepevala na brinovem grmu, naenkrat pa je starejši utihnil in molčal do večera kot globokomorska riba, čedasi je znano, da so strnadi po rodu ptiči. Kakorčimsi je legla noč na zemljo in je zagorelo milijarde zvezd na črnomodrem nebu in se je iz šuštečih poljan med prezrelimi poletnimi travami oglasila nežna-otožna mrnova pesem, je omenjeni strnad-molčečnež kakor noč legel, a k počitku (noč počiva podnevi).

Najbrž je v življenju vsakega človeka stvar, s katero se nikoli ne sprijatelji; takšen je tudi Hubert. Gre za eksistencialno in esencialno razliko med Hubertom in znanim oblačilnim predmetom hubertusom. Nikar teh pojmov enačiti — res pa je, tudi Hubert nosi v mrzlih dneh topel hubertus.

Hubertu se večkrat dogajajo čudne zgodbe, viteške, pomorske, splošne popotne, lovske in drugačne — najbrž bo tule v bližini tudi katera. Toda zaradi teh ne dvomiti o Hubertovi duši ali da bi kdo krožil pred čelom: bzzzzz. Hubert živi na samem, poredko stopi na vas, poredko kramlja z ljudmi.

Kočo si je prav lepo uredil; z zadnjo steno je prislonjena k smreki, pozimi sneg počasi polzi na streho, poleti je senca, spomladi in jeseni kaj drugega, koristi zmeraj. Preudaren možak! S smreko vred je vse na jasi, rob gozda jo zapira pred pogledi. Najlepša so zgodnja zgodnjepoletna jutra; cmokata v staji (prej

so bile ta movce), prosjačita za krmo, pes se valja po rosi in Hubert si umiva noge (jutranja nosa je za te opravke dosti boljša kot večerna, pravi). Prvo sonce razpira pticam peruti, Hubert se pretegne. Živino spusti na pašo.

Vol Fram, krava Miru in pes Nik bredejo po bičju in ločju in grmju, trava je bila kaj vejo kdaj pokošena, visoka je in sočna, vmes prepelice, zdolgočaseni zajci.

Vol Fram otožno zamuka, sonce že visi kar sredi neba. Tako sem se nažrl, da me vamp boli! Ne zganjaj hrupa, opominja krava Miru iz sence, pa žveči, žveči. Slina se počasi cedi iz gobca na taco, s katero si podpira glavo; že kaj premišljuje. Pes Nik pusti pol zajca, zavzdihne Govedi neotesani, nebogljeni, kaj si pesnik bolj kot miru, pa ga ni! Ali mulita ali žvečita ali mukata ali pa vama po vampih kruli. Poslinjata se po tacah in kolena imata zelena od travnih sokov. In v meni se pretaka poezija. Poj, poj, midva pa prebavljava, sta rekli govedi ob takih prilikah.

Pasji mladenič / prepevam na glas / luna počiva / spiš že vsa vas.

Tako so vse paše, včasih druga pesem; pes Nik pravi poema. Vol Fram precedi zeleno slino po hrapavem jeziku v goltanec, vamp je splahnel, prijetna napetost. Popoldan bo in jesti bo treba — svet je reprodukcija, pa bi moral biti kreacija, vzroji. Pomiri se! z blagim glasom krava Miru.

Pot je bila strma in med skalami, redkimi grmi — to so taki grmi, ki jih je malo, na par korakov so vsaksebi. Končala se je pod oboki mračnega gradu na vrhu pečine, po kateri so je zdajle vzpenjal junak Vilhelm. Stopal je počasi, preudarno, udarci meča ob okovane golenice, pot mu je tekel s čela in drugod, pred njim pa je rasla podoba ljubljene Gladijole, hčere častivrednega fevdnega gospoda, ki je na dedni posesti bival onkraj Velikega gozda, prepolnega neustrašnih izobčencev. Presrčno je ljubil Vilhelm Gladijolo in nad mečem je prisegel njenemu očetu, da jo bo rešil iz mračnega gradu na vrhu pečine, kamor jo je bil zaprl hudobni klativitez Svinjsko srce. Poudariti pa je treba, da je bil Svinjsko srce hraber, pravzaprav sila spreten in neustrašen bojevnik in s klasičnim orožjem mu zlepa ni bilo moč priti do živega in še podnebje na pečini mu je bilo v prid. Vilhelm se je bil zato poprej dobro izuril na bližnji planini, da bi se navadil na oster višinski zrak.

Zlagoma je Vilhelm krenil proti gradu, srce mu je butalo, misli so slikale snidenje z ljubljeno gospodično. Globoko v junaku pa je kljuvala črna misel: nasprotnik je močan, brez boja se ne bo podal. Pa se je spomnil prisege nad mečem in si zašepetal, da reši lepo Gladijolo, četudi plača z življenjem; je mislil svoje ali lepe Gladijole življenje? Že je stal pod visokimi grajskimi zidovi. Stopil je v zavetje gostega bezgovega grma, odpočil bi si in preudaril, kako napasti.

Medtem je bil lep sončen dan in Hubert se je odpravljal na lov. Uloviti je hotel nekaj navadnih zelenih kobilic, da bi jih doma opazoval, kako skačejo. Razmišljal je, da je to v resnici zelo majhna žival, le nekaj sto tisoč valovnih dolžin rdeče kadmijeve svetlobe meri, v metrih še manj, in težko je reči, da greš na lov nanjo. Še pravi čas je to preudaril in se odločil, da se bo raje sprehodil, vmes pa nabiral kobilice. Napotil se je v sončne in

senčne loge, sklepal je, da bo v prvih ali drugih naletel na množico kobilic. Toda izprehod se je nekako izjalovil.

Odšel je iz kočice in ko je obšel štiri vogale, je bil spet pri vhodu; ker se je po tem postopku nerodnost še dvakrat ponovila, je sklenil drugače: stopil je od kočice proč pravokotno na glavni portal, drugega ni imel, a je prišel v spalnico. Ko je poskusil še drugače in stopal nekaj korakov s prednjo steno vštric, meneč, da bo tako vendar zapustil hišo, se je znašel na podstrešju in se prav grdo zavil v pajčevino, z golenjo je udaril ob nekaj. Spoznal je, da so se stvari pač nepričakovano zapletle in moral bi se temeljito razgledati; niti ni bil več prepričan, da je v svoji bajti ali sploh kje. Tipal je po podstrešju med pajki in starimi rečmi in ravno hotel privzdigniti kos strehe, videl bi ven, naenkrat je pa tresčil v izruvano korenino, v gost bezgov grm in v junaka Vilhelma. Oba sta bila začudena, prestrašen le Wilhelm in Hubert ga je miril in tolažil, Prav ničesar ti ne bom storil! Pomirjeval je že kar Hubertov izgled: preprosta kmečka oprava, raševina, širokokrajni klobuk, grčava popotna palica in čula, malica. Wilhelm si je oddahnil in izdihnil zrak, od katerega se je bil že lepo napel. Predstavila sta se in Hubert je mladeniču dal nekaj nasvetov, kako rešiti lepo Gladijolo.

Vilhelm se je vzel na bezgov grm, od tod na akacijo, na hrast in čez obzidje. Že se je slišalo vpitje, kmalu meči, dvizni most je udaril po jarku, iz gradu sta pridivjala na črnem vranču Wilhelm in Gladijola. Poslovila sta se od Huberta, zahvalil se jima je za prijetno popoldne, odjezdila v dolino in zrla v prihodnost.

S prihodnostjo je pač tako, je premišljal Hubert in nabiral kobilice, da vedno pride, ko preteklosti že zdavnaj ni več, pa tudi sedanost je ravno minila.

Medtem je prišel s hriba, še med jelševjem, bukovjem, borovjem, skozi mešan gozd proti robu, je bilo že svetleje, drevje redko, tam — njegova kočica. Bil je spet doma in v sedanosti.

Vol Fram, krava Miru in pes Nik prihajajo s paše, z lova; nažrti, umazani, veseli. Vesel jih je tudi Hubert, najboljših prijateljev, Večer ččrrr, črr, ččrrr... Vetrič upogiba trave, drevesa, ččrrr, črr, ččrrr... Rumenzeleno, že modrozeleno, že modro, črnikasto. Noč upogiba hrbte, kolena; vse, kar je Hubert preživel kar je zdaj svetá, je hkrati v njem, duši in davi (ne danes zjutraj — nocoj!). Pes Nik naganja luno, govedi še skoraj spita, Hubert pa je čisto sam — Hubert leže na hrbet, roke pod glavo, buli v zvezde, noč se mu k telesu še dobro prilaga, malo je tesna.

Jutro je čisto navadno; živali so šle na pašo, na lov, Hubert pa bi si rad pogledal, kje sploh živi, kakšna je njegova kočica. Gre spet na podstrešje, lahko bo srečal Vilhelma ali še druge. Prah visi na soncu, ki leze skozi špranjo v strehi, zato je mrak kar svetel. Naokoli sam umazanija, skladovnica knjig, razcefrani koši, kopica sena — pa kaj, je na travniku ali kaj hudiča? Odstopi dva koraka, udari s peto ob skalo, čevlje ima trpežne kovance, stoji in gleda, od zgoraj pa mu v čevelj priteka voda. Obrne se in vidi, da je na morju, eno nogo ima v vodi, drugi čevelj si je obrisal na skali, sonce pripeka v hrbet, raševina je res vroča, izpod širokokrajnika mu teče po licih in sencah, malo v oči, v rokah grčevka — dokupil bo trnek.

Ali je mogoče, si misli, bajto zgraditi tako malomarno, da imaš en konec podstrešja na travniku, drugi v srednjem veku in tretji na morju?! In najbrž to še niti ni celo podstrešje; če bi ga bilo kaj na vasi ali kar v gostilni, bi si prihranil dober kos poti!

S prstom si kane kapljico morja na jezik — saj je že prej verjel, da je slano — sezuje čevlje, sleče vrhno opravo, klobuk obdrži na glavi in se v gatah sprehodi po zobati obali; podplati trpijo. Pride do peščine, se gre shladit v vodo, ven in zdaj meče žabice. Vse polno je lepih ploščatih kamnov, za dlan velikih, ki lepo poskakujejo. Ena, dve, tri štiri, pet. . . Hop, hop, hop, hop. . . Ena, dva, tri, štiri, pet, šest, sedem, osem. . . Tale kamen se mu pa zdi posebno primeren:

Ena, dva, hop, hop, pet, šest, hop, hop, sedem, osem, hoop! Hubert čaka, čaka. Misli, da je čisto nor, kar je pa skočil! Kamen lebdi pet metrov nam vodo in mogoče trideset korakov od obale. Hubert ga začne obmetavati z drugimi kamni (brat brata!), sploh ne zadene — kaj čé? Je že mračno in je lačen; en kamen gor ali dol — Hubert od lakote pozabi na ija: gori ali doli.

Ze zgodaj drugo jutro se je pokazalo, kako nevarna črka je i; špičasta, mimogrede se kaj natakne najo, še kaj hujšega! Zgodila se je nesreča: Huberta so zbudili glasovi — pogledal je iz špilje, dva smokvočca ob vhodu, senca, in zagledal ribiško barko. Peljala je skozi preliv, ribiči so vlekli mreže iz morja in ribe iz mrež, kar na lepem pa so treščili v Hubertov lebdeči kamen — jambor se je prelomil in sunil starega ribiča z ribo v naročju v morje. Kamen se ni premaknil. Hubert se je zresnil.

Popoldan je priplula večja ribača in vrgla sidro pod kamnom — s krova ga je lahko človek prijel. Pristopil je močan dedec, odložil pipo, pljunil, ribe so se skoraj pobile, in prijel kamen. Z eno roko, z obema, obesil se je nanj, se dvignil z brado do zapestij, se spet spustil na krov, ruval sem-tja, ladja se je tresla, kamen že ne. Ko je obupal, so mu prinesli lesen bat; ob prvem udarcu se je razklal. Težkemu železnemu kladivu se je prelomil držaj. Navezali so kamen na vrv, pognali stroje, ladja se je skoraj prekucnila na hrbet, vrv se je strgala. Odpluli so.

Potem sta se nekaj dni dogajala le morje in nebo. Obenem pa je Hubert ždel v špilji, udobno	SANJE, še: kaj je v minusu Orjaški črni biser z vihravimi lasmi, zlepi jih sol. Amfora razbita, zlepi jo sol. X Morje; skozi ožarjeno rano na nebu kaplja vročica. Valovi, zrak migljajo, pod oljkami vete, siésta. Pesek iskroč, drobeč, skeleč, ščemeč,

se pesek valujoč,
je išoč,
že pojoč,
namestil, jokajoč.
nastajala Dan in noč,
je dan je noč.
njegova Ožarjena rana na nebu se celi,
največja, drsi k obzorju,
najlepša, vročica popušča.
najgloblja
poema.

Y
Kos Rdeča luč,
svinčnika čez cesto
je glava pade.
vedno Ledeno bliska giljotina,
nosil zbrušena,
za lepljiva kri.
klobukom, H kladi stopi zguban človeček,
papir let v njem drhtijo,
se nasloni glavo
že in škrlatna kapuca ob njem radostna trepeče.
najde. Odveže vrv
Če in rezilo zdrsi,
nevihta zasika
podi in zareže.
oblake,
dež,
Hubert
piše.

Z
V Vse več ognja z neba je v morju.
špiljo Mrak se plazi iz špil v drevesa,
se iz školj v ljudi,
je drevesa so že polna,
zavlekel, že ljudje,
zastrl leze po kamnih,
vhod žre borove iglice,
z Vse polno je temé,
vejevjem, goste, trde
samo in hoditi skoznjo je utrudljivo.
svetlobe A večerni sprehodi ob obali so tako prijetni!

XY
je nekaj
nekaj spustil
k Nekaj votlih ribjih glav,
sebi. naplavlja haloge,
Utrudil morje pa priteka,
se odteče.

XZ
je kdaj
pa Tema je najpogostejša,
kdaj, ne gre več skoznjo,
zasukal v vseh smereh so poti zaprte;
oči le še skozi polnoč je mogoče priti.
h

kamnu,
se
čudil,
bal,
da
bo
na
podstrešju
z
glavo
udaril
obenj.
Zmeraj
ni
moglo
deževati.
Hubert
je
sedel
pod
smokovcema,
še
pisal,
pisal,
prisluhnil
škržatom.
Čudni
fantje,
je
mislil,
za
prazen
nič
drgnejo
z
nogami;
je
res,
da
se
lepo
sliši
in
dolgčas
bi
mi
bilo
brez
te
živine.
Ampak,
če
bi
jaz

Morje mora šumeti pod skalami,
naplavljeni razpadline,
valovati na gladini,
odnašati pesek,
utapljati ljudi.
Oseka bo že zgodaj odkrila sonce.

YZ

Riba žre,
vroč gobec ima
in segreti zobje ji smodijo ustnice,
kaplje krvi izparijo;
človeška kri se pretaka po žrelu.

XYZ

Zjutraj letijo galebi za soncem;
toliko mirnih noči na zjedjenih skalah,
z nogami v penah
in telo lebdi na šumenju.
S krili trgajo modrino,
za njimi se spet zgrinja,
le življenje jih vleče k tlom,
potopiti se v zeleno.
Nekega dne bodo našli ribo,
človeško kri bodo srkali iz droba.

Nova neznanka U

Med algami je,
med vetrnicami
in se vrtniči in vabi in žre;
riba z osmojenim gobcem,
ljudje v njej,
v minusu.
Tesnoba pritiska
in duši in cefra in ni sledov,
da bi ostali.
Nekega dne bojo našli brodolomci
na samotnih vzljubljenih peščinah,
na nemih obalah
utopljenca,
ki jih bo prosil za skromen pogreb.

Nova neznanka V

Opoldne je tak mir!
Svet je potopljen v olju,
zrak je ogenj,
zemlja je ogenj,
voda-ogonj.
Le skozi oljko kaplja življenje,
olje leno,

čisto počrnel je bil od topov in drugih nevšečnosti. Dva rušilca sta počasi tonila, vlačilec je ležal na boku in napol gledal iz plitvega morja, topniška baterija je bila razmetana po obali, kolesa v zraku, na letalonosilki nekaj razbitih letal, križarka in ledolomilec pa sta vsak na svojem koncu hitela iz preлива. Mrtve ribe, škržati mrtvi, oguljeni bori. Hubert si je namočil in razmehčal trdo kožo na petah. Pogledat je šil svojo prvo špiljo, rekel: Ljudje so res nepotrebna bitja na tem svetu! in odšel v svojo drugo špiljo. Bila je prostornejša, skozi špranjo se je prerinil v votlino zraven: malo svetlobe in lahko je videl vodo, globoko spodaj se je od morja svetlikalo, še dalje je mogel, obul si je svoje kovance, oblekel raševino, s palico tipal predse, z glavo že skoraj udaril kakšen kapnik. Res, pravo podzemlje, ampak še ga je bilo in je stopal naprej. Zrak je postal svež, gozdni vonji, čebele brenčijo, listje šumi: Hubert je tu, pes Nik prihaja, vol Fram in krava Miru se danes nekoliko dlje paseta. Že od daleč vidi: s topovi in letali so mu pošteno razdejali streho, sleme se je vdrlo, ropotija leze ven, pajki. Zaradi enega kamna zganjati tako reč?

Večer je, ne čisto navaden. Hubert zakuri ogenj. Tudi vol Fram, krava Miru in pes Nik sedijo v vlažni travi, pekli bojo krompir, Hubert bo prebiral pesmice, krompir bo začel ščegetati v nosu, žgal bo v ustih, prijetno spolzel v želodec . . . Goveda imamo vampe, se pritoži vol Fram, in jaz tega ne bom trpel, tega z želodcem! Prav, pravi Hubert, sem pač o sebi premišljeval, jaz nimam vampov in jih tudi ne bi hotel imeti! Cele dneve bi moral biti na paši, da bi napolnil takšen ogromen prostor — in nobenega od tistih lepih krajev ne bi videl! Tudi jaz bi si jih pogledala, reče krava Miru, če me spraviš na podstrešje! Grem zraven, samo.. zajca slišim . . . Hubert bere:

Mali osel milo joče,
ko osata se mu hoče.

Sta ta človeka, O'sel in O'sat, z Irske? ugiba krava Miru. Hubert že bere dalje:

Mali sem teliček Mlekodrim,
ko bom velik, v vola se zredim!

in ne sliši vprašanja, vol Fram tudi ne odgovori, ker se spominja mladosti. Krava Miru ga opominja. To nisi ti, ta je imel naše in angleške stariše, saj se iz imena vidi!

Hubert prisluškuje: gozd drhti, veter mu kaj pripoveduje. Gleda: luna; spomni se plime in oseke, Spet bom šel na morje!

Ponoči je svet kaj čuden! Govedi spita, čez velikanske oči sta obesili veke, rep lepo priložen telesu, gobec s slino prilepljen na steljo, zaspali sta sredi jedi: par trav gleda iz gobca. Dihata globoko, glasno, zelo preudarno. Včasih udarita z repom ali zmigata z uhlji: noč je čisto svetla in muhe ne počivajo. Vol Fram menda sanja, malo mu gre na smeh; ali ga stelja žgečka po nosu. Pes Nik nekaj časa spi, gre spet v hosto, grmi ga mlatijo, v mokri travi mu drsi, skoraj pade v potok. Hubert spi čisto navadno.

Zjutraj gre Hubert na podstrešje, Previdno, da ne zaidem! si reče, rad bi popravil streho. Podpre sleme, krivo stoji, v vetru

bo najbrž škripalo. Odruga razcefrane-osmojone skodle, pes Nik jih skoraj dobi po buči. Ze spet me zmerjaš! zabevska proti strehi. Tudi jaz imam glavo! Hubert je preveč zaposlen; prinese nove skodle, sede na sleme, zabija, počasi se premika od srede proti robu strehe. Tu je luknja večja, zleze s slemena na lestev, spleza navzdol, zverinski glas pa ga ustavi: Ti butec, a smo rekli da ladje ne bomo flikali?! Hubert pogleda: mračen orjak se sklanja čez ladijsko ograjo in mu žuga s kratko sabljo, on — Hubert — pa se ziba na vrvi lestvi ob premcu, v rokah drži lesen bat in skodlo, kup skodel je še na viseči polici nad vodo, v ustih par žebļjev — niti Mu! ne more ziniti. Porebi se v podpalubje! Hubert izpusti žebļje v morje, bat in skodlo odloži na polico in kar skozi luknjo v premcu izgine. V trupu je vse polno: enonogi debeluhi, enookci, z meči preorani obrazi, kosmati, s kitkami; svetijo si z baklami in odnašajo zlate palice in podobno na krov, v čolne. Hubert dela. Vsi so oblečeni v pisane cote, kaj svilenega mora biti, on pa v raševinastih hlačah brez kake prave barve in rumenkasti srajci iz hodnega platna; bosí so ali imajo cokle, on pa svoje težke kovance. Komaj se malo razgleda, že mu dva ali trije ponujajo zlato ali damaščanko ali ruto za srajco: Iz Indije si jo prinesel, a ne, prijateljček! Ali si jo pa našel na kakem beneškem kapitančku, aa?! Hubert molči in gre na krov. Spet sreča mrakobneža: Kapitan . . . mu reče. Ja-a, uganil si, prijateljček, ampak jaz pa tudi — nisi naš, nisem te še videl — najbrž boš visel, se mi zdi! Hubert mu razloži, da ne ve, kako se mu je zgodila zdaj še gusarska zgodba, pove mu, kakšno podstrešje ima, da je včeraj že bil v tem prelivu, ampak takrat so bile druge ladje in kamen je lebdel v zraku. Pa včeraj smo se mi spopadli — tamle, vidiš, gori Morska vetrnica, njenega kapitana sem pa takole! S palcem na desni roki povleče z leve črto čez vrat. Jaz sem pa Sinjeoki — vidiš na jamboru mojo zastavo: lobanji sem izrezal luknje za oči in kadar je lepo vreme, sonce, nič oblakov, ima prekrasen sinji pogled! Potem prime Huberta pod roko in ga potegne v kajuto; prav pohlepno svojat imam na ladji, ampak na meče se spoznajo! Vidiš, srajco bi rad, jaz pa ti dam tole ruto in sabljico. Hubert si zaveže ruto na tilniku, poprosi za pas, da bi imel kam obesiti sabljico, tačas pa je tovor že v čolnih; ladjo zažgejo in odveslajo mimo Morske vetrnice, v tej smeri je včeraj odplul ledolomilec, iz preliva. Tu je že odprto morje, toda kar obale se držijo in hitijo v globok zaliv proti visokemu previsu. Hubert težko vesla, vsi naokoli so že mokri, Sinjeoki pa se reži: Lej ga, kmetavza, saj zna . . . Čisto pod previsom so, morje se razcepi in zaveslajo pod skale; kakšnih sto ali nekaj več čevļjev nad vodo zastirajo sonce. Rokav je že širši, na koncu majhen zalivček in zasidrana trijambornica. Zlato shranijo v skale, čolne zvlečejo iz vode in privežejo na ograjo, na srednji jambor obesijo sinjeoko zastavo in razpnejo jadra. Prav previdno izplavajo ven na morje.

Hubert je v košari na sprednjem jamboru, z velikanskim daljnogledom zija naokoli; povsod morje, plavajo pod soncem, prijeten veter. Voda je mirna, temno zelena, bolj proč modra, še dalje: zlata; Hubert zeha in zapira oči. Včasih se Sinjeoki zadere Ali kaj vidiš? Ja, pravi Hubert, morje! in Sinjeoki se reži. Drugi gusarji krmarijo, napenjajo jadra, radovedno gledajo nebo: sonce

jih prehiteva, najbrž bo večer. Kuhinja cvrči, diši, smodi. Po večerji pesmica:

Iz globine
riba šine,
vsa vesela
je brez dela.

A z gladine
v temine
urno plava
siva glava.

Kar brez trupa
v vodo upa —
to je sloki
Sinjeoki!

Kje maščoba
je, grdoba?
riba vpije,
z repom bije.

Naenkrat je veselja konec. Zapluli so v nevihto; bliska, potem že dež, navsezadnje vihar in ladjo drevi proti pečinam. Noč se gosti, morje in obala sta trdno skupaj, ladja kar na lepem na koncu morja, na robu obale. Trde pečine parajo trup, gusarji v pisanih cotah letijo po zraku, Hubert iz košare na jamboru pade skozi razdrto streho na kopico slame na svojem podstrešju. Spet svetla noč. Pobere se iz prahu, si stepa seno. Nekaj pa pade na tla. Hubert tipa naokoli, takle kamen najde.

Previdno leze s podstrešja, lahko bi zbudil govedi, premišlja: Kako čudne zgodbe se mi dogajajo, ampak bog ne bom nikoli!

Vladimir Memon

JUTRANJE DOMINE Z BIKI

Lepo popoldne,
mar ne, draga gospa — dovolite
ah, kako dišijo pomladne kakteje
in tulipani pa šmarnice
in nageljni pa bele narcise
vidite, človek še pomisliti ne bi smel
na življenje, ki nas čaka za vrati
rajskega parka,
tako blizu naravi, Naravi, gospa
da bi najraje odvrigel to grozno
navlako z, oprostite, telesa
in zaživel na način,
ne zamérite,
divjaka
dobesedno — divjaka!
Oh, vi porednež, vi — modrijan
Vaše oči, prelepa,
me spominjajo na dvoje drobnih spominčic,
v kristalu jutranje rose opranih
nabranih z nedolžno ročico deklice petih let
Ne govorite mi no o kristalu,
gospod, je tako grozno drag
Kaj kristal,
kaj zlato, kaj briljanti,
dragulji, dijamanti, opal,
kaj sedmera bogastva sveta
zaprta po največjih bankah...
ob pogledu na vašo čudežno polt,
na vaše drobne prsi, da,
skrite za rožnato bluzo,
na vaše nežne nožice
in ritko, kako se v ljubki hoji maje,
pomislim nehote — ooo
na... razbrzdano polje — Maneta!
Ah
gospod
vi ste pravi —
poet!

ooo — la politique

Z razpetimi jadri plovejo
dolge ladje v pristan
moje pozne noči
in prazna obala izstopi
iz časopisa na mizi

ooo — la politique

S plimo bežijo
rumeni delfini

v eni roki nosijo mesečino
v drugi vest neveselo zate
moj bralec predragi
da si še kdaj morda
naskrivaj
tiho, prijateljsko seževa v dlan

ooo — la politique

Niti pozabljenih alg
ležijo zapredene
v niti razgrnjenih plaščev —
školjke
ne zamolčijo
oj ne zamolčijo
Veter tre izgubljene poti
In vsaka noč melje ogledala
z mojo drobno podobo
v steklenih očeh —
veselo

ooo — la politique

Le redko se dvignejo lepi glasovi
iz tišine peščenih sipin
skritih v senci peruti
pločevinastih galebov —
kot bi se bali prijetne dolžnosti
ali kakor da bi morale z jugom
zapihati nove, obilnejše plime
Sanje, dragi moj, sanje
V bledih travah nad skorjo iščem svojo podobo
pod brezo na poti domov
v vročih zrnih asfalta
In mi je čisto vseeno — je m'en tous
kako skačejo vrtiljaki
srečnih
zgodovin?
Hej, brezskrbno zaprte oči
Pridene prijazna koketa
Morje, vidite Morje, mili moj, lepi fif?

ooo — la politique

In — voilà — zadnji kanjon pred pogledam na —
morje, oh to čudovito morje
prepolno čarobnih besed
liže v ritmičnih valujočih
krhke čeri mojega dolgega molka
prepolno
da bi nosilo semena
moje krepke in prave ploditve
Sredi križišča varljivih neznank
stojim

ne da bi vedel kam naj se obrnem
debeli šoferji kričijo na hupe
mogočnih kamijonov s prikolico
in res ne vem kam naj bi šel
kakšna je pot
Tole, gospod, ste pa tako fino povedali,
kajne, Rozi?

ooo — la politique

Neskončno lepih poti
pelje
čez rdeči ocean
mlad sem
in zdrav, hvalabodu
daljne dežele odpirajo boke
svojih brhkkih žená
moji poskočni radovednosti
Težak je moj boj
in negotov
oj kako negotov!
Oj kako me zagrabi pred rampo za grlo!
Kakor kakšna huda bolezen
Ali kakšna strašna starka
Ali kakšen sajast kombajn
Ali kakšna visoka napetost pred Smrtno nevarno,
prav zares
Ob morju so speljali krasno železnico
in vsako jutro gledam dolge dolge vlake
ki peljejo v nove noči
Rad bi umrl mlad,
kot Grki, gospa,
ampak ne prekmalu

ooo — la politique

Ponavlja omamljen hudičev refren
ooo — la politique
damica s sivim klobučkom
letí
z belo psičko krog vratu
stanu se žlahtnega rada spominja —
kadar njen vitki život
vroče kliče k dotiku
krepkih moških ...
ooo — la politique
koliko misli pregrešnih
zavitih v zaveso prahu —
kar povej, ljubi prijatelj,
naravnost, brez praznega strahu
Ja madona pa še ta:

ooo — la politique

Z mandragolo spečan
z obljubami napolnjen —
lačen kot pes brez denarja
tavam po ulicah
sanjskega mesta
Izkašljaj se divja moč motorjev
pokaži, kaj zmoremo
kadar nismo sami
žalostni
in mokri do junáških kosti
Vročino dolgega mraza nosimo v sebi —
kdo si upa reči da ni tako?

ooo — la politique

Pesem se moja vije
v nedogled
pa prišel je čas
da glasno zapojem —
O BIKIH

oj le joči oj le stoči
solze padajo na tlak ...
mi pa gremo en dva tri
kmalu bomo v afriki
parnik reže brazbo v brazdo

Pozno popoldne
v poltemi
v belo zastrti kajuti
opravljam svojo dolžnost
Odpiraš se, ljuba
kot morje pred barko nasilno
kot svet kot ženski cvetovi
Daj, zdrži še malo ...
Se bliža vihar in lačne ujede in krik in radósti ...
pa pride tak vetrič
poreden vesel
vihar nam odpiha
ujede spodi
namesto radósti so tožbe
oj tožbe
Naj morju ostane madež krvav za spomin
naj ribe opravijo z mojo nesrečno goloto
Kajuta se močno zaziblje
stroji ropočejo v prazno
morje se péni pod ladijski bok —
žvižg
in vse je mirno brezčutno kot malo poprej
No, pravim — pa dajva še enkrat
Jej jej navihano žugaš

Ti moj nenasitni bik

Plovi plovi moja barka
upov in snovanja
trébuch tvoj skriva tisoč stvari
kino igrišče za tenis bazene
tvoje temnopolte sužnje
z belo tančico čez prsi
pójejo píjejo pléšejo gréjo
v posteljo ljubíc pogrešat spomin —
oj stíhi čarobni na hrbtih igrivih delfinov!

Na drugi strani sveta
za gorámi ledenih oblakov
se trže železo verig
gorijo betonske ograde
črede temnih bikov
teptajo pomladne gozdove
kot težki búldožerji
rojeni v mraku strojnega olja
pred njími miruje drobno brstje
v štetju sekund do smrtnega udarca
za njími — razdejanje kopit
Od sonca — vodníka
kapljajo težke kaplje krvi
razbolele nozdrvi slepe oči
jekleni rogovi
sokovi močí svetà ženejo mišice
v krikú po dajnih samicah
v zraku zavdarja po kislem bobnénju bodočega parjenja
seme izgubljeno na poti drsi
po polomljenih steblih zemlji med boke

ooo — la politique

Pred morjem se ustavijo --
tiho gibanje valov rdi
večerno poslavljanje sonca
tramontana božajoče prinaša vonj po soli —
in nemih močeh, skritih na dnu,
med algami in peskom
Postanejo za trenutek — dva ...
čuden strah jim silne mišice hromi ...
potem zarjovíjo
da strese se zemlja in nebo
zarijejo brazde globoko v valove
vse tja
do koder seže temni klic
Štiri dni in štiri noči
plavajo strašni biki,
dokler se peti dan ne prikaže
daleč na bledem obzorju
drobna
bela
pika
Biki zarezíjo kot lačni volkovi

pred nočnim napadom
s pohotnimi morskimi psi
grejo v pošastni korak
Pod večer petega dne so pri ladji...
Okrog dvaindvajset po srednjeevropskem času
splezajo,
neustavljivi —
krvava pena strasti se jim cedi
iz razdraženih gobcev,
na speči krov...

Na tem mestu te zapuščam,
dragi bralec,
saj moje nežno pero
ne zmore teh strašnih grozot
in roka se upira
srce ne vzdrži...

ooo — la politique

Je mar moja ta pravica
ko iz stihov cvetje pletem
so mar stanovalci duše
zrasli iz moje Politique?
Neznani
kakor v rani trgani mostovi
nežno stopajo nazaj z bregovi
moje žlahtne Bucolique.

Janez Strehovec

CARMINA OCCULTA

1.

Spusti pusta spužvasta usta z verige.
Riž strtih mrzlih jeter namoči v kri in zavri.
Iztaknil si levo oko in kruljav prikrujli v ris.
Iztisni si akno, posvaljkaj jo in s čebulo zauži.

Potegni za zvonec in natakni si polietilenske peruti!
Iztegnjeni zvonec bo zvoneče izvotlil trapez.
Črne črte se bojo mrzlo in strmo pritrpile zraven.
Treba je sejati le sluzne lise lila svetlobe.

Sleči oblečeno, razbarvaj obarvano, razsmradi smrdljivo!
Razparaj razporke, uzri in zauži kvintesenca kožnatega kraljestva.
Videl boš sedem zvezd in sedem ključavnic.
Ključ imaš. Ni slabo. Špikni Sotono.

2.

Dan si v laneno rjuho v krogu golih rož brez ljubezni.
Dan je petek, morje mrzlo, sonce v lužno rdečem plašču zime.
Hijacintne pinte so obešene v stropu iz oblakov.
Vijolična srca so nabita v dojki rdeče astre.

Si se umaknil iz omake rdečega, bojazljivec?
Si se napil in odpočil pred videnjem mrtvorojenega?
Si se polizal in obupal in pal pred palačinko iz driske?
Si gledal gibe belih hribov, ko smo ga jedle še toplo velikega?

Dan si na mrtvokrtni krožnik v gosjem krogu golih rožnati prikazni.
Drisko jej, ti Iris ensata ukaže.
Mesečne krvi se napij, ti fekalistka Liliun rubellum zabiča.
Pojej se s kristali makovega urina, potrди Dianthus chinensis.

3.

Sakubi vaginalno popenijo, rabelj Daphnis ukaže drugače!
Gledal si gibe belih hribov, jej jih, zaroči se z njimi!
Prihiteli so ognjeni penisi z vpregami zelenih psoglavcev.
Odpeljali so te v pljučni sušilnik kentaura, v bolno ledvico titana.

Pil si se, jedel si se, nakarboniral svoj kalcij, magnezij.
Tolažil te je Jupiter s sliko sence senčnate smrti.
Črke so se popivnale v sigo nebesednih razmerij.
Vzšle bi desetkotne sanje, a nisi čakal, trajal si, piramidnik!

Prišla je bosa popoldne in si odgrnila tančico obupa.
Prišla je po trnih opoldne in si slekla tančico prezira.
Prišla je pobarvana, oblečena v nasmeh iz ljubezni.
Prišla je s sladostrastnim kladivom in te udarila, kamen!

4.

Umrl si v faličnem kipu in se naselil v sovraštvu.
Vozil si gibe med mislijo a in besedo na a v stavku, ki poje.
Sejal si barve sedemnajst dni mrtvih maternic na mrežnice deklic.
Posejal si svoje in sebe, vedel si, da moraš skaliti.

Zalivale so te rojenice fatusne smetiščne drhali.
Svaril te je Bog, te zapuščal in pozabljal predaleč.
Naraslo ti je sedmo oko, imel si troje ust, osemnajst jeter, več
vampov.
Naplodila se ti je zasanjska gazela in tretja perut vseimetja.

Odpiral si vrata in paral zastore cesarstva nerojenega.
Obedoval si trebuhe nosečnic, vampe Židov, tanke danke Bušmank.
Hodiš po morju mrtvih hudičev in zapaljenih coprnice.
Imenuješ se po vsem, ki je morda, je in ga ni, ostaja brez ostanka.

5.

Zeja je v bezgovem bezlanju malo gor malo dol.
Gornji dol solznodolinskih thronob plesni tako in se razsmraja
drugače.

Treba je hiteti v prvih vrstah,
Izbirajo dvanajstkljuni ptiči, zašij jih, izberi si sam!

Oblečen v flogiston si se pobral v tankem črevesu.
Teci po morju, preskakuj apnene žile, občuj z ognjeniki!
Dvanajstkljuni ptiči so ti za petami.
To niso Cuculus canorus, Lanius excubitor in Paradisea apoda.

Ujet v psalme ptičjih glasov si zastal v vodnjaku.
Stal si na eni nogi, slečen šestih oči, obrezan, s skrajšanim imenom.
Kljuni mrtvih kljunačev so ti v presledkih padali na tilnik.
Zažgali so ti sanje in se skavsali za njihov pepel, goli ujetnik!

6.

Že večkrat zakopanega so te izkopanega nesli v zvonenuju.
Drenjali so se cimetasti mrličji in do pasu slečene blazne demonke.
Božali so te in jahali. Za kazen položili na kamen.
Kamen si bil ti in kamnano je sebe kamnalo.

Asparagusne prasice so zaplesale v užitku spotaknjenege časa.
Vzšle so žive cize in se štrudlale levodesno in navkreber.
Padale so roke in noge in rebra zamork so trpinčila želve.
Zeleni konji so zbezljali. Zadnjice so jim plapolale plavordeče.

Pljusvalo je vse in čez sebe stran, navzgor, v okamenjenost.
Spočeti glasovi so se popištolenjo nakotili v besede.
Usmiljenje in sovraštvo sta se vzela, gnoj in svetloba je bila, ni šlo
narazen.
Purpurna prasica je odvrгла kladivo. Uležena v pesem. Pojoče
noseča.

SPRAVA

sanje me spravljajo v obup
obup me spravlja v sanje
tako sem in tja grozno spravljen

DEJSTVO IN MNENJE

B: irci so čisti kelti
S: jaz pa sem videl enega
tako umazanega

SESTI JANUAR

tomaž kralj
b b king
rela madrid

SMRTONOSEN

je konj številka štiri
v primeru če so tudi konji
apokaliptični

A SI ZADET?

šef
je navajen voditi
voda
je navajena kapljati
kap
je navajena zadeti

CAS

vedro mleka na koritu
tonči teče
voda teče
ura teče
mudi se jim

KDAJ BO POMLAD

ena lastovka še ne prinese pomladi
tri lastovke še ne prinesejo pomladi
tisoč lastovk še ne prinese pomladi
pa če pridejo vse lastovke
one ne prinesejo pomladi

TUDI TO

zmrznil neko noč
zmrznil neko hudo noč
tako mrzlo noč

SPREHOD

na mokre bose
noge se mi lepijo
drevesni listi

KRAJINA

v popoldanskem hladu
a) se vali dim iznad mesteca
b) cvilijo avtomobilske gume

KAJ JE S POEZIJO

ako je poezija
u nekoj krizi
onda je uvijek napadaju
neki neobični grčevi
i zbog toga ona dobije
sasvim drugi oblik

KAKO KAKO

ostavio sam trag
i svijet je osamljen
pokraj mora
ispod neba
svuda
do ove pjesme

ODHOD-PARTENZA

vlak stoji
na zasneženem kolodvoru
kakšni potniki!
P.S. nije tako lako
doći tako kasno

KROZENJE

sedem mrtvih konj
galopira
darwinovemu nauku
naproti

BALADA

sejm bil je živ
sejmarji dočim mrtvi bili so
čez trupla korakajo
svoja v kri namakajo
nobene pesmi ne prepevajo
trupla čez njih grejo
nepozabno pesem pojo

OZRI SE NAVZGOR

sonce sije
dežek lije
mrači se
na sneg se pripravlja
deževalo lilo bo
temno je kot v rogu
oddaljuje se
slišijo se ptičji čivčivi
bliska se & grmi

kamenje pada
na pokopališče peljejo
plazi se proč
štruklje delijo
slapovi bučijo
veter piše
trava raste
zjasnilo se bo
nekam slabša se
ali ste pripravljeni
nekoč je živelo xx stoletje

TURN YELLOW
bilke drdrajo po kolovozu
za njimi ostajajo
odpadli začudeni vozovi

SIN
valjhun sin kaj
ti mara
že dolgo bije
boj krvavi
za krščansko vero

PESEM IZMED MNOGIH
lepi se lepi metulj
na rožo rudečo
na deklico spečo
selotejp aero kragulj
(drugače se ni dalo)

NAPRAVI SI NAČRT
skrbno počiščeni štedilnik
nobene smeti
ne madeža na njem
kako gnusno

KAJ DELAJO Z ŽIVALMI
bes
se je polotil psa

HIŠA NA VRHU SVETA
s hiše na vrhu sveta
je na razpolago
prekrasen razgled

PESEM O MILOŠU
miloš
ne piše pesmi

VEČNOST
ko se podere hrib
morajo spremeniti
zemlje vid

Miha Avanzo

HEJ, HEJ

Darja

Darja kuha najbolj fine jedi. Zjutraj zelo zgodaj vstane, gre na trg. Preriva se dve uri in baranta z branjevkami. Pride domov in zakuri v peči. Pristavi lonce in me pokliče po telefonu. In pridem.

Monika

Prebiva ob morju in srečam jo le poleti. Njena pisma so vedno napisana z roko, njene pesmice pa na pisalni stroj. Večer je in sediva pri mizici, tako da morajo vsi tod mimo. Delava načrte za naslednji dan. Prebereva časopis. Popijeva vino. Sediva čisto tiho, nekaj časa, čisto malo, čisto majčkeno. Potem se naenkrat vse spremeni, nenadoma sva nekje drugje, v drugem mestu. Drživa se za roke in čakava, da greva čez cesto.

Vida

Sediva na Trgu revolucije in kar naprej se mora smejati, saj je dan neznansko lep in najine skrbi niso od tega sveta.

Majda

Trindvajsetega junija je resno rekla to besedo: šmajser.

Ifigenija

Ifigenija piše prav tako pesmi, kot jaz. Ampak drugačne. Neznansko resno jemlje te svoje opravke, fakulteto in pisanje. Kar naprej bi se z mano prepirala, če pa jo začne Egist, njen brat, ščipati, se razjezi in vpije: očka, očka, tako da mora Franci poseči vmes in pomiriti te sitne otroke.

Katja

Katja sedi takole kakšno vrsto pred mano. Predavalnica je polna, vsi pazljivo poslušajo, ampak glas je tako daleč, iz druge sobe, iz druge hiše. Pa vzamem list papirja, nanj narišem Katjo, kako gre v šolo s torbo na rami, lase ima spete v čop. Napišem: to je pismo za Katjo, in ji ga dam. Veselo je presenečena. Majčkeno se obrne, nagne glavo, ker ve, da je to zelo ljubko, in mi reče: to ni nobeno pismo, to je rismo, in mi ga poda nazaj.

Polona

Ne vem, odkod se je prikazala, ampak zdaj je tukaj. Lička ji rdijo in kaže, da je zelo hitro tekla.

Sanjica

Za osmi marec sem ji napisal: želim ti škodoželji osmi marec. Devetega pa sem dobil dopisnico, kjer je pisalo: kakšen marec neki je to? Točno tak.

Mija

Če jo pogledaš v oči, vidiš, kako majhen je ta naš svet: en centimeter v premeru.

Lidija

Za Lidijo so mi ostale te stvari: čisto majhna baretka, ki jo je sama nakvačkala, najbrž za kakšno igračko. Kdajpakdaj kakšna knjiga. Fotografija z morja: stojiva pred kavarno, tako lepo se drži za roke, jaz imam najbolj pisano majico. Štiri pisma iz Hrastovelj, razglednica iz Madrida. Jopice naštrikane na stroj, brezrokavnik naštrikan na roke (z ljubeznijo). Dve špangi za doma. Njena grafika iz drugega letnika, ne ravno najboljša. Milan Vidmar: Šah — ampak to knjigo ji bom vrnil. Platnena torba za čez ramo. Popisani listi papirja, nekakšen seznam za spomin. Bolgarska keramika. Pipa. In vse pesmi, ki sem jih zanjo napisal.

Pomladna deklica

Pomladne deklice se pojavijo jasno spomladi. Zvončki, teloh, pomladne deklice. Spoznaš jih že od daleč, nekam manj so oblečene kot tiste zavite zimske deklice, v dolgih plaščih in škorenjcih. Kar frfotajo mimo, v krilcu in z razpuščenimi lasmi. Tako se enkrat aprila zaveš: je že pomlad, je že pomlad, skoraj je poletje.

Miša, Miška

Povedala mi je tole zgodbico: kako je bila razkuštrana. Pride takole domov, pozvoni pri vratih. Mama ji odpre, jo premeri in reče: ne, hvala, tepihov pa že ne kupujemo in vrata spet zapre.

Rudenka

Dan je bil tako zanikern, da se Rudenka sploh ni pokazala iz hiške.

Alenka

Nebo pred nevihto, temno. Ti prihajaš s takega ozadja, s te slike. Kriliš z rokami in mahaš, saj veš, da si bova padla v objem, mala deklica.

FAUST V ŠKRIPCIH

Olga Cimerman

We are such stuff as
dreams are made of ...

Shakespeare

(Odlomek)

Če pa prideš k Faustu v sobo, najdeš vse v neredu. Teta Barbara bi rada kdaj pometla in pospravila. Nikoli ne dovoli, kadar je doma, če ga ni, zaklene sobo, preden gre. Tak je Faust, tisti na Pokopališki 33, tisti na listi sumljivih, ki ga pozna vse mesto, najbolje od vseh pa padar, vsaj zdi se mu, da ga pozna do zadnje nitke, zato sploh ne potrka, ko vstopi; dolg bel plašč mu odpet plahuta v prepihu, ko gre čez sobo — za spečega se sploh ne zmeni — gre k oknu, ga odpre, a mimo leze ravnokar pogreb. Zato počaka, šele, ko je sprevod že davno mimo, ko postanejo ljudje, ki so se zbrali spodaj, nestrpni, jih nagovori s prijaznim, a odločnim glasom.

Padar: Pojdite zdaj lepo domov. Faust spi. Potreben mu je mir po predivjani noči. Sicer pa tako vsi vemo, kako je s Faustom. Križ je s tem človekom. Drugače bi pač ne bil Faust, ampak, kaj jaz vem, mogoče celo mestni župan.

Otroški glasovi (zapojo):

Ščasoma boš še minister,
ako vedno priden boš,

Padar: Če bi bil marljiv, se razume.

Glas iz množice: Policaaj!

Padar: Že, če bi se uresničila bratova prerokba.

Glas tete Barbare (iz kuhinje): Gospod Mirodolski!

Padar: Ne ne, gospod Mirodolski pa že nikoli ne.

Glas šaljivca iz ljudstva: Aleksander Veliki!

Padar: Ja, mogoče res. Med šolskimi potrebščinami in pogrebščinami so kopita njegovega konja drobila kredo v prah in topotala po katedru, a ga nikoli ni dohitel, da bi ga ujel in spravil v peresnico in pokazal vsem doma, v hiši, v mestu, kaj ima (Z zaskrbljenim obrazom): Vidi ga pa včasih jezdit na belem žrebcu.

Glas šaljivca: Kadar je dovolj nadevan!

Padar: Kadar je parada in se nabere vse črno ljudi, gre in se pomeša med množico, takrat ga vidi, obšitega z zlatimi vezeninami; sliši žvenket orožja in odlikovanj. Jezdi daleč pred vrstami vojščakov, ker mora imeti vsaj za silo dovolj prostora.

Faust pa nima drugega na sebi kot star obnošen puli in plave, na kolenih oguljene platnenke. Spi kar oblečen in obut. Tak se je proti jutru, ko je prikolovratil domov, zavalil na posteljo in padel v globok vodnjak; videl je še teto Barbaro, ki se je zgrabila z rokami za glavo (sivi lasje so ji štrleli na vse strani med suhimi prsti, kakor bi rasla trava izpod preperelih koreninic), njena usta je videl, ki so se spačila v krik. Brata je videl, ravnodušnega, poleg nje, v temnorižasti kanadski obleki je vnemarno stal, kadil cigaro in se dolgočasil, saj je vse že vnaprej napovedal in zdaj res nima

smisla, da bi se metal ob tla, pa čeprav zaradi očeta, ki je ležal na klopi pred hišo mama mu je močila čelo, klicala ga je po imenu in jokala, kako naj bi v takšnem stanju opazila nesrečo. Očetova harmonika je z raztegnjenim mehkom ležala sredi dvorišča, polnega sosedov. Kar trlo se jih je na tesnem prostoru med visokimi razpadajočimi stenami hiš. Krželj je spet pijan. Policija je prišla, pobrala harmoniko in jo položila na klop k očetu nori, obtolčeni glavi. Glava je kramljala z neznanim sogovornikom, kričala je in se smejala in se zibala in hropla. Hopla hopla konjiček metla vse pometla mimo očetovega trupla, mimo sosedov mimo policaja skoz mračen hodnik na svetlo sončno ulico in nazaj v direndaj dvorišča, kaj se je ta čas zgodilo, kaj se spremenilo?

Soseda: Dajte mu sode v slani vodi!

Krojač: Mleka mu dajte!

Sosed: Dajte mu vročega čaja!

Vija vaja ven. Med padanjem je še utegnil pogledati navzgor — na robu svetlega kroga, ki se je naglo manjšal, je visel bratov ravnodušni obraz. Neslišne besede so kapale iz ust za njim v hladno globino, prepočasi ali prepozno, bratovo sporočilo ga ni več ujelo. Od spodaj z dna vodjaka je nekaj pelo.

Glasovi iz vodnjaka:

Curicuri paititi

hitihiti hitihiti . . .

Sicer je pa tako vedel, kaj je brat zavpil za njim in ga niti ni zanimalo. Bil je kar zadovoljen, da je padel, pravzaprav odpotoval, tudi zaradi občutka med padanjem: okoli osi, ki si nanjo pripet, se nabere prijeten ščeget strahu, kadar se vzpenjaš na gugalnici v višino, kadar padaš v tistih čolnih, ki jih imajo potujoča zabavišča, rdečih modrih rumenih. Če si dovolj pogumen, da se zavihitiš v krogu, ni le občutek še veliko bolj prijeten, ampak je tudi brat poparjen in malo manj važen, kadar gresta domov.

Brat: Kaj pa je to takšnega!

Faust: Ti si ne upaš.

Brat: Moj čoln ni bil čisto v redu, da boš vedel. Če bi bil v redu, bi ti pokazal, kaj je brzina.

Paglavci te občudujejo, po vodnjaku odmevajo otroški vriski osuplosti. Koliko jih je pa sploh, ki si upajo tako daleč? Branjevčev sin, potepinski fakin, tako je predrzen, da se ne boji ne policajev ne ječe, ki mu z njo grozijo, in ne joče, kadar mu navijajo uhlje.

Branjevčev sin (na čolnu): Poglejte meee!

Nikogar drugega se ni mogel spomniti med padanjem v globino; čeprav je padal bogve koliko časa, se ni mogel spomniti nikogar drugega, ki bi si upal na zabavišču tako zaviheteti čoln, da bi letel v krogu, okrog in okrog in okrog in ko si zgoraj, vidiš bele obraze ljudi, obrnjene k tebi, glave vidiš zvrnjene nazaj, oči na široko odprte, zazrte v nebo.

Brat pa se vozi v črnem fordu; ustavi, a samo za hipec, da mu pove.

Brat: Niti od tete Barbare se niso poslovil.

Kako, saj ni imel časa, da bi ji dopovedal, a tudi če bi ga imel, ali bi ga sploh razumela.

Brat: Vesela bi že ne bila.

Oče je medtem tako že spiritus s plavim plamenčkom izdihnil,

mama je umrla od garanja in sramote, brat jo je popihal v Kanado. In zdaj so že gričevnate pokrajine po sončnem zahodu, reke so, grmičevje in črede živali, skrite v mraku na pašnikih. In oddaljeno bobnenje bivoljih kopit — divjega, še neukročnega goveda — rjojenje aligatorjev, šuštenje velikih kril, ki plavajo strašno počasi skoz mlačen zrak čez reko in naprej čez goščavo v daljavi, kjer visijo pisani oblaki. Na nebu, ki pa ni nebo, ker je kakor veliko zeleno oko (v njem odseva soba Margarete točajke aj aj kakšna češpljica je to!) lebdi rdeč zrakoplov, kako ga je bil vesel, ko ga je vzel iz škatle izmotal iz svilenega papirja: GRAF ZEPPELIN, čeprav v resnici ni mogel leteti, samo vozil se je po tleh, če si ga navil in dokler se seveda ni pokvaril, ko mu je iz kabine spodaj pogledala okrogla vzmet in so izpadli drobčkani vijački in se porazgubili in mu je rekel brat, da tega živ Kristus več ne popravi. Samo o da je zdaj veliko večji; iz okenca kabine maha bratova roka s sporočilom na listu belega papirja, veter ga odnaša, list se prekopicuje v zraku, svetel temen svetel temen, pada v zavojih bogve kam. Ker je bilo vedno tako: kadar je letalo metalo listke, nikoli nisi prav uganil.

Otroški vriski: Meče! Meče! Meče!

Nizko nad strehami navzdol v velikem krogu kačji pastir, dve glavi z žabjimi očmi, mimo repa se zapraši oblaček raznobarnih listkov, redči se, ko plava v svetlem zgoraj, otroci letajo ko pono-reli z glavicami vnic, plezajo čez plotove, ob reki tekajo, med njivami, po dvoriščih.

Najprej si mislil, da bodo padli na sosednem dvorišču ali kvečjemu na travniku za hišami ali mogoče na njivi za kostanji ali vsaj za reko. Tekel si za najbližjim, prebredel reko, lezel navkreber med drevjem po hribu in še srečen si lahko bil, če si ga našel v goščavi, če ni obvisel na tako visoki smreki, kamor ni bilo misliti, da bi lahko splezal in je bil seveda ves trud zaman. Tako ali tako kvečjemu VELIKA TOMBOLA ali BATA ŠKORNJI.

Brat: Jaz imam tri, jaz imam tri.

Faust: Daj mi enega.

Brat: Nobenega nobenega nobenega!

Faust: Daj mi ga.

Brat: Daj mi groš.

Faust: Kaj je napisano na njem?

Brat: Ne povem ne povem!

Faust: Če so BATA ŠKORNJI ga niti ne maram.

Brat: Niso BATA ŠKORNJI.

Faust: Kaj je potem?

Brat: Ne povem ne povem!

Tako ali tako ni odvrigel drugega kot prazno slamo, brat ni dal nikoli nič od sebe, če je bilo kaj vredno, brat ni znal nikoli pisati, čeprav je imel lepo, enakomerno pisavo, še vedno so njegova pisma iz Kanade zanimiva samo za teto Barbaro, vsa jih ima povezana in shranjena v svoji sobi v črni komodi, okrašeni z Marijinim kipcem in rožami. Brat potuje v Kanado na najudobnejši način — v zrakoplovu, Margareta leži na rjuhah gola. V zelenih očeh odseva soba, oči so na široko odprte. So takšne, ki oči zapirajo, so pa tudi takšne, kakor Margareta, ki jih sploh ne morejo dovolj na široko odpreti, tako so presenečene nad tem, kar se jim dogaja. Majcena, malo popačena soba v njenih očeh je kar nora

od osuplosti, ker leze skozi drugo golo telo, z napeto štrlino visi nad njeno goloto, ko ni mogoče več drugače, če jo čakaš do zaključne ure, spiše obračun, pospravi, pogasi in gresta lahko v njeno sobo (ker je Štef vratar) jo slačiš, reče ne ne kaj si misliš, besede se s težavo zrinejo skoz krčevito dihanje jo slečeš je nasilje je igra je ščeget predrznega guganja kaj počenjaš! če bi ne bilo teh pogledov pusti me v sramežljivosti zgini proč baraba teh besed gibov nevarnosti varanja kroženja v rdečem čolnu potujočih zabavišč kaj počenjaš z mano bi se dolge poti zvite skoz mesto skozi dan mimo bleščečega točilnika do noči njene sobe zgubile v prazen nič in bi bilo bolje ostati doma brati časopis, potopis v nadaljevanjih, ki so jih izrezovali in spravljali v komodo tete Barbare, dokler jih oče ni zvezal v rumeno knjigo, nekoč pozimi ko je bil dobre volje in samo malo okajen, ker je znal tudi to. Znal je sploh vse, najraje pa je cigumigu sviral na harmoniko po cele tedne na porokah po deželi, samo denarja ni znal imeti v žepu. Križ kraž kralj Krželj daj mi groš da si kupim nož — se mu je zapodil v njegov pijani bes v hrbet z velikim kuhinjskim sekačem ko je pretepal mater teta Barbara je zbežala v svojo sobo in molila kakor vedno brat ga je zgrabil za roko in mu jo zvil ker je bil veliko močnejši in Krželj je potem pretepel njega in še brata za zahvalo in še psa, takrat so imeli malega lisastega cučka, ki ga je do smrti poteptal, pokopala sta ga z bratom drugi dan na vrtu. Zavila sta ga v časopisni papir in sta izgrebla jamo in ga (razmrcvarjena glava in ploski trup) položila vanjo in molila in prosila boga ooo. Tudi blazni biki so, ki prodirajo skozi goščavo in krulijo kot prašiči, sopejo in brizgajo peno iz vročih nozdrvi, zasajajo rogove v zemljo in bôlijo zateglo, blodijo po ravninah in močvirjih in čofotaje padajo v plitke mrtve rokave pragozdnih rek. Margareta se je umila in že zeha, v kombineži se spravlja v posteljo in je ravnodušna, mogoče celo sovražna, naveličana njegovega telesa bi rada spala, zato se obleče in gre po stopnicah v temi dol dol dol in zdaj je velik trg v razpadajočem, nekdanj razkošnem mestu, ki ga požira pragozd: zdaj se zrine s koreninami v kamenje palače, majceni slapovi ometa tečejo šušteč v gosto travo; stena počí, zdaj se deblo odebeli, nasloni se na stolp in stolp se zruši; zdaj vzkaliyo pod marmornim tlakom neznana semena in ga razženo in zmeljejo, požro, prekrijejo in naredijo zopet rahlo prst; pragozdu se nikamor ne mudi. Stoji sredi trga, kepe kavčuka se kopičijo okoli njega v visoke piramide, v kupih je zlato, okrasje, posodje in orožje naloženo vzdolž belih sten do streh in še čez, stojnice so preobložene s sadjem čudnih oblik, tete Barbare ni nikjer. Rekla je, naj jo samo malo počaka in zdaj se je zgubil, nobenega človeka ni, ki bi bil kaj vreden. Ljudje so se spremenili, je rekel oče — so se polenili od vročine? — len človek ni vreden niti sklede kaše, je rekel oče in mu žugal s prstom.

Krželj: Pazi poba če se razjezim prinesi mi copate.

Še sadja se mu ne ljubi jesti, ker ga je strah na praznem trgu in niti več ne ve, ali mora najti mamó ali teto Barbaro, ali mora priti brž domov, ali mora po očeta v oštarijo. Ura bije dvanajst. Španski španski stražniki, ki postopajo v senci palač in se jim grebenjaki svetlikajo iz polmraka, mu ne morejo nič, saj sploh ne vedo, kdo je, policaji pa so bogvekje, za Atlantskim oceanom, še dalj: za tremi morji v majhnem mestu med hribi, kjer

imajo ljudje zagrenjene obraze in je teta Barbara v kuhinji za štedilnikom zadremala ob mrzlih jedeh v obtolčenih kozicah. Gre mimo njih v ozko ulico naravnost v Habičev bife, tam seveda ni ne fliperja ne džuboksa, špičaste španske čelade visijo po stenah. (Habič je star in izmozgan in spi v posebni sobi). Tam sta samo Puba in Bavči; največji čudež je to, da Puba sploh ne pije več. Vpraša ju, zakaj se še niso odpravili iskat rudnike, onadva sta kar tiho in ko ju bolje pogleda, vidi, da spita; po obrazih jima lazijo bleščečezelene žuželke, ležejo jajčeca v rumeno zgrbančeno polt. Onadva pa kar spita, mogoče že od jutra; nima smisla, da bi sédel k njima za mizo, zato gre pri zadnjih vratih ven. Ob reki gre, čez jaso proti koči, z njive, izkrcene v goščavi, gre, iz gozda gre domov, odpre vrata, zakuri ogenj, v kotlič vrže nekaj suhega mesa in čaka, sliši čudne krike neznanih ptic; čaka na jed. Vrača se domov vsako noč in jé, če se mu ljubi, medtem ko teta Barbara tarna pri štedilniku in pravi, da bo vse pisala bratu v Kanado. Potem zaspi in sanja na pogradu, kako bo nabral in prodal, če mu ne bodo kobilice požrle, in se vrnil. Obrne se na trebuh. Čez čas se obrne na hrbet. Na bok, na trebuh in na hrbet in pade na tla, da udušeno zagrmijo podnice. Treba je podreti šotore in se odpraviti naprej proti rudnikom, ki čakajo. Stoletja preraščeni, prepleteni z ovijalkami, čakajo vhodi. Poti so tu nevarne in naporne; dolgo časa traja, preden pride na vrh hriba. Pade na vse štiri in po pasje koplje v mehko zemljo. Ne najde. Pa je prepričan, da mora biti tam, kjer koplje, samo mogoče malo globlje. Ampak zdaj je najbrž že prepozno. Okoliščine so se tako zelo spremenile, da so pomote. Nesporazumi so; in razočaranje je tudi.

Faust: Saj to sploh ni ...

Medtem pridrvi birič po hribu navzgor, na belem žrebcu sedi, maha s sabljo; lovi Fausta, zdaj ga je ujel na delu, skloni se s konja, s konico sablje ga pridrži, ko hoče vstati, da bi zbežal.

Birič: Kaj ni?

Faust: Brazilija.

To reče in odrine sabljo in stoji sam samcat vrhu hriba s policajem pred sabo.

Birič: Brazilija?

Ker najbrž ne ve, kaj bi z Brazilijo, ne ve, kaj je Brazilija. Če je v šoli šprical zemljepis in si izmišljal najbolj neumne izgovore, da bi mu o Braziliji ne bilo treba vedeti ničesar, samo da bi se znebil vonja po žaltavem olju, ki so z njim mazali šolske pode; tako je bil neumen, trmast in nedostopen za vtepanje znanja, da je rekel brat: na koncu ti ne bo preostalo drugega, kakor da greš pometat ceste ali k policiji. Ker tam bo navsezadnje le nekaj pomenil, pa čeprav ne bo vedel, kaj je Brazilija. Pravzaprav ni res, da ne ve: ker je to tudi lokal Na okopih, kjer se zbirajo huligani: Teksas, Abesinija, Evropa, Koromandija, vse te lokale pozna kot svoj žep, a v žepu nima drugega kot prazno cigaretno škatlo in strgan robček. Obut v copate sedi pri štedilniku in lista po zamaščenem zvezku, kjer ima zabeležene podatke.

Birič: Si bil včeraj v Braziliji? Tega nimam nikjer.

Zapiše si, z nespretno, veliko pisavo, zapiše si pa le. Štedilnik je že hladen in na jedeh, ki čakajo v kozicah, se je naredila debela skorja. Komaj malo svetlobe mezi skozi tesno okence. Če nimaš zvez na občini, te vtaknejo v svinjak. Ali je to sploh stano-

vanje? Krželj bere gospodom, ki so prišli gledat stanovanje in so v zadregi, kozje molitvice.

Krželj: Ali je to sploh stanovanje? Pod je izlizan in gnil, luč je slaba, vrata so slaba, plača je slaba. Kakšno življenje je to?

Oče Krželj samo še sitnarijo, ne menijo se za nič več, niti za harmoniko, saj tudi ne morejo drugega. Samo pijejo še, jedo in spijo in čakajo, da jih bo špiritus zadušil. Tak vamp imajo ko krava in tako barvo v obrazu, ko da bi jih bil kdo vijolično prepleskal. Spirit si natočijo v aluminijski lonček, ki so ga bili prinesli iz Galicije, natočijo zraven vode in pijejo. Čudni časi prihajajo v deželo s suhim šelestenjem ventilatorjev. Birič je slabe volje. V stekelnici je komaj še za prst konjaka, spil ga je Faust, kdo drug neki, ko je teta Barbara že spala, se je splazil iz svoje sobe čez hodnik v kuhinjo in pogoltnil pol steklenice kar na dušek. Stock medicinal Brandy pa stane dvanajst jurjev; teta Barbara ga skrne komaj šilček tu in tam, kadar jo boli želodec. V mleko si zjutraj kane navaden konjak. A to seveda še ni vse. Za oknom, na primer, je tesno dvorišče, šipe pa tako umazane, da na dvorišču ni mogoče razpoznati obrazov ljudi, ki se tam potikajo. To ni Brazilijska, ampak kaj je potem? Stara mestna četrt, ki jo bodo začeli čez nekaj let podirati? Če se ne bo sama podrla že prej? Hej, kam z ljudmi? Župan in mestni očetje si belijo glave, cele dneve sedijo za mizo, pijejo kavo, poslušajo dolga poročila strokovnjakov.

Župan (sname naočnike in si z dlanmi menca oči): Kam bomo prišli, če bo šlo tako naprej?

Kakor da bi ne bilo že teh skrbi dovolj in tekočih poslov, se je zdaj nabralo še barab ko ščurkov. Kako jih poloviti in spraviti pod ključ, če ni moderne opreme, ni pasti, ker bi jih morali uvoziti, deviz pa tudi ni. Birič se jezi. Jezi ga pajčevina, prah. Jezijo ga ostanki malic, vsepovsod po kuhinji; če je Faust pomarančo, salamo, žemljico, vrže na tla ali pusti kjerkoli olupke, drobtinice. Nepomita posoda ga jezi. Jezi ga nered znotraj in zunaj, vlomilci ga jezijo in tatovi in razgrajaci. Najbolj od vseh ga jezi Faust, ker mu ne more do živega, čeprav je zbranih podatkov, kolikor jih hočeš. Toliko podrobnosti ima zabeleženih o Faustu, da se v njih zgublja in ne ve več, kaj bi si o njem mislil. Pretvarja se pa le, kakor da ve, ker je velika prednost, če je videti, kakor da veš, kadar vrtaš v sumljivega človeka, da bi ga pripravil do priznanja in ga spravil skozi mestne zapore na pravo pot. Ve vedno manj in to ga tako grize, da zgublja glavo, skrivaj pije žganje in žveči česen s kruhom, da bi ga šef zjutraj ne zavohal. Še z uniformo nima več takšnega veselja, kakršnega je imel včasih. V civilu te nihče ne opazi, v uniformi si na mah nekaj, česar nihče ne more prezreti, zato je res hudo in pomeni, da s tabo nekaj ni več v redu, če zgubljaš glavo in veselje do uniforme. Birič pa požre skrbi in jezo in se, vsaj spočetka, sili s prijaznostjo, ker bi rad na lep način izmolzel iz Fausta skrivnost zlate jame in še veliko drugega, kar mu ne gre in ne gre v glavo.

Birič: Kaj ni? Kaj si rekel, da ni? Brazilijska? Zakaj ravno Brazilijska? Le lepo povej, kaj je z Brazilijsko!

Bavci je prebrisan prevarant, lažnivec, ampak spreten in podjeten, preoblečen v bakalavra stopi v prostor kuhinje, z razrednico pod pazduho, je zdaj drugačen, čeprav šepa, se ga vse boji.

Bavči: Bi rad dobil opomin? Bi res na vsak način rad popravn izpit? Odpri usta in mi odgovori: bi rad fliknil? Ali bi rad videl Brazilijo od blizu? Takoj ko umre stric v Stockholmu, podedujem denar. Greš ali ne? Ali daš raje za pijačo? Ali oboje? Saj tukaj vidim že kar lepo rajdo enk! No ja, če se boš malo potrudil, boš lahko ponavljal razred, ker si tega že tako želiš.

Birič: Zini že! (Pripravi svinčnik in odpre zvezek na nepopisani strani). Kaj si rekel o Braziliji?

Faust: Ah, beži v rit, môra!

Birič: Ti, pazi malo na jezik!

Bavči: No no no, le ne tako divje. (Lista po knjigah, ki jih je našel v antikvariatu, nemške, angleške, portugalske, vse je pokradel): Poglejmo raje, kaj nam knjiga o tem pravi. (Bere). Estados Unidos do Brasil, Krželj tehta samo še dvajset kil. Osem milijonov miligramov tehta njegova glava, ker je iz suhega zlata. Harmonika tehta veliko manj, s safirji in smaragdi je okrašena, njegova žena ima zakrpan predpasnik in po obrazu plave lise. On sam, Krželj El Doro je ves pozlačen in plava v jezeru sredi pragozda, iz vseh lukenj mu sikajo srebrne kače. Osem milijonov kvadratov ni šala, če so iz kovanega zlata. Lune so kovane v srebro, sonca v inkovsko zlato. O o stay with me, Guayana! (Se pravi): Pravzaprav Araracuara.

Birič: Si slišal zdaj?

Bavči: Molči, tepec, in mi raje povej, koliko ton tehta Amazonska nižina, kod se razteza, s čim je pokrita? Kakšna je klima? Ima letne čase ali jih nima?

Birič: Kdo je vlomil v Brazilijo?

Bavči (zgrabi Fausta za rokav in ga odvede v Habičev bife): Vse ti povem, če hočeš. Čuj, človek božji, imej vendar pamet. Zlata dežela, skrita v neprehodnih pragozdovih, si lahko predstavljaš? Nôri večeri na bregovih rek, ki leno tečejo skoz temen preplet podivjanega rastlinja. Je že res, da je Sir Arthur Huges znozel, ko je izgubil ženo, brata in očeta, polkovnik Fawcett je izgubil konja, sina in življenje, Humboldt pa je imel srečo in spočetka tudi Orellana, izgubil je nekaj ljudi in polovico pameti, pozneje seveda še drugo polovico, ko je izginil brez sledu v amazonskih labirintih. Kaj pa mu je bilo treba še drugič v ogenj po kostanj? A za nas to ne velja. Vse sem preštudiral. Nikar mi zdaj ne reci, da še kosti ne najdejo za tabo, če te sploh iščejo. Je že res, da so ljudje tam potopljeni v vlažni topli zeleni požrešnosti, da sploh ne vedo več zase. Prebivajo v kočah, razumeš, nabitih s kepami kavčuka, čakajo na ladje, ki pristajajo od večnosti do večnosti, medtem se kapitani starajo, brade jim sivijo, moštvo se menjava, umira, potniki imajo utrujene ranjene otečene obraze. Potujejo pač mimo, po Rio del Mar, mimo Manaosa, mimo Manacapure, mimo Camare, po Rio Japurá do La Pedrere. Porto Mirana je ena izmed mnogih možnosti, ki sem jih izluščil iz starih rokopisov. Tam vlada Dom Pedro Alvarez de Soledade, baraba, da mu ga ni para. Vara oblasti, kabokle, ženo; in še samega sebe bi okradel, če bi ne bil tako prekleto zvit. Od njegovih revirjev do El Dorada je še mesece dni blodenj skozi neznane goščave, če se znaš Dom Pedru prikupiti, da ti dovoli prehod skozi svojo deželo, da ti da ljudi in hrano in vodnike, ki vedo, kje je Araracuara. Ti mu daš polovico zlata, ko se vrneš — in še srečen si lahko, če mu ni treba

dati glave. Glave ima namreč zelo rad, preparirane. Izvaža jih skozi Pas de Canaille na sever v Evropo in še delj, kjer take robe ni. A za nas to ne velja, ker vem, kako ga je treba oviti okoli prsta. Poznam besede, ki ga razorožijo in naredijo pohlevnega ko kužka: Paytiti Pachacamac Manoa Mapiare Curupira Coniapuyara. Vrstni red je izredno važen, sicer ostane čar brez učinka. Našel sem jih v pergamentih, ki jih je spisal Don Henàn Sanchez de Vargas. Le počakaj malo, da umre moj stric v Stockholmu in mi zapusti denar. Potem jo urežemo naravnost čez Atlantik. Imaš še kaj drobiža?

Govorjenja, ki ga ne razume, se policaj tudi naveliča, smrdi mu po olju šolskih parketov; to ga spravlja v bes, da lahko postane surov, lahko se vrne k stvarnosti, lahko pa tudi vstane, se pretegne in gre k štedilniku, kar je isto.

Birič: Vse jedi so se pokvarile, kakšen smisel ima sploh to. Teta Barbara skuha, tebe pa od nikoder! (Brska po pepelu). Zerjavice ni več, kurjave ni več. Premog se bo podražil, moka se bo podražila, tobak se bo podražil. (Na tleh zagleda velik čik, pobere ga, poravna, pripali na kuhalničku, globoko v pljuča vleče dim in premišljuje). Ti pa kar takole postopaš! Tako ne bo več šlo naprej! (Gre k mizi, odrine umazane krožnike, lista po zvezku). Vse vemo. Nikar si ne misli, da smo priplavali po prižganki, ti! Včeraj ob 6,30 si že sedel v Teksasu. Teti Barbari si pljunil osem jurjev, vse kar je imela v miznici. Je res ali ne?

Faust: Da bi tako zgodaj vstal? Zdajle je že gotovo osem, vidiš, pa še kar spim.

Bavči: (zašepeta Faustu na uho): Tega kifeljca imam že davno polna jetra. Reci samo besedo, pa ga spraviva s sveta, predno jo mahneva čez morje.

Birič: Do 6,45 si imel v riti že tri konjake.

Faust: V riti? Že?

Birič: Točajki si rekel, da bi jo v luftu — že veš kaj.

Faust: Kaj?

Birič: Tule je zabeleženo: Da bi v zraku z njo neponovljivo, v oklepaju: spolno občeval.

Bavči: V kakšnem oklepaju, vrag me vzemi. Ta kifeljce je ravno dovolj zagrenjen, da ima smisel za humor.

Faust: V zraku? Je čarovnica?

Birič: Ti bom dal čarovnico, prekleti postopač. Kaj misliš, da je točajka v Teksasu že navsezgodaj razpoložena za pijanske bedarije?

Faust: Kakšne bedarije?

Policaj: Grabil si čez točilnik po njej, dokler te ni z mokro krpo plosknila čez gobec.

Točajka iz Teksasa dobi dan dopusta, obleče se v rdeč kostim, gre na policijo in na občino, poišče boljšega gospoda, ki ji natipka pritožbo, polno uradnih izrazov za spolne pojave, napudrana stoji v užaljeni poštenosti marljive delavne osebe, celo zajoče tu in tam.

Točajka: Prav tale je bil! Kakor da ga ne poznam. Kuhan in pečen je pri nas, saj ga ne vidim prvič. Nesramen prostak, kakor je mlad. Je to srčna kultura? So te tako učili v šoli?

Bavči (šepeta Faustu na uho): Poserji se na to. Misliš, da so njo učili v šoli, kako jo naj nastavlja za denar zanesljivim plač-

nikom, starejšim, razmeroma še kar snažnim gospodom, ki imajo primerne dimenzije in občutek osamljenosti in so dostojni, dokler ne zlezejo v posteljo? Vedno znova bi ga radi spravili na toplo. Kak smisel bi imelo, če bi se ji ne poznalo pri dohodkih?

Da o padarju niti ne govorimo. Ta je nima, da bi jo nastavljal. Živeti mora s tem, kar dobi za zdravljenje neozdravljivih bolnikov, božjastnikov, Napoleonov, kraljev in drugih visokih osebnosti, ki se sprehajajo v progastih haljah po sobanah svoje palače, dokler jih sluge zlepa ali zgrda ne spravijo spat. Padar je dobra duša, ki gleda skozi minus pet dioptrij daleč naprej v bodočnost. Že teče čez cesto kar v nogavicah, ker je hôtel čimprej priti k Faustu, ko je zvedel, da je spet zavozil, beli plašč vihra za njim odpet, kravata se mu vleče iz žepa po tleh, Fausta pa prav nič ne mika srečanje s tem ljubeznivim gospodom, ki bi ga rad za vsako ceno pre naredil po svojih načrtih. Zato se zmuzne pri zadnjih vratih ven, pozabi plačati zapitek, Habič pa od tega pobesni.

Habič (tolče s pestjo po točilniku): Ali naj te postopače še zastonj zalivam z žganjem! Stokrat prekleta huliganska zalega, kje bom pa jemal denar!

Padar ni bimbo, ve za trike; hop Cefizelj, te že imam! Pričaka Fausta za vogalom, zgrabi ga za uhelj in mu ga navije.

Padar (zavpije): Paglavec, je to hvaležnost! Kaj ga zopet lomiš, zakaj si se ga spet napil?

Faust: Zaradi jutra.

Padar: Kakšnega jutra!

Faust: Ker je imelo tak čuden okus.

Padar: Takole me misliš vleči za nos? Bi rad, da bi ti puščal kri? Kakšen okus?

Faust: Po skisanem pivu, po pepelu, po puščavi.

Padar: Pa si mi obljubil, da boš priden!

Faust: Če pa je bilo brejasto od nesporazumov, če pa je imelo tak natrcan trebuh vsega mogočega.

Padar: Jutro?

Faust: Ja. V želodcu je imelo kamen, pekoče tvore na možganih, šibka kolena, bled izmozgan nor obraz.

Padar: Če ti je bilo slabo, zakaj nisi prišel k meni? Malo bi puščali, pa bi si precej opomogel.

Faust: Jutro.

Padar: Jutro?

Faust: Slabost mu je segla v srce sveta. Aleksander Veliki bi lahko vsak hip prijezdil po Gosposki ulici na belem žrebcu, takšno jutro je to bilo. Napovedovalo je tako neznosen dan, ki sem ga moral preživeti, da ni bilo mogoče reči, kako se bo končal.

Padar (nestrpno): Jutro jutro jutro! Izgovor je dober, pa če ga pes prinese na repu! Jutro je jutro in nič drugega.

Faust: Imelo je ranjene oči, ki zro naravnost v pekel.

Padar: In? Kaj se je zgodilo?

Faust: Dojel sem skladnost sveta.

Padar: Je Aleksander Veliki prijezdil?

Faust: Ne, ni. Čakal sem ga pri oknu, potem sem ga čakal na ulici, potem sem ga čakal v Teksasu in v Habičevem bifeju in v Braziliji in pred postajo.

Padar: In ni prijezdil?

Faust: Ne.

Padar: Teti Barbari si ukradel osem jurjev?

Faust: Vzel sem jih.

Padar: Ukradel!

Faust: Vzel sem jih pač.

Padar: Zakaj si jih vzel?

Faust: Zaradi jutra.

Padar: In si čisto pozabil na novega človeka? Si čisto pozabil na srečno življenje?

Faust: Sreča, ojej!

Padar: Kaj pa je narobe s srečo?

Faust: Se mi fučka.

Padar: Zakaj?

Faust: Zaprti moraš oči in pozabiti na grozo in bolečino.

Padar: In kakšna skladnost potem? Kakšna skladnost je to, če govoriš o grozi, o bolečini, o pepelu, o ranjenih očeh, ki zro v pekel?

Faust: Peklenska, raznorodna skladnost, razraščena v širino in globino. Prav čisto vse je imelo svoj strahotni pomen. Pekoča boleča skladnost.

Birič: Govori vendar po človeško, kakor te je učila mati.

Faust: Mati me ni ničesar učila, je imela preveč dela. Oče me je naučil nekaj muzike — kako ti zveni po ušesih, kadar dobivaš klofute.

Padar: Ali ne razumeš, nesrečni človek, da pijanost ni nič drugega kot spanje?

Faust: Pijan nikoli ne spim. Tudi kadar spim, ne spim. Možgane mi hoče raznesti, toliko reči vidim.

Padar: Zakaj čvekaš, zakaj se izgovarjaš? Alo, greva se umit, pa hitro!

Ob nedeljah so se včasih prav posebno potrudili z njim, če je bil kak praznik, ker so ga hoteli imeti lepega, zato je padar tako prizadeven. Teta Barbara ga je umila, oblekla v čipkasto srajčko, v lepe bele čevljičke, v hlačke z naramnicami. In ga vpraša, če bo priden. Seveda bo. Bo. Padar ga počeše, prime ga za roko in gresta. Padar ga bo pozdravil, puščal mu bo kri, dal mu bo obliže, ki hladijo. So obliži, ki pečejo, so pa tudi takšni, ki hladijo. Gresta po stopnicah dol dol dol in je parada. Črnim konjem se mišice napenjajo pod potno poltjo, daleč spredaj jezdi Aleksander Veliki na belem žrebcu, pritegne vajeti, ko ga zagleda in zajezdi pod balkon magistrata, parada se ustavi. Beli žrebec osedlan čaka nanj, padar ga pelje naravnost tja, sluge mu pomagajo na konja, spravijo ga v sedlo in sedi — vzravnani in vse ima: odlikovanja, praznično obleko in orožje. Zvenketa in jezdi in ima veliko prostora okoli sebe. Vidi očeta na slavnostni tribuni, okrašeni s smrečjem in banderci. Prelepo zlato harmoniko ima in svira, dela opico iz sebe in svira narodne cigumigu mačko strigu, da množica poskakuje od veselja, da so hiše pozlačene, stebri oblečeni v prebelo platno, da zastave pokajo v toplem vetru. Jezdi spredaj okrašen ponosen, sto sežnjev za njim neporušene vrste vojščakov. Mama je srečna, brat je čisto drugačen, teta Barbara kleči pred cerkvijo in moli zahvalne molitve. Tako hitro mine, da ga spravijo s konja, padar ga ujame za roko in gresta skozi množico, gresta skozi mesto na avtobus. In se peljeta, ker mu bo padar

pokazal babilonski stolp, ki je srce sveta. Res mu ga pokaže, najprej od daleč, ko izstopita na triintrideseti postaji, visok je in zlat in brez podrobnosti, gresta med polji, prideta do parka: vsi kralji in cesarji so skromni, prijazno nosijo opeko in malto in druge reči potrebne za gradnjo: stolp je že zelo visok in nihče kar jih vidi ne lenari. Zlat stolp sredi bogate dežele o. Prideta do zidov, ki dišijo po svežem apnu, prideta do vrat do oken. To je moj načrt, reče padar, to je moje delo. Lepo lepo, reče Faust. Skloni glavo in posluša v globino in sliši stokanje in reče zakaj stokajo. Nič nič reče padar nič ne poslušaj. Zakaj reče Faust. Glej to palačo reče padar kako se pne v nebo. Poglej zlate strehe na stolpih poglej kako visoko. Kdo stoka reče Faust. Stokajo pogubljeni reče padar v kletih stokajo od bolečin in kazni ker niso hoteli. Faust se skloni v globino in vidi temno prepletanje trpečih teles in vidi sluzavo gobo ki rase v kleti palače popolnosti. Sede na klop in se greje na soncu, padar je res dober človek in ga bo pozdravil s puščanjem z obliži. Padar pozna veliko raznovrstnih spretnosti ve kako je treba: pozlatiti strehe igrati na harmoniko zmešati apno zlati prah in pesek skuhati krompirjev golaž. Ve kje rasejo zdravilna zelišča. Skuha grenek čaj in mu ga da še vročega. Čaj je treba piti vroč in grenek, dá mu kamilično oblogo na trebuh, spravi ga v posteljo in v postelji sliši Bavčijev glas.

Bavči: Če bi bil bog, bi spravil svojo vsemogočnost v predal, in če bi jo že kdaj uporabil, bi jo samo za šalo, tu in tam, da bi malo prestrašil kakšnega pcestnega ateista.

Faust: Kdor zatrdno ve, že prižiga grmado.

Padar: Spremenili bomo svet.

Bavči: Če bi ga hoteli vsi spremeniti po istem načrtu, ne rečem. Če pa imajo vsak svojega in so si med seboj v nasprotju, je vrag. Pa povej, če ni res.

Če gradite na pogubljenih mi je slabo reče Faust če gradite na prekletih če gradite na nepopolnih palačo popolnosti se mi fučka reče Faust in gre v Habičev bife popije tri konjake in grabi točajko za seske in ji reče da bi jo ooo.

Aleksander Veliki prijezdi skozi luknjo na belem žrebcu izpod kredence, ampak žrebec je kljuse in Aleksander Veliki je klavrn suhec z brivsko skledo na glavi, igra harmoniko in poje.

Krželj (poje):

Rad bi imecel tvoj fotooo
na nočni omariciii...

Točajka iz Teksasa: So te tako učili v šoli?

Z dvorišča se zasliši glas pijanega Krželja, ki sloni na steni in ščije po kantah za smeti in po svoji harmoniki, ki mu je padla na tla. Njegov pes tuli, ker ga je pravkar pretepel, Njegova žena hlipa. Faust stoka od batin in njegov brat se cmeri na klopi pred hišo.

Pes: Vauvauuuuuuuuu!

Krželj: Kuš, mrcina! Lepega dne te bom ubil, ti svinjska pasja kurba.

Pes ga preplašeno gleda in se skuša narediti čim manjšega in čimbolj ponižnega. Za psa je Krželj največji od vseh bogov. Tudi kadar ščije, se mu zdi nadvse mogočen. Če bi se mu kaj sanjalo o Aleksandru Velikem, bi sploh ne mogel razumeti, zakaj Krželj ne jaha velikega belega žrebca na čelu parade in če bi še pre-mišljaj, bi prišel do zaključka, da je prazen nič jahati na čelu

parade v triumfu, ko si osvojil svet, v primerjavi z mogočnim scanjem v kotu zamazanega betonskega dvorišča.

Krželj (poje in ščije po harmoniki):

Rad bi imel tvoj fotooo

na nočni omariciji...

Birič (odpre okence in zavpije dol na dvorišče): Kaj je, ti stari plesnivi merjasec! Spet prosiš batin! Bi spet rad sedel?

Krželj: Marš!

Birič: Se zajebavaš z mano, ti, kaj?

Krželj: S tabo pa že ne!

Birič: Boš kmalu crknil?

Krželj (pokaže figo)? Evo ti kurac!

Birič: Te imam poln kofer, veš.

Krželj (nekaj časa molči, ker je preveč zavzet z zapenjanjem hlač, da bi lahko mislil še na druge težave, maje se in se bori z gumbi; ko gumbe po dolgem času ukroti, pogleda gor proti okencu, ki je že zaprto. Zuga s pestjo): Strela božja, če me misliš zajebavati, se bom pritožil na kriminal in v časopise te dam. Boš zajebaval starega človeka, ki bi ti bil lahko desetkrat oče! (Odmaje se proti vratom svojega stanovanja in poje):

Rad bi imeel tvoj fotooo...

Kje ste zdaj, moji ljubi najbližji, da vas poteptam ko ščurke!

Birič: (jezno hodi po kuhinji): Mi boš že še prišel v mlin, takrat pa ti povem, da boš scal kri!

Aleksander Veliki hitro odjezdi nazaj pod kredenco.

Birič (sede za mizo, požveči nekaj drobtinic in lista po zvezku in se dela, kakor da bi se bil vsega temeljito naučil. Mogoče se bo pa le izmuznil in ne bo vprašan): Petkrat pet, petkrat pet, to smo pa že nekje imeli.

Bavči (preoblečen v bakalavra): No, kje smo ostali zadnjou uro?

Birič: Že vem. Te je plosknila če zgobec ali te ni?

Točajka iz Teksasa: Seveda sem ga! Pa še enkrat ga bom! Takšna baraba, brez srčne kulture!

Birič: Si slišal zdaj? Priznaš, da te je plosknila?

Faust (nejeverno): Od treh konjakov? Zamenjal si me s kom drugim.

Birič: Prihrani si sapo. Za take finte pri meni ni treba tratiti pljuč, jasno?

Faust: Zamenjal si me s kom drugim, ti pravim! Mogoče si si narobe zabeležil. Lepopisje si imel cvek in računstvo tudi. Šestice in osmice pišeš podobno, včasih si površen in trmast si. Ni prav, da si površen, kadar gre za človeka. Človeka ne zezaš kar tako v tri dni, zaradi pomote v beležnici.

Birič: Teti Barbari si sunil pet jurjev?

Faust: Oh, kolikokrat že. Če človek nekaj časa živi, ne šteje več takih malenkosti. Ampak denar ni njen. Tega najbrž ne veš.

Birič: Seveda ni več njen, ko ga imaš v žepu.

Faust: Čuj ti! Ali sploh veš, od kod dobiva teta Barbara denar? Moj brat ji ga pošilja iz Kanade, če bi že rad vedel! Veš kdo je moj brat?

Birič: Mi dol visi, tvoj brat, poba!

Faust: Ti ne bo več dolgo visel, če ti povem kak šef je. Misliš, da so v Ameriki šefi kar tako? V vsakem bifeju ima na-

takarico, ki zasluži več kot ti in tvoj šef skupaj. Da boš vedel, kdo je moj brat! Vsak mesec nama pošlje — ne vprašaj koliko. Dolarjev. To je zanj toliko kot pljunek!

Birič: Zakaj ne greš k njemu, če je tak šef? Tam bi te bili gotovo veseli. In mi tudi!

Faust: Zakaj pa vi?

Birič: Res ne veš?

Faust: Ne.

Birič: Ti bom povedal: Ker te imamo polne kofre. Po vseh lokalih in vseh pisarnah te imamo polne kofre. Kar poglej si tole!

Birič z vnemo, čisto nenavadno za policaje, plane pokonci, odpre predal kuhinjske mize, seže hlastno vanj in potegne iz njega polne pesti raznobarnih papirčkov, šolskih zvezkov in knjig, obupno razcefranih in nemarnih, opolzkih pesmic, bedastih šal in trapastih pisemc, ki so si jih pisali v šoli, fotografij okornih risbic, ki so jih risali po šolskih straniščih, vstopnic za kino ob hori ilegalis, prijav o neplačanih računih po letoviščih, bolniških izvidov, prošenj za štipendije z zlaganimi podatki, odpovedi delovnega razmerja, odločb sodnika za prekrške, pritožb zaradi kalitve nočnega miru, policijskih zapisnikov o javni nemorali.

Birič: To še malo ni vse. To je samo tisto, kar ti lahko pokažem. Ne vprašaj, kaj vse se je nabralo pod **POVERLJIVO** in **STROGO POVERLJIVO**. Ne vprašaj, ker ti tako ali tako ne smem povedati. O tisti tvoji Braziliji imamo tudi že marsikaj. Da ne boš mislil, da te nimamo na očeh.

Faust: Kakšni moji Braziliji!

Birič: Celo dobri padar te ima do grla in čez.

Faust (divje): Kakšni moji Braziliji!

Birič: Kar vprašaj ga!

Padar (spravi listke v predal, jih lepo uredi, predal zapre: Najbrž misli tole tu. (Se s prstom potrka po čelu).

Birič (samozadovoljno): Si slišal zdaj?

Faust: Oh, pojdi no nekam! Na to se spoznaš ko krava na gramofon.

Birič: Ti, malo lepše se izražaj, mater ti jebem! Ne boš menda rekel, da veš več kot zdravnik. Izkašljaj vse, kar veš, bo boljše zate. No, kako je z Brazilijo?

Faust: Tisti zmešani kripl včeraj v baru je spet čvekal vsega vraga.

Birič: Kateri zmešani kripl?

Faust: Tisti prifrknjenec, ki ima pohabljeno nogo. Bavči. Ves je od hudiča, če je nacejen. Ima takšne blazne načrte, da crkavajo muhe, če so ravno kje v bližini, kadar čveka.

Birič: Načrte ima?

Faust: Rad bi prišel do velikega denarja.

Krželj (od daleč, komaj slišno): Rad bi imel tvoj fotooo!

Birič (zvito): Kakšne načrte? Da bi vlomil? V zlatarno?

Faust: So spet vlomili v zlatarno?

Birič: Kako pa veš, da so vlomili v zlatarno?

Faust: Saj si ravnokar rekel!

Birič: Lepo izkašljaj vse, kar veš, če ne bi rad nasrkal.

Faust (kašlja): V zlatarno vlomijo vsako leto. To je menda domenjeno.

Birič: Domenjeno?

Faust: No, reklama pač! Potem ljudje govorijo o zlatarni in mislijo na zlatarno.

Birič: Si imel kaj zraven? Ti in tisti zmešani kriplj?

Faust: Daj no mir! Se ne spuščam v takšne kupčije, tudi z zlatarno ne. Bavči ima načrte za Brazilijo, kapiraš? Vedno mi leze pod kožo. Kadar je nadevan. Pravi, da ve, kje so rudniki.

Birič: Kakšni rudniki?

Faust: Tisti stari rudniki, kaj jaz vem, v pragozdovih. V Braziliji.

Birič: So pa res zlati rudniki v Braziliji, ja! Lani so vlomili v Brazilijo in pljunili iz blagajne šest sto jurjev. Torej Bavči! (Si zabeleži).

Faust: Pa ne, človek božji, ne v naši Braziliji! Bavči pravi, da je pisal brazilski vladi, če jih naj pride obiskat.

Birič: Koga?

Faust: Rudnike, sveta nebesa? Kdor mu plača pijačo, ga povabi zraven in mu obljudi del dobička.

Birič: To ti rad verjamem. Koliko si dobil od vloma v Brazilijo in koliko od vloma v zlatarno? Izkašljaj vse, kar veš, če ne bi rad nasrkal.

Faust: Si pri pravi pameti?

Birič (zvito): Imam drugačne podatke, poba!

Faust: Se mi fučka.

Birič: Se ti ne bo dolgo fučkalo. Bodi pameten. Bo bolje zate, to ti povem prijateljsko.

Faust: Bledega pojma nimam o tvoji trapasti zlatarni, če razumeš slovensko. Ravno zlatarne se mi še manjka. Kakor da že tako nisem dovolj v kaši.

Birič: V kakšni kaši?

Faust: Menda veš, kaj je kaša? Kaša, razumeš, ni samo to, da vlomiš v zlatarno in da te jahajo kifeljci.

Birič: V kakšni kaši?

Faust: V obupni! Tako, zdaj veš, v kakšni. O zlatarni pa nimam pojma. Kdo bo kupoval briljantno ogrlico za take blazne denarje!

Birič: Kdo pa pravi, da jo moraš kupiti?

Faust: Saj to ti ravno pravim. Ker je niso mogli kupiti, so pač vlomili in jo vzeli.

Birič: Kako pa veš, da so jo vzeli?

Faust: Pojdi k vragu, bedak!

Birič (žuga s svinčnikom): Poslušaj, poba! Misliš, da sem priplaval po prižgani župi? In da ne vidim, da s tabo ni vse v redu? Misliš, da nisem slišal, kaj je rekel zdravnik?

Padar (vklopi kuhalniček in pristavi posodico s kavo): Zdravnik sem, ne policijski vohun.

Birič: Si slišal zdaj?

Padar: Le pogum!

Birič: Hvala, saj ga imam.

Padar: Pogum in zagotavljam vam, da boste v najkrajšem času srečni.

Faust: Preklete, da se poserjem na srečo.

Padar (z dobrodušnim očitanjem): No, no, no, kaj pa je zdaj spet to!

Faust: Sreča? To je nekaj podobnega, kakor če si varno spravljen v topli postelji, mimo okna padajo debele snežinke, ti pa

ne veš nič drugega, kakor da si sit, da ti je toplo in da boš zdaj zdaj zadremal in zaspal.

Tudi noč je že minila, nad krošnjami orjaških dreves, ki se vzdigujejo za zlatimi strehami mesta, plavajo rožnate meglice više in više; gleda jih, kako kopnijo, vesel, da imajo končno vendar že prtljago pospravljeno, da bodo krenili s prvo ladjo po reki navzgor in da jim mestne oblasti ne delajo več težav zaradi nepotrjenih potnih listov. Puba je dobre volje in spočit, z obema rokama drži velik sadež, grize vanj, cmoka in prede od ugodja. Bavči je nekje na občini, ureja še nekaj v zvezi s papirji, ker zna portugalsko in je sploh najbolj prebrisan med vsemi tremi, v glavi nosi zlate rudnike, že samo v Habičevem bifeju je na fliper priigral nič koliko steklenic piva. Skrajni čas je že, Bavčija pa še od nikoder, v pristanišču že pripravljajo pomol za pristanek parnika, šolski sluga ga pometa. Nad goščavo, ki zakriva reko za ovinkom, se vleče trak vijoličastega dima, leze nazaj in naprej po obrisih drevja, zadaj zgineva v meglenem ozračju, spredaj je ves čvrst in vedno hitreje napreduje, bliža se; že šine parnik po rumenkasti gladini, sredi reke je, obrača, potniki že mahajo z robčki in sivo-bradi kapitan potegne za verižico, ki visi s strehe poveljniškega mostička, zasliši se zvonjenje, srebrno, jasno, radostno potrkavanje številnih zvonov, od vseh strani bobnijo zvonovi, v vseh mestnih zvonikih se zibljejo, težki kemblji udarjajo ob bron, množica na pomolih meče v zrak klobuke, vriska in rjovi od veselja, spredaj na kljunu stoji Margareta, lahko svilena obleka ji v vetru frfota, trdne sočne prsi prinaša s sabo, zagorela stegna prinaša, pšenično plave lase in še svetlejše svilene laske na sočni češpljici, ki se riše pod pritiskom vetra na modri tkanini obleke. Puba vlači vreče bliže k reki, zaboje vlači, kante, košare, nahrbtnike, šotore, sopiha in si briše znoj z rokavi. Bavči iz globine trga od cerkve sem šepavo poskakuje, teče, z dlanmi si pokriva ušesa, da bi mu ne popokala od groznega brnenja zvonov. Teče na vso moč, za njim dirjastijo ljudje, vihtijo krepelca in kamne mečejo, ravno zdaj se mu je bilo treba spreti z meščani, če jim je kaj ukradel, je skuhal lepo kašo, mestni pečat iz suhega zlata, županovo zlato žlico ali kaj. Polnage ženske tečejo za njim, mečejo kopja in rjovejo glasneje kot zvonovi, sekire mečejo, zanke mečejo za njim in mreže, v teku mečejo mišičaste prsi gor gor gor. Margareta se ljubi divje in predano, ampak samo s tistimi, ki so ji všeč, za denar nikoli, trpeč izraz v obrazu popusti šele takrat, ko zadihana obležita drug na drugem, zjutraj mora biti že ob šestih za točilnikom, naj spi, pokrije jo, gre v kopalnico in spere s sebe znoj, obleče se in gre dol dol dol po stranskih stopnicah za služinčad, zmuzne se mimo vratarja, pred hotelom stojijo veliki plavi avtobusi iz Bruslja.

Birič (si zapiše registrske številke, bobna po mizi z debelimi mesarskimi prsti, odpre kuhinjsko omarico in si natoči šilček Stockovega brandyja, z žalostnim obrazom ga zvrne in si obriše usta ob rokav): Si slišal zdaj?

Faust: Včeraj smo bili v baru, kapiraš? Tisti zmešani kripl je gonil spet svojo o Braziliji. Rekel je, da ve, kje je zlato, in da ga bo našel, samo če pride tja. Pisal je brazilski vladi. Ne vem, če mu je vlada kaj odgovorila, ker se mi je za nekaj časa utrgal film. Plesal sem z neko fiko, tega se še spomnim. O zlatarni pa

ni nihče niti prdnil, če veš, kaj to pomeni.

Birič: Povej to svoji stari mami, mogoče ti bo verjela. Če je dovolj neumna.

Faust: Nimam več stare mame. Tu imam samo še teto Barbaro, in še ta je zabita ko prižnica. In brata v Kanadi. Ampak z bratom se nikoli nisva razumela. Če bi mu jaz rekel, da je lepo vreme, bi pogledal skozi okno in se prepričal, če je res.

Birič: No vidiš!

Faust: Kaj vidim?

Birič: Niti lastni brat ti ne zaupa. Kako naj ti verjamem jaz?

Faust: Ker sta oba približno enaka bizgeca, kar se tega tiče. Moj brat ima v sebi tudi nekaj žandarskega.

Birič: Ti, pazi malo na jezik! Povej raje resnico, če ne, boš najebal ko žuti!

Faust (naštevava na prste): Poglej. S Pubatom sva pila rum, ko je prišel tisti tip, ki živi v Ameriki in smo se pogovarjali, kako se živi v Ameriki.

Birič (zvito): Kako se pa živi v Ameriki?

Faust: Na različne načine. Kakor se komu posreči. No, Amerikanec je bil dobre volje in je rekel, da gremo malo pogledat v Merxov bar. Tam so bile neke fike, prisedli smo in Amerikanec je plačal rundo in potem še eno, pili smo in se zafrkavali z babami, dokler ni prišel tisti zmešani kripl.

Birič: Kateri kripl?

Faust: Ti menda sediš na ušesih, kaj? Bavči. Tisti, ki šepa. Nadevan ko kanon. Amerikanec mu je plačal konjak in sta se prepirala, kako je v Braziliji. Amerikanec je rekel, da se mu meša in da nima blagega pojma o današnji Braziliji in kaj je biznis. Bavči ga je vprašal, če živi v Braziliji, da vse tako natančno ve. Oni je rekel, da živi v Združenih državah, če ve, kje je to, in da je vseeno malo bliže. Potem je Bavči začel čvekati, kaj vse je prebral in je risal zemljevide na serviete in tako sranje, račune, po čem je unča zlata. Kakšna unča? je rekel Amerikanec. No, še tega ne veš, kaj je unča? in podobno. V Braziliji nimajo unč, je rekel Amerikanec. Daj no mir, je rekel Bavči, brazilska vlada plača za unčo tudi do petindvajset odstotkov od vrednosti, če jo najdeš v starih rudnikih. Ti si mi tudi, je rekel Amerikanec, tak stari rudnik za budalosti. V starih rudnikih je rekel Bavči, ki je trmast ko oven. Če se prej z vlado zмениš, ker rabijo zlato za ceste in industrijo in komaj čakajo, da pride kdo, ki ve, kje so rudniki in take flance, do dveh ponoči, da so fike umirale od dolgega časa in zevale ko krokodili in bi ga bile menda tudi požrle. Raztrgale bi ga ko psa, tako so bile besne nanj, ker jim je pokvaril večer. Ko Amaconke bi bile planile nanj in ga požrle s tistimi capami vred, kar jih ima na sebi, zbile bi ga v tla in poteptale in naredile iz njega predpražnik. Potem sem šel domov.

Birič: Lažeš ko kruba! Kaj pa tisto sranje z avtomobili po parku in po hribu gor med drevjem do vrha? A?

Faust: Ah, ja, saj ni bilo nič. Cisto sem pozabil.

Birič: Pozabil, ja, se mi zdi, da si pozabil.

Faust: To si je izmislil Bavči. In sploh sta bila samo dva avtomobila.

Birič: Ja, vem. Dobro vemo, da sta bila dva. Nabita ko konzerve, da so vam udje štrleli pri vseh oknih ven. Babe so vreščale

ko srake. To ste mi prasci vsi skupaj. In kaj je bilo na vrhu? A? Splošno sranje, da ga svet ni videl podobnega. Vse imamo posneto na trakovih.

Faust: Kakšnih?

Birič: Vsakršnih. In vam bomo tudi zavrteli na procesu, da se boste videli, kakšni prasci ste. Je to srčna kultura?

Faust: Ne. To je telesna kultura.

Bavči: Čuj, ti, ne zajebavaj se z mano, kadar sem slabe volje.

Faust: Zakaj? Ker nisi bil zraven?

Birič: Boš že še bolj ponižno cvilil, lahko mi verjameš.

Faust: Kako naj se človek pogovarja s tabo? To mi povej! Si sploh bral Fausta?

Birič: V službenih pravilih ni nikjer zapisano, da bi moral brati — kako si rekel?

Faust: Fausta.

Birič: No, pa Fausta, zaradi mene.

Faust: Si bral Divino comedio?

Birič: Imamo dovolj komedij s tabo, poba. Divja komedija je to, kar počneš. Prekleteo, da je res. Vsi pošteni ljudje v mestu se zgražajo, županu dežujejo protesti na pisalno mizo, da se več ven ne vidi. Samo glavo vidiš iz kupov papirja, če prideš k njemu, in roko, ki jo praska. To pot ste nasrkali, fantje, to pot ste šli predaleč. Najmanj, kar boš dobil, je prisilno zdravljenje.

Faust: Strela, že spet! Kod pa pravi, da sem tako zapit?

Birič: Vsi pravijo.

Faust: Potem bo že res, če pravijo vsi. Hudič je to, da v celem mestu ne najdeš človeka, ki je prebral Fausta.

Birič: Boš že še videl Fausta! Nagi ste skakali po travniku na vrhu hriba in se parili ko mačke.

Faust: Kako naj se menim s tabo, če ne veš, kaj je Faust. Razumeš, tam se vsevprek porivajo coprnice s hudiči in zraven prdijo ko vidre, rigajo in kozlajo in si poljubljajo riti. Veš, kdo je Goethe?

Birič: Bo že še najebal, če ga bo tako sral.

Faust: Pa se poglej, kakšen si.

Birič: Kakšen?

Faust: Zaplankan ko britof.

Birič: Kaj me zezaš s tem, kaj pa imam jaz s tem. Jaz raziskujem tvoj primer, zlatarno in tisto sranje na hribu. Po črki zakona, jasno? Vse, kar lahko storim je to, da Gnidca opozorim na tistega tipa — kako si že rekel, da se piše.

Faust: Goethe.

Birič: No ja, lahko mu rečem, naj ga malo pretiplje. Če ga bo vzel Gnidec v roke in če je res, kar praviš, bo fant nasrkal, da ga bo minilo početi take svinjarije. Gnidec že ve, kje je treba zgrabiti takšnega tipa.

Faust: Kje pa ga je treba zgrabiti?

Birič: Gnidec že ve. Ti se za to ne sekiraj. Povej raje resnico.

Faust: Kaj pa je sploh to?

Birič: Že veš, kaj. Natakarkar v baru je povedal, da ste se pogovarjali o zlatu.

Faust: Križ božji! Saj to sem ti ves čas pripovedoval.

Birič (se popravi): O zlatarni.

Faust: O zlatu, ne o zlatarni. Tisti kripl, ti pravim, je stresal flance o Braziliji in o zlatih rudnikih. Razumeš človeško besedo?

Birič: Menjaj no malo ploščo.

Faust: Prav. Samo povem ti, da potem sploh ne boš več ničesar razumel.

Birič: Zdaj je pa dosti tega sranja! Povej raje po resnici, kako je bilo.

Faust: Po resnici? Na hribu? Na hribu ni bilo nič.

Koplje in koplje v mehko vlažno zemljo. Nič. Kdaj je že bil kak rudnik vrhu hriba. Tudi če zakuriš velik kres in plešeš nag okoli ognja in si že tako pijan, da se sploh več ne bojiš, ne ognja ne policajev, ki lahko vsak hip pridrvijo iz mesta gor po hribu, jih obkolijo in polovijo. Vsi so brez skrbi: tako globoko so že v Braziliji, da jih noben policaj več ne doseže. To so torej tiste Amaconke, ki so se zdaj že pomirile; odvrogle so orožje in jaguarjeve kože, plešejo divji ples. Iz svoje luknje, kjer je še kar na varnem, jih gleda. Bavčija imajo neznasko v čisljih; zdaj, ko je nag, vidijo vsi, kaj pomeni krumpasta noga. Babe ga nosijo po rokah, ker ne marajo moških brez napake. Moške brez napak ubijejo in požro, pa čeprav surove. Bavčija pa božajo povsod po telesu in vsaka bi ga rada imela, vsaj za toliko časa, da bi se mu malo nasadila na štrleč napet izrastek pod kosmatim trebuhom. A Margareta ga ne mara. Ali se ga boji ali kaj? Išče Fausta; ko ga zagleda, čepečega v luknji, srečna zleze k njemu. Njeno golo hladno telo se ga oklene. Zakaj si hodil k meni in me zapeljeval s pijanimi pogledi, ki so viseli na meni, ko sem za točilnikom segala po steklenice in natakala pijače za žejne postopače in boljše gospode, za cipe, rokohitrcе in barske umetnike, ki čez dan ne vedo, kaj bi, ko se naspijo. Za vsakršne blodeče prikazni, ki jih vleče k meni dan za dnem vonj po skrivnostih hotela, kjer gomazijo popotniki vseh govoric. Zakaj si me zapeljeval z vročimi pijanimi besedami, ko so gostje že odšli in sem ostala sama? Komaj napol razumljivimi pijanimi norimi besedami, ki se jim nobena ženska noče upreti? Zakaj si me božal po prsih, da so se navadile tvojih dlani? Zakaj si se plazil za mano po temnih hodnikih v sobo, zakaj si me slačil, zakaj si imel pri tem tak blazen pogled, da sem umirala od strahu in poželenja? Ti zlobni pokvarjeni postopač, da nimam več nikjer miru pred mislimi na tvojo lakoto po meni. Tako se stiska k njemu in diha vanj in gleda vanj. Noč pa je jasna; polna luna sije na plesalce. Ti popadajo okoli ugašajočega ognja po kocah, po razgrnjenih plaščih in se ljubijo v hladnem večernem zraku, ki jim drsi čez krčevito napeta telesa. Puba se reži od žgečkanja, Amerikanec stoka med mogočnimi stegni. Ali so prišli zato tako daleč in vsi naporji in vse blodnje, da bodo končali na golem hribu. Ali so prišli zato, da bi našli zlato? Odrine Margareto in zleze iz luknje in zavpije. Da je še daleč do rudnikov, ki jih iščejo. Življenje ne traja večno! Ravno zato, zavpije Bavči. Saj ravno zato! Kaj pa zlato? zavpije. Si pozabil, kje bi moralo biti?

Bavči: Zdaj smo pa v riti!

Faust: Treba je lepo vse to pospraviti: koce in ražnje in vse kar leži naokoli po goličavi vrhu hriba. Treba je biti kakor se spodobi. Amaconke pa lahko naženemo tudi domov.

Amerikanec: Kaj pa policajev se nič ne bojite tu pri vas?

Huligan: Nič se jih ne bojimo. Postrelimo jih, kadar je treba. Denemo jih iz kože in so pohlevni ko cucki.

Amaconka: Ne bodi svinja, kam se ti zdaj tako mudi.

Huligan: Beži k vragu, sit sem te.

Amaconka: Kaj si pa prej tako rinil vame.

Huligan: Prej je prej, zdaj je pa zdaj. To ni isto.

Amaconka: Pojdi v rit, prekleti tip. Samo enkrat mi še pridi s takim sranjem!

Huligan: Hvala lepa. Si lahko brez skrbi.

In so na ladji, ki pelje po reki navzgor, sedijo na palubi v vroči mesečni noči. Kdor je že kdaj doživel mesečno noč na tej ogromni reki, ki se vali kot morje med neskončnimi gozdovi, nikoli ne pozabi občutka osamljenosti in zgubljenosti, ki ga ni moč primerjati z ničimer. Puba seveda pije rum in Bavči z baterijo sveti po zemljevidih, ki niso zanesljivi, a jim verjame. Tako je zmešan ta človek. Sam si jih je izmislil in zdaj jim tudi sam verjame. Drugi ga vseeno spremljajo; kaj jim tudi preostane, če so šli tako daleč, lahko gredo do konca, pa čeprav z Bavčijem. Margareta spi spodaj v kabini. Mogoče spi s kapitanom, ki ji je všeč zaradi velike sive brade, ker še nikoli ni spala s kapitanom na Amazonki. Z lastnikom ladje, ki ima belo uniformo in veliko sivo brado. Takšna je Margareta. Krov pa je poln metuljev, ki jih privablja ladijske luči. Padajo na krov in trepetajo s prašnimi krili, zgublja pisane barve in umirajo v takšnih množinah, da je že kar gusno. Kitajec, ki je na ladji kuhar, ima usmiljenje s potniki. Večkrat pomete palubo. Metulji padajo v temno vodo. Voda se peni od samih rib, ki goltajo metulje. Kitajec reče lahko noč in gre v kuhinjo, z metlo na rami. Bogve koliko časa bo še preteklo, preden bodo na cilju. Puba in Amerikanec igrata karte za šibice. Denarja imajo komaj še toliko, da bodo prišli do El Soledada, če bodo sploh prišli. Kaj jih čaka tam pa tako ali tako ne vedo. Mogoče jih čakajo v zasedi z zastrupljenimi puščicami, mogoče jih bodo zaprli v kletke, mogoče jih bodo mučili. Mogoče pa jih bodo z vriski veselja spremili v vladarjevo palačo, kjer jih bodo pogostili in sklenili z njimi pogodbo. Nič se ne ve. Ampak da je Margareta takšna kurba, to ga vseeno jezi. V svojo sobo zavlja moške, ki so ji všeč. Sramežljivo se daje slačiti, dokler jih bolje ne spozna. Takrat jo mine sramežljivost in ljubezen. Čaka za svojim bleščočim točilnikom novih, takšnih, ki jih ne pozna. Ki so ji všeč, ko jo prvi dan žgo s pohotnimi pogledi. Ki se vrnejo drugič in tretjič; ko spregovorijo, so njihove besede komaj razumljive, polne žareče lakote in norosti. Vsi v hotelu že vedo: vratar, plačilni, kuharji in drugi; vsi vedo, da je ne bodo nikoli imeli, ker se jaha samo z gosti, ki imajo takšne pa takšne lastnosti. Da se izpolni ceremonija, ki odpira vratca njenih strasti. Kapitan jih odpira z butastimi pogledi, topimi dolgimi pogledi pijancev. To jo je premotilo ni nič drugega. Jutri se bo skrivala pred njim, ko bo prišel v bife. Ko bo spoznala, kako neumno je nasedla. Tri dni je trajalo, preden je spregovoril nerazumljive besede v portugalsščini in je bilo podobno ceremoniji, ki brez nje ostane hladna. Tako je nasedla in se zasedrila na njegovem tiču. V zatohli kabini, ki zaudarja po plesni zgublja sapo pod kapitanovim trebuhom. Vrag jo vzemi! Če se bo še kdaj porival z njo! Nikoli več ne bo za točilnikom lovil zelenih oči, pil kavo z rumom po takšni blazni ceni!

POSTAJA

Branko B. Novak

Stopil je mimo čakalnice, potisnil glavo med vrata, vstopil, zaprl, se sprenevedal, da išče, pohlepno vsrkaval toploto z roko na kljuki, ugotovil, da je dovolj časa zijal za iščočega, zmajal z glavo po navadi ljudi, ki ne najdejo, zakoračil na peron, rahlo zacepetal z nogami.

Ogledoval si je naslovne strani revij v trafiki, škilil po zavojčkih cigaret, zavohal nekaj mimoidočih kadilcev za hrbtom, potisnil roke v žep, iskal polovičko, nežno otipal, hušknil vanjo, oslinil, vrtel med prsti, se pomaknil nekaj korakov nazaj, spet ogledoval revije, nejevoljno zagodel, se počasi napotil po peronu, iskal, ugledal prestopajočega se železničarja, poprosil za ogenj, zahvalil. Vagoni so drveli mimo njegovega gledanja, kompozicija steklenih formatov je potovala, dopotoval je še en format z ekranom, na ekranu je bil spored, ki se je začel z napisom:

PRVI SAMEC

Prvi samec je nerodno spešil po lepo razvrščenih jajcih, preklinjal nemarno klimatizacijo, topoumno kinkal pnevmatičnim ritkam, zavil mimo vseh tistih poliranih stebrov, ki so ga navdajali z zadovoljstvom, nekajkrat preseče in tožbepolno pogledal v umetelno štukaturo navzgor. Nekaj je moralo švisniti v njegovo oko, ki je vodeno zadrhtelo, hotelo razkrečiti ekran, se premislilo, razblinilo, nakar se je napisalo:

TROP PRAVKAR PLODNIH JUNČKOV

Trop pravkar plodnih junčkov se je tihotapil za njim, skrbno poskakoval, šprical z mlečno eleganco, kompenziral pod intelektualno masko, zmedeno stopicljajal po jajčni brozgi, onegavil mimo brhkkih organizmov, skrbno sledil prekaljenim kalinom, ki so umirjeno orali beljakovinasto plundro. Priletel je radoživ golobček, nekaj časa krožil, napis na krepki perutničici je pričal, da je golob poštar, se usedel na ramo neznanega junaka, ki mu je snel z nožice drobcen list z napisom:

ČVRSTE SAMIČKE

Čvrste samičke so drobencljale po neštetih opravkih, bebavo šobile ustnice, naduto vihale zadnjice, guncale kofeine, pomerjale profile, kljukale sezname, blefirale orgazme, posiljevale kartoteke, ljubile in ščitile male živali, pletle jopice, ignorirale klimakterij. Ročno so poskakale v okvirčke, zažrvgolele ljubko pozdravčke, vlak je potegnjal pa je odbrzel.

Čim je stopil na peron jo je zagledal. Vse tisto okrog trafike je bilo prenarejanje, da si jo je natančno ogledal. Nameril je korak proti njeni klopi, kot bi hotel mimo, pet korakov pred njo spremenil odločitev, mirno kot stroj je zavil proti njej, vprašal, če je prosto, ker je z majhno zamudo, kot bi jo zmotil v razmišljanju, dvignila glavo, se je sklonil, še enkrat vprašal, če je

prosto in, ko je pritrdila, sedel. Ker ni vedel kaj in kako bi jo škilil po njenem tranzistorskem sprejemniku in ker je bilo očitno, da ji ni mar poslušanja, je sklenil poiskati, resnici na ljubo! je že našem, majhno in tiho špranjico, ki je komaj slišno oddajala, se pravi, da je zašepetalo:

GOSPOD PRVI SAMEC

Gospod prvi samec je odločno zaloputnil vrata, gromko za-grgal nejevoljno, spehano sesedel v naslonjač, medlo kimnil prestrašeni telici, dovolil, da mu je osušila oznojeno čelo, ljubko popraskal po bradavički, zdolgočaseno bezal po dnevni poročilih, najavil ostre ukrepe, nerazumljivo hrkal sebi in drugim v brk v nebo vpijoča grozodejstva. Najmanj presunjena, ker ga je pač razumela, je bila:

STARA SAMICA

Stara samica je težko koračila skozi nešteto prekrasnih hodnikov, materinsko odzdravljala, malce nesrečna in v skrbeh zavoljo svojega utrujenega in od skrbi izžetega gospodarja, nekako nelagodno in tesno ji je bilo v stezniku pa je dovolila, da so jo stlačili v neprijetno uniformo njemu na ljubo. Kanglico pa je še vedno sama nosila, čeprav je bil silno nejevoljen, češ, da ima njene domače jedi nedopovedljivo rad, naj pa jih nikakor ne nosi v njegovo institucijo, kjer ima, brez skrbi, ji to lahko zagotovi, vsega na pretek, če se mu le zahoče. Pa kaj bi vse to:

BREDLA JE

Bredla je, ne da bi karkoli opazila, ali vedela, proti veličanstvenim vratom in na čase se ji je dobro in komaj verjetno zdelo, da lahko, takole mirno, brez neprijetnih zadržkov, med samimi prijetnimi obrazi, hiti z dišečimi dobrotami v kanglici. Iz te kanglice se je zaslišal zadrgrnjen glas napovedovalca, ki je oznanil:

EDEN IZMED BIKOV

Eden izmed bikov se je neodložljivo zagnal, obstal pred prvim, razkoračeno sopihal, jecljaje potisnil klobuk na tilnik, poravnal privihan ovratnik na plašču, izgubljeno pristal dominantno lekcijo, trepetajoče opravičil svojo živalsko drznost, popadel klobuk z glave, segel v žep privlekl dehtečo, še toplo in vlažno jajce, ne- navadno in dragoceno jajce, obarvano jajce, dražeče obarvano jajce, kot kri v areni dražljivo, jajce...

Sedel je poleg nje, gledal nekam predse, zelo daleč in prazno, kot bi bilo njegovo oko pol steklenega mehurčka, izbuljenega iz njegove glave, v katerem ima še eno oko, ki gleda vanjo, jo radovedno opazuje, potuje po njenem profilu, čaka, da obrne glavo, pokaže obličje, premišljuje, če ima tudi ona takšno oko, čaka, da obrne glavo, iz katerega prikrito opazuje, čaka, da pokaže obličje, ga vidi in radovedno čaka na priložnost, da obrne glavo in pokaže obličje, ko bo obrnil glavo, in ji pokazal obličje, jo pogledal in ga s pogledom ujela. Neverjetno.

»neverjetno! ... da ste prišli? ... ja, lepo no, kdo bi si mislil ... me res veseli ... smo mislili že, da vas ne bo ... no to pa je zelo lepo ... ja, smo rekli, da moramo ... pa smo šli ... kaj ne? ... dober večer ... sicer pa se že tako dolgo nismo videli ... smo že nekoliko pozabili in zgrešili ... ja, pa smo še kar hitro našli ... samo spomne se človek ne takoj, ja ... avto imate pa še vedno isti ... vam kar gre, ne? ... a gume ste pa menjali? ... imate vse štiri nove? ... ja, vruga, oprali ste ga pa tako lepo, da je kot nov ... ja, lepo da ste prišli ... lepo, no ... smo se že bali, da vas ne bo ... ja, sva rekla z ženo, da je treba, ne? ... vse štiri so nove, ja ... ah, opran kot običajno ... nič posebnega ... sicer pa, da čisto po pravici povem, ga nič kaj dosti ne perem ... se mi ne ljubi ... ja, vse štiri so nove, ja ... ne ne, kar pri nas sva jih kupila, ja ... ne, ni drago, pravzaprav ista figa: kupi tu, ali pa tam ... manj sitnosti, ne? ... če imaš čas, se pa splača, ja ... a, pa so čisto dobre ... domače ja, saj je vseena figa, ne? ... poštenih dvestoosemdeset smo odšteli, ja ... stane, stane ... pa kaj hočeš, ne? ... je treba, a ne, mami? ... se že kako, ne? ... ja, pa vi? ... ah kaj! ... saj sta še mlada ... še vsega bo ... o, nič, imata še časa ... drugače se imate dobro? ... o ja, še kar, no ... počasi, ne? ... se ne dà vsega naenkrat, ne? ... še kar no ... stopite naprej, no ... sva pa res vesela ... a boš kaj postregla, a mucí? ... dajte no! ... ja, niste še videli, kako sva si uredila, ne? ... še kar no ... se ne da vsega naenkrat ... oh, nič kaj posebnega ni ne ... ja, sva še kar zadovoljna ... ni kaj ekstra ne ... ja, pa nama ugaja ... saj je še kar lepo, no ...» Ni kazalo drugega kot se pobrati. Nič prida spomini, če takole sediš in te kar srh spreletava in to bog vedi zakaj. Gotovo ne zaradi tega, ker sediš na peronski klopi, se pravi na peronu, obrnjen proti tirom po katerih se zakotrlja slepeč blesk lokomotivinih luči, ki drdra, nežno obstoji, se lahko tonko prekopicne in naznani:

PRVI JE ODREVENEL

Prvi je odrevenel kot ukopan, nagonsko stopil korak nazaj, nozdrvi so mu plale, podbradek je drhtel v srditem gnevu s priokusom strahu, naraščajoče grgranje je potiskalo glavo nazaj, prešlo v duševno rjojenje, silovito zamrlo v polnih pljučih, nabreknilo mišičast tilnik, vzdrgetalo telo prvega samca, ki je dokaj hitro zbistril kalne oči, s hlastno lenobnostjo sprožil roko po jajčecu, z drugo zamahnil vnic in odslovil zvestega bkia. Strojvodja je hudomušno pogledal iz lokomotive na peron, se skríl, ji nekaj storil, da je zateglo zatulila, se zopet pokazal, pregibal z ustnicami in napenjal vratne žile, naposled se je le dalo razbrati sporočilo:

SKRBNA MAMICA

Skrbna mamica je prav tisti čas dobrohotno priklamala s kanglico v roki, se v polkrogu približala svojemu gospodarju, ga cmoknila na blede lice, utrujeno sedla, ga potrepljala po izmučenem salcu, usmiljenjapolno pobarala po dnevnem počutju, v svojo radost ugotovila, da se njenemu samčku vrača barva v lice, iz ljube navade in samičje dolžnosti zavzdihnila, spustila odvečno

sapo, nakar je pričela servirati južino. Strojevodja je bil salamska nakazen. Samo zaradi kratkočasje je brbljal v hrup, se spakoval, podpiral glavo, da so ga potniki na peronu zvedavo opazovali, potem pa mu je bilo vsega dovolj, storil lokomotivi, da je predirljivo zapiskala, pognal vlak in za slovo zakričal:

ČREDA RADOVEDNIH

Čreda radovednih bikcev je nestrpno družgala pred sprejemnim prostorom, pripravljala svinčnike, brisala leče, čistila objektivne, navijala trakove, ugibala, kaj neki se je pravkar pripetilo, hlastno žeberala hierarhično lestvico zlatih vprašanj, medtem, ko so stari mački mirno čakali svojih trenutke in ščegetajoče provcirali prestrašena stegenčka.

Vedela je, da jo gleda, ga na enak način opazovala, vedela, da jo on ravno tako gleda kot ona njega, da ve, da ga tudi ona gleda in ve, da tudi on ve da ona ve, kako ve, da ga gleda. Premišljevala je, če bi se ozrla, mu s tem potegnila pogled nase, da on najbrž nekaj podobnega premišljuje, verjetno premišljuje, kako ona premišljuje, da on premišljuje o njegovem premišljevanju, kako najbrž kani ravno tako s pogledom potegniti njen pogled nase. Bržkone ne bi premišljevala, če bi ne prišla na klop, kakor bi on ne premišljeval, kar sta že premišljevala, če bi on ne prišel. Prišla sta pa konec besedí.

»lepo, da si prišel ... sem že mislila, da te ne bo ... boš kaj spil ... ne ne, kar lepo sedi ... joj sem vesela! ... ja, saj ti si pravzaprav prvič pri nas ... no ja, saj sem še kar zadovoljna ... ja ... pa kaj bi? ... ne? ... a veš kaj ... bolje da se vrneva ... pridruživa se raje ostalim ... ne ne! ... brez skrbi ... samo zato, da ne bo sitnosti ... saj boš še kdaj prišel? ... ne? ... oh pridi, no ... dopoldne sem sama, ja ... joj koliko se imam pogovoriti s teboj ... a ja! ... stanovanja pa še nisi videl kaj? ... ja, kar oglej si ga ... ja, prav no ... samo postrežem jim ... daj no, saj si ga lahko sam ogledaš ... ah kaj ti bo nerodno, daj no ... saj res; ... naj ti ga kar on razkaže ... lubi! ... lubi! ... razkaži mu stanovanje, daj ... ja ja, koj postrežem ... daj no! ... vidva si medtem oglejta stanovanje ... saj vidiš da ne morem vsemu kaj ... ja čisto sva pozabila ... oh no, pa ti jaz razkažem ... ja ja dobro, mu bom jaz razkazala ... vi samo izvolite ... vzemite si no! ... oh, kaj boste, zakaj sem pa pripravila ... boste kavo? ... ne? ... ja prav, no ... a res nihče ne bo kave? ... ja prav, no ... bomo pa pozneje popili ... bi ti kavo? ... ne? ... res ne? ... daj no! ... vedno si rad pil kavo ... no prav, pa pozneje ... ja, tu je kuhinja, ja ... no, tam je kopalnica in wc ... oh no, nikar ne pretiravaj ... ja? ... ti je res všeč? ... saj je meni tudi, no ... ja, tu je pa spalnica ... nič posebnega, no ... ja, meni je še kar všeč ... si utrujen? ... ne? ... še kar je, no ... bejž no! ... ti si vedno za hece ... ne, ne ... daj mir, no ... ne nori, no ... no ... ne, ne, morava nazaj ... daj, zdaj me pa lepo pusti ... greva no, daj ... ja, a je tebi mogoče kaj dopovedati ... ne, no ... a slišiš ... pa ne tu no, a si slišal, daj si že enkrat dopovedati ... pusti me no, ne bodi grob ... samo probaj! ... ja, a me boš pustil no, saj nisi otrok, no, daj si že, ah kaj ... zastopi že vendar, no ... ne! ... samo poskusi! ... ja kdo ti bo pa verjel ... saj ti verjamem no ... pa

res ne smeš veš ... ne, res me ne ugrizni ... ne, res ne smeš ... saj bi znorel, no ... ne ... ne bova tukaj ... pridi jutri, a? ... daj, pridi dopoldne ... ne, ne ... jutri pridi, no ... boš? ...» Verjetno je še kaj žgolela, nagovarjala, čeprav bi ne bilo treba, ker sta oba vedela, da bo že nekako, če pa že ne bo pa ježeš marija, kaj bi se človek gnjavil. Stvari se že nekako same po sebi uredijo, tako, da je:

KAR NAJLEPSE

Kar najlepše in ljubeznivo je razgrnila dobrote prva samica. Pristrčno karajoče je zmajala z glavo in svojemu gospodarju dobrohotno izpulila cigareto. Kajpak je že pojasnila, da kaja pred jedjo ni zdrava, ne dobra, toliko slabša pa za želodec in dober tek. Kajkrat je že razložila, kako otopel, omamljen in živčen želodec ni v stanju sprejeti, prebaviti, kaj šele opaziti pestrih dobrot, polnih plemenitih okusov. Neštetokrat mu je zabičala, naj se vsake hrane loteva počasi, ne tako hlastno, za blagor institucije! vendar; nikar tako neučakano in požrešno. o! ti šment! salamenski! Za umiritev želodca in pospešitev teka pa je svojemu gospodarju pripravila prav lepo mehko kuhano in dovolj toplo jajčece. Reči je treba, da so stvari, kakorkoli se že uredijo, odgovorne za nekatera dejanja, ki jih kdo stori, ker ga spravijo v določeno počutje. Najsi bo to katerakoli stvar. Stvar, ki je lahko avtobus, pride, se pravi, da če je ta stvar avtobus, se pripelje in odpelje da se nameri, da stoji svoj čas, ki mu pripada. Za stvarjo pa se dogajajo stvari in se prav nič ne zmenijo, da je ena stvar, ki onemogoča spremljanje dogajanja med stvarmi. Kar naprej se dogajajo in človek bi mislil, da se požvižgajo, čeprav je tudi sam zanimiva stvar za ostale stvari. Seveda se bo taka stvar kot je človek divje uprl kakšnemu človeku, ki je tudi neka stvar, češ, da ne dovoli in da ne more pristati, ker pač ni stvar, ker je daleč od stvari, ki so za stvarjo, ker je človek ne pa stvar, čeprav mu na kraj pameti ne pride, da bi se o tem prepiral s kakšno stvarjo, ki ni človek, za katero pa je on stvar med ostalim istvarmi, s katerimi se dogaja in se ostale stvari dogajajo tudi z njim, čeprav to njega ne briga in marsikateri stvari dela krivico, velikokrat tudi kakšni stvari, kot je človek. Po vsem tem ali podobnem je stvar, kot je človek, neznansko presenečena, ko rečejo nekatere stvari in ko stvari rečejo:

KAZNO JE BILO

Kazno je bilo, da je prvega samca nekaj doletelo. Bila je podoba, kot bi ga božje. Pepelnato se je obarval in odrevenel. Očesna jabolka so se začela gibati in premikati v smeri južine. Najprej mu je krč premaknil trebuh, nakar je pomigal z nogami. Ostarelo samico je prizor zazibal v nezavest. Prvega je nekaj zaporednih in hitrih krčev vrnilo v tostranski svet. Presenetljivo je zaječal, kratek hip zmajeval z glavo, zopet nekajkrat zaječal kot ranjena žival, da bi se človeku milo storilo, ponovno kinkal levo in desno, nekako odsotno bolščal, ko je hlipanje, ali nekaj temu podobnega zamiralo, le da je njegovo tkivo postajalo bolj živo in so mu kite ter žile polagoma nabrekale. Stvari so postajale že kar strašne in grozne. Bi rekli, da so bile stvari bedaste, če ne nore,

čepprav med vsemi temi stvarmi, ki so ali bi bile take, ni niti ene stvari, med katere bi lahko dali človeka. Je pa že tako, da si stvari obešajo lastnosti, ki jim ne pritičejo, ker so lastne drugim stvarjem, in včasih lastnosti, ki so lastne ljudem. V tem hipu je bilo stanje tako kritično in napeto, da so stvari zabrnele:

PRVO SAMICO SO OBUJEVALI

Prvo samico obujevali v sosednjem prostoru. Revi se je megleno svetlikalo, da je nehote zagrešila napako; zategadelj se ji je hudo storilo, kar je bilo krivo njenemu počasnemu osveščanju. Blaženo je pogledovala po prizadevnih telicah, vzpodbujajoče sprejemala drobne pozornosti, blagohotno nudila razgrete dojke v hlajenje, v dokaj enakomernih časovnih presledkih cepetala z razkrečenimi nogami v lupinasto brozgo, imenovala prisotne z nežnimi vzdevki, vendar bi še tako neuk in diletanski jasnovidec prisegel, da si ženske niso bile kaj prida v kornolce.

Podprl se je s kornolcem na naslonjalo ne da bi obrnil glavo, premišljeval je, ali premišljuje, kako je premišljeval, o njej in njeni roki, ki jo je naslonila, ker je premišljevala, če bo tudi on premišljeval, če premišljuje, ali bo dal roko na naslonjalo in premišljeval, da verjetno tudi ona premišljuje o njegovi roki, ki jo je dal na naslonjalo, da bi premišljeval, ali o vsem tem premišljuje, da oba o eni in isti stvari premišlujeta in v najlepšem redu o tem tudi premišlujeta. Premišljevanje o eni in isti ni niti tako napak, čeprav včasih ni prav prijetno. Vendar pa nikjer ne piše, da se takšno premišljevanje med dvema, ki ustrezno mislita in imata glede na medsebojni odnos do stvari, ki jima je skupna, podobno nagnjenje, bi rekli da res nikjer ne piše, da se v tem primeru premišljevanje ne bo prijetno končalo ali pa vsaj začelo. Včasih niti ni treba vedeti kaj več kot tisto, kar človeku pride na misel. »ja glej ga! ... a ti si! ... nisem vedela ... še na misel mi ni prišlo, da bi bil ti ... a jaz? ... sedim, ne? ... sem rekla, da bi nekoliko sedla pa sem, ne? ... ah nič, kar tako ... ja no, kaj hočeš, ne? ... domov greš ... ja veš, senca pa mir, ne? daj no daj, kaj vse rečejo! ... ja ti rečem, če bi se na ljudi ozirali ... ni res? ... eh kam bi pa prišli! ... ne, ne, kar takole sem rekla: bom pa malo sedla, ne? ... pojdi no, ti pa tvoja kornuza ... sem sedla pač v kornuza, ne? ... ja a nisi še nikoli sedel v kornuza, a? ... vino? ... a, vino? ... ja, imam vino, ne? ... a je to kaj takega, ha? ... ja no, ga imam ker ga imam, ne? ... ga pa ja ne morem pustiti ne vem kje, ne? ... jaz? ... koga neki no! ... ja koga neki pa bi čakala? ... bejž no, kaj mi ti ne poveš! ... si pa za hece, ja ... kje neki pa si to pobral? ... bi eno zakadila ja... se mi kar prileže ... no ja pa sedi ... a bi? ... pa ga daj, no ... saj ti ga privoščim ... ja pa bi ga tudi jaz en požirček, ja ... saj zato je, da se ga spiije, ne? ... ne, ne, ti kar pij ... no ja, pa ga bom še en požirek, no ... ja, kar lepa kornuza bo, ja ... kaj ljudje vse ne rečejo! ... oh, kaj ti ne šine vse v to tvojo betico! ... no, no, prav ... če si ne daš dopovedati ... prav no, sem rekla! ... čakam pač, ne? ... ja, te pa kar eno figo briga, da veš ... lahko čakam, ne? nikjer ne piše, da se tega ne sme, če kaj vem, ne? ... ja čakati vendar, ne? ... česa neki pa? ... ja to je pa drugo ... ne, to je pa moja stvar, če kaj pričakam, a ti se ne zdi, a? ... daj mir pa raje pij, no ...

a, če bi bil, kdo drug ha? ... ja, nikogar drugega ni, vidiš ne? a kdo drugi? ... daj še meni en požirek no, se mi kar prileže ... ja kam pa rineš, za božjo voljo, no! ... a, tako ti misliš, a? ... ja, če bi bil kdo drugi pa bi bil, ne? ... ja, bi bil, ne? ... nikar tako začudeno ne glej no ... ja, a znaš ti malo potrpeti, a? ... nehaj že no, mi boš kaj strgal pa boš imel, veš? ...» Pa se zgodi, da so stvari živčne. Čisto navadne vsakdanje stvari so živčne pa nemirne. So živčni gumbi. So tudi živčni papirji. Včasih so taka tudi očala. Pridejo živčne stvari, ki so nepogrešljive. Živčni strokovnjaki. Nemirne so lahko popolnoma druge stvari. Se zgodi, da so to tudi:

VOHLJAJOCI BIKI

Vohljajoči biki so tačas stikali po najbolj zanikrnih predelih naselbine, budno zasledovali nedopovedljivo zanemarjen tamkajšnji živelj, oprezali za še tako izmozgano in grintavo mrho, če ni kazalo drugega, prizadevno pokramljali, včasih popili in prigriznili, ker se je že tako namerilo, često ponudili tobaka in ognja, kakor je že nanese, in se katerekrati celo pošalili, potolažili o svojih težavah; nikakor, da bi se preočitno izogibali in vzbujali kvarni sum. Niti v ploditvene slučaje se niso preočitno vmešavali, v kolikor lahko razumemo zanimanje za samice v času, ko so odlagale jajca, samci pa so jih speljevali na krive sledi. In še to zanimanje, roko na srce, je služilo zgolj za dobrobit občestva. Za boljše razumevanje: je rekel en prijatelj, da reči, ki jih ne razume. Natančneje povedano je rekel, da nekaterih reči ne mara, se pravi, da jih ne ljubi, čeprav jih tudi sovraži ne. Lahko, da je ta prijatelj kaj takega napisal. Nastane zadrega, če je, ali, če ni prijatelj. Dandanašnji ljudje o nekaterih rečeh vedo toliko kot njega dni o rečeh njega dni. Vse kaže, da je kaj takega rekel neki drugi, če je prijatelj, seveda, prijatelj. Se pravi, da je tisti en prijatelj sporočal, da se dokaj uspešno izgovarja, da ne razume. Ima pa, da ljudi, ki jih vroče ljubi, čeprav jih tudi ne razume, ker jih mara. Preden je odšel, lahko da se je odpeljal, odrčel, skratka: rekel je, da njega ni, zagotovo pa je še utegnil reči:

CLOVEK BI MISLIL

Clovek bi mislil, da si prvi samec sploh ne bo opomogel. Strmel je v južino, z zlohotnim pogledom prebadal mehko kuhano jajce, ritmično sopel, drhtečih nog prigazil do nič krive kanglice, komaj slišno zaječal, z globokim zvokom zamukal, boljčavo zarežal v fascinirano juničko, odšepal v naslonjač, nesrečno zastokal, krepko segel oberoč po genitalijah, jih v razprtih dlaneh ponudil v skominah migajoči telici, prisluhnil njenemu histeričnemu grljenju, uročeno boljčal v obarvano jajce in hlastajoče cedil preklestva na zaupani mu živelj. Bil pa je živelj v svoji srži zdrav in krepak. Zagotovo je ljudstvo, če je še tako živo zdravo v svoji sredici, je rekel enkrat en mimooidoči potepuh in se niti ustavil ni, ko je to rekel, tak potepuh je bil. To pa zato, ker še nobeno ljudstvo, ali pa civilizacija ni izumrla zaradi nadloge, ki je mučila tega potepuha, kateremu so ušive besede prihajale v petku in svetku med svojimi, ali pa med fino gospodo. Ni pa kar tako za prmejduš tega trditi kar je rekel, ker je bil takšen potepuh, da je

nekaj rekel pa se še ustavil ni temveč je kar naprej šel, čeprav ni nehal govoriti, kot bi si kdo mislil, le da njegovega govorjenja slišati ni bilo mogoče, če poslušavec ni ubiral stopinj za njim, ali pa dostojno poizvedoval pri očividcih, ki so potepuhu narejali špalir, če ni kar osamljen potepušil po ljubem svetu, naj mu bo zemljica lahka, kar obema. Enkrat drugič pa je govoričil, da s takimi rečmi noče imeti, da nima opravka je rekel, ker se nima časa, ker ne more, ker ne zmore, je pravzaprav dejal, se ukvarjati, da se pač ne bavi s temi svinjarijami, ker so, nakar je dolgo cinal in onegavil, kaj bi dejal, ali so ali pa da niso:

UMAZANE

Umazane in v oguljene oplate opravljene samice so se brez-ciljno potikale naokrog, se potiskale s koščeniimi bedri mimo bez-nic, prodajale uvele vampe, spontano splavljale v smetnjake; druge so neutrudno tešile neugnano peristaltiko mladeži, so se neuničljivo pretegovale, se pehale v komunalnih čumnatih, so si privzele toponose maske, se naučile nič več kot dveh operacij računstva od uporabnih znanosti. Najbrhkejše med njimi so imele kdaj pa kdaj priliko leči kakšnemu hierarhu v veselje in, če jim je bilo nebo naklonjeno, se razblinile v blagostanju; običajno pa so počepale v zatohlih krliih in skrivoma legle jajca v najbolj od-ročnih koticčkih. Ni bilo to toliko ogabno, ostudno, odvratno, ne-marno, niti ne toliko zasvinjano, gnusno, niti ne toliko bedno kot nevarno in grozeče leglo, ki je hotelo mrvico lepšega.

Potegnila je cigareto, nekoliko podržala, čakala, in počasi vlek-la vžigalice, če bo čakal, da čaka in jo sam poprosi za cigareto, mogoče pa čakal, da sama ponudi, ako ni čakal, da bo čakala, če bo čakal, da ga čaka in sam poprosil cigareto, ne da bi čakal, kako ona čaka, da mu sama ponudi, če bo čakal in ne da bi čakal in sam poprosil.

Ahasverjev kompleks je imel, čustva mu je poškodovala tajin-stvena inkvizicija, sluha je bil odličnega, posedoval je dobro di-plomo in podiplomske samoniklosti, eksplozija mu je zatemnila vid, oči nekatere reči, kot recimo kakšna stvar, bil je zmožen pre-senetljivega tipa in hitrega dojemanja. Gibkost, elastičnost in kombinatoriko z dosledno logiko mu niso šteli med posebna zna-menja,

je rekel: zakaj postavljaš vprašanja?

je rekla: sem mar vprašala?

je rekel: saj to je tisto, ker si vprašala brez vprašaja.

je rekla: jaz te razumem, če hočeš se bova dobro razumela.

je rekel: saj se niti poznavata ne.

je rekla: spoznavata se, še je rekla: pa se spoznavata, ne?

je rekel: zakaj imaš tako velike oči?

je rekla: kako si upaš trditi, da imam velike oči?

je rekel: če bi jih videl, bi mogoče kaj drugega trdil.

je rekla: pa jih poglej, še je rekla: na, na pa si jih poglej.

je rekel: bom pogledal, je še rekel: pokaži, da jih bom videl.

je rekla: saj ti jih kažem, še je rekla: niti ni treba, da ti jih pokažem, ker jih lahko vidiš, ne da bi jih pokazala.

je rekel: pa mi jih le pokaži.

je rekla: ah, si posrečen. še je rekla: nikar ne pretiravaj, no.

je rekel: pa imaš res velike oči. je dodal: velike oči so lepe, ne?
 je rekla: kako si vedel, da imam res velike oči.
 je rekel: saj nisem vedel.
 je rekla: sploh si nisem na jasnem, ali si vedel ali nisi.
 je rekel: zakaj imaš tako velika ušesa?
 je rekla: veš kaj! še je rekla: zafrkaval pa me ne boš.
 je rekel: zakaj imaš?
 je rekla: kaj pa imam?
 je rekel: ulje, zakaj imaš uhlje?
 je rekla: a, uhlje? še je rekla: kakšne uhlje?
 je rekel: ne vem, pokaži mi uhlje.
 je rekla: kaj misliš, kakšne uhlje imam?
 je rekel: ne vem, dodal je: imaš velike uhlje.
 je rekla: si prepričan, da imam velike uhlje?
 je rekel: nisem prepričan, da imaš velike uhlje. pokaži mi.
 je rekla: majhne uhlje imam.
 je rekel: nisem prepričan.
 je rekla: če ti pa poveam, še je rekla: pa si jih ogledaj, no.
 je rekel: če si tako dobra, da mi jih pokažeš.
 je rekla: kaj bi ti jih kazala, kar pogledaj.
 je rekel: lepe uhlje imaš, je rekel še: majhni uhlji so lepi, ne?
 je rekla: oh, ne vem, ja, ponavadi mislijo tako.
 je rekel: tudi lepe lase imaš. je rekel še: skrbno jih neguješ.
 je rekla: kdaj si pa to opazil.
 je rekel: spotoma. je še rekel: ko sem gledal uhlje, sem videl še lase.
 je rekla: sploh nisem registrirala.
 je rekel: kakšna prsa imaš?
 je rekla: kaj pa to pomeni?
 je rekel: to pomeni: kakšna prsa imaš.
 je rekla: ja, veš, brez zamere no, ampak mislim, da te to ne bi smelo zanimati, veš.
 je rekel: zakaj bi ne smel videti?
 je rekla: zakaj bi me pa kar naenkrat hotel tipati?
 je rekel: zaenkrat bi te hotel videti, še je rekel: mogoče bi si pozneje želel tipati tvoje dojke in tebe, pa je še rekel: rad bi te samo videl.
 je rekla: zdaj pa izkoriščaj.
 je rekel: vsak mimoidoči te kdaj pa kdaj izkorišča.
 je rekla: to je nekaj drugega.
 je rekel: seveda je to nekaj drugega.
 je rekla: oni gledajo drugače:
 je rekel: vidim, da te jaz ne bom videl.
 je rekla: zakaj mi delaš, da mi je hudo
 sicer pa je bedasto. še je rekla: še pozna se ne dobro, pa je moralo priti do tega. in še je rekla: čisto lahko bi bila prijateljja, in še je rekla: komaj da se pozna
 je rekla: nočem jokati
 je rekla: zakaj sva se sploh spoznala .
 je rekla: oprostí. še je rekla: upam, da bova prijateljja. še je rekla: zdaj ko se pozna bi rada, da sva prijateljja. še je rekla: oprostí. še je rekla: ne glede na to, kar se je zgodilo. še je rekla: kar se je zgodilo se je. še je rekla: saj bova prijateljja.

je rekla: saj bova prijatelja.
 je rekel: kako bova prijatelja?
 je rekla: ne pozna se.
 je rekel: najino spoznavanje je šlo po vodi.
 je rekla: te pač ne bom videl.
 je rekla: zakaj bi me moral videti?
 je rekel: zakaj me ti gledaš?
 je rekla: to je drugo. je še rekla: jaz te vidim, kaj hočem.
 je rekel: ti imaš drugo pravico gledanja.
 je rekla: jaz imam drugo pravico gledanja.
 je rekel: jaz te ne vidim.
 je rekla: kaj hočem.
 je rekla: saj se! pozna se.
 je rekla: saj se pozna se!
 je rekla: saj se vendar pozna se!
 je rekla: človek božji! saj se vendar pozna se.
 je rekla: kaj res? kaj res! ne vidiš, da se! pozna se?
 je rekel: res ne vidim.
 je rekla: kaj res nočeš videti.
 je rekel: res ne vidim.
 je rekla: zakaj nočeš spregledati po vsem tem.
 je rekel: ne morem spregledati.
 je rekla: po vsem tem . . . še je rekla: po vsem tem.
 je rekla: zakaj si mi storil tako hudo.
 je rekla: zakaj?
 je rekel: nisem ti storil.
 je rekla: zakaj se bojim?
 je rekel: koga se bojiš?
 je rekla: česa se bojim?
 je rekel: katerega se bojiš?
 je rekla: koga bi se bala? še je rekla: koga naj bi se bala?
 je rekel: nekoga.
 je rekla: koga? še je rekla: koga bi se bala? še je rekla: misliš,
 da bi se koga bala? še je rekla: ne smeš misliti! še je
 rekla: ne smeš tega misliti! še je rekla: ne tega! še je
 rekla: ni res.
 je rekla: ni res! še je rekla: ne! ni res! še je rekla: ne smeš tako
 misliti! še je rekla: ne misli tako! še je rekla: ne tako.
 in še je rekla: ni res! ni res!
 in je rekla: ni res! o mama, ni res, ni je rekla.
 je rekla: saj se te ne bojim.
 je rekel: ne bojiš se me.
 je rekla: česa pa se bojim?
 je rekel: nekoga se že bojiš.
 je rekla: pa koga se bojim?
 pa katerega se bojim? je rekla.
 je rekel: nekoga se bojiš, storilo ti je nekaj, da se ga bojiš.
 je rekla: kaj mi je storilo?
 je rekel: kastracijski kompleks ti je storil.
 je rekla: kaj mi je storil?
 je rekel: da se bojiš, ti je storil.
 je rekla: kdo mi je storil, da se ga bojim?
 je rekel: krvoskrunstvo ga je oslepilo.
 je rekla: saj to ni njegova dediščina.

je rekel: slučajno je posodil ime.
je rekla: zato, da imenujemo? še je rekla: zato, da najdemo?
je rekel: zato, da najdeš.
je rekla: glej me.
je rekla: spoznaj me.
je rekel: brez haska bi te spoznal.
je rekla: spoznajva se.
je rekla: otipaj me.
je rekla: do zadnjega lasu me otipaj.
je rekla: ne boj se.
je rekla: resno mislim.
je rekla: vzemi me.
je rekla: če hočeš, me lahko vzameš.
ji je rekel: ne maram mačka v žaklju:
rekla mu je: pred teboj sem.
rekla mu je: takšna kot sem, sem pred teboj.
rekla mu je: če sem tvoja me lahko vzameš, ker sem tvoja in me
poznaš. vzemi me, ker me poznaš.
rekel je: ne poznam te. nisem te videl.
rekel je: nisem te spoznal, ker se mi nisi pokazala.
rekel je: prej bi se morala spoznati in videti.
rekla je: spoznaj me, glej me.
rekel je: ne prehitevajva, ne posiljujva.
rekla mu je: ne smeva hiteti.
ji je rekel: upam, da se bova spoznala.
rekla mu je: te lahko obiščem? rada imam kavo. obiskala te bom.
Pa se je našla neka zlobna prasica, ki ji je še tisti dan napisala
na vrata, debelo in na veliko, s črnim flomastrom ji je napisala
na vrata, vidno in poniglavo:

PRVI SAMEC JE NAPOVEDAL

Prvi samec je napovedal pospešeno čistko, dovolil uporabo rešilnih pasov, kadrovskim bikom razdelil skafandre, vohljajoče otovoril z akvalungami, z najožjimi zaupniki in v trezorju spravljenim jajcem se je vkrcal v batiskaf. Creda aspiratorskih juncev je poslušno sledila trdoživim kalinom, improvizirala podmornico in se, solidarno poscana, senzacij željna, vkrcala. Nekdo se je spomnil in boječe zašepetal: kaj pa:

MRSÁVI SAMOTARJI

Mršavi samotarji so, kot običajno, zdolgočaseno nergali, trpeli zaradi individualnih prohibicij, kvartali, besedičili, spali kjer jih je zateklo, skratka: uživali zasluženost starost in krivogledo spremljali mladež. Za vprego godni junci so pošiljali v placente žive in mrtve, vnašali osupljivo visok IQ v strah vzbujajoče delikte, nežno deflorirali in razbrzdano nacionalizirali svojega bližnjega blago. Plemenjaki so krvaveli na obroke, garali kot črna živina, da so si redkokdaj privoščili kaj pošteno konkretnega v želodec. Še malo se niso zmenili za kaj drugega, mogoče pa jim je bila vsakdanja in celo domača misel na besede, ki so se pisale na obzorju in brale:

BLISK IN GROM

Blisk in grom napovedane čistke, kakršne svet še ni videl, je klistiral celo sredstva javnega obveščanja. Telekomunikacijske

zveze z improvizirano podmornico so bile v hipu pretrgane. Boljšega se niso domislili kot, servirati radovednemu občestvu senzacionalno negotovost, manevrirati z lokalnim patriotizmom, socializirati z latentnim potencialom, odkrivati životopise padlih in pozabljenih veličin. Avtentičnosti na ljubo pa bodi povedano, da so si v internih krogih meli dlani v pričakovanju preživelih brodolomcev, ki naj bi prinesli iz samega kraja dogajanja resnicoljubna poročila, zgodbe iz prve roke, neprecenljive vrednosti, če jih pravilno, o čemur je odvišno razkladati, uporabijo v pametnih transakcijah.

Sedela sta čisto tiho, vlekla cigareti, si vsak zase mislila, kako bi začela pogovor, ne da bi bila vsiljiva, še važnejše pa, da bi izgledal začetek povsem slučajen, nekako naravno naj bi izgledal, še boljše, če bi imel nujno dolžnost, s katero bi ji ustregel. odgovoril na vprašanje, ki si ga ne upa zastaviti, da bi vprašal kaj takega, na kar bi mu lahko odgovorila, ker je edina, ki jo lahko vpraša, sam si pa ne upa vprašati in mu zato sama odgovori, ker ve za njegovo vprašanje, če se tudi ona vprašuje, da se sam vprašuje o tem in obratno. Tako nekako sta si podtikala razne otročje misli, vsak zase jih je drugemu na tiho vsiljeval in si želela, da bi se že kaj premaknilo, ker, če bi se karkoli od željenih stvari pripetilo, bi bilo potem lahko. Sploh se nista vpraševala kako in kdaj, ker sta preklemano dobro vedela: da

PRECEJ PO TISTEM

Precej po tistem, so pridrveli gasilci, odvili ventile in bruhali nedopovedljive količine tekočih deratizatorjev, rentgenizirali sočasnost dogodkov, teleportirali odplako v radiaktivnih kontejnerjih na dno morja, osušili in dopadljivo posprejali mesto dogajanja. Po opravljenem se je pred živo in neživo prisotnostjo veličastno bleščala, kot iz škatlice potegnjena, čista in lesketava institucija. Kdo bi si mislil, da ob tako pomembnem dogodku, ob takšnem in na tak zgodovinski dan ni prisoten:

MRCES NA OBROBJU

Mrčes na obrobju bivajoče družbe je nemoteno gomazel po vsakdanjih opravkih, prizadevno taktiziral med trebuchom in kruhom; samice so marljivo legle jajca, samci zavajali in pehali kristalno bodočnost, mladež je: neugnano rastla. Motili bi se, če bi mislili, da taista v vetru razpršena mladež ni vedela da:

PRVI SAMEC JE

Prvi samec je ostroumno sedel pred preživeli brodolomci iz podmornice, za njimi je bila karantena in rekonvalescenca, o čemer je pričala njihova oprava in lep izgled z zadovoljivim počutjem; majhno število jih je bilo, največ starih kalinov, kar je bilo opazno na prvi pogled. Takole je sedel prvi samec, imenovali bi: neobremenjeno, sočno, čilo kot pred setvijo, in radovoljno stregel najmanjšim željam, svest si neomajne zaslužnosti, čeprav je preživeli tropič nekam nerad skrbel za njegovo nemoteno spontano zgodovinopisje.

Obema je bilo nerodno, ker je bilo njemu nerodno, da je njej nerodno in njej nerodno, ker je nabrž njemu nerodno, še bolj pa, če je njemu nerodno, ker je njej nerodno, da je njemu nerodno, če ni bilo njej nerodno, da je njemu nerodno, ker ji je preveč nerodno, da mu je nerodno, ker ji je nerodno, da se počuti nerodno, ker je njej sila nerodno in je obema nerodno, če je enemu ali drugemu nerodno, drug drugemu nerodno, ker je obema nerodno. Tako sta se še naprej trkala po temenih, ne prehudo a vendar sta se trkala, čeprav tako fino in z občutkom, ki bi terjal tako nežno rokovanje, kot če bi imela:

LIČNO IZDELANO KLADIVCE

Lično izdelano kladivce je sanjarijo na temnožametni blazinici, udobno položeni na enonožni mizici, bržkone posebej napravljeni v ta namen, stoječi poleg kompaktnega podstavka vitkih linij, še najbolj podobnega stiliziranemu nakovalu s plitvo vdolbinico na vrhnji ploskvi, v kateri je stalo zasanjano jajce, umirjeno in spokojno, kot na smrt obsojeni, na svoji širši konici, navpik bi dejali, pokončno kot kakšno kolumbovo jajce. Poseben čar ob tej priložnosti pa je širil:

NAŠKROBLJEN SAMIČJI ROD

Naškrobljeni samičji rod je skakal okrog prvega s pivniki, razkazoval omembe vredne usluge, radoživo frlel po tisočernih drobčenih opravkih, se usmiljenjapolno pozanimal po sočutju prve samice, bil v radost vsem in vsakomur:

KAKORKOLI GLEDANO

Kakorkoli gledano, vse na njegovem bitju je izpričevalo, kako in zakaj je postal prvi samec. Detajli njegove fizionomije so izpričevali neupogljivo moč. Kretnje odločnih okončin so pričale o nepopustljivi volji. Sopuh njegovega žrela je blagodejno ovijal z gotovo mirnostjo celo tiste, ki so se ga samo katerekrat spomnili.

Sedela sta, premišljevala, če bi vstala, karkoli naredila, iskala kaj bi bilo kaj takega, odkrila, da obadva iščeta, kaj naj storita, da bi eden ali drugi storil, čisto naravno in neprisiljeno, kot bi storil, da bi drugi storil, ali storila nekaj takega, kar si drug ne upa storiti, opogumila drug drugega, da bi nekdo med njima pomagal enemu ali drugemu, se premaknil, ker se je eden od njiju premaknil, da bi se še drugi premaknil, ker se je drugi premaknil in se je enemu treba tudi premakniti, ob tem rekla kakšno besedo, da bi eden ali drugi slišal, kaj bo rekel, pokazal pripravljenost na pogovor, zvedela, ali je enemu in drugemu ljubo, če načneta kramljanje, se seznanita, ali samo zapravljata čas s praznim čvekanjem, mogoče pa želita spoznati, ne da bi eden ali drugi želel, kako si oba to želita.

ZAGODLI SO INSTRUMENTI

Zagodli so instrumenti, cingljanje kozarcev je tekmovalo s hihanjem samic, nekaj njih se je razbrzdano bratilo, presenečenja so teatralno izpuhtela, čeljusti so hlastale, prvi samec je rinil

kot buldožer, prerinil se je do mlečnočiste teličke, trepetajoča je stala ob stiliziranem nakovalu, pripravljena izpolniti poverjeno ji nalogo, nikakor ni doumela veličastnega trenutka; urno je prišla žametno blazinico z nič hudega slutečim kladivcem, ponudila po vseh ceremonialnih pravilih proti prvemu, ki ji je na njeno veliko presenečenje s strastnim sunkom izbil blazinico na tla, zapeljivo sklonil tilnik in povzročil, da ji je njen stupoidni izraz zasijal v nove zarje.

NENADOMA

Nenadoma je prvi samec zarjovel! Stukature so ohromele. Mnogo parov izbuljenih oči se je streznilo. V kosteh je zmignil strah. Prvi je besno zrl naokrog. Zravnal je život. Nejevoljno se je neprizanesljivo krcnil po spolovilu. Dvorane so zastokale. Veličastno je obkrožil prisotne. Gromko zarjul! Ročno pograbil. Spanje pravičnega speče kladivce. Se pognal proti jajcu. Silovito sovraštvo. Je zaskominalo. Vzdožl njegove hrbtenjače. Ga ukrivilo nazaj. Dvignilo roko. Zasteklilo. Njegove oči. Ki so videle. Kako se je jajce na podstavku razprlo, čedalje bolj sijalo, potiskalo z drobci lupine kar mu je bilo na poti, se razširilo po pretesni mu instituciji, jo razpiralo v mnoge majhne okruške, ki so se ubogljivo širili na vse strani, hiteli od žgočega zublja, posejali okolico in čakali še po tistem, ko je v najbolj zanikrnih predelih občestva tamkajšnji živelj ob zvoku eksplozije dvignil glavo.

Na peron je pripeljal vlak. Dvignil se je in radovedno motril. potniki so se vsuli in gnetli z vstopajočimi. Nenadoma je brez znamenja prejšnjih želja odhitel proti vlaku in ko je gledala za njim je premišljevala, če ga kdo čaka ali je slučajno ugledal znana, če ni ves čas on nekoga pričakoval, kaj pa če potuje.

rekel je: je kava dovolj sladka.

rekla je: ne ravno prav greni, raje imam nekoliko grenko.

rekel je: meni je tudi najbolj všeč takšna.

rekla je: lahko pozneje še eno jaz skuham.

rekel je: prav ti bom pomagal.

ŽIVELO ŽIVLJENJE LUKA DÉ

Pavel Lužan

Ja, o rojstvu ne vem. Devet mesecev sem bil v materinem telesu pa to in ono . . . 903. sem se rodil.

Takrat so imeli zame pripravljene pare, pravijo, ampak sem preživel, to vem.

Pri hiši je bilo toliko otrok, da smo spali kar v predalih, zato sem dve, tri leta prespal v predalu.

Kasneje pri petih letih, če je bilo suho listje, mi je mama posvetila, da sem se zaril vanj in se pokrili s suknjičem; ja, ja, sem celo zimo prespal na listju v štali.

Drugače pa — kakor je nanoslo.

Ko je pa prišla šesta pomlad, sem neko jutro sedel na pragu in gledal podobe v eni stari knjigi; no, ja, tudi tiste vražje kupčke črk, ampak jih nisem znal razvozlati. Za vse na svetu ne, čeprav sem že mogel splezati na visoko tepko, ki je rasla pred pragom.

Naenkrat, ne vem zakaj pričnem skakati okrog in nekaj pojem, potlej sem pa vzel, ne vem, kaj mi je bilo, takšno majhno sekirico in sem vse luble omajil s hruške. Jej, mi je bila potlej všeč, kar nagledati se nisem mogel, ko me ena krepka roka zgrabi za rame, a druga začne udarjati po riti, hrbtu in glavi. O, ne, ata! So rekli, saj je vse moje. To je bilo 907. leta.

Pozimi 8. leta pa listje na skednju ni suho, zato naredim luknjo v senu in potem mi je mama vsak večer posvetila, da sem zlezal noter, se pokrili s suknjičem in zaspal.

Ker je visok sneg, pri hiši ni veliko dela zame. Vsako jutro sem krmil in gledal kanarčka, ki je bil v kletki. Ej, kakšno veselje je delal! No, enkrat sem ga kar naenkrat imel tako rad kot še nikoli prej, zato sem ga vzel iz kletke in ga božal. Kanarček pa skoči, poleti po kuhinji, se zadene v strop in pade na rdeč štedilnik. Ptič zagori, jaz pa v jok; v tak strašen jok, da so vsi pritekli pogledat.

No, pa saj . . . Tudi spomladi padem v eno veliko jamo tam za hišo. Je bila polna vode, zato so otroci vpili, Luka, pridi ven, Luka, da je slišal ata, skočil not, me potegnili ven in postavil na glavo, da voda izteče iz mene. No, pa saj . . . Na splošno je bilo to leto muhasto . . . tudi kasneje, ja, ja . . .

Enkrat na jésen greva s staro mamo čez hrib. S seboj sem imel majhen košek, da bi od stare mame prinesel flancate, ki jih je vedno naredila, kadar se je pri nas rodil otrok. Ko prideva na vrh hriba, se začne strašna nevihta, bliska se, grmi in sodra pada, da sem jo pol koška prinesel celo v vas in rečejo, zima bo huda.

No, nazaj grede sem pa nesel domov flancate in jih pomalem jedel.

Leta 909. sem imel ošpice in sem tri tedne preležal; na koncu leta. Takrat za Božič pa vstanem in sem tudi jaz lahko delal jaslice.

Potlej na pomlad 10. leta, vzame oče mošnjček in strese na mizo srebrnike, ki jih je zaslužil za les, in reče, saj denar nima drugega mleka kot da ga preštejem! Potlej se obleče, pojdi fant, greva kupit, kar je treba, in greva v gostilno v dolini. On gre noter, jaz čakam na pragu. Postane mi dolgčas in grem naokrog. Na gostilniškem vrtu vidim lepe rože. Hitro odtrgam dve, tri in si jih zataknem za klobuk. O, kako je to »fest«, zelo pokonci grem nazaj k vratom, čakati očeta. Takrat pa privpije neka ženska, ti zlodijev pob, mi je vse pušeljce potrgal! To sliši tudi oče, me pelje v stran, fant, da se ne boš navadil krast! Nekje odtrga šibo in flk! jih pošteno dobim, da sem jokal in vpil ne, ne in še rože pozabil vreči proč.

Tega leta tudi prvič pomagam past krave in ovce pri sosedu, kjer so pasli starejši pastirji. Tako se učim, saj past še nisem znal, ker smo imeli doma samo dve kravi in kakšnega telička.

Kot pravi pastir pa že od rane pomladi do pozne jeseni hodim bos. Kasneje, ko je zjutraj precej mráz in me je zeblo v noge, sem si jih tudi znal ogreti, kot ostali pastirji. Čakal sem pri kravah, dokler se katera ni posrala, da sem lahko stopil v topel kravjak.

Tako se grejem tja do prvega snega, ko sem obul čevlje in je prišlo novo leto 1911.

Z očetom sva pričela voziti domov oglje. Enkrat je bil takšen mráz, da sem jaz ostal kar v oglarski koči pri ognju, dokler ni posijalo sonce; šele potlej sem naložil na sani 3 vreče oglja, ata pa 8. Ko pripeljeva domov, reče, vidiš — pa bo za sok, zelje in ovsen kruh za vseh dvanajst.

Bil sem vesel, saj so tako vedno rekli, da kruh spi.

Tega leta sem res težko čakal pomlad, ko spet grem med sosedove pastirje vse do jeseni. Jeseni sem pa očetu nosil kosilo v gmajno.

Grem enkrat tako, pridem do vznožja hriba, gledam gor po drči in čakam. Naenkrat zaslišim hlod, ki drsi po drči ... ampak jaz kar gledam, kako to hitro in »fest« drsi proti meni. Slišim vpitje tistih delavcev na vrhu drče, potlej me hitro ena roka potegne proč, hlod pa tisti hip zdrsne mimo mene in delavca, ki reče, salamonski pob imaš srečo!

Ja, to je 11. leto, ko začnem hoditi v šolo. V dolino. Eno uro daleč. Ampak sem zelo rad šel. Mi je odlično šlo.

Drugače sem se pa tega leta tudi dosti igral, ko smo otroci šli iz šole. Eden je zajec, drugi medved, tretji pes, četrti lovec, peti srna pa te reči; brž se poskrijemo po grmojih in v gmajni; pes nas je iskal, tisti lovec je pa čakal, da nas je videl in potlej bum! bum!, o, smo padali in poj šli naprej.

Enkrat so bile z nami tudi punce; je eden bil far, ostali ministranti, jaz se pa v gmajni poročim s sosedovo Marjanco. Zvečer je mama to zvedela in rekla: ja, zdaj boš pa moral iti tja!

Ojej, sem jokal, dokler ni rekla, da je to le hec.

No, kasneje pozimi 12. leta sem pa čisto zares moral zagrabititi za delo, posebno kadar ni bilo šole. Atu sem pomagal žagati hlode in jih s sanmi spravljati iz gmajne. Sva nažagala kakšen dan

tudi po šestdeset hlovov, da so me vsak večer bolele roke, ampak mi ni bilo nič mar. Sem mislil, da tako mora biti.

Potlej proti koncu zime in spomladi sem pa spet redno hodil v šolo. Ja, dobro mi je šlo. Le enkrat, ko smo nekaj brali, mi je nenadoma nekaj padlo v glavo, da zažvižgam. Kartako! Pa je bilo narobe! Oh, poj, ko so vsi šli domov, reče učiteljica, Luka, ti boš danes zaprt, zato sem sedel. Učiteljica kmalu gre v svojo kuhinjo in komaj vidim vrata priprta, jo uberem ven in proti domu.

Med potjo, sem pa še pokazal, da se za hudiča ne pustim nobenemu. No, grem domov, me eden prične lasati in brcati, ker je bil večji, starejši in močnejši in je mislil, da mu bo tako hitreje minil čas, toda jaz mu pokažem kar tresk! z gojzerico ga brcnem v nogo, da zavpije, klecne in me pusti na miru, čeprav sem bil majhen in droben.

1913. leta je pa zelo huda zima in kadar ni šole, spet pomagam očetu žagati hlode in spet voziti oglje v dolino in te reči.

Ampak tega leta so mi jo zagodle sani!

Dopoldne je bilo južno in mehkec sneg in sem lahko vozil v dolino po štiri vreče. Popoldan je pa zmrznilo in ko sem peljal v dolino, me naenkrat sani pritisnejo naprej in me potiskajo s tako silo, da ne morem ustaviti. Tečem, kolikor mi dajo noge, potlej pa padem in sani mi peljejo čez gleženj, maček me prime za hlače in vse skupaj me vleče za seboj do roba. Tam sem obležal in tako vpil, da so me slišali domov in me prišli iskat. No, potlej ležim doma še dva meseca.

Spomladi pa pride sosed, Urban, daj mi fanta, da bo krave pasel pri nas, ata pa reče, saj ga tudi sam rabim, vendar sosed ne odneha, oh, Urban, ti imaš še druge, jaz pa nikjer ne dobim pastirja za krave, daj Luka!

Potlej oče le pristane, ja, prav; jaz sem bil vesel.

Tega leta grem služiti kot pravi pastir in sem pasel čisto sam.

Rad ženem in velikokrat, takole zgodaj zjutraj, ko so krave in ovce mirne, sedem in mislim o konju, ki bi ga rad imel. Medušč, to bi jahal!

Ampak celo poletje sem hodil bos! Včasih sem stopil na kakšen trn, hitro sem ga izruval, ni nič hudega, saj sem imel podplate kot medved.

Tako tega leta nisem več hodil v šolo, niti pozno jeseni, ko je ratalo premrzlo za na pašo, a sem moral še pasti. Prav, sem se pač znašel in vsako jutro po pastirsko ogrel noge...

Prav tja do zime, ko zaradi dela spet ne morem v šolo.

Potlej, mejdušč kakšna lepa pomlad! 14. leta! Jaz pa še vedno pri sosedu, spet pastir.

Aha, ... ja, ja ...

Tega leta sem pa zvezde videl, ha, ha, ha ... Ja — zvezde!

Takole konec junija. Košnja je šla h koncu in spravljali smo seno. Greva s sosedovo Rozalko gor v svigli, da bi tlačila seno. Tisti kosci spodaj zavpijejo, mejdušč, da ga ne bosta kaj lomila gori, ha, ha! Jaz se pa obrnem, ja, kaj pa lomila, a v tistem hipu izgubim ravnotežje in dva metra globoko padem naravnost na glavo, da se mi je zasvetilo in sem zares zvezde videl!

No, Rozalka pa prinese velik vrč vode, da si zmočim čelo, kosci pa v smeh. Potlej reče Rozalka, Luka, a spijsava tole vodo?

Kako, saj v tej vročini ob košnji jo cel dan ne moreš popiti več kot pol litra.

No, pridi sem, Luka, reče Rozalka in sva v dobri uri popila vso vodo. Potlej reče, zdaj bom pa naredila hec — pa vzame vrč, gre do gmajne in počepne, se poščijsje vanj in poj dolije do vrha vode iz korita. Ko so kosci pili, eden takoj reče, kakšna pa je, ko da bi se katera poscala noter.

No, jaz ne morem biti tiho: ja, saj se je, Rozalka!

Naslednje leto — 15-to — je spet košnja in spet pomagam.

Rečem, da takšnega veselja na košnji še ni bilo!

Tega leta sem prvič v življenju jedel — zelnato solato.

Ampak potlej — konec je bil pa slab.

Gospodar mora v vojsko. Enkrat jeseni je bilo, ko sem dobil nove škornje iz svinjine. Ja, tudi prve v življenju; sem bil strašno vesel!

Takole — konec tega leta enkrat, jih šele obujem.

Ampak teh škornjev se je držala smola, saj se je že sredi zime 16. leta pri enem odtrgal zgornji del — žbaline . . . Ja, zdaj — kaj čem? Čeprav pozimi, spet obujem nizke čevlje, da se mi je za-nohtalo, ko sva še z enim pastirjem morala za vojsko odgnati kravo v dolino; a snega skoraj do pasu. Na poti se pa še krava ustavi in noče nikamor več.

Rečem, tako sva jo tepla s palicami, da se je poscala, a nič. Nazaj domov sva jo morala gnati in res čudno se mi zdi, da mora žival tako vedeti, kam gre!

No, potlej spomladi je čisto drugače! Sem videl, da živina komaj čaka, da jo ženem na pašo, Pasem do jeseni in takrat, ko je ravno listje odpadlo, grem spet domov.

To zimo grem spet v šolo. Star sem bil trinajst let, pravzaprav že blizu štirinajstih, ko spomladi naslednjega leta neham hoditi v šolo.

To je bilo 17-to! Tega leta — ja, 17. — sem bil pa trot. Za trota, ja, ja!

Meseca junija, so k teti prišli kosci in enkrat zgodaj zjutraj dam tudi jaz koso na ramo in grem zraven, med može, kar med kosce.

Kosa pa — seveda, takšen fantič! — mi ni rezala kot je bilo treba! Mejdūš, sem bil žalosten, ko rečejo, poba si prešibak, za trota boš!

In me dajo k ženskam, ki so grabile travo, za trota. Najprej sem nosil travo iz senc na sonce, kasneje, ko so nalagali seno, sem moral zlesti na voz in tlačiti! Sem pač trot! Malo žalosten sem . . . vendar mi je pa bilo potlej v veselje, ko ena ženska vpreže vola in se lahko peljem čisto na vrhu kupa. Ej, to pa je . . .!

Ampak ne dolgo časa, ker se še pred kolovozom voz prevrne in jaz se zakotalim po bregu. Joj, so jo moški zmerjali, tista ženska pa reče, živemu človeku se lahko vse zgodi, mrtvemu pa samo grob.

To je res! Sem videl potlej jeseni, ko smo več dni grabili listje v gmajni. Enkrat, ko nam mama prinese južino, je pozabila žlice.

Kaj takšnega pa še ne! Kaj pa zdaj?

No, nič! Iz trdih skorij si naredimo nekaj žlici podobnega in pojemo ajdov sok.

In meni je tako teknilo, da ne morem povedat!

Naslednje leto — je tu! Čisto tako kot druga. Zima. Sneg. Dela v gmajni. Pomlad. Treba je sejati. Trava raste. Potlej se začne košnja. Aaa—ha!

918. leta, aa—ha!

Prvič slišim, da so ženske malo drugačne od moških. To je bilo zgodaj zjutraj. K nam je prišla grabit sosedova punca. Komaj se začne košnja, je imela smolo, se nekaj ureže v prst, da ji kri teče in en kosec reče, kar tja spodaj, saj veš kam, ga vtakni, bo takoj zdrav!

Jaz gledam — kam; pa tega ni naredila.

Ampak to še ni vse.

Potlej po košnji sem videl, da en moški in ena ženska pašeta skupaj. Po večerji. Govorili so samo o strahovih in poj, ko punca mora iti domov, večinoma skozi gmajno, si ne upa, zato jo tisti kosec spremi, jaz pa grem do prvih dreves za njima. Tam blizu sta naenkrat zelo vesela in se smejeta in ležeta na listje, da debelo zijam.

Ampak — kaj sta delala, nisem videl.

No, čisto tako naenkrat so se začela jesenska dela, spravljanje listja, repe, gnojenje, prižiganje kope — toliko dela, da nisem opazil, kdaj je listje odpadlo in je zadišalo po snegu, kar mi je bilo všeč, saj grem pozimi večkrat v dolino.

Spomladi 19. leta pa rečem, v dolino grem, naj bo kar čê.

Enkrat zjutraj sem hlače in srajco in še nekaj cunj povezal v culo in se odpravil od doma. Ravno na dan Svetih treh kraljev.

Ampak — naj bo kar čê!

Ata ni bilo doma, mama mi pa ni dosti branila, ko sem šel.

Le potlej je rekla: Sveti trije kralj', so Luka pobral'.

In grem čê, čê smo rekli, kadar si šel k stari mami v vas; tam sem imel vedno še en dom.

Tako sem prišel po stranski poti čez mejo k stari mami.

Tam pa rečejo, ja, kaj si pa ti prišel v takem času?

Učit', rečem, rad bi bil šuštar, zato sem se prišel učiti k staremu atu.

A-a, reče stari ata, za šuštarja, za šuštarja.

In se učim tri dni, četrti dan pa reče stari ata, ti se ne boš nič naučil, nisi za rabo!

Mejduš sem bil žalosten, oči sem imel koj do roba polne solz. Ampak stara mama, ki me je imela rada, reče, Luka, jaz ti bom to že uredila, da se boš drugje učil, samo zdaj boš še pomagal, da posejemo koruzo in posadimo krompir.

Ja, prav; potlej maja meseca pa vzamem culo in grem k pravemu šuštarskemu mojstru v uk. Pa ne tako, čisto drugače kot gre tista:

Suštar nečem biti,
to je reven stan,
stare čevlje flikat,
to je mene sram...

Jaz sem se rad učil, krpal čevlje, poleti delal na polju, vozil seno, jeseni sekal v gmajni, pozimi sem pa čevljaril do trde noči, da so me imeli radi.

No, vsako nedeljo po maši sem pa s fanti igral kozo-klin.

Konec zime sem pa šel k stari mami na obisk. To je bilo 20. leta.

Grem mimo stražarnice in me ustavi italijanski vojak, avere papir? Ampak ni čakal na papir, je takoj zagledal, da pod suknjičem nesem liter vina. Hitro mi ga vzame in razbije steklenico. Jaz pa gledam, ne vem, zakaj, ne, kaj bi. Naenkrat se pričnem delat, kako mi je hudo, ja, toliko sem zvit, in pričnem celo jokati, da je prišlo še več vojakov, ki so zijali vame. Čudno je res; sedemnajst let imam, a jokam za prazen nič. Tisti mi je ponujal denar za novo steklenico vina, ampak nisem hotel — samo bolj in bolj jokam. No, potlej pride nekakšen komandir in me gleda, gleda razbito steklenico in te reči. Čez nekaj časa pa nažene tistega vojaka četrť ure hodá daleč, da mi je prinesel vino.

Seveda sem takoj spet vesel in namesto naprej, grem nazaj v vas, kjer so me v svisljih čakali fantje... In tako se tega leta prvič napijem. Spomladi, ja!

Potlej čez poletje sem pa imel toliko dela, da sem redkokdaj zašel v družčino in sem do jeseni bolj sam zase.

Seveda je čisto drugače spet na zimo. Sem pa že s fanti zahajal v gostilno, kjer so plesali, jaz sem pa gledal. Ja, posebno rad vidim eno Francko. Se velikokrat ujameva z očmi.

In še nekaj!

Enkrat mi Tone, starejši fant, reče, pojdi z menoj, greva v vas. Ko prideva do hiše začne klicati, Micka, Marjana in še nekaj. Pa — nič! Potlej vzame grablje in prične trkati na okno, če ne boste odprle, bom kar hišo zažgal! No, so odprle in vstopiva. Tone in ena gresta takoj v kamro, jaz pa sedem z materjo in debelo puncó za mizo. Punca prižge še eno petrolejko, joj, je grda, in tisti hip v hiši zašumi, toliko ščurkov leze po tleh in stenah. Huu, zajamram in vse se mi je zagabilo, da poj, ko greva, rečem Tonetu: Tone, ti boš drugič kar sam šel.

No, ta večer se je tudi prvič zgodilo, da sem se izneveril mojstru in nisem šel domov nakrmit živine. Drugo jutro me le ozmerja, me ni nič klofotal, ampak meni je tako hudo, da zajokam in se mu tega leta nisem nikdar več izneveril.

Pa tudi tega ne, 21. leta, se mu nisem izneveril, čeprav je bilo dela o, groza!

Vseeno mi je konec jeseni ratalo, da sem šel pogledat čè, k stari mami. Nekaj dni sem ostal, nekaj malega delal, ampak sem takoj začutil, da to ni več moj drugi dom. No, saj to sem tudi videl, ker je stari ata kot volk. Zdaj imajo na stanovanju italijanske oficirje. Prav to nedeljo jih vidim, ko se umivajo in brijejo in česejo pri koritu.

Ja . . . pa grem še jaz tja, se umijem in počešem, saj tega leta že hočem biti malo bolj tako . . . no, urejen, a ne! Toda stari ata jezno reče, poglej smrkavca!

Vse to vidim; po tem sem tudi odšel in nisem nikdar več šel čè. To mi tudi ni bilo treba, saj so me pri mojstru vsi imeli radi, čeprav sem včasih kaj našpičil. Enkrat tudi pri večerji!

V šuštarški družini, kjer so otroci, je v navadi, da jedo skupaj iz ene sklede. In tako tudi ta večer, ko je na mizi skleda mleka s smetano. Vsak lahko vzame še en kos kruha in ga namaka v mleku. Ko mojstrov otrok vidi mene, reče: Ata, šuštar nese dva!

Kar naj, reče mojster, Luka je že pravi! Šuštar za dva! Vedno dobre volje, kakšno zapoje pri delu in okrog hiše žvižga kot pič!

Januarja 22. leta sem šel z mojstrom k nekemu kmetu delat na dom, v »štero«. Veliko dela je res, je pa tudi dobra hrana in plačilo. Celó steklenico vina sva imela ves čas pri roki tako, da sem ga večkrat spil kakšen kozarec.

Ah, saj res! V teh dneh enkrat, ja, je bilo.

Ko je hlapec ves čas hodil k nama na vino, ker mu ga gospodar drugače ni dal.

Oh, malo ga cuknita, reče in ga pije, odpelje gnoj in spet pride, ja, dajta ga no malo! Ko je steklenica prazna, nalije mojster vodo, v kateri je bilo namočeno usnje. Hlapec kmalu spet pride, ja, saj nič ne pijeta, dajta ga no malo!

In nagne, požne in zakolne, poj pa ni več prišel.

So pa zvečer prihajale k nama kmetove punce, da smo ob petrolejki klepetali.

No, z eno sva se rada gledala, zato ji enkrat rečem, naša koza pa takole brca . . .; seveda zato, da sem jo lahko narahlo sunil v rame. Pravi, o, naša pa takole in me sune z eno roko, z drugo pa po petrolejki, da pade po tleh. Prav takrat pride kmet in se razjezi in punco nažene spat. Mojster ga takoj podraži: boš videl, da ti bo tale Luka enkrat zlezal k tvoji puncici v kamro!

Kaaj, reče kmet, pri nas pa tega ni! Pri nas kavsava samo jaz in petelin.

Ho, ho, reče mojster in (prav ta hip slišimo mukanje iz štale) vpraša: Kdo bo pa tole? A ti, a petelin?

O, ti hudič ti, reče jezen kmet.

Zakaj pa vedno pravite hudič, mu rečem, recite enkrat raje hudičevka, da bo hudič jezen!

Jej, šuštarji ste pa res od vraga!

No— in tako mine celo leto v delu.

Rečem, da je bilo pozimi 23. leta ravnotako; le da ob nedeljah hodim malo plesat v gostilno. Vendar toliko še nisem, da bi imel punco, sem pa rad videl Francko, o, to pa!

Ah, potlej je pa prišla tista pomlad! Mejdusi!

Rečem — spomladi tega leta sem pa kurca pokazal. Ja!

Mojster je vedel, da Francko rad vidim, zato mi je večkrat ponagajal; a eno jutro mi čisto zares reče: Veš, kaj naredi, Luka? Kar oné ji pokaži, bo rada videla! Boš videl!

Pa saj — poglej, ravnokar gre sem.

No, res pride Francka, dobro jutro, dobro jutro in mojster ji takoj daje neke čevlje, a jaz stojim kot kup nesreče.

Naenkrat pa reče: Francka, poglej ga, Luka!

Jaz sem še vedno kup nesreče, ampak potlej, ne vem kaj mi je bilo, potegnem hlače dol in ga ji pokažem. Sem mislil, kako bo vesela!

Ona pa — mejduš, kako zavpije in flk! gre ritensko ven, ojoj, bom doma povedala. Mene je naenkrat sram, mejduš, saj nisem mislil nič hudega in tečem gor v kamro in ves čas slišim mojstra, ki se strašno smeje . . .

Ampak se ni dolgo!

Čas mine.

Hitro povežem svoje reči v culo in hajdi! proti domu, kjer so me čakali domači in dosti dela.

Ah, spet doma! 23. leta. A ni časa, da bi se predajal oném . . . Junij je koj tu in košnja, ko je nekaj dni veselo.

Potlej konec poletja pa dobim list, da moram jeseni na štelengo.

In ko enkrat pridem s tistim listom za klobukom v gostilno in dam za pijačo, me fantje gledajo čisto drugače.

No, jeseni zavriskam. Zvečer sem pa šel k Marjanci. Lepa punca! Sva se rada gledala že vsa leta. Res mi je všeč, ampak še nisem tistega oné, no . . . Le da sem jo gledal, to je bilo vse.

A zdaj sem toliko, da grem k njej in rečem: na štelengo grem, a mi boš dala pušeljc?

Ja, tak lep pušeljc mi naredi in pripne na suknjič, jaz pa hvala Marjanca, ji dam poljub na lice, nič drugega ne rečem kot adijo pa zdrava ostani — pa grem proti domu.

A naenkrat se spomnim, da imam tam gor naprej še eno tako, ki sem jo rad videl. Tudi »fest« punca, zato vtaknem ta pušeljc v žep in zavijem v hrib. Pridem tja, dober večer, o, Luka dober večer, sem dobil večerjo, potlej rečem, jutri grem na štelengo! A dekletu — mi boš dala kaj pušeljca?

Poj greva ležat na peč, mama pa je ležala v kamri in pazila na naju. No, itak nisva nič spala.

Zjutraj mi pa naredi velik venček iz roženkravta in nageljnov, da sem ga dal na klobuk, ji dal poljub, adijo in šel v dolino.

Čez dva dni pridem domov — potrjen k vojakom in tudi tako, alkoholno.

Z zimo pride manj dela, ampak tega leta grem, takole konec zime, prvič sam v štero k gostilničarju v vasi. Sem vzel šila in kopita in pričnem popravljati čevlje; nekaj parov sem jih tudi naredil iz italijanskih vojaških.

V šteri pri hiši dela tudi šivilja. Nekaj let starejša od mene, tako da je vsak dan kar sama začela pogovor z menoj . . .

En večer, ko sva zaradi dela oba malo potegnila in so gospodar in vsi šli spat, začne govoriti o ljubezni in teh rečeh. Potlej me začne zapeljevati tako, da vzame moje roke v svoje in si z njimi prične mečkati prsa. Meni postane vroče, a jo nekako stisnem k sebi.

Je rekla, oh ti revež, saj še poljubit ne znaš kot je treba!

No, me pelje v sobo na podstrešje in me vsega nauči.

Potlej sem pa celo 24. leto vsak večer hodil tja in na skrivaj splezal gor k njej v posteljo.

Na zimo so se pa stvari tako obrnile, da bi moral v italijansko vojsko, zato grem v dolino na občino k tajniku. Ga prosim, če more narediti tako, da bi tam notri pri njih malo spremenil mojo rojstno letnico, da bi bil eno leto mlajši in še ne bi bilo treba v vojsko.

Reče, ja, nič ne morem, Luka, zato gre meni glava, ti kar pojdi domov in počakaj, morda te ne bodo poklicali!

Ja, no, grem domov in delam naprej celo 25. in 26. leto.

Konec junija pa odložim šila in kopita in grem naokrog iskat kosce, ker je že bil tak čas. Pričela se je košnja, ko smo vsi skupaj nekaj dni spali v svisljih, ja, samo sosedovo Marjanco vsak večer pospremim domov. Mejduš, kakšna punca je ratala! Sem jo imel zelo rad.

Drugače sem te dni res videl, kaj je to, kakor se reče, osla delat. Tak hec kot če stojiš v vodi in pljuješ v roke; ampak to je bilo še boljše!

Enkrat zjutraj se zbudimo in vidimo, da je eden od koscev ponoči zlezel v vrečo in tako spal. Brž ga zavežemo v vrečo, potlej ga prebudimo in kličemo: Francelj, pridi no ven, Francelj! O, je vpil: hudič, pustite me ven!

Mi pa — ko da gori: Francelj, pridi no ven! Gori! Gori, Francelj, pridi no ven! Toliko časa, da še ženske pridejo pogledat naš cirkus. To je bilo smeha!

No, potlej čez dan ni časa, ampak po večerji so spet na vrsti take reči. Ta bart greva stavit z enim koscem.

Mu rečem, a veš, da ti s sekiro ne moreš razbiti steklenice na mizi?

Reče, tak močan fant je bil; a jaz, da ne? Saj nisem trot ko ti! Greva stavit!

Prav! Mu dam sekiro, s katero stopi k mizi, jaz pa vzamem kos oglja in na mizo narišem steklenico, no, pa jo razbij!

Hitro vidi, kako sem ga potegnil, se razjezi, o ti hudičev trot, skoči proti meni, da sem jo med smehom ubral ven.

Hudičeva reva, se bojiš kot baba!

A da se bojim, pridem nazaj, kje pa!

Pa se! Oh, kje pa! Ampak če ne verjameš, kar poskusi! Veš kaj? Vsak bo prijel za en konec robca, potlej ti bom dal nož in ko bom rekel, zdaj me pa lahko zabodeš — ne bom nič bal in me boš lahko z nožem, kolikor boš hotel!

Kaj, ha, ha — o, ti trot ti!

In poskusiva. Dom mu velik kuhinjski nož in poj vsak z eno roko primeva za robec.

Vsi čakajo, da bom rekel zabodi! Ampak jaz ga odpeljem do vrat, grem čez prag, zaprem vrata, da je robec priprt med vrati. Poj zavpijem: no, zdaj pa zabodi!

Eh, to je bilo smeha — takrat 27. leta!

Naslednje leto kar v visokem snegu grem v dolino in naravnost k tistemu uradniku — kaj da me ne pokličejo v vojsko? Zdaj je že 28. leto.

Jaz ti ne morem pomagati, Luka! Gotovo je v arhivu nekaj narobe, eh, kaj bi tisto, ker si bil prej v italijanskih krajih — pa so pozabili nate.

Duuuš, grem nazaj domov, to pa ni prav!
Eh, kaj bi?! Vzamem v roke šila in kopita in delam.
Ampak končno ...
Ja, končno pa ... saj res! Tudi prav! Navsezadnje ...
Še najbolj prav!

Na Svete tri kralje 29. leta je v gostilni zelo veselo.
Pa vidim tu tudi Marjanco in očeta in mater in sosede.
Ja-ja, koj se z Marjanco strašansko gledava, da stopim k njihovi mizi. Ali lahko sedem k vam, ko imate tako »fletno« družbo?
Luka, ti pa kakor češ! Tako reče njen oče. Samo, če hočeš!
Boglonaj oče! Ali lahko malo sedem k tejele? Se gledava z Marjanco.

Luka, to je pa zate prostó, reče oče.
No — in tega leta sem se navadil Marjance in ona mene, tako da sem na jésen šel k njenemu očetu.
Dober dan! Z eno prošnjo sem prišel.
Ja, kaj pa je, rečejo.
Ali grem lahko v tisto vašo bajto tam gori? Oženit se mislim.
Ja, a res? Koliko si pa že star?
V ta-šestindvajsetem.
Dobro je.
Fant, kdaj boš pa šel k vojakom?
So pozabili name. Ne bom nič šel.
A boš dezertel?
Ne, saj sem bil potrjen.
A-ga!
Ja, tako.
A boš nam kaj pomagal? Seveda bom.
A boš kosil pri nas? Ja, kar bo treba, bom delal.
No, prav, Luka, rečejo.
Potlej grem domov.
Ata, zdaj pa jaz grem od hiše!
Ja, kam se ti mudi, Luka?
Mudi? Nikamor. Ampak dosti je že.

Ja, saj ti nimam ničesar dati!
Saj je vseeno! Imam gor, kar je potrebno; vse imam gor.
Potlej greva z Marjanco še v vas, v cerkev k izpraševanju.
Takole v torek zvečer prideva v župnišče.
Ga ni doma, reče kuharica, gospoda ni doma.
Kam pa je šel?
Nič ne vem.
Ja, no, Marjanca, če ne ve, ne ve.
In čakava pred cerkvijo. Ura bije osem. Greva še enkrat noter.
Gospoda še ni. No, dobro. Še čakava pred župniščem. Ura gre proti deveti. Takrat gospod s cigaro primaha proti hiši; prav lepo pijan.
Kaj pa vidva?
Ja, saj ste naročili, naj prideva k izpraševanju.
O, kaj sta pa prišla danes, ko sploh nisem razpoložen!
Ja — kdaj pa zdaj?
Drugič, drugič. V petek. Tisto urico poti bosta že prehodila še enkrat.

In gre. Ti hudič pijani!

Potlej v petek greva spet. Sedemo in Marjanco vpraša očenaš, mene pa nič.

Na — pa je bila ohcet in te vesele reči!

Ena takšna je črn žrebiček, ki sva ga z Marjanco pripeljala iz doline. Drugače sva pa imela v svoji kamri posteljo, omaro, mizo, en stol in tri piskre.

Naenkrat v naših krajih prične razsajati španska bolezen, da so ljudje nagosto umirali. To je bilo spomladi 30. leta. Sneg je komaj odlezel. Pri nas so v postelji vsi razen mene — in tega leta sem prvič sam skuhal ajdov sok.

Oh, ja... Potlej koncem aprila je tudi Marjanco vzela... Ja, ja.

In čisto takole naenkrat sem sam za vse reči... sredi največjega dela.

Rečem, da šele zdaj vidim, kaj je to — smrt.

In da so poj štiri leta minila kot eno.

Vseeno se vsako leto dan obesi, pride novo leto. Tudi to leto, ko je potlej padlo toliko snega, da je v gmajni veliko polomilo, zato sem bil več v gmajni kot doma.

Rečem, da mi je delo pregnalo vsako misel.

Ampak, če prične nesreča leteti na kup, je koj prevelik kup. Res! Spomladi tega leta moram zaklati konjička, ker je za njim hodila neka bolezen. Meso pa obesim v dimnik, da se ne bi osmradilo in bi še to šlo v nič.

No, ravno te dni tudi pride gor k nam žandar in hoče vedeti, če res lovim dvijač, kot govorijo.

Kje! Ne, tisto pa ne, da bi bil lovec!

Ampak ne mine teden, ko pride isti žandar, a ta bart z županom. Koj gresta do dimne kamre in odpreta vratca: kaj pa je tole?

Se mi sliši neumno, o, to so pa sami srnjaki, hi, ha, ha...

A župan reče: Nikar se ne hecaj, Luka, to so resne reči!

Ja, saj ne morem drugače reči! Saj vidite, da je konj! Konja jem. Konja!

In spet ne mine teden, ko mi prinesejo pismo, da moram na sodnijo. Jaz pa v dolino in tja. Dober dan! Dober dan. Mejdus... Tako hitro pobere deset dni aresta, kot bi rekel kozel.

No, pridem domov in rečem: ata, zdaj me pa deset dni ne bo. Boš brez pomoči.

Ja, kako? V arest grem.

Ja, zakaj? Za nič.

Ja, nekaj si moral, drugače ne bi bil zaprt!

Nič.

Pa ni verjel, je šel na sodnijo vprašat; a mi še tisti dan rečejo: Ja, Luka, zato so ti odšteli kazen, da si drugi ne bodo upali loviti.

A si videl hudiča!?

O, sem, sem. To je bilo 35. leta.

Ja, 37. leta pa ob nedeljah sploh nisem več šel v cerkev. Takoj zjutraj sem sédel v gostilni in pil, včasih z družčinami, včasih sam, vse do trde noči.

Večkrat potlej nisem mogel več do doma in sem kje ob poti sédel, da bi se spočil, a mejduš! me je koj zmagal spanec in se zbudim zjutraj, ko otroci gredo v šolo... So vpili: Luka-kljuka! Luka — Fuka!

Rečem, potlej sem pa do nedelje delal kot bik; ni bilo reči, da je ne bi naredil.

A v nedeljo je spet barčica po morju splavala.

Potlej karnaenkrat doli v vasi spet srečam tisto Francko; staro ljubezen. Takšna bolj majhna je bila in starejša od mene. Ampak sama je bila, to je najvažnejše — jaz pa tudi!

Skoraj pol leta sem hodil k njej in celo poletje in na jésen sva hodila okrog po veselicah in plesala, da je bilo kaj!

Se je dostikrat zgodilo, da smo polumpali kar dva, tri dni skupaj — in vselej mi je potlej ata rekel, o, Luka, to je pa zanič, saj imaš skoraj vsak dan koc namesto dela.

Je pa tudi mama govorila: o, pusti no to, saj ni zate!

In res!

Ne vem, kaj mi je bilo. Oktobra 38. leta vzamem pero in ji napišem pismo: da nisva nič več, da ne bom več prišel, da tudi njej ni nič več treba gledati za menoj in me čakati in da ji bom vse že enkrat povrnil.

Ja, take reči! Mejduš, saj sem se tudi namučil!

No, kmalu res dobim čisto majhno pismo. Je kar na navadnem listku pisala, da žalostna ostane, ker sem jo pustil.

In tam res nisem šel več blizu.

Če kam, sem odslej šel kar v bližnjo gostilno, in še to bolj poredko, saj se največ držim v gmajni!

Šele na pustni torek 39. leta se spet zavrtim v vaški gostilni. Ampak sem videl, da me imajo nekateri v želodcu.

O, vidim — so gorki!

No, pa — pust, ti — čas presneti — saj je vseeno!

Vendar na polnoči grede, ko grem ven, me štirje čakajo zunaj: aha, zdaj te pa imamo!

Saj je prav, če me imate! Čisto prav! Le — samo eden naj mi kaj naredi!

A se smejijo. Obkolimo ga in stepimo ga!

O, lé, lé!

Ravno takrat pa pride po cesti — Tone iz doline; tisti, s katerim sva hodila v vas.

O, poglej ga, Luka! Kaj pa je, gleda.

Oh, tile me bodo zdajle malo obkolili in stepli!

Kaaaj?! Ha, ha! Kaaaj, vpije in že mlati, da koj pričnem tudi jaz.

O, sva jih tako napodila, da je kaj! In šla na liter.

Potlej sem še enega našel skritega v sekretu. Mu rečem, zdaj pa le hitro, vozi, vozi, vozi!

Če ne, te bom zagnal v gnojnico.

Ampak naslednje leto ...

Rečem — 40. leto je bilo pa za en drek. Ja!

Celo leto.

Tudi jeseni, ko sem v gmajni delal oglarsko kopo, jo prižgal; in popravljal kolibo, je cel čas samo scalo z néba.

Ja, celo vino in žganje se mi je zdelo kot voda.

Ampak — kaj vse žalostnega se zgodi 41., 42., 43., 44. in 45. leta; vsak dan. Sem bil doma. Si moral vsak dan misliti, kdaj bo kdo prišel pote, kdaj te bo zaprl ali pa kam odpeljal. Kdaj te bo kakšen ubil s kroglo ali pa s kakšno drugo rečjo. Je zelo nevarno: kdaj te bo kakšen!

Enkrat nas je eden zasedel, enkrat drug; pa so šli ti, oni, šli tretji. In orožje gor pa dol. Pa so se ribali pa ribali. Pa nič dobrega pa nič lepega.

Nič dobrih reči!

No, drugače je 45. leta. Kakšne tri mesece si moral še malo misliti, da te ni kakšen pihnil, ni, ne ravno ... Prvi mesec je bilo še bolj nevarno, da te je kakšen fliknil, poj je bilo pa dobro.

Manjkalo je vsega. Karte smo imeli pa pike, udarniško smo delali — vse je škripalo.

Oni nam niso mogli nič dati, mi pa njim nič.

Ampak toliko je bilo — da sem ribal še kar nekam in tolkel revščino.

Ah, preveč hudo ni bilo, čeprav sem imel zelo malo denarja in vsega. Sem bil kar zadovoljen. Ob nedeljah pa v gostilno. Sem bil rad v družbi. Smo kakšno rekli; včasih pametno, včasih trapasto; včasih smo pa tudi zapeli.

No, včasih ga je pa bilo malo preveč, da je tudi šel nazaj.

Ja, 46. leta sem se najbolj smejal kakšnim ugankam; najbolj zato, ker jih nihče ni uganil. Enkrat takole pride v gostilno tudi naš far in prav takrat eden vpraša: zakaj pa ženska ne more biti ministrant?

No, zakaj?

Zato, ker ne bi nikdar rekla amen!

Ja, včasih je bil tudi smeh!

Enkrat 50. leta me prime, da bi se ženil. Ja, ja, je dvanajsta ura! Saj takole za hec sem marsikatero lahko zagrabil, ker jih je dosti. Posebno ob košnji.

Drugače pa — ja, ravno za včasih.

Toliko vsaka rada!

Tako za zmeraj je pa bolj ...

Ja, vem, da nisem več mlad, mi je vseeno, je dvanajsta odbila!

Oh, večinoma sem raje sam in v gmajni.

Ja, tako je! A ni čudno! Devet mesecev v materinem telesu, devet mesecev v norišnici!

Ja, 65. leta — v norišnici.

O, so me radi imeli. Sem vsak dan vse tam notri pri sebi pomil! Imel sem vedro in vodo in tak »štil« s cunjo. O, sem se dobro imel!

No, potlej po tistem sem še tri leta pil vino, se mi pa ponovi, da grem 68. leta spet tja, a tokrat za dva meseca. Poj še en mesec podaljšam, ja, rečem, da še malo čutim.

O, tudi gori sem se dobro imel. Imel sem prost izhod; ob nedeljah sem šel lahko domov. Tam sem hodil v civilu; drugače smo balinali na vrtu, ob sončnem, sevé — sicer pa: jesti in družine je dovolj!

No, 70. leta sem pa prvič čudno videl luč.

Takole zvečer, če pogledam luč, jo vidim okroglo kot uro; celo kazalca vidim! Ja, vedno kadar zvečer pogledam kakšno luč — vidim prižgano uro in vedno kazalca kažeta: tričetrt na sedem.

Enkrat tudi rečem prijateljem: poglejte, tamle gori ura tričetrt na sedem, ja, kaže, ja! Saj gori navadna luč, se smejijo. Ne vem, kaj je to!

Zato tudi ne morem povedati!

Ah, že tako mora biti! Tudi v tem 72. letu.

Pa, oh, saj ni nič hudega!

Me nič ne skrbi. Dosti sem doživel. Zaenkrat. Če bi pa še kakšno drugo reč, bi tudi bilo dobro ...

No, itak zdaj ne morem več govoriti, moram pomivati posodo. Sama se ne!

Ja — gotovo! Vsak naj gre naprej po svoji poti. Če se boš pa kam vtaknil, jo boš kmalu dobil, ha, ha, ha, hahahahahaha ...

**PROF
FAMILIE
PROF**

ZSMS
9.KONGRES